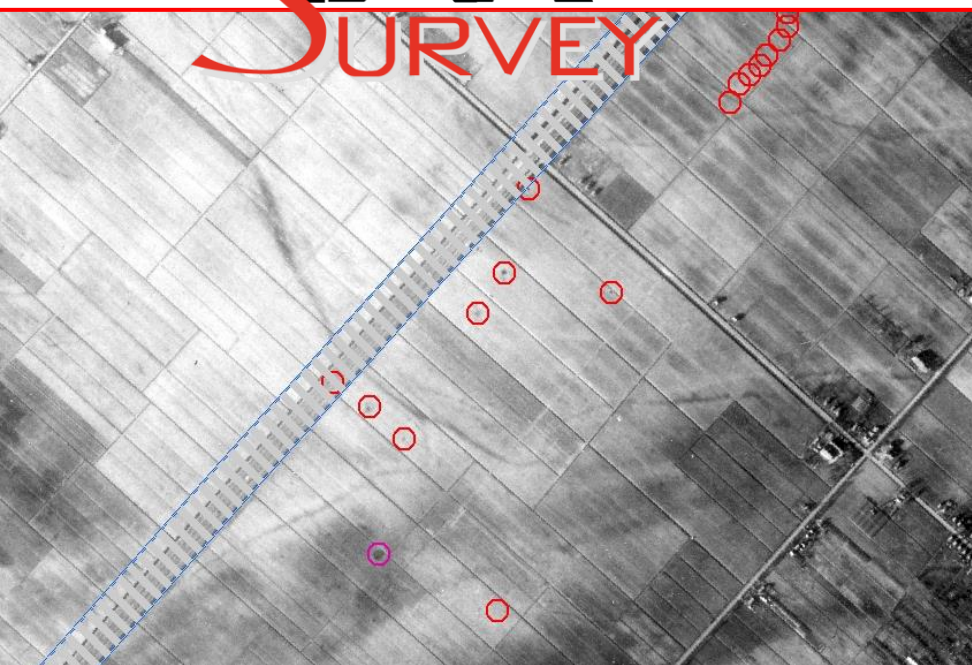

Vooronderzoek Conventionele Explosieven

Rapportage

Projectnummer: GPR8259

Versie: 1.0

Onderzoeksgebied: Gemeente Sliedrecht

T&A Survey B.V.
Dynamostraat 48
1014 BK Amsterdam
020-6651368
info@ta-survey.nl

www.ta-survey.nl

Projectnummer: GPR8259
Versie: 1.0
Datum: 20-03-2020

Betreft:

Vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven ter plaatse van het project 'Gemeentebreed Vooronderzoek CE Gemeente Sliedrecht'

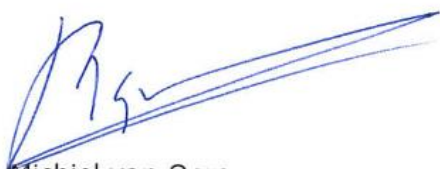
Opdrachtgever:

Gemeente Sliedrecht
Team Ruimtelijke Ontwikkeling & Economie
T.a.v. mevr. D. Spies
Postbus 16
3360 AA Sliedrecht
Industrieweg 11
3361 HJ Sliedrecht
T: 14 0184
M: 06 – 20 00 67 83
E: d.spies@sliedrecht.nl

T&A Survey - projectleider:

Drs. Maurice de Cock
Tel: 020 6651368
E-mail: decock@ta-survey.nl

Voor akkoord:

Michiel van Oers
Afdelingsmanager

Inhoudsopgave

1	Het onderzoek	4
1.1	Achtergrond.....	4
1.2	Projectdoel	4
1.3	Opzet van het onderzoek.....	4
1.4	Praktijkgericht gebruiken rapportage	5
2	Het onderzoeksgebied	6
2.1	Gegevens onderzoeksgebied	6
2.2	Informatie van opdrachtgever	6
2.3	Reeds uitgevoerde onderzoeken	7
3	Fase 1: Inventarisatie van het bronnenmateriaal	8
3.1	Literatuurstudie.....	10
3.2	Archiefonderzoek.....	14
3.2.1	Gemeentelijk en provinciaal archief.....	15
3.2.2	Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.....	23
3.2.3	Nederlands Instituut voor Militaire Historie.....	25
3.2.4	Nationaal Archief Den Haag.....	33
3.2.5	Semistatische archiefdiensten van Ministerie Defensie te Rijswijk.....	36
3.2.6	Archief van de EOD	37
3.2.7	Overige Nederlandse archieven.....	39
3.2.7.1	NS-archief te Utrecht	39
3.2.7.2	Historische Vereniging Sliedrecht	40
3.2.7.3	Nationaal Brandweer Documentatie Centrum (Brandweerarchief)	40
3.2.8	Getuigenverklaringen	42
3.2.9	Buitenlandse archieven	43
3.2.9.1	The National Archives te Londen	43
3.2.9.2	The National Archives and Records Administration te College Park (VS)	45
3.2.9.3	Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg	46
3.2.9.4	Wardocs (Hans Nauta)	51
3.2.10	Informatie van internet.....	54
3.3	Luchtfoto interpretatie	56
4	Fase 2: Analyse bronnenmateriaal	60
5	Fase 3: Verkorte risicoanalyse werkzaamheden	64
5.1	Geplande werkzaamheden	64
5.2	Verkorte risicoanalyse	64
6	Conclusie	66
7	Aanbevelingen met betrekking tot de geplande werkzaamheden	81
8	T&A en kwaliteit.....	85

Bijlage 1: CE bodembelastingkaart met onderzoeksgebied	86
Bijlage 2: Toelichting gebruik tabellen - in bijlage 3 en hoofdstuk 6.....	87
Bijlage 3: Chronologische lijst gebeurtenissen	90
Bijlage 4: Overzichtskaart probleeminventarisatie	91
Bijlage 5: Overeenkomst en afspraken opdracht	92
Bijlage 6: Algemene evaluatie van de risico's van explosieven	98
Bijlage 7: Wetgeving en subsidiemogelijkheden voor explosievenonderzoek	101
Bijlage 8: WSCS-OCE richtlijnen horizontale afbakening verdacht gebied	103
Bijlage 9: Distributielijst	108

1 HET ONDERZOEK

Gemeente Sliedrecht ("opdrachtgever") heeft T&A Survey ("T&A") op 30 januari 2020 schriftelijk opdracht verleend voor het uitvoeren van het vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven (verder "explosieven") ter plaatse van het project 'Gemeentebreed Vooronderzoek CE Gemeente Sliedrecht'.

1.1 ACHTERGROND

In het kader van toekomstige werkzaamheden wenst de gemeente een vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven voor het gehele beheersgebied. De opdrachtgever wil inzicht verkrijgen in de mogelijke aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven.

Het mogelijk voorkomen van explosieven in de ondergrond houdt over het algemeen in Nederland verband met oorlogshandelingen gedurende de Tweede Wereldoorlog (verder "WOII"). Voorbeelden hiervan zijn bombardementen (zowel geallieerde als Duitse), gevechten (meidagen 1940, bevrijding 1944-1945), verdedigingswerken (mijnenvelden) en dumpingen (verborgen voor vijand, achterlaten van munitie bij overgave of terugtrekking). Aangezien eventueel aanwezige, niet gesprongen explosieven een risico vormen voor de uit te voeren werkzaamheden, is het van belang dat de kans op het aantreffen van explosieven in het onderzoeksgebied onderzocht wordt.

1.2 PROJECTDOEL

Het vooronderzoek Conventionele Explosieven (verder "vooronderzoek") heeft tot doel om te beoordelen of er indicaties zijn dat binnen het onderzoeksgebied explosieven aanwezig zijn, en zo ja, om het verdachte gebied af te bakenen. Dit gebeurt op basis van verzameld en geanalyseerd (historisch) feitenmateriaal.

1.3 OPZET VAN HET ONDERZOEK

Deze rapportage is uitgevoerd conform de meest recente richtlijnen van het Werkveld-specifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (verder "WSCS-OCE"), namelijk het wijzigingsvoorstel van 2016. Tevens wordt al zo veel mogelijk voldaan aan het vrijwillige certificatieschema voor het "Procescertificaat Vooronderzoek CE en Risicoanalyse CE" (verder "Procescertificaat") dat in 2020 van kracht zal worden. In bijlage 5 zijn de onderzoeksopzet, de gebruikte methodiek en de uitgesloten bronnen omschreven. Tevens zijn daar de deskundigen die het onderzoek hebben uitgevoerd, vermeld.

1.4 PRAKTIJKGERICHT GEBRUIKEN RAPPORTAGE

De inventarisatie heeft feiten opgeleverd die de aanwezigheid van explosieven doet vermoeden. Analyse van dit feitmateriaal heeft tot de conclusie geleid dat er explosieven binnen het onderzoeksgebied te verwachten zijn. Het onderzoeksgebied is daarmee (deels) verdacht gebied.

Op de CE bodembelastingkaart in bijlage 1 staat het resultaat van de analyse of het onderzoeksgebied verdacht is op de mogelijke aanwezigheid van explosieven. Indien de analyse verdachte gebieden oplevert, dan is dit herkenbaar aan een rode of roze arce-ring, waarbij roze staat voor een gebied waarvan bekend is dat de bovenlaag naoorlogs geroerd is. Groene gebieden zijn de onverdachte gebieden.

De verdachte gebieden in kaartbijlage 1 zijn voorzien van een label met het nummer van het verdachte deelgebied. Van elk verdacht deelgebied kan in hoofdstuk 6 worden teruggevonden tot welke diepte en op welk soort explosieven het gebied verdacht is. In hoofdstuk 4 is een nadere toelichting hierop terug te vinden.

De achterliggende feiten, waarop het gebied verdacht is verklaard, zijn te vinden in de chronologische lijst gebeurtenissen in bijlage 3. De bronnen van deze achterliggende feiten zijn middels hoofdstuk 3 te achterhalen.

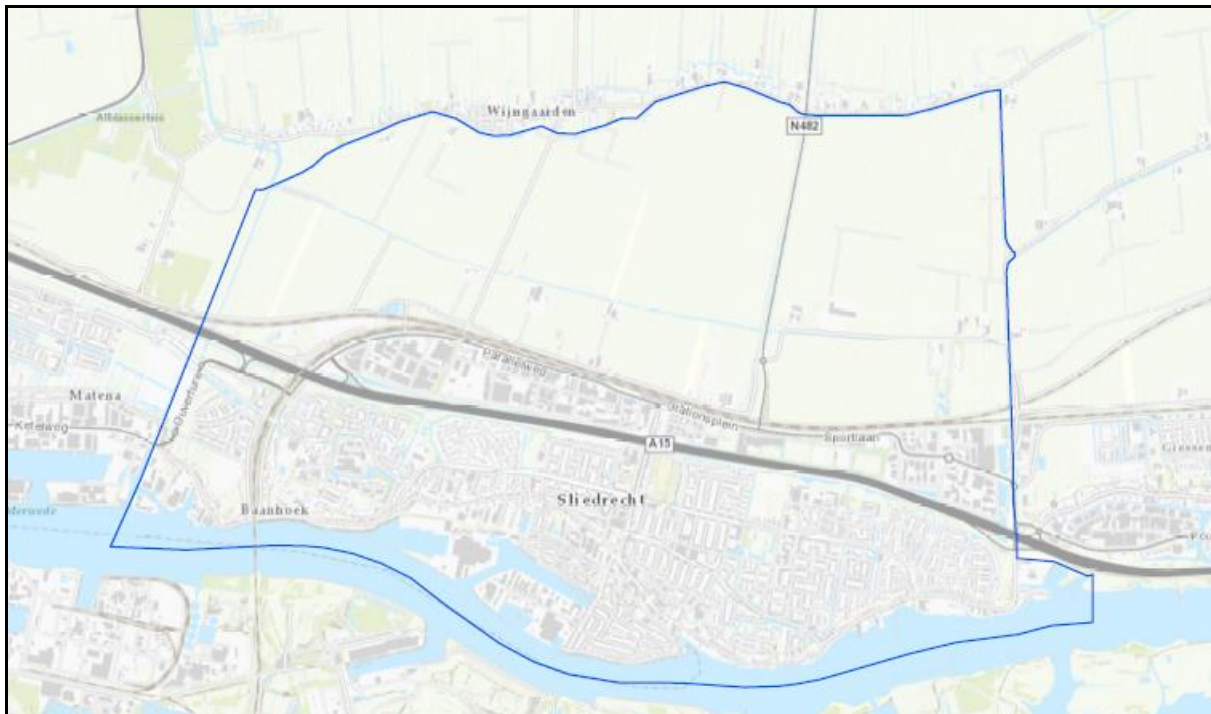
In hoofdstuk 5 is een verkorte risicoanalyse voor de grondroerende werkzaamheden in relatie tot mogelijk aanwezige explosieven opgenomen. In hoofdstuk 7 staan aanbevelingen voor grondroerende werkzaamheden.

2 HET ONDERZOEKSGBIED

2.1 GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED

Geografische ligging en grootte

Het onderzoeksgebied betreft het beheersgebied van de gemeente Sliedrecht, circa 14 km².

Figuur 2.1-I. Overzichtkaart van het onderzoeksgebied (in blauwe contour weergegeven).

Bodemopbouw

Voor gegevens over de bodemopbouw is de grondsoortenkaart van Nederland gebruikt.

De bodem in het onderzoeksgebied bestaat voornamelijk uit rivierklei op rivierzand en grind in het zuiden en rivierzand en -klei met inschakelingen van veen. In het noordwesten mogelijk nog een deel veen in de riviervlakte.

2.2 INFORMATIE VAN OPDRACHTGEVER

Opdrachtgever heeft onderstaande informatie geleverd aan T&A.

Kaartmateriaal

Opdrachtgever heeft T&A een digitale topografische kaart met RD-coördinaten (ArcGIS-formaat) ter beschikking gesteld. Hierop staat het onderzoeksgebied aangegeven.

Aanwezige informatie over de bodemgesteldheid

Opdrachtgever heeft geen informatie beschikbaar gesteld over de bodemopbouw in het onderzoeksgebied.

Naoorlogse werkzaamheden

Opdrachtgever heeft geen informatie beschikbaar gesteld over naoorlogse werkzaamheden binnen het onderzoeksgebied.

2.3 REEDS UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

In onderstaande tabel is aangegeven bij welke instanties navraag gedaan is of er in het verleden reeds onderzoek uitgevoerd is naar de aanwezigheid van explosieven. In de kolom "bronverwijzing" staat de afkorting die in de chronologische lijst van gebeurtenissen in bijlage 3 gebruikt is om naar het betreffende rapport te verwijzen.

Opdrachtgever Gemeente Sliedrecht– mevr. Desiree Spies per e-mail d.d. 30-01-2020	Bronverwijzing	
Vooronderzoek Conventionele Explosieven Herinrichting Sportlaan Sliedrecht, Bombs Away, kenmerk 18P054, d.d. 13 juni 2018	Bombs	Away 18P054
Vooronderzoek Conventionele Explosieven Rotonde Staatsliedenbuurt Sliedrecht, Bombs Away, kenmerk 18P029, d.d. 15 juni 2018	Bombs	Away 18P029
Vooronderzoek conventionele explosieven Vogelbuurt Sliedrecht, BeoBOM, kenmerk BB19-017, d.d. 25 maart 2019	BeoBOM	BB19-017
Vooronderzoek Conventionele Explosieven Sliedrecht Buiten en Stationspark 3 te Sliedrecht, Saricon, kenmerk 19S081-VO-01, 17 september 2019	Saricon	19S081-VO-01
Vooronderzoek Conventionele Explosieven Warmtenet Vogelbuurt-Zuid Gemeente Sliedrecht, Bombs Away, kenmerk 19P133 concept, d.d. 11 oktober 2019	Bombs	Away 19P133
Vooronderzoek Conventionele Explosieven Warmtenet Vogelbuurt-Zuid Gemeente Sliedrecht, Bombs Away, kenmerk 19P133 definitief rapport versie 1, d.d. 3 februari 2020	Bombs	Away 19P133

T&A heeft de genoemde rapportage(s) doorgenomen op relevante informatie van betrouwbare bronnen. Indien er informatie in stond die niet reeds achterhaald was tijdens de door T&A uitgevoerde inventarisatie, is de achterliggende oorspronkelijke bron geraadpleegd. Waar het niet mogelijk bleek de oorspronkelijke bron te raadplegen, of het rapport als oorspronkelijk bron gezien moet worden (bijvoorbeeld bij een Proces-Verbaal van Oplevering van een opsporingsonderzoek) is de informatie uit het rapport overgenomen en wordt daar naar verwezen in bijlage 3.

3 FASE 1: INVENTARISATIE VAN HET BRONNENMATERIAAL

Het bronnenmateriaal (literatuur, archiefstukken etc.) wordt bestudeerd op relevante feiten en aanwijzingen die onder meer worden gebruikt voor een goede keuze uit de beschikbare luchtfoto's. Alle betrouwbare bronnen met toegevoegde waarde zijn van belang voor verdere analyse, conclusies en afbakening van (on)verdachte gebieden. In de volgende paragrafen is een overzicht gegeven van de diverse bronnen, die geraadpleegd (kunnen) worden voor een vooronderzoek. Per paragraaf is de betreffende bron omschreven, met daarin:

- Algemene informatie van de bronnen met een vermelding in hoeverre de bron verplicht of aanvullend is conform het WSCS-OCE;
- Een toelichting op de betrouwbaarheid van de bron;
- Een overzicht van wat voor onderhavig onderzoek is geraadpleegd, met nadere vermelding van de inventarissen, toegangsnummers e.d. op basis waarvan de bronnen herleidbaar zijn;
- Indien een bron niet is geraadpleegd, of er zijn leemtes in kennis, dan staat dit vermeld;
- De in de bron aangetroffen relevante gebeurtenissen zijn niet uitgewerkt in betreffende paragraaf, maar in één chronologische overzichtstabel in bijlage 3.

Betrouwbaarheid van de bronnen

Conform de richtlijnen in het WSCS-OCE, paragraaf 6.5.2, dient gerapporteerd te worden hoe de betrouwbaarheid van de gebruikte bronnen is ingeschat. De standaard richtlijnen bij T&A staan vermeld per soort bron in de betreffende paragraaf in onderhavig hoofdstuk. Waar in de rapportage afgeweken wordt van deze interne richtlijn, zal dit in de rapportage vermeld en onderbouwd zijn bij de analyse van het bronnenmateriaal in bijlage 3. Tevens geldt dat gebeurtenissen uit bronnen die T&A betrouwbaar acht, geen bevestiging van een tweede bron nodig hebben ter bevestiging van de gebeurtenis. In de regel zal T&A wel - waar mogelijk - een tweede bron raadplegen, omdat dit kan leiden tot een betere afbakening van een verdacht gebied.

Uitwerking van de bronnen

Op basis van de geraadpleegde bronnen is in bijlage 3 een chronologische overzichtstabel opgesteld van de relevante gebeurtenissen in (de omgeving van) het onderzoeksgebied gedurende en na WOII. In de betreffende tabel is elke gebeurtenis voorzien van een uniek markeringsnummer en de bronverwijzing. De kolom 'markering' verwijst naar het markeringsnummer, de kolom 'archief' naar het archief waar de informatie vandaan komt, terwijl de kolom 'bronverwijzing' verwijst naar de herkomst van de informatie binnen het gegeven archief.

Markeringsnummers

Elke relevante oorlogshandeling is voorzien van een markeringsnummer die is weergegeven in de overzichtstabel in bijlage 3 en in de inventarisatiekaart in bijlage 4.

De toevoeging 'indicatief' bij het markeringsnummer geeft weer dat de melding niet nauwkeurig geplaatst kan worden en dus indicatief in de inventarisatiekaart is ingetekend. Een indicatief markeringsnummer kan ook als tekstvlak in de kaart staan. Geen toevoeging geeft aan dat de melding (redelijk) nauwkeurig ingetekend kon worden.

In sommige gevallen blijkt dat een melding zich buiten het onderzoeksgebied bevindt, maar dat één of meerdere bronnen impliceren dat de gebeurtenis wel degelijk in of nabij het onderzoeksgebied plaatsgevonden had of kon hebben. Deze meldingen staan wel in de tabel in bijlage 3, inclusief analyse, maar niet in kaartbijlage 4.

3.1 LITERATUURSTUDIE

De eerste – conform WSCS-OCE verplichte – stap in een vooronderzoek is in de regel het raadplegen van de literatuur. Middels de literatuurstudie is een beeld te verkrijgen van algemene oorlogshandelingen in een gebied, meestal met data van deze gebeurtenissen en soms met zeer relevante details die niet in andere bronnen te vinden zijn. Deze studie levert zodoende een overzicht op van gebeurtenissen op basis waarvan gericht gezocht kan worden in diverse nationale en internationale archiefinstellingen.

Voor de literatuurstudie bestaat een aantal standaardwerken dat geraadpleegd wordt, aangevuld met regionale en plaatselijke literatuur. Deze literatuur is deels in bezit van T&A en wordt aangevuld met literatuur uit de Koninklijke Bibliotheek ("KB"), het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie ("NIOD"), het gemeentearchief en/of plaatselijke bibliotheken en historische verenigingen.

Betrouwbaarheid van de bron

Literatuur voor vooronderzoek loopt in betrouwbaarheid uiteen van weinig betrouwbaar tot zeer betrouwbaar. Dit komt doordat boeken geschreven kunnen zijn door auteurs met zeer uiteenlopende achtergronden in opleiding, ervaring en motivatie voor het schrijven van het stuk en ook sterk uiteenlopende bronnen gebruikt kunnen hebben. T&A hanteert de volgende richtlijnen om de betrouwbaarheid in te schatten.

Primaire bron van een boek betreft archiefstukken

Voor sommige boeken is uitvoerig archiefonderzoek uitgevoerd en in de betere boeken zijn archiefstukken geciteerd of zijn afdrukken ervan opgenomen. In de regel zijn deze archiefstukken ook ingezien tijdens het archiefonderzoek, maar soms zijn ze niet te achterhalen (zoals de zogenaamde 'gele briefjes' waar in "het spoorwegbedrijf in oorlogstijd" van C. Huurman naar verwezen wordt). Indien T&A de primaire documenten heeft achterhaald, geldt voor de betrouwbaarheid de richtlijn zoals bij de betreffende archiefinstelling omschreven. Als dat niet mogelijk bleek, is beoordeeld wat de betrouwbaarheid is van de primaire bron en hoe deskundig de auteur van het boek is om dat juist te interpreteren en verwoorden in zijn werk. Voorbeelden van werken waarvoor veel archiefstukken zijn gebruikt, zijn het boek van Huurman en het veel gebruikte werk "En nooit was het stil" van G.J. Zwanenburg, dat gebruik heeft gemaakt van de operationele aanvalsgegevens van de RAF en USAAF en stukken uit diverse andere archiefinstellingen.

Geschiedenisboeken van (lokale) amateurs versus gerenommeerde geschiedkundigen

Een van de grote verschillen in betrouwbaarheid van literatuur wordt veroorzaakt door de achtergrond van de betreffende auteur. Boeken van gerenommeerde auteurs als V.E. Nierstrasz, L. de Jong, H. Amersfoort, E.H. Brongers en C. Klep worden als betrouwbaar gezien. Deze boeken zijn gebaseerd op uitvoerig onderzoek in archieven en naslagwerken, interviews met getuigen en een brede kennis van de gebeurtenissen in WOII.¹ De inhoud van boeken van amateurhistorici loopt echter sterk uiteen wat betreft de kwaliteit en betrouwbaarheid. De onderzoeken kunnen nogal summier zijn, bronverwijzingen ontbreken vaak en bij nadere bestudering blijken diverse aspecten van gebeurtenissen door elkaar gehaald. In de regel dienen dergelijke bronnen in de literatuur middels een andere bron bevestigd te worden.

Dagboeken uit WOII

Meldingen in dagboeken uit WOII worden in de regel als betrouwbaar voor een gebeurtenis gezien, maar niet voor de details omtrent de betreffende gebeurtenis. Hierbij moet rekening gehouden worden met de specifieke melding van het gebeurde, of de auteur van het dagboek dit zelf meemaakte of uit tweede hand vernam en de leeftijd en functie van de auteur. De opgeschreven eigen ervaringen zijn betrouwbaar, omdat ze kort na een gebeurtenis zijn genoteerd. Vaak bevatten ze ook details die in andere bronnen niet vermeld zouden worden. Anderzijds zijn omschreven gebeurtenissen in dagboeken in de regel vaak overdreven en zijn de auteurs vrijwel uitsluitend leken op het gebied van explosieven. Aantallen en soorten explosieven zullen daardoor middels een andere bron bevestigd moeten worden. Wat in dagboeken genoteerd is uit tweede hand is vaak matig betrouwbaar en dient middels tweede bron bevestigd te worden.

¹ Hierbij moet wel altijd in ogenschouw genomen worden, wanneer de boeken geschreven zijn en wat de bronnen waren, zeker wat betreft de meidagen 1940. Door diverse auteurs zijn voor hun boeken over de meidagen verslagen van de Nederlandse officieren en troepen gebruikt (dit betreft de stukken uit collectie 409 van het NIMH). Hoewel de meesten ervan vlak na de strijd zijn geschreven, is er ook een aantal dat in de jaren na WOII pas geschreven is en daarmee minder nauwkeurig zal zijn. Bovendien zullen de verslagen van de Nederlandse troepen – bewust of onbewust – overdreven zijn in de gebeurtenissen. Dit blijkt uit zaken zoals meldingen van Duitse pantserwagens bij de Grebbeberg (die daar nooit geweest zijn in mei 1940) en uit tegenstrijdigheden die soms optreden tussen het verslag van een verantwoordelijke officier en dat van een soldaat die ook aanwezig was. Veel boeken die net na WOII geschreven zijn, hebben (soms sterk) de neiging de handelingen van het Nederlandse leger en de omvang en kracht van het Duitse leger te overdrijven. Neemt niet weg dat dit soort werken van gerenommeerde auteurs vaak de beste bronnen zijn voor oorlogshandelingen in mei 1940 en bij de bevrijdingsgevechten in 1944/1945.

Het werk van Eversteijn

In de branche wordt regelmatig het werk "Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945" van T. Eversteijn gebruikt. Dit is een niet gepubliceerd werk uit 1990, zonder bronvermelding van de erin opgenomen oorlogshandelingen. Van een aantal gebeurtenissen is de achterliggende bron vrij goed te achterhalen. Dat betreffen bronnen, die T&A standaard raadpleegt, waardoor het werk van Eversteijn hier geen enkele toegevoegde waarde heeft m.b.t. deze meldingen. Sterker nog, enkele van die oorspronkelijke bronnen komen regelmatig met correcties en aanvullende informatie, die in Eversteijn dus ontbreken. Van andere meldingen is de bron onduidelijk en wordt de melding in de regel in andere literatuur of archiefstukken aangetroffen. Gevolg is dat het betreffende werk geen toegevoegde waarde heeft, omdat de melding soms gedateerd is, meestal middels de oorspronkelijke bron al geraadpleegd is voor het onderzoek en in andere gevallen onduidelijk is wat de oorspronkelijke bron was, waardoor de betrouwbaarheid sterk in twijfel getrokken moet worden. T&A raadpleegt deze bron daarom niet.

Overzichtslijst gebruikte literatuur

Voor de literatuurstudie zijn de onderstaande boeken geraadpleegd. In de kolom "bronverwijzing" staat de afkorting die in de chronologische lijst van gebeurtenissen in bijlage 3 gebruikt is om naar het betreffende boek te verwijzen. Alleen relevante aanvullende informatie is verwerkt.

Auteur	Titel	Uitgegeven	Bronverwijzing
Amersfoort, H. e.a.,	Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied	Den Haag 2005	Amersfoort (2005)
Batenburg, J.A.,	Slidrecht in oorlogstijd 1940-1945.	Slidrecht 1994	Batenburg (1994)
Berendsen, Th.J.,	Dordrecht 1939-1945: deel 2	Dordrecht 1983	Berendsen (1983-2)
Berendsen, Th.J.,	Dordrecht 1939-1945: Dl. 12: De oorlogschade en de verliezen	Dordrecht 2012	Berendsen (2012-12)
Bor, A. e.a.,	Opstaan en slapengaan in bezet Gorcum: verhalen over het dagelijks leven in 1940-1945	Gorinchem 2010	Bor (2010)
Brand, S.M.,	Dordrecht tijdens de Tweede Wereldoorlog : omdat het niet vergeten mag worden	Dordrecht 2007	Brand (2007)
Brongers, E.H.,	Inventarisatie uit diverse bronnen van in de meidagen van 1940 Tijdens of door de strijd in Nederland neergeschoten, vernielde Of door vuur beschadigde Duitse vliegtuigen, weergegeven per Provincie of gebied	Wijnandsrade 2008	Brongers (2008)
Huisman, J. en Francken, H.J.,	Gaat het jou aan?: Slidrecht in de jaren '40-'45	Slidrecht 1985	Huisman (1985)
Huurman, C.,	Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939 – 1945	Eindhoven 2001	Huurman (2001)
Klep, C. (red.),	De bevrijding van Nederland 1944-1945, oorlog op de flank	Den Haag 1995	Klep (1995)
Korpel, A.,	De Waard in oorlogstijd : de Alblasserwaard tussen 1940 en 1945 / 1.	Alblasserdam 1983	Korpel 1983
Korthals Altes, A.,	Luchtgevaar, luchtaanvallen op Nederland 1940-1945	Amsterdam 1984	Korthals Altes (1984)
Kwant, G.W.,	Slidrecht 10 mei 1940-5 mei 1945	Utrecht 1945	Kwant (1945)
Molenaar, F.J.,	De luchtverdediging in de meidagen 1940 (2 delen)	's-Gravenhage 1970	Molenaar (1970)
NFLA	NFLA-Recovery list	2003	NFLA (2003)

Auteur	Titel	Uitgegeven	Bronverwijzing
Nierstrasz, V.E., e.a.	De strijd op Nederlands grondgebied tijdens Wereldoorlog II, diverse delen	's-Gravenhage	Nierstrasz
Pater, de B.C., Schoenmaker, B., e.a.,	De Grote Atlas van Nederland 1930-1950	Utrecht 2011	Pater (2011)
Rijnhout, B.,	De verloren strijd: een fotografisch overzicht van de massale Duitse luchtinvasie in de meidagen van 1940	Breda 1982	Rijnhout (1982)
Spanjaard, A.,	De slag om Vesting Holland : langs de sporen van de Duitse aanval rondom Dordrecht, Rotterdam en Den Haag 10-15 mei 1940	Delft 2011	Spanjaard (2011)
Studiegroep luchtoorlog 1939-1945	Verliesregister		Verliesregister NIMH
Veenstra, S.L.,	In de schaduw van de glorie : overzicht van vliegtuigbergingen in Nederland : 1960-1977	Zutphen 1992	Veenstra (1992)
Weltevrede, K.,	Dordrecht in de oorlog en de oorlog in Dordrecht	Alblasserdam (2010)	Weltevrede (2010)
Zwanenburg, G.J.,	En nooit was het stil... Kroniek van een luchtoorlog – delen I en II	z.p., z.j.	Zwanenburg (z.j.)

Leemte in kennis:

- Geen.

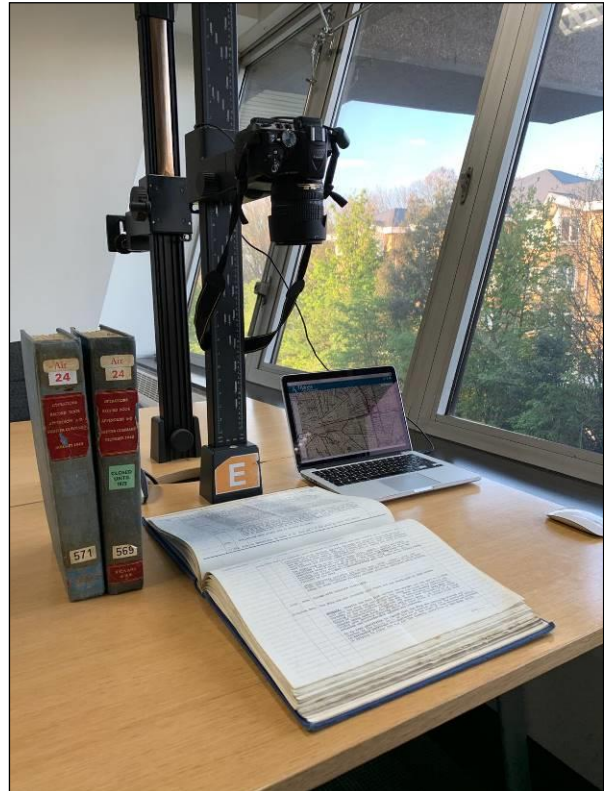
Uitwerking van de literatuur

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2 ARCHIEFONDERZOEK

Archiefstukken zijn de meest belangrijke informatiebron voor een vooronderzoek. Ze hebben doorgaans de meest accurate en betrouwbare gegevens die voor een onderzoek nodig zijn, omdat het vaak primaire bronnen betreffen waarvoor de informatie is vastgelegd korte tijd nadat een gebeurtenis plaatsvond. De stukken bestaan onder meer uit processen-verbaal en dagrapporten, maar soms ook uit foto's van oorlogsvoorvallen en militaire verslagen waarin planning en uitvoering alsmede resultaten en gebruikte explosieven zijn vastgelegd.

Archiefstukken voor vooronderzoek liggen in verschillende archieven in Nederland en in enkele buitenlandse archiefinstellingen. Aan hand van de richtlijnen in het WSCS-OCE en door de onderzoeker is bepaald welke archieven geraadpleegd dienen te worden voor het onderzoek en of de aangetroffen informatie relevant is of niet. Per archief is een inventarisatie opgemaakt van de dossiers waarin relevante informatie verwacht mag worden. Deze dossiers zijn ingezien en de inhoud is beoordeeld op relevantie. In bijlage 5 is meer specifiek per archief aangegeven op welke wijze deze is geraadpleegd.

Een stuk is niet relevant indien het geen indicaties of contra-indicaties voor de mogelijke aanwezigheid van explosieven in het onderzoeksgebied of de directe nabijheid ervan bevat. De geraadpleegde inventarissen, toegangsnummers en stukken zijn per archief in overzichtstabellen weergegeven in de volgende paragrafen bij de betreffende archiefinstelling. Voor al deze archieven geldt, dat in de laatste kolom van de tabel van de inventarisatie is aangegeven of een inventaris als relevant is beschouwd. Indien de stukken niet als relevant werden beschouwd, dan is middels een nummer aangeduid waarom een inventaris niet relevant is bevonden.

De vermelde nummers in de kolom 'relevant' van de tabel van de inventarisatie van elk archief staan voor het volgende:

1. De in de stukken gemelde gebeurtenissen zijn te ver van het onderzoeksgebied om relevant te zijn;
2. De stukken melden geen (aan) explosieven (gerelateerde gebeurtenissen);
3. De stukken melden geen relevante naoorlogse werkzaamheden;
4. De stukken missen in het archief.

De relevante stukken zijn verder uitgewerkt en geanalyseerd in het chronologische overzicht in bijlage 3.

3.2.1 Gemeentelijk en provinciaal archief

Archiefstukken uit gemeentearchieven bevatten in de regel de meest gedetailleerde en betrouwbare informatie voor oorlogshandelingen in de gemeente, getroffen locaties, afhandelingen betreffende het zoeken en/of ruimen van explosieven en naoorlogse werkzaamheden. Meestal zijn deze stukken in een lokaal gemeentearchief terug te vinden, maar in andere gevallen liggen dergelijke stukken in provinciale of regionale archieven. Bij het raadplegen van het gemeentelijk en provinciaal archief worden conform het WSCS-OCE ten minste stukken van de luchtbeschermingsdienst, de stukken over aangetroffen/geruimde CE en oorlogsschaderapporten geraadpleegd. Bij het provinciaal archief worden aanvullend de relevante archieven van het Militair Gezag geraadpleegd. Tevens is bij de gemeente nagevraagd of er in het verleden reeds onderzoeken zijn uitgevoerd naar de aanwezigheid van explosieven. Met opdrachtgever is overeen gekomen dat een onderzoek naar relevante naoorlogse ontwikkelingen in deze archieven geen deel uitmaakt van het onderzoek.

Betrouwbaarheid van de bron

Archiefstukken uit het gemeentearchief of provinciaal archief zijn in de regel betrouwbaar, hoewel dit iets kan verschillen per soort archiefstuk.

Processen-verbaal van de Luchtbeschermingsdienst (LBD), politie en brandweer

Processen-verbaal van de LBD, politie en brandweer zijn betrouwbare weergaven van de situatie zoals waargenomen tijdens en/of na een gebeurtenis. Ze zijn meestal opgesteld kort na een gebeurtenis en op basis van waarnemingen van de verbalisant of directe medewerkers en betreffen in de regel objectieve constatering, zonder overdrijving van feiten in eigen belang. Deze stukken worden betrouwbaar geacht betreffende het plaatsvinden van een gebeurtenis, de betrokken locatie(s), de afhandeling van de gebeurtenis door de autoriteiten en andere zaken die betrouwbaar vanuit de positie van de verbalisant konden worden bepaald. Hieronder valt dus bijvoorbeeld wel het aantal bommen dat ontplofte, maar meestal niet het aantal afgeworpen bommen, aangezien dit zelden betrouwbaar waargenomen kon worden.

Stukken betreffende aangetroffen/geruimde explosieven

Deze stukken worden als betrouwbaar gezien aangezien deze stukken meestal zijn opgesteld kort na het aantreffen/ruimen van de explosieven en op basis van waarnemingen van de verbalisant of directe medewerkers en betreffen in de regel objectieve constatering, zonder overdrijving van feiten in eigen belang.

Oorlogsschaderapporten

De betrouwbaarheid van oorlogsschaderapporten is wisselend, maar over het algemeen redelijk betrouwbaar. De ervaring leert dat bij schaderapporten twee belangrijke factoren meespelen voor de betrouwbaarheid van de melding. Ten eerste de melder van de schade. Indien de schade is geconstateerd door de LBD, politie of brandweer, kan gesteld worden dat het een betrouwbare melding betreft. Bij een schadeclaim van de eigenaar bestaat de kans echter dat er sprake is van fraude. Een tweede factor die meespeelt is de datum van de melding ten opzichte van de datum van de gebeurtenis. Meldingen van maanden of jaren na de gebeurtenis melden vaak de verkeerde datum en/of oorzaak van de schade. Indien schademelding door de eigenaar is gedaan en/of van lang na de gebeurtenis is, dient de melding bij voorkeur door een tweede bron bevestigd te worden, of wordt onderbouwd waarom de melding als (on)betrouwbaar wordt gezien.

Overzichtslijst geraadpleegde gemeentearchieven en inventarissen

Archief gemeente Sliedrecht

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Regionaal Archief Dordrecht te Dordrecht. Hiervan zijn de volgende archieven geraadpleegd:

569 – Collectie van Kranten		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
13053	De Merwebode, 1940	Ja

709 – Gemeente Sliedrecht, 1932 – 1970		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
197	Stukken betreffende nummering en vernummering van panden, 1938-1968	*
198	Staten met wijzigingen in de straataanduiding en huisnummering van de wijken A, B, C, D, E en F	*
856	Dossiers inzake aangiften van overlijden van burgerslachtoffers en militairen in de Tweede Wereldoorlog en correspondentie daarover	Nee, 2
1257	Stukken betreffende het herstel van schade aan woningen als gevolg van bominslagen, 1940-1958: 8 juli 1940, 1940-1945, 1953-1956	Ja
1258/1	Stukken betreffende het herstel van schade aan woningen als gevolg van bominslagen, 1940-1958: 1 januari 1945, 1946-1958	Ja
1258/2	Stukken betreffende het herstel van schade aan woningen als gevolg van bominslagen, 1940-1958: 1 januari 1945, 1946-1958	Ja
1289	Stukken betreffende de luchtbeschermingsdienst, 1938-1945: Rapporten inzake bombardementen	Ja
1305	Vrijwillige brandweer. Jaarverslagen 1932-1941, 1944-1953, 1955-1970	Nee, 2**
1541	Stukken betreffende de evacuatie van de burgerbevolking van Sliedrecht naar andere gemeenten in verband met het oorlogsgevaar	Nee, 2
1792	Stukken betreffende de advisering aan de minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting omtrent de vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan particulieren, 1940-1959	Ja
1793/1	Stukken betreffende de aangifte en het afwikkelen van oorlogs- en bezettingsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen, 1940-1958: Wegen, bruggen, dienstgebouwen en woningen	Ja
1793/2	Stukken betreffende de aangifte en het afwikkelen van oorlogs- en bezettingsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen, 1940-1958: Wegen, bruggen, dienstgebouwen en woningen	Ja
1793/3	Stukken betreffende de aangifte en het afwikkelen van oorlogs- en bezettingsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen, 1940-1958: Wegen, bruggen, dienstgebouwen en woningen	Ja
1794/1	Stukken betreffende de aangifte en het afwikkelen van oorlogs- en bezettingsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen, 1940-1958: schoolgebouwen	Nee, 2
1794/2	Stukken betreffende de aangifte en het afwikkelen van oorlogs- en bezettingsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen, 1940-1958: schoolgebouwen	Ja
1795	Dossiers inzake de vaststelling van een verordening tot het verrichten van persoonlijke diensten ten behoeve van het drooghouden van gedeelten van het op last van de Duitse Weermacht in de Alblasserwaard te inunderen gebied, met uitvoering	Nee, 2
1999	Register van de huisnummering in de gemeente Sliedrecht over de periode 1937 - 1966	*
2000	Overzichten van de wijk-, straataanduiding en huisnummering, 1932 - 1970	*
2012	Register houdende overzicht van bezettingsschade	Nee, 2
2013	Rapport van de gemeentepolitie betreffende door Duitse soldaten aangebrachte schade aan scholen en andere gebouwen	Nee, 2

* Gebruikt wanneer nodig en mogelijk.

** In dit geval betreft het gene relevante aanvullende informatie.

711 - Gemeentepolitie Sliedrecht, 1889 – 1999		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
74	Proces-verbaal betreffende de veronderstelde diefstal uit de puinhopen van een door een bominslag vernielde woning aan de Molenstraat	Ja
115	Stukken betreffende de Luchtbeschermingsdienst	Nee, 2
120	Stukken betreffende het onderzoek inzake de blindganger bij het bombardement van de Molenstraat en de omgeving op 1 januari 1945	Ja
121	Stukken betreffende de brandweer, 1931 - 1947	Nee, 2
161	Processen-verbaal betreffende activiteiten gedurende de oorlogsperiode	Nee, 2
336	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, jan. - juni 1940	Nee, 2
337	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, juli - dec. 1940	Ja
346	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, nov. 1942 - jan. 1943	Nee, 2
347	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, jan. - apr. 1943	Nee, 2
351	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, jan. - mei 1944	Ja
353	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, juli - okt. 1944	Nee, 2
354	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, okt. - dec. 1944	Ja
355	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, dec. 1944 - feb. 1945	*
356	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, feb. - apr. 1945	*
609	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, jan. 1989	*
610	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, feb. 1989	*
611	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, mrt. 1989	*
612	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, apr. 1989	*
613	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, mei 1989	*
614	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, juni 1989	*
615	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, juli 1989	*
616	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, aug. 1989	*
617	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, sept. 1989	*
618	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, okt. 1989	*
619	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, nov. 1989	*
620	Registers houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, dec. 1989	*
807	Maandverslagen betreffende politionele aangelegenheden, 1944 - 1947	Ja
868	Register houdende aantekening van de dag- en nachtrapporten, 1945-1946	Nee, 2

* Deze stukken konden vanwege een openbaarheid beperking niet ingezien worden.

Bij de gemeente is navraag gedaan m.b.t. de beschikbaarheid van reeds uitgevoerde explosievenonderzoeken. Zie §2.3 voor de resultaten hiervan.

Leemte in kennis gemeentearchief

- Diverse stukken van de gemeentepolitie konden vanwege openbaarheid beperking niet ingezien worden.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

Archief voormalige gemeente Giessendam

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Regionaal Archief Dordrecht te Dordrecht. Hiervan zijn de volgende archieven geraadpleegd:

647 - Gemeente Giessendam, 1470 – 1956		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
671	Perceelsgewijze kadastrale leggers, Art. 2341-2579, 1814 - 1956	*
672	Perceelsgewijze kadastrale leggers, Art. 2580-2904, 1814 - 1956	*
983	Stukken betreffende plannen voor (her)bouw van woningen Woning M. van Dijk, Parallelweg B 130, als gevolg van het bombardement in 1945	Nee, 1
988	Stukken betreffende de wederopbouw als gevolg van geleden oorlogsschade door bombardementen op 29 januari en 6 februari 1945 Schaderapporten en -aangiften	Nee, 1
990	Stukken betreffende de wederopbouw als gevolg van geleden oorlogsschade door bombardementen op 29 januari en 6 februari 1945 Rapporten van schade aan wegen, brug, woningen en scholen	Nee, 1
991	Stukken betreffende de wederopbouw als gevolg van geleden oorlogsschade door bombardementen op 29 januari en 6 februari 1945 Wederopbouwplan	Nee, 1
992	Stukken betreffende de wederopbouw als gevolg van geleden oorlogsschade door bombardementen op 29 januari en 6 februari 1945 Tekeningen, met bijlagen	Nee, 2
1042	Stukken betreffende de luchtbeschermingsdienst, 1940 - 1946	Nee, 2
1048	Dossiers inzake rapportages van bombardementen, droppings en een neergestort vliegtuig, alsmede declaraties van het onschadelijk maken van niet ontplofte munitie	Nee, 1
1071-1072	Stukken betreffende aanleg, riolering en onderhoud van wegen 1941, 1949-1956	Nee, 2
1073	Stukken betreffende aanleg, riolering en onderhoud van wegen 1941, 1949-1956	Nee, 1
1074	Stukken betreffende aanleg, riolering en onderhoud van wegen 1941, 1949-1956	Nee, 1
1075-1077	Stukken betreffende aanleg, riolering en onderhoud van wegen 1941, 1949-1956	Nee, 2
1407	Afschrift van de brief van de wachtmeester van de Marechaussee gewest Rotterdam, groep Hardinxveld, over de beschieting op 17 oktober 1944 door een Engels jachtvliegtuig van een vrachtauto en de onder het viaduct van rijksweg 15 aanwezige Duitse luchtdoelmitrailleurpost, waarbij de twee Duitse militairen werden gedood, 17 oktober 1944	Ja

* Gebruikt wanneer nodig en mogelijk.

Leemte in kennis gemeentearchief

- Geen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

Archief voormalige gemeente Bleskensgraaf

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Regionaal Archief Dordrecht te Dordrecht. Hiervan zijn de volgende archieven geraadpleegd:

1076 – Archief van de gemeente Bleskensgraaf en Hofwegen, 1926-1985		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
882	Dossiers inzake de meldingen van het neergestorte vliegtuig en afgeworpen bommen	Ja

Dit betreft een selectie van inventarissen die relevant waren voor de afgeworpen bommen op 10 februari 1944.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

Archief gemeente Dordrecht

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Regionaal Archief Dordrecht te Dordrecht. Hiervan zijn de volgende archieven geraadpleegd:

8-A1945 - Gemeente Dordrecht (dossiers afgesloten in 1945)		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
1753	Oorlogsschade gemeente-eigendommen 1940-1945. Bijdrage van het Rijk in de kosten van herstel van oorlogsschade	Ja
1754	Oorlogsschade gemeente-eigendommen 1940-1945. Bijdrage van het Rijk in de kosten van herstel van door Nederlandse militairen aangebrachte schade	Ja

218-A1980 - Dienst openbare werken en stadsontwikkeling van de gemeente Dordrecht en haar rechtsopvolgers (dossiers afgesloten in 1980)		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
724	Stukken betreffende de opruiming van explosieven e.d. 1970-1984	Ja

Dit betreft een selectie van inventarissen die relevant waren voor de gebeurtenissen van 14 mei 1940 en bomvondst Baanhoekbrug.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

Archief gemeente Papendrecht

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Regionaal Archief Dordrecht te Dordrecht. Hiervan zijn de volgende archieven geraadpleegd:

850 – Gemeente Papendrecht, 1937 – 1991		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
291	Processen verbaal van oorlogshandelingen in en nabij Papendrecht	Ja
923	Stukken betreffende het onderzoek naar en financiering van oorlogsschade aan gebouwen	Ja
3425	Stukken betreffende het onderzoeken van een locatie langs de Veerweg in verband met twee niet-ontplofte bommen en een neergestort vliegtuig	Ja

Dit betreft een selectie van inventarissen die relevant waren voor het neergekomen vliegtuig op 21 juli 1944.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

Overzichtslijst geraadpleegde provinciale archieven en inventarissen

Provinciaal archief Zuid-Holland

De archiefstukken van provincie Zuid-Holland liggen in het Nationaal Archief te Den Haag. Hiervan zijn de volgende archieven geraadpleegd:

2.02.20 - KdK, 1946-1975		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
13162-13181	Lijsten van wetten, koninklijke besluiten en kabinetsbrieven vanaf 1956	Nee, 2

3.02.20.02 - Prov. Staten Zuid-Holland		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
545	Provinciaal verslag, 1940	Nee, 2
546	Provinciaal verslag, 1941-1945	Nee, 2

3.02.27 - Prov. Waterstaat ZH		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
27	Inventarisatie van oorlogsschade aan provinciale eigendommen, 1945-1966: 1945-1951	Nee, 1
28	Inventarisatie van oorlogsschade aan provinciale eigendommen, 1945-1966: 1953-1966	Nee, 1
758	Onderzoeken naar de aanwezigheid van niet-geëxplodeerde vliegtuigbommen te Hazerswoude door de Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken ten bate van diverse uit te voeren werkzaamheden,, 1952	Nee, 1
809	Herstellen van oorlogsschade aan en opruimen van voormalige Duitse verdedigingswerken in de duinen,, 1947-1950	Nee, 1
819	Opruiming van betonbunkers, 1953 - Staande langs de buitendijk van de Westerse Polder en van Torensteenspolder in de Hoeksche Waard te Numansdorp, volgens overeenkomst T/1953, 1953	Nee, 1
820	Opruiming van betonbunkers, 1953 - Staande langs de buitendijk van de Een-dragspolder in de Hoekse Waard te Goudswaard en Zuid-Beijerland, volgens overeenkomst S/1953, 1953	Nee, 1
1022	Oorlogsschade, 1940 - 1946, 1939-1950, z.d (*)	Nee, 1
1025	Oorlogsschade, 1945 - 1950, 1939-1950, z.d (*)	Nee, 2

3.02.27.01 - Prov. Bestuur Zuid-Holland 1850-1945		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
489-540	Gedeputeerde Staten, registers van net-notulen mei 1940 -mei 1945	Nee, 2
5057-5066	Commissaris des Konings/der Koningin, 1940-1945	Nee, 2

3.02.42 - Kabinet CdK ZH		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
213	Opruimactie's van V1-bommen en munitie, 1975-1982: 1975-1978	Nee, 1
214	Opruimactie's van V1-bommen en munitie, 1975-1982: 1979-1980	Nee, 1
215	Opruimactie's van V1-bommen en munitie, 1975-1982: 1981-1982	Nee, 1

3.07.11 - Rijkswaterstaat ZH		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
784	Stukken betreffende het herstel van brandschade en oorlogsschade aan het bedieningshuis van de Barendrechtsebrug over de Oude Maas, 1942-1947	Nee, 1

3.09.34 - Militair Gezag ZH		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstukken	Relevant
43	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven,, 1945	Nee, 1
146	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven,, 1945	Ja
147	Stukken betreffende het onderzoek naar verongelukte geallieerde vliegtuigen en hun bemanningen en de berging van vliegtuigwrakken,, 1945	Nee, 1
231	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven,, 1945	Nee, 1
282	Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnevelden en het opruimen van explosieven,, 1945	Nee, 1
361	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven,, 1945	Ja
465	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven,, 1945	Nee, 1
529	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven,, 1945	Nee, 1
575	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven,, 1945	Nee, 1

Leemte in kennis provinciaal archief

- Geen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.2 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie

Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie ("NIOD") is een kennis- en informatiecentrum over oorlog en bevat diverse (dag)boeken en archiefstukken over WOII. Conform het WSCS-OCE dienen hiervan de volgende collecties geraadpleegd te worden:

- Collectie 216K - Departement van Justitie
- Collectie 077 - Generalkommissariat für das Sicherheitswesen - Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West

Betrouwbaarheid van de bron

Archiefstukken uit collectie 216K betreffen in de regel vergelijkbare stukken als die uit het gemeentearchief. Indien dit het geval is en de verbalisant van het archiefstuk iemand betrof die op locatie is geweest of een directe medewerker betrof van degene die op locatie is geweest, dan geldt hetzelfde als gesteld is voor de betrouwbaarheid van de archiefstukken uit het gemeentearchief.

Voor collectie 077 is dit echter niet het geval; deze collectie bevat samenvattende rapporten, die gebaseerd zijn op de originele rapporten, telegrammen of een telefoonbericht. Hierbij bestaat de kans op fouten bij het overnemen en samenvatten van informatie. Deze archiefstukken rapporteren dus niet uit eerste hand en daarom worden de details (aantallen explosieven, exacte locaties, e.d.) als minder betrouwbaar gezien, maar de gebeurtenis zelf wel als betrouwbaar. Het verdient de voorkeur om bevestiging van de details middels een tweede bron te verkrijgen.

Overzichtslijst geraadpleegde collecties en inventarissen van het NIOD

Toegangsnummer 077 - Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen - Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
518	Verslagen van de Befehlshaber der Ordnungspolizei betreffende de luchtaanvallen op Nederlands grondgebied van 21 tot en met 27 augustus 1940	Nee, 1
993	Verslagen betreffende geallieerde luchtaanvallen op bewapeningsbedrijven in Hengelo en de gasfabriek in Rotterdam, 1942-1943	Nee, 1
1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941	Ja
1332	Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943	Nee, 1
1759	Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943	Nee, 1
1855	Telegrammen van de marechaussee regio Rotterdam aan het 3. Polizeibataillon over bominslagen en delicten, 27-30 november 1944	Nee, 1

Toegangsnummer 216K - Collectie Departement van Justitie		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
179	Ingekomen en minuten van uitgegane stukken, 16-12-1942 – 21-11-1944	Nee, 1
180	Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchtalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontplofte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944	Nee, 1
181	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Aalsmeer-Apeldoorn	Nee, 1

Toegangsnummer 216K - Collectie Departement van Justitie		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
182	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Arcen-Arnhem	Nee, 1
183	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Baarn-Burgh	Nee, 1
184	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Capelle a/d IJssel - Dwingeloo	Nee, 1
185	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Echt-Zwolle	Nee, 1
186	Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen	Nee, 1
188	Meldingen van luchtalarm in de provincies Gelderland en Overijssel, 18 september 1944 - 16 januari 1945	Nee, 1
844	Rapport van de Marechaussee Clinge aan de hoofdinspecteur van de Luchtbescherming inzake het neerstorten van een vliegtuig, 3-5 januari 1944	Nee, 1

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.3 Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie ("NIMH") is een gespecialiseerd kennis- en onderzoekscentrum op het gebied van de Nederlandse militaire geschiedenis en beschikt onder andere over de volgende collecties:

- Collectie 409 "Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940"
- Collectie 575 "Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945)"
- Collectie 708 "Luchtoorlog 1940-1945"
- Collectie 709 "Collectie De Bruin"
- Collectie 801 "Bergingen"

Collectie 409

Deze collectie bevat gevechtsverslagen en rapporten van de Nederlandse strijdkrachten van de meidagen van 1940. Deze verslagen zijn grotendeels korte tijd na de gevechten in mei 1940 opgesteld aan hand van betrokkenen bij de strijd. Voor oorlogshandelingen in de meidagen van 1940 zijn deze verslagen de meest betrouwbare bron. Tevens is deze bron uitvoerig gebruikt in de literatuur over de strijd in mei 1940: o.a. de werken van V.E. Nierstrasz, L. de Jong, H. Amersfoort en E.H. Brongers zijn hierop gebaseerd. Conform het WSCS-OCE dient collectie 409 geraadpleegd te worden indien uit andere bronnen blijkt dat er indicaties zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in de periode mei 1940.

Collectie 575

Deze collectie bevat door het verzet opgestelde rapporten en kaarten van Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen. De collectie dient altijd geraadpleegd te worden indien uit andere bronnen blijkt dat er een indicatie is dat er Duitse militaire werken in het onderzoeksgebied aanwezig waren ten tijde van WOII.

Collectie 708

De collectie Luchtoorlog 1940-1945 kent zijn oorsprong binnen de gerubriceerde documentatiecollecties van de voormalige Sectie Luchtmacht Historie (SLH) die nu een onderdeel vormen van het NIMH. De collectie bestaat onder andere uit verslagen, rapporten, publicaties, oorlogsdagboeken en verlieslijsten aangaande de militaire luchtvaart aan zowel de Duitse als de Geallieerde zijde ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.

Collectie 709

De inhoud van deze collectie bestaat in hoofdzaak uit kopieën van allerlei onderwerpen, veelal afkomstig uit The National Archives in Londen. Daarnaast maken ook boeken, tekeningen, correspondentie, krantenknipsels, (wandel)kaarten en foto's deel uit van de collectie.

Collectie 801

Deze collectie bevat informatie over de berging van diverse toestellen, voornamelijk uitgevoerd in de jaren 70. Sommige van deze meldingen bevatten uitvoerige omschrijvingen van de geborgen delen van het toestel en kan daarom een zeer goede bron voor contra-indicaties m.b.t. vliegtuigwrakken zijn.

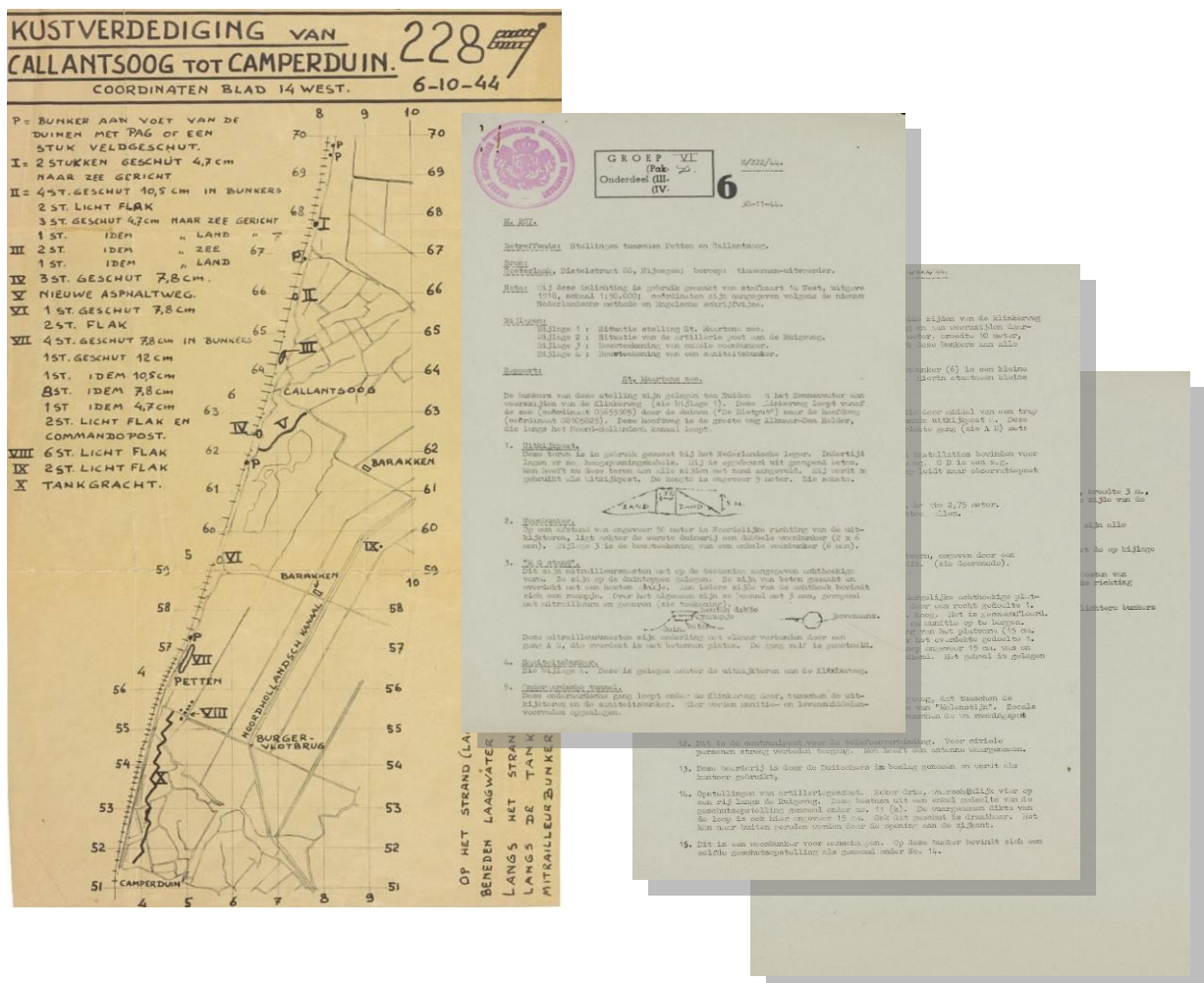
Betrouwbaarheid van de bron

Collectie 409

Deze gevechtsverslagen en rapporten zijn grotendeels korte tijd na de gevechten in mei 1940 opgesteld aan hand van betrokkenen bij de strijd. Voor oorlogshandelingen in de meidagen van 1940 zijn deze verslagen de meest betrouwbare bron, maar er dient rekening mee gehouden te worden, dat de verslagen – bewust of onbewust – overdreven of vertekend kunnen zijn door de betrokkenen.

Collectie 575

Deze collectie bevat door het verzet opgestelde rapporten en kaarten van Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen. In deze collectie zijn kaarten van verdedigingswerken en meldingen van troepenbewegingen en resultaten van geallieerde bombardementen te vinden. Deze meldingen zijn in de regel betrouwbaar, maar details (datum van gebeurtenis en aantallen bommen e.d.) wijken regelmatig af. Een tweede bron (vrijwel altijd een luchtfoto) wordt meestal geraadpleegd om het verdachte gebied beter af te kunnen bakenen.

Figuur 3.2.3-I. Kenmerkende archiefstukken uit collectie 575: indicatieve kaarten met verdedigingswerken en uitgewerkte rapporten van het verzet met details over waargenomen verdedigingswerken, opgestelde wapens, etc. Bron: Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Collectie 708

De inhoud van de collectie is een samenraapsel van krantenberichten, artikelen, boekfragmenten en archiefstukken die bijeengebracht zijn rondom een specifiek bombardement. De betrouwbaarheid van de aanwezige documenten zal veelal variëren. Per situatie/bron zal bekeken moeten worden hoe groot de betrouwbaarheid daadwerkelijk is.

Collectie 709

De inhoud van deze toegang bestaat in hoofdzaak uit kopieën van stukken afkomstig uit andere archieven, voornamelijk The National Archives. Voor de betrouwbaarheid van deze stukken wordt verwezen naar paragraaf 3.2.9.1. De betrouwbaarheid van de andere aanwezige documenten zal veelal variëren. Per situatie/bron zal bekeken moeten worden hoe groot de betrouwbaarheid daadwerkelijk is.

Collectie 801

Deze stukken bevatten voornamelijk documenten opgesteld door een luchtmachtofficier die betrokken was bij de ruimingen. Deze stukken zijn zorgvuldig opgesteld en betrouwbaar.

Geraadpleegde collecties en inventarissen van het NIMH

Collectie 409

Collectie 409 van dit archief is niet geraadpleegd. Er zijn geen aanwijzingen in de literatuur en andere archieven gevonden, die duiden op grondgevechten of artilleriebeschietingen in mei 1940 binnen het onderzoeksgebied. Zodoende wordt verwacht dat deze collectie van het NIMH geen aanvullende informatie heeft met betrekking tot het onderhavige onderzoeksgebied.

Collectie 575

In collectie 575 zijn de volgende inventarissen geraadpleegd.

Collectie 575 "Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945)"		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
432	Datum: 30-11-1944; Serie/nummer: Z-H; Omschrijving: Slagorde, verplaatsingen en legering van Duitse troepen en verdedigingswerken in de Betuwe en Alblasserwaard, in de plaatsen Gorinchem, Dalem, Arkel, Wijngaarden, Oud-Alblas, Bleskensgraaf, Ottoland, Giessen-Nieuwkerk, Giessen-Oudkerk, Sliedrecht, Papendrecht, Alblasserdam, Kinderdijk	Nee, 2
443	Datum: 13-12-1944; Schaal/code/blz.: E/633/44; Serie/nummer: Utr.;Z-H; Omschrijving: Slagorde, verplaatsingen en legering van Duitse troepen in de Betuwe en Alblasserwaard	Ja
454	Datum: december 1944; Schaal/code/blz.: E/846/44 E/749/44; Omschrijving: Rapport betreffende observatie van geheime wapens (V1-wapen) in Sliedrecht, tevens V1-wapens in Nijverdal, Lemelerveld en Archem (groep Albrecht)	Nee, 2
460	Datum: 07-02-1945; Schaal/code/blz.: E/972/45; Omschrijving: Berichten betreffende vervoer per trein en schip in provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Gelderland	Ja

Collectie 708

In collectie 708 "Luchtoorlog 1940-1945" zijn de volgende inventarissen geraadpleegd.

Collectie 708 "Luchtoorlog 1940 – 1945"		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
23	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 N.B. Alfabetisch geordend op geografische naam - 23 Algemeen	Nee, 1
24	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 - 24 Aalten - Doetinchem	Nee, 1
25	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 - 25 Eindhoven - Kruiningen	Nee, 1
26	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 - 26 Leersum - Nijmegen	Nee, 1
27	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 - 27 Ophemert - Roosendaal	Nee, 1
28	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 - 28 Rotterdam	Nee, 1
29	Stukken betreffende de gevolgen van oorlogshandelingen waaronder bombardementen, in en boven verschillende Nederlandse gemeenten en streken, 1940 – 2005 - 29 Schagen - Zoetermeer	Nee, 1

Collectie 709

In collectie 709 "De Bruin" zijn de volgende inventarissen geraadpleegd.

Collectie 709 "Collectie De Bruin"		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
11	Luchtaanvallen op het eiland Rozenburg (Rotterdam), zomer 1940	Nee, 1
12	Luchtaanval op Kamp Amersfoort	Nee, 1
13	Verslagen van het bombarderen van Enschede	Nee, 1
14	Bombardement op Nijmegen, Arnhem, Deventer en Enschede	Nee, 1
15	Luchtaanvallen en bombardementen op Twello en omgeving	Nee, 1
16	Bombardement op het vliegveld Deelen	Nee, 1
17	Bombardement op de Wijhese veer (IJssel)	Nee, 1
18	Processen-verbaal opgesteld door de politie van Deventer betreffende de schade door geallieerde luchtaanvallen	Nee, 1
19	Computeruitdraai Luchtoorlog Deventer en omgeving, 1944-1945	Nee, 1
20	Computeruitdraai over luchtaanvallen op Oost-Nederland door de 2nd Tactical Air Force	Nee, 2
21	Bombardement op Goor	Nee, 1
22	Luchtaanvallen van middelzware bommenwerpers in Gelderland en Overijssel	Nee, 1
23	Kopie van het gevechtsverslag van Flak-Abteilung 331 van 6 t/m 13 april 1945 in de omgeving van Deventer	Nee, 1
24	Brochure van de gemeente Apeldoorn Informatie over de bevrijding van Apeldoorn	Nee, 1
25	Uittreksel uit het oorlogsdagboek van de 48 Highlanders of Canada betreffende de bevrijding van de gemeenten Apeldoorn en Voorst	Nee, 1
26	Correspondentie betreffende de Duitse verdediging in de omgeving van Deventer tijdens operatie Cannonsnot	Nee, 1
29	Computeruitdraai Luchtoorlog Deventer en omgeving vliegtuigcrashes 1940-1945	Nee, 2
32	Documentatie over de bergingswerkzaamheden van de Koninklijke Luchtmacht	Nee, 1
33	Reconstructie van het neerschieten van een Engelse Halifax bommenwerper boven Amstelveen op 16 juni 1944	Nee, 1
83	Register of Missing Aircraft opgesteld door het Office of Research Service (ORS) van	Nee, 2

Collectie 709 "Collectie De Bruin"		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
	de RAF	
85	Aanval van 109 Squadron op de elektriciteitscentrale van Lutterade (Geleen). Het betrof de eerste "Oboe" calibratietest uitgevoerd door zes Mosquitoes	Nee, 1
91	Overzicht van RAF Bomber Command acties op ondermeer Waalhaven, Ypenburg, Den Haag, Maastricht, Breda en Eindhoven	Nee, 1
92	Overzicht van RAF aanvallen op Nederlandse vliegvelden	Nee, 1
94	Samenvatting van acties door 2 Tactical Air Force op Walcheren	Nee, 1
96	Samenvatting van de 2 Tactical Air Force over de Duitse aanval op Nederlandse en Belgische vliegvelden op 1 januari 1945 ('Operatie Bodenplatte')	Nee, 1
97	Aanvallen van 2 Bomber Group op Duitse troepen ter ondersteuning van de geallieerde luchtlandingen in Nederland	Nee, 1
99	Escorte acties van 12 Fighter Group naar Schiphol	Nee, 1
101	Acties van 83 Group gericht tegen doelen in Zuid-Nederland	Nee, 1
102	Situatie bij 83 Group na de Luftwaffe aanval op 1 januari 1945 ('Operatie Bodenplatte') betreft de vliegvelden Volkel, Eindhoven en Heesch	Nee, 1
104	Acties van 121 Wing vanaf vliegveld Volkel met speciale aandacht voor de Sinterklaasviering	Nee, 1
105	Acties van 125 Wing boven Duitsland en bezet Nederland	Nee, 1
107	Aanvallen door 7 Squadron op de vliegvelden Volkel en Soesterberg	Nee, 1
108	Bombardement op Gilze-Rijen door 9 Squadron	Nee, 1
109	Aanvallen door 9 (SAAF) Squadron in de omgeving van Arnhem, Nijmegen en Eindhoven	Nee, 1
110	Bombardement op vliegveld Soesterberg door 10 Squadron	Nee, 1
111	Acties van 322 (Dutch) Squadron in de omgeving van Oost-Nederland	Nee, 2
112	Bombardement op vliegveld Deelen door 44 (Rhodesia) Squadron	Nee, 1
113	Bombardement op vliegveld Gilze-Rijen door 83 (Pathfinder Force) Squadron	Nee, 1
114	Bombardement op de IJsselbruggen van Deventer	Nee, 1
115	Bombardement door 106 Squadron op Gilze-Rijen en Deelen	Nee, 1
117	Bombardement op vliegbasis Eindhoven door 158 Squadron	Nee, 1
119	Aanvallen van 180 Squadron op de veerboot van Breskens naar Vlissingen, Zuid-Beveland en de haven van Breskens, respectievelijk 11, 12 en 15 september 1944	Nee, 1
120	Aanvallen door 193 Squadron op Amersfoort en Amsterdam (Gestapo hoofdkwartier)	Nee, 1
121	Acties van 198 Squadron vanaf Gilze-Rijen op bezet Nederland	Nee, 1
122	122 Aanvallen door 266 (Rhodesian) Squadron op Rotterdam (Gestapo hoofdkwartier) en spoorwegknooppunt Bussum	Nee, 1
123	Stationering en vliegoperaties van 198 Squadron vanaf Gilze-Rijen en Kluis	Nee, 1
124	Acties van 247 (China-British) Squadron vanaf vliegveld Eindhoven boven bezet gebied	Nee, 1
126	Acties van 320 (Dutch) Squadron	Nee, 1
127	Acties van 322 (Dutch) Squadron	Nee, 1
128	Aanvallen van 331 (Norge) Squadron vanaf vliegveld Woensdrecht	Nee, 1
129	Bombardement op vliegveld Gilze-Rijen door 463 (RAAF) Squadron	Nee, 1
130	Bombardement op vliegveld Gilze-Rijen door 467 (RAAF) Squadron	Nee, 1
131	Bombardement op Volkel door 582 Squadron	Nee, 1
132	Bombardement op Westkapelle door 582 Squadron	Nee, 1
133	Aanvallen van 602 (City of Glasgow) Squadron op spoorweg verbindingen in het westen van Nederland	Nee, 1
134	Acties van 605 Squadron boven Nederland	Nee, 1
135	Acties van 609 Squadron vanaf Gilze-Rijen	Nee, 1
136	Aanval op de elektriciteitscentrale van Amsterdam door RAF Ventura bommenwerpers van 613 Squadron	Nee, 1
138	Aanvallen door 627 Squadron op Gilze-Rijen, Deelen, IJmuiden en Eindhoven	Nee, 1
139	Vliegoperaties in Oost-Nederland van 652 Squadron (Air Observation Post) de eenheid vloog met Austers	Nee, 1
140	Operations Record Book van RAF Station Kenley met Wing Commander J.E. "Johnny" Johnson	Nee, 1
141	Rapport van de Engelse luchtmachtattaché over de Duitse invasie in Nederland	Nee, 1
142	'Order of Battle' van de 2 Tactical Air Force op stand datum	Nee, 1

Collectie 709 "Collectie De Bruin"		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
143	Overzicht van aanvallen uitgevoerd door 2 Tactical Air Force in Nederland	Nee, 2
145	Verslag van Sir Arthur Conningham betreffende de operaties van 2 Tactical Air Force tussen 6 juni 1944 - 9 mei 1945	Nee, 1
147	Bombardement op de Rotterdamse haven "Het vergeten bombardement"	Nee, 1
148	Inlichtingenrapport van RAF Fighter Command van aanvallen op de vliegvelden Soesterberg, Eindhoven, Deelen, Venlo en Twente (Enschede)	Nee, 1
149	Inlichtingenrapport van het USAAF bombardement op Schiphol	Nee, 1
150	Airbone Operation "Market" in Holland	Nee, 1
151	Inlichtingenrapport over Schiphol * Ook over andere vliegvelden in Nederland, wo. Gilze-Rijnen, Deelen, Leeuwarden, Volkel, Twente, Eindhoven, etc..	Nee, 1
152	Inlichtingenrapport over Nederlandse vliegvelden	Nee, 1
153	Inlichtingenrapport over de Luftwaffe aanval gericht tegen geallieerde vliegvelden in Zuid-Nederland en België, operatie 'Bodenplatte'	Nee, 1
160	Evaluatie van de luchtverdediging van Groot-Brittannië door RAF Fighter Command na de 'Slag om Engeland'	Nee, 2
161	Verdediging van Groot-Brittannië tegen aanvallen van Duitse V-wapens (Rocket and Flying Bomb)	Nee, 2
162	Laatste aanvallen met V-wapens op Londen	Nee, 2
163	Kwantitatieve gegevens van de Special Operations Executive (SOE) over zogenaamde special Duty Operations vanuit Groot-Brittannië naar Frankrijk, België en Nederland (Englandspiel)	Nee, 2
164	Zeven combat reports van J.E. "Johnny" Johnson	Nee, 1
165	Dagboek van Brigadier John W. Hackett commandant van de Engelse . 4 Parachute Brigade tijdens operatie Market-Garden (slag om Arnhem)	Nee, 2
166	Dagboek van het Engelse 3 Regiment Royal Artillery in Zeeland (Vlissingen, Walcheren, West Kapelle)	Nee, 1
167	Dagboek en inlichtingenrapporten van 1 Canadian Corps in Nederland. Overgave van Generaal Blaskowitz op 5 mei 1945 en de onderhandelingen in Achterveld over voedseldroppings op 6 mei 1945	Nee, 2
168	Slagorder (order of Battle) van 1 Canadian Corps	Nee, 2
169	Dagboek van 1 Canadian Infantry Division (Reichswald, Heesch, Tilburg, Nijmegen, Cleve, Beek, IJssel, Apeldoorn, Emmerich, Elten, Laag-Keppel, Zutphen, Doesburg, Deventer, Arnhem, Beekbergen, Otterloo, Nijkerk, Garderen, Amersfoort)	Nee, 1
170	Dagboek van 1 Canadian Infantry Brigade (Reichswald, Zutphen, Cleve, Emmerich, IJssel, Apeldoorn, IJsselmeer)	Nee, 1
171	Dagboek van 2 Canadian Infantry Brigade (Reichswald, Emmerich, Toldijk, Zutphen, Deventer, Cleve, Gorsel, Apeldoorn, Arnhem, IJssel, Wilp, Dieren, Otterloo)	Nee, 1
172	Dagboek van 3 Canadian Infantry Brigade (Reichswald, IJssel, Apeldoorn)	Nee, 1
173	Dagboek van het Canadese onderdeel Carlton and York Regiment (Reichswald, Emmerich, IJssel, Bocholt, Zutphen, Deventer, Batmen, Achterhoek)	Nee, 1
174	Dagboek van het 1 Canadian Scottish Regiment (Zutphen, Batmen, Deventer, Schalkhaar, Wijhe, IJssel, Zwolle, Raalte, Hattem, Groningen, Siddeburen, Wagenborgen)	Nee, 1
175	Dagboek van het Canadese onderdeel The Loyal Edmonton Regiment (Zutphen, Voorst, IJssel, Deventer, Dieren, Ellecom)	Nee, 1
176	Dagboek van het Canadese onderdeel The Hastings and Prince Edward Regiment (Reichswald, Apeldoorn, Nieuw Millingen, Elspeet, Barneveld, Amersfoort, IJmuiden, Amsterdam, Santpoort, Haarlem)	Nee, 1
177	Dagboek van het 48 Highlanders of Canada (Reichswald, Tilburg, Den Bosch, Uden, Mook, Deventer, Zutphen, Nijmegen, Twello, Wilp, Steenkamer, Voorthuizen, Stroe, Harderwijk, Elspeet, Apeldoorn)	Nee, 1
178	Dagboek van het Princess Patricia's Canadian Light Infantry (Reichswald, Nijmegen, Baak, Elten, Zutphen, Emmerich, Baak)	Nee, 1
179	Dagboek van de Canadese eenheid 1 Bataljon of The Regina Rifle Regiment (Emmerich, Doetinchem, Zutphen, Steenderen, Deventer, Zevenaar, Bathmen, Zwolle, Ittersum, Meppel, Rouveen, Steenwijk, Groningen)	Nee, 1
180	Dagboek van het Royal Canadian Regiment (Reichswald, Zutphen, Deventer, Emmerich, Apeldoorn, Garderen)	Nee, 1

Collectie 709 "Collectie De Bruin"		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
181	Dagboek van de Canadese eenheid Royal 22 Regiment (Zutphen, rivier IJssel, Apeldoorn)	Nee, 1
182	Dagboek van de Seaforth Highlanders of Canada (Reichswald, Beek, IJssel, Zutphen, Baak, Deventer, Voorst, Apeldoorn)	Nee, 1
183	Dagboek van de Canadese eenheid Nova Scotia Regiment (Reichswald, Nijmegen, Hummelo, Zutphen, rivier IJssel, Apeldoorn, Barneveld)	Nee, 1
184	Dagboek van de Canadese eenheid The Royal Winnipeg Rifles (Bocholt, Didam, Zevenaar, Wijhe, Almelo, Deventer, Raalte, Leeuwarden, Groningen, Meppel, Emden, Oldenburg, Nieuwenschans)	Nee, 1
185	Verhoor van de gevangengenomen Duitse generaal Kurt Student (commandant Legergroep H)	Nee, 1
186	Verhoor van de gevangengenomen Duitse generaal Hermann Plocher (commandant 6de Parachutisten Divisie)	Nee, 2
187	Korte historisch overzicht over de bezetting van Noordwest-Nederland door het 1 Canadese Legerkorps	Nee, 1
188	Eindrapport van de gevechtshandelingen in Noordwest Europa van de commandant van 1 Canadese Leger generaal H.D.G. Grear aan de Canadese Minister van Defensie generaal A.G.L. Mc Naughton	Nee, 2
189	Ontsnappingsverslag van de Nederlandse piloot bij de RAF Bram 'Bob' van der Stok uit het Duitse krijgsgevangenenkamp Stalag Luft III (Sagan), zie ook inventarisnummer 51	Nee, 2
190	Verhoor van de gevangengenomen Duitse generaal Von Massow (commandant van de Luftwaffe pilotenopleiding)	Nee, 2
191	Verhoor van de gevangengenomen Duitse veldmaarschalk Erhard Milch (verantwoordelijk voor de vliegtuigproductie)	Nee, 2
192	Verhoor van de gevangengenomen Duitse generaal Karl Bodenschatz (commandant Luftwaffe)	Nee, 2
193	Verhoor van de gevangengenomen Duitse generaal Adolf Galland (commandant Jagdflieger)	Nee, 2
194	Operatie Regan (later Fabian), betreft de informatievergaring rondom Utrecht door een vierkoppige SAS eenheid	Nee, 2
195	Verslag van de uitvoering van operatie Keystone (bedoeld om verwarring te stichten in het gebied tussen Amersfoort en de IJssel)	Nee, 2
196	De planning van operatie Keystone (bedoeld om verwarring te stichten in het gebied tussen Amersfoort en de IJssel)	Nee, 2
197	Bijdrage van RAF 38 Group aan operatie Keystone (bedoeld om verwarring te stichten in het gebied tussen Amersfoort en de IJssel) en operatie Amherst (inzet van twee regimenten Franse parachutisten in Drenthe)	Nee, 2
198	Overzicht SOE operaties in Europa	Nee, 2
199	Overzicht van de SOE operaties in Nederland voor het opzetten van een inlichtingen- en sabotagenetwerk (Englandspiel)	Nee, 2
200	Overzicht van SOE operaties in Europa	Nee, 2
201	Rapport van operatie Market Garden	Nee, 2
202	Rapport over operatie Market met commentaar en aanbevelingen en een verslag over de inzet van het Britse Glider Pilot Regiment bij operatie Market Garden	Nee, 2
203	Rapport van Amerikaanse generaal James M. Gavin over de inzet van zijn 82 Airborne Division 'All American' bij operatie Market Garden	Nee, 2
204	Rapport over de luchtondersteuning bij operatie Market	Nee, 2
205	Verhoorverslagen van gevangengenomen Duitse militairen in Noord-Afrika waaronder de commandant van het Afrika Korps generaal Ludwig Crüwell en kolonel Rudolf Buhse. Alle verslagen betreffen hun aandeel in de strijd van de luchtlandingstroepen in en om Den Haag in mei 1940	Nee, 2

Collectie 801

In collectie 801 zijn de volgende inventarissen geraadpleegd.

Collectie 801 Bergingen		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
2	Brief van het hoofd van de Dienst der Zuiderzeewerken aan de commandant materieel luchtmacht betreffende het opruimen van vliegtuigwrakken in Oostelijk Flevoland	Nee, 2
3	Brief van de minister van Financiën aan de gemeentebesturen en de Landrost van het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolder betreffende de vergoeding van de kosten voor het verwijderen van ontplofbare stoffen uit de Tweede Wereldoorlog	Nee, 2
5	Brief van B.J.M. baron van Voorst tot Voorst aan W.A. Mateman betreffende een opgegraven Typhoon motor in 1981	Nee, 2
6	Brief van A. Jansen aan J.M. van de Berg betreffende het verstrekken van inlichtingen over Luftwaffe-crashes waarbij de bemanning niet is geborgen, ten behoeve van het opstellen van een meerjarenplan voor de te verrichten opgravingen door de Koninklijke Luchtmacht	Nee, 1
7	Brief van L. Elferich van de gemeente Rotterdam aan S.F.M. Plantinga van het Algemeen Rijksarchief betreffende de vindbaarheid van alle rapportages van de Rotterdamse Luchtbescherming aan de centrale leiding	Nee, 2
11	Gevonden lijken en voorwerpen opgemaakt door de Marechaussee Gewest Arnhem – Groep Vollenhove – Post Urk	Nee, 4
12	Bergingsrapporten van diverse vliegtuigen	Nee, 1
13	Onderzoeksrapporten naar vliegtuigwrakken	Nee, 1
14	Gevonden vliegtuigdelen vermoedelijk afkomstig van een vliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog	Nee, 1
18	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Amstelveen	Nee, 2
20	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Houtrakpolder te Amsterdam	Nee, 2
21	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: IJsselmeer	Nee, 1
28	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Vijfhuizen	Nee, 1
30	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Zuiderzee	Nee, 1
31	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Zuid-Flevoland	Nee, 2
35	"Vliegtuigverliezen tijdens Market Garden", geschreven door Leo Zwaaf	Nee, 2
45	Overzichten van de in de periode 1960-1993 geborgen vliegtuigwrakken	Nee, 2
48	Stukken betreffende de Stichting Dutch Aircraft Examination Group (DAEG)	Nee, 2

Leemte in kennis archief NIMH

- Geen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.4 Nationaal Archief Den Haag

In het Nationaal Archief van Den Haag is onder toegang 2.04.53.15 – “Binnenlandse Zaken” een collectie berichten beschikbaar van gemeentes gericht aan Rijksinspectie Luchtbescherming te Den Haag. Dit zijn meldingen van de gemeentes en provincies betreffende gebeurtenissen waarbij voorwerpen vanuit de lucht in de gemeente terecht zijn gekomen, vliegtuigbeschietingen en bombardementen. De stukken betreffen voornamelijk de periode 1940-1943. Deze stukken voegen weinig tot niets toe aan de processen-verbaal van de Luchtbeschermingsdienst van de gemeentes zelf, maar wanneer die stukken verloren zijn gegaan, zijn de stukken uit het Nationaal Archief een waardevolle bron van informatie. Zodoende zijn de stukken van deze toegang verplicht te raadplegen conform de richtlijnen van het Procescertificaat.

Toegangen 2.04.110 en 2.13.210 bevatten lijsten, overzichten en krantenartikelen van tijdens de na de oorlog aangetroffen en geruimde explosieven. Beiden vermelden in de regel weinig details, maar kunnen soms als bevestiging van andere bronnen dienen. Het raadplegen van de krantenartikelen uit de toegang 2.04.110 is verplicht conform de richtlijnen van het Procescertificaat.

Toegangen 2.05.44 en 2.13.71 betreffen verslagen van bombardementen op Nederlands grondgebied zoals gerapporteerd aan en door Nederlandse autoriteiten in Groot Britannië. Er zijn documenten die overzichten van uitgevoerde aanvallen in een maand geven, of juist gedetailleerd verslag leggen van één specifieke aanval. Daarbij is voornamelijk informatie van de geallieerde luchtmacht gebruikt, soms ten dele aangevuld met informatie uit Nederland (waarschijnlijk verkregen via het verzet).

Betrouwbaarheid van de bron

Archiefstukken uit toegang 2.04.53.15 betreffen in de regel samenvattende rapporten, gebaseerd op de originele rapporten. Hierbij kan gedacht worden aan een stuk van de burgemeester, waarin de gebeurtenissen van een maand worden samengevat en gerapporteerd aan de provincie of de autoriteiten in Den Haag. Hierbij bestaat de kans op fouten bij het overnemen en samenvatten van informatie. De gebeurtenis zelf is daarmee betrouwbaar, maar de details minder. Details (aantallen explosieven, exacte locaties, e.d.) worden in de regel als minder betrouwbaar gezien, tenzij de omschrijving dermate gedetailleerd is, dat gesteld kan worden dat het letterlijk over is genomen uit het oorspronkelijke proces-verbaal. Indien dergelijke details niet zijn gegeven, verdient de voorkeur om bevestiging van de details middels een tweede bron te verkrijgen.

De meeste informatie in toegang 2.04.110 zijn krantenartikelen, geschreven door leken op het gebied van explosieven. De ervaring leert dat krantenartikelen vaak niet kloppen. De informatie uit deze bron wordt alleen gebruikt als tweede, bevestigende bron.

Toegang 2.13.210 levert redelijk betrouwbare informatie op maar gezien de betrekkelijk spaarzame details zal de bruikbaarheid in veel gevallen beperkt zijn.

Voor toegangen 2.05.44 en 2.13.71 geldt iets vergelijkbaars als voor toegang 2.04.53.15. De informatie is gebaseerd op wat de geallieerde luchtmacht en het verzet leverden. Hoewel redelijk betrouwbaar, kan daarbij informatie verloren zijn gegaan, incompleet zijn of minder gedetailleerd dan de originele documenten. Het verdient daarom de voorkeur om de originele bron te hanteren.

Geraadpleegde toegangen en inventarissen van het Nationaal Archief Den Haag

Toegang 2.04.53.15 – Binnenlandse Zaken; Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
39	Ingekomen en minuten van uitgegane brieven van en aan diverse overheidsinstellingen 1940 – 1941: Commissaris der Koningin in de provincie Zuid-Holland, nrs. 18.3.2 - 18.3.51	Ja
76	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde Luchtactiviteiten 1940-1941: Zuid-Holland	Nee, 1

Toegang 2.04.110 – BiZa / Korps Hulpverleningsdienst 1945-1974		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
5	Correspondentie van de Hulpverleningsdienst. 1959-1974	Nee, 1
20	Registers met krantenknipsels inzake explosieven. Z.d.	Nee, 1
21	Registers met krantenknipsels inzake explosieven. 1945-1947	Nee, 1
22	Registers met krantenknipsels inzake explosieven. 1957-1959	Nee, 1
28	Verzameling krantenknipsels inzake de Hulpverleningsdienst. [1947-1970]	Nee, 1
47	Stukken betreffende de bewaking van munitiedumps. 1947	Nee, 1
48	Stukken betreffende een regeling voor toekenning van een vergoeding aan burgers in de gemeente Muiden voor geleden schade door een ontploffing van munitie op 17 januari 1947. 1947-1948	Nee, 1
49	Stukken betreffende onderzoeken naar explosieven die in handen van burgers zijn gekomen. 1947-1960	Nee, 1
50	Stukken betreffende een zaak aangespannen tegen de Nederlandse Staat door het bergingsbedrijf Gebroeders Bijker N.V. en B.C.A. van den Oever met betrekking tot koop en berging van het wrak van de Engelse torpedojager Valentine in de Schelde. 1954	Nee, 1
51	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Tilburg en Kring Venlo, 1954 dec. - 1955 dec.	Nee, 2
52	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Tilburg en Kring Venlo, 1955 dec. - 1956 dec.	Nee, 2
53	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Tilburg en Kring Venlo, 1956 dec. - 1957 dec.	Nee, 2
54	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Barneveld, Kring Zeeland en Kring Amsterdam, 1954 dec. - 1955 dec.	Nee, 2
55	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Barneveld, Kring Zeeland en Kring Amsterdam, 1955 dec. - 1956 dec.	Nee, 2
56	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Barneveld, Kring Zeeland en Kring Amsterdam, 1956 dec. - 1957 dec.	Nee, 2
57	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Barneveld, Kring Amsterdam, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1957 dec. - 1958 dec.	Nee, 2
58	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem/Nijmegen, Kring Amsterdam, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1958 dec. - 1959 dec.	Nee, 1
59	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem/Nijmegen, Kring Barneveld, Kring Amsterdam, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1959 dec. - 1960 dec.	Nee, 2
60	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem, Kring Amsterdam, Kring Tilburg, 1960 dec. - 1961 dec.	Nee, 2
61	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem, Kring Nijmegen, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1961 dec. - 1962 dec.	Nee, 1
62	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem, Kring Nijmegen, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1962 dec. - 1963 dec.	Nee, 2
63	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem, Kring Nijmegen, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1963 dec. - 1964 dec.	Nee, 1
64	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem, Kring Nijmegen, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1964 dec. - 1965 dec.	Nee, 1
65	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967 Kring Arnhem, Kring Nijmegen, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1965 dec. - 1966 dec.	Nee, 2
66	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. 1954-1967	Nee, 2

Toegang 2.04.110 - BiZa / Korps Hulpverleningsdienst 1945-1974		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
	Kring Arnhem, Kring Nijmegen, Kring Tilburg en Kring Venlo, 1966 dec. - 1967 dec.	
68	Stukken betreffende het dumpen van munitie in zee. 1960-1971	Nee, 1
69	Stukken betreffende de inhuur van de Hulpverleningsdienst door Rijkswaterstaat Directie Wegen voor het ruimen van explosieven. 1967-1971	Nee, 1
72	Stukken betreffende het ruimen van een bom door Engelse militairen op Nederlands grondgebied. 1969	Nee, 1
74	Stukken betreffende het ruimen van explosieven in de kuststrook. 1970	Nee, 1
77	Stukken betreffende het beantwoorden van vragen van het Tweede-Kamerlid Roethof inzake het te laat ruimen van explosieven bij een flatgebouw te Leiden. 1972	Nee, 1

Toegang 2.05.44 – Inventaris van het archief van het Nederlandse Gezantschap / Ambassade in Groot-Brittannië (en Ierland tot 1949), 1813-1954		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
1414	Stukken betreffende luchtbombardementen van de R.A.F. op Nederland. 1940-1945.	Ja

Toegang 2.13.71 – Inventaris van de archieven van het Ministerie van Defensie te Londen [1940-1941]; Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
368	Stukken betreffende luchtbombardementen in Nederland. 1941, 1944-1945	Nee, 1
576-577	Stukken betreffende luchtaanvallen op en inundaties van Nederland. 1940-1945	Nee, 1

Toegang 2.13.210 – Ministerie van Defensie: Commissie van Proefneming, 1867-1942		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
23	Staten houdende opgaven van plaatsen waar mogelijk onontplofte projectielen zijn gevonden, die wel of niet geruimd zijn, 1940	Ja
24	Stukken betreffende het ruimen van landmijnen en het beschikbaar stellen van personeel, ingedeeld naar gebied, 1940	Nee, 1
25	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken inzake aanvragen tot het ruimen van onontplofte (water)mijnen en personeelsaangelegenheden, 1940	Nee, 1
26	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken inzake aanvragen tot het ruimen van onontplofte (water)mijnen en personeelsaangelegenheden, 1941	Nee, 1
27	Lijsten met opgave van voorhanden springstoffen toebehorende aan de afdeling tot het onschadelijk maken van niet gesprongen munitie, vliegtuigbommen, aanwezig in het Kruithuis te Delft, 1941-1942	Nee, 2
28	Lijsten met opgave van personeel en afwikkeling van de afdeling belast met het onschadelijk maken van niet gesprongen munitie en vliegtuigbommen, 1941-1942	Nee, 1

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.5 Semistatische archiefdiensten van Ministerie Defensie te Rijswijk

In de periode van 1945-1972 werden de munitieruimingen uitgevoerd door verschillende instanties, die de ruiminggegevens zelf bijhielden. De gegevens, indien nog voorhanden, zijn nooit centraal gearchiveerd en ontsloten. Een klein deel bevindt zich in het Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst ("MMOD") van het Semistatisch archief van het Ministerie van Defensie te Rijswijk, waarin de ruimingen in de periode 1945-1947 zijn ontsloten. Soms worden in andere archieven ook ruiminggegevens aangetroffen, maar het overgrote deel van deze gegevens is niet meer te achterhalen. Daarom bestaat er een hiaat in de informatie over munitieruimingen voor de periode 1947-1972. Conform het WSCS-OCE dient het Semistatische archief van het Ministerie van Defensie te Rijswijk altijd geraadpleegd te worden.

Betrouwbaarheid van de bron

De ruimingsrapporten van de MMOD (periode 1945-1947) worden als zeer betrouwbaar gezien wat betreft de gebeurtenis en het soort gemelde explosief. De locatieaanduidingen van aangetroffen explosieven zijn in de regel echter onnauwkeurig (vaak het adres van het perceel waar het explosief is aangetroffen, soms een centraal meldpunt zonder aanduiding van de locatie van het explosief) waar in bepaalde gevallen rekening mee gehouden dient te worden in de afbakening van een verdacht gebied. De ruiming van explosieven door deze instantie zijn echter zeer betrouwbare (contra)indicaties voor de conclusies ten aanzien van het onderzoeksgebied.

Geraadpleegde archief in het Semistatisch archief van het Ministerie van Defensie

In dit archief is het archief van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD) 1945-1947 geraadpleegd.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante meldingen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.6 Archief van de EOD

Vanaf de jaren zeventig heeft de Explosieven Opruimingsdienst Defensie ("EOD") de ruimingen van explosieven uitgevoerd, gerapporteerd en gearchieveerd. Deze munitie opruimingsrapporten ("MORA's") van de EOD zijn de belangrijkste bron van informatie voor het achterhalen van munitieruimingen vanaf 1972. Tevens beschikt de EOD over mijnenkaarten, waarin de bekende geregistreerde mijnenvelden zijn opgenomen met bijbehorende rapportages betreffende de ruimingen van deze velden. Conform het WSCS-OCE dient het archief van de EOD altijd geraadpleegd te worden.

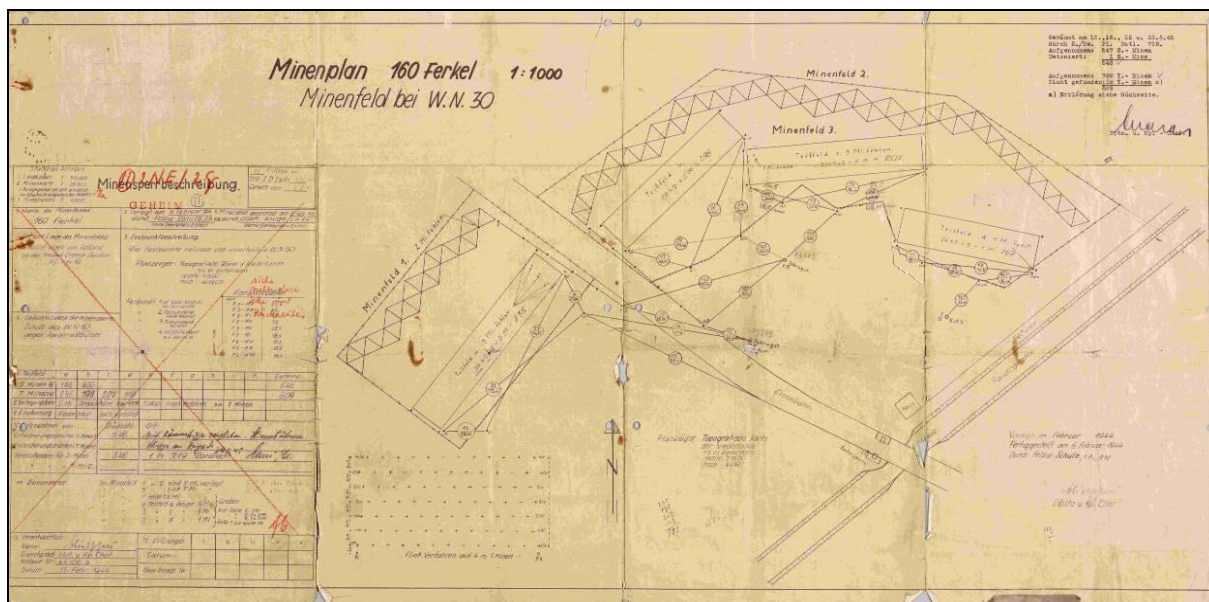
Betrouwbaarheid van de bron

Ruimingsrapporten/mora's

De ruimingsrapporten van de EOD (vanaf 1970) worden als zeer betrouwbaar gezien wat betreft de gebeurtenis en het soort gemelde explosief. De locatieaanduidingen van aangetroffen explosieven zijn in de regel echter onnauwkeurig (vaak het adres van het perceel waar het explosief is aangetroffen, soms een centraal meldpunt zonder aanduiding van de locatie van het explosief) waar in bepaalde gevallen rekening mee gehouden dient te worden in de afbakening van een verdacht gebied. De ruiming van explosieven door deze instantie zijn echter zeer betrouwbare (contra)indicaties voor de conclusies ten aanzien van het onderzoeksgebied.

Mijnenkaarten

De mijnenkaarten zijn over het algemeen betrouwbaar, hoewel vaak niet nauwkeurig ingetekend. Dit laatste is – indien noodzakelijk voor de juist analyse en/of afbakening van een verdacht gebied – aan te passen. De achterliggende stukken betreffen in de regel echter regelmatig de legrapporten van de betreffende Duitse eenheden, met exacte en specifieke informatie over het veld. Ook de rapporten van de ruimingen van de velden zijn over het algemeen vaak vrij specifiek, met vermelding van uitvoerenden, datum ruiming, aantallen en soorten mijnen, eventueel ontbrekende mijnen en toelichting waarom men vermoedde dat er mijnen ontbraken.

Figuur 3.2.6-I. Legrapport van mijnenvelden. Bron: EOD.

Geraadpleegde bronnen bij de EOD

Zowel de MORA's als de mijnenkaarten zijn geraadpleegd.

Leemte in kennis EOD-archief

- De locatieaanduidingen op de MORA's zijn onbetrouwbaar en zelfs met juiste gegevens, zijn ze soms verkeerd gearchiveerd. Er kunnen dus MORA's gemist zijn, omdat ze op een verkeerd adres zijn geregistreerd.
- MORA's die geregistreerd zijn met als locatieaanduiding het politiebureau zijn niet geraadpleegd. Dit betreft explosieven die bij de politie zijn ingeleverd, door de politie naar kantoor meegenomen, in beslag genomen wapens en andere naoorlogse explosieven. Deze zijn niet te linken aan een locatie of oorlogshandeling uit WOII en daarom niet bruikbaar voor het onderzoek.
- De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar waren niet aanwezig in het archief: 19942186.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar betrof geen explosieven, of meldingen van naoorlogse, geïmproviseerde explosieven: 19730428, 19892716, 19922542, 19971239, 19982200, 20001363, 20001604, 20001749.

De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar betrof een locatie van een scheepswerf. Explosieven van dergelijke locaties zijn aangevoerd vanaf elders en dus niet te relateren aan oorlogshandelingen op de locatie: 19881030, 19881135, 19972172, 20030552.

Voor de aangetroffen relevante meldingen wordt verwezen naar de tweede tabel in bijlage 3.

3.2.7 Overige Nederlandse archieven

Naast de reeds vermelde archiefinstellingen, zijn er nog andere uiteenlopende archiefinstellingen in Nederland die relevante informatie voor vooronderzoek (kunnen) bevatten. Dit betreft vaak kleinere archieven van bijvoorbeeld lokale musea, heem- en geschiedkundige kringen en soms zelfs privé-archieven. Dergelijke archieven zijn niet voor elke locatie aanwezig en er is conform WSCS-OCE geen verplichting ze te raadplegen.

Geraadpleegde overige Nederlandse archieven

3.2.7.1 NS-archief te Utrecht

Het NS-archief bevindt zich in het Utrechts Archief. In dit archief wordt uiteenlopende informatie aangetroffen, van oorlogsschade en herstel tot de melding van blindgangers bij het spoor.

Betrouwbaarheid van de bron

Aangezien de Nederlandse Spoorwegen verantwoordelijk waren voor het spoor en vaker mensen ter plaatse hadden om de situatie te beoordelen, wordt de informatie uit dit archief als betrouwbaar gezien.

Hiervan zijn de volgende inventarissen geraadpleegd:

Toegangsnummer 948 – Nederlandse spoorwegen, bestuursorganen		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
475	Stukken betreffende de totstandkoming en de uitvoering van Wet 1751 inzake de voorziening in de kapitaalbehoefte van de NS en de toekenning van bijdragen in de door de NS ten gevolge van de oorlogsomstandigheden en de bezetting van Nederland geleden schade, 1945-1955	Nee, 2

Toegangsnummer 949 – Nederlandse spoorwegen, juridische zaken		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
696	Verslagen van onregelmatigheden ten gevolge van oorlogshandelingen, 1940-1941	Nee, 1
934	Inzake gevallen van oorlogsschade (R194), 1950-1954	Nee, 2

Toegangsnummer 957 – Nederlandse spoorwegen, hoofdboekhouding, administratieve afdeling, financieel-economische zaken		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
842	Correspondentie betreffende de vergoeding van oorlogsschade, 1941-1947	Nee, 1
843	Correspondentie met de Algemeen Gemachtigde voor Oorlogs- en Defensieschaden over de Afwikkeling van de schade van de NS, 1940-1945	Nee, 1
845	Stukken betreffende de regeling van de schade bij de dochterondernemingen, 1945-1950	Nee, 2
860	Stukken betreffende het verrekenen van de stakingsschade en oorlogsschade, 1945-1952	Nee, 1

Toegangsnummer 960 – Nederlandse spoorwegen, groep bedrijven infra		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
1325	Overzicht met statistische gegevens in verband met de wederopbouw van spoorbruggen na de oorlog	Nee, 2

Toegangsnummer 969 – Groningsch-Drentsche spoorwegmaatschappij		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
68	Stukken betreffende de oorlogsschade, 1945	Nee, 1

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Er zijn in het archief geen relevante meldingen aangetroffen.

3.2.7.2 Historische Vereniging Sliedrecht

Vaak hebben historische verenigingen of heemkundekringen periodieken waarin een tal van onderwerpen aan bod komen, waaronder de Tweede Wereldoorlog. Het verschilt per vereniging en locatie hoe uitgebreid de betreffende informatie is. Zo hebben sommige verenigingen leden die een speciale interesse in WOII hebben en zijn andere verenigingen meer toegespitst op andere onderwerpen.

Betrouwbaarheid van de bron

In deze archieven wordt zeer uiteenlopende informatie aangetroffen van zeer uiteenlopende bronnen en betrouwbaarheid. Indien er geen tweede bron is, die een melding uit een dergelijke bron bevestigt, is de betrouwbaarheid van de informatie in de analyse in bijlage 3 toegelicht en onderbouwd.

Hiervan zijn de volgende nummers van tijdschrift Over... Sliedrecht geraadpleegd, alleen relevante aanvullende informatie is verwerkt:

Jaargang	Nr.	Titel artikel
1987	08	Krantenknipsels uit 1940/41
1987	08	Sliedrecht in de oorlogsjaren
1990	13	Wat gebeurde er in mei 1940 te Sliedrecht
1994	21	Ingezonden: De Baanhoekspoorbrug
1995	22	Zoveel (55 jaar) geleden
1996	25	Spoorlijn Dordrecht-Geldermalsen in historisch perspectief
1999	30	Rode Kruis en EHBO te Sliedrecht
1999	30	Bommen op Sliedrecht
2003	38	De Twintigste Eeuw, Van 1940 tot 1945 in vogelvlucht ...
2005	42	Hoe een kind de Tweede Wereldoorlog onderging
2007	47	Vrijdag 17 mei 1940 – Beknopte uitgave wegens stagnatie postverkeer
2008	48	De geschiedenis van Sliedrecht
2009	50	De geschiedenis van Sliedrecht Oorlogswinter 1944
2012	56	Schietgevecht bij de Helsluis
2015	62	Bombardementen op de buiten uitbreiding
2015	62	Sliedrecht bouwde bunkers uit vrees voor luchtaanvallen
2016	64	Het Sliedrechtse station (vervolg) Tweede Wereldoorlog en daarna
2018	69	Oorlogsherinneringen Interview met mevrouw M. Bernhart

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.7.3 Nationaal Brandweer Documentatie Centrum (Brandweerarchief)

Door de brandweer is een chronologisch overzicht opgesteld van grootschalige ongevallen in Nederland waarin gebeurtenissen zijn opgenomen met een som van doden en gewonden groter of gelijk aan tien. Uitgangspunt voor dit criterium is dat een dergelijk aantal slachtoffers vraagt om een enigszins omvangrijke en gecoördineerde inzet van medische hulpverlening. Deze lijst omvat ook de periode van WOII en aan WOII gerelateerde ongevallen in de periode hierna.

Betrouwbaarheid van de bron

De bron wordt als wisselend betrouwbaar gezien, aangezien de bronnen die gebruikt zijn voor het opstellen van deze lijsten zeer divers zijn en variëren van gedigitaliseerde kranten tot in archieven gevonden verslagen of dagboeken/rapporten van de Luchtbeschermingsdienst. Ook zitten er diverse vermeldingen uit secundaire literatuur bij.

Geraadpleegde documenten

Brandweerarchief	
Omschrijving documenten	Relevant
Branden met grote aantallen slachtoffers Nederland v8 1	Ja
Grootschalig verkort NBDC site aug 2015	Nee, 1
Grootschalig 3 oorlogsjaren 40-45	Ja
Omgekomen leden LBV HVD BB	Nee, 1

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.8 Getuigenverklaringen

Interviews met ooggetuigen, die informatie hebben over de eventuele aanwezigheid van neergestorte vliegtuigen, afgeworpen bommen en andere gevechtshandelingen binnen het gebied, kan veel bruikbare informatie opleveren. Ruim 70 jaar na dato is het aantal ooggetuigen echter zeer beperkt. Vanuit het WSCS-OCE is er geen verplichting om getuigen te raadplegen.

Betrouwbaarheid van de bron

Eventuele ooggetuigen waren ten tijde van WOII meestal erg jong en bovendien vonden de gebeurtenissen meer dan 70 jaar geleden plaats. Verklaringen van ooggetuigen zijn daarom niet altijd betrouwbaar, waardoor een ooggetuigenverklaring altijd door een tweede bron bevestigd dient te worden, of onderbouwd zal worden waarom een specifieke verklaring als betrouwbaar wordt gezien bij afwezigheid van een andere bron.

Geraadpleegde getuigen

Er zijn voor onderhavig onderzoek geen getuigen geraadpleegd.

3.2.9 Buitenlandse archieven

In het buitenland zijn diverse archieven met uitgebreide informatie over WOII. Deze bevatten archiefstukken, boeken en foto's van oorlogshandelingen gemaakt of buitgemaakt door de troepen van het land waar het betreffende archief staat. Aangezien eenheden van diverse nationaliteiten op Nederlands grondgebied hebben gevochten, bevatten deze archieven vaak informatie over het voorkomen van explosieven in Nederland. De buitenlandse archieven betreffen de onderstaande drie en de buitenlandse luchtfotoarchieven zoals in §3.3 vermeld.

3.2.9.1 *The National Archives te Londen*

The National Archives te Londen is het officiële archief van Groot-Brittannië, met informatie over de Britse geschiedenis tot meer dan 1.000 jaar geleden. Hier zijn ondermeer operationele aanvalsgegevens te vinden met informatie over luchtaanvallen van de Royal Air Force (verder "RAF") tijdens WOII. In dit archief dient conform het Procescertificaat een relevante onderzoeksinspanning verricht te worden betreffende informatie over door de RAF uitgevoerde luchtaanvallen in het onderzoeksgebied of de directe omgeving. Hierbij dient gekeken te worden naar de stukken van Bomber Command RAF, Coastal Command RAF, Fighter Command RAF/Air Defence Great Britain en de Second Tactical Air Force. Tevens geldt dit archief als een aanvullende bron met betrekking tot onderzoek naar geallieerde artilleriebeschietingen in de periode vanaf september 1944. Wanneer er in overige bronnen indicaties zijn dat het onderzoeksgebied in deze periode is getroffen door geallieerde artilleriebeschietingen, dienen de War Diaries van de relevante geallieerde eenheden te worden geraadpleegd om detailinformatie aangaande deze beschietingen te verzamelen.

DETAIL OF WORK CARRIED OUT									
BY 197 SQUADRON									
FOR THE MONTH OF JANUARY 1945									
DATE	AIRCRAFT TYPE & NUMBER	CREW	DUTY	TIME		DETAILS OF SORTIE OR FLIGHT	REFERENCES		
				UP	DOWN				
20.1.45 (continued)	TYPHOON I B.	S/Lt. R.G. CURRY	PILOT	1255	1335	DD421 INTERDICTION R.885850. The operation was abortive owing to bad weather, 10/10th. snow cloud at 4-14000 feet and the bombs were brought back.			
	X	P/O. D.E. MATTHEWS		"	"				
	J	P/Lt. J.K. HARDING, D.F.C.		"	"				
	B	P/O. J.G.B. GIBBINGS		"	"				
	D	P/O. G.R. GIBBINGS		"	"				
	L	P/O. D.M. SMITH		"	"				
	R	P/Lt. J.G.B. HARTLEY		"	"				
	A	P/O. J.K. BYRNE		"	"				
21.1.45	N	P/O. J.K. BYRNE		1155	1255	NO FLYING.			
22.1.45	R	P/Lt. J.G.B. HARTLEY		"	"	DD436/SHR1 STRONG POINT NEINBURG IN BUILDING. These aircraft were airborne with 193, 257 and 263 Squadrons and were over the target between 1245 and 1255 hours. This Squadron led by W/Odr. Flying dropped all their bombs in a low level attack. All burst in the target area and the building was considered destroyed.			
	L	P/O. M.R. JONES		"	"				
	I	P/Lt. J.K. HARDING, D.F.C.		1155	1205				
	B	P/O. G.R. GIBBINGS		1155	1205				
	H	P/O. J.M. JAMES		"	"				
	A	P/O. A.R. DE BIE (BRIGIAN) (183838)		"	"				
	S	S/Lt. R.G. CURRY		"	"				
	M	P/SGT. J.W. HOWELL (AHS425852)		"	"				
	T	P/O. T.E. PARKINSON		"	"				
	X	S/Lt. R.G. CURRY		1430	1530	DD441 LEIDEN BRIDGE Y.785039. These aircraft were led by S/Lt. CURRY and were over the target at 1500 hours. Two direct hits were seen and the bridge appeared to be burning. There was a good concentration of bombs.			
	H	P/O. A.R. DE BIE (AHS413870)		"	"				
	S	P/Lt. J.G.B. HARTLEY		"	"				
	B	P/O. G.R. GIBBINGS		"	"				
	P	P/SGT. G.G. MAHAPPY		"	"				
	N	P/O. J.K. BYRNE		"	"				
	J	P/Lt. J.K. HARDING, D.F.C.		"	"				
	L	P/O. M.R. JONES		"	"				
	A	P/O. D.M. SMITH		"	"				
	T	P/O. D.M. SMITH		1425	1515	ARMS ROAD, UTOCHT AREA. This aircraft was led by the Group Captain, Commanding the wing. The bombs were dropped on the railway junction at R.0994 with two very near misses. Two more on the road to the south of the junction were struffed and both damaged. Over 12 troops were seen to bale out and these were shot up with many hits. Suspected ammo. dumps were seen at the side of the road R.050640. About six bunkers 15 x 20 x 6 feet were seen and much track activity. DD441 INTERDICTION LEIDEN D.759999. These aircraft were led by P/Lt. HARTLEY and were over the target at 1700 hours. 13 bombs were dropped (one hang up) and no hits were claimed. A V2 was seen taking off from D.931842 heading west at an angle of 70-75 degs. Medium light flak was encountered from the target area.			
	G	P/S. J.W. HOWELL (AHS425852)		"	"				
	J	P/Lt. J.G.B. HARTLEY		1630	1725				
	N	P/O. G.R. GIBBINGS		"	"				
	G	P/O. J.G. ROOK		"	"				
	T	P/O. T.E. PARKINSON		"	"				
	A	P/O. D.M. SMITH		"	"				
	L	P/O. K.F.G. BOWMAN		"	"				
	W	P/O. J.M. JAMES		"	"				

Figuur 3.2.9.1-I. Voorbeeld van de verslaglegging van de resultaten van een luchtaanval uitgevoerd door de RAF (in dit geval 197 Squadron van de 2nd Tactical Air Force). Per dag wordt vermeld welke piloten met welk type toestel bij een aanval betrokken was, met geplande doelwit en waargenomen resultaten gerapporteerd. Bron: The National Archives te Londen.

Betrouwbaarheid van de bron

Van de uitgevoerde luchtaanvallen zijn operationele aanvalsverslagen opgesteld. Hierin staan vermeld welke vliegtuigen, op welke dag en welk tijdstip, met welke wapens en op welk doelwit geacht werden een aanval uit te voeren. Daarnaast is achteraf door de bemanning gerapporteerd wat ze gedurende hun vlucht daadwerkelijk hebben uitgevoerd. Wat betreft deel één – type en aantallen vliegtuigen, datum en tijd, soorten wapens en het beoogd doelwit – zijn deze rapporten zeer betrouwbaar. Wat betreft deel twee – daadwerkelijk uitgevoerde aanvallen – zijn de rapporten maar zeer beperkt betrouwbaar en dienen door een tweede bron bevestigd te worden. Uit ervaring van T&A en onderzoeken van de RAF blijkt dat het beoogde doelwit (zeker in het begin van WOII) vaak niet gevonden werd en een verkeerd doelwit werd aangevallen. Daarnaast blijkt – ook uit ervaring van T&A en onderzoeken van de RAF – dat de gemelde resultaten vaak sterk overdreven waren.

Ook door de grondtroepen zijn verslagen opgesteld van hun acties en ervaringen, zoals de War Diaries of de Britten en de After Action Reports van de Amerikaanse troepen. Hier staan onder andere de bewegingen van de troepen in, of ze onder vuur lagen, waar ze vijanden waarnamen, etc. De betrouwbaarheid wisselt. Meldingen dat men onder vuur lag, zullen betrouwbaar zijn, echter locaties en meldingen van derden zijn minder betrouwbaar. Bij meldingen van locaties kunnen fouten van het kaartlezen naar voren komen, of is de omschrijving te karig om te bepalen waar men zich bevond. Indien locaties door derden gemeld werden, is de kans op fouten nog veel groter. Dit geldt ook voor meldingen van derden over andere zaken, net als schattingen van de sterkte van de vijand.

Geraadpleegde toegangsnummers van het National Archives te Londen

Relevante zoekslag in gegevens van de RAF

Om te voldoen aan de richtlijnen m.b.t. het doen van een relevant onderzoeksinspanning in de gegevens van de RAF, zoals gesteld in het Procescertificaat, is Wardocs geraadpleegd. Zie §3.2.9.4 voor een nadere toelichting. De documenten van de hieronder vermelde toegangsnummers, zijn door een onderzoeker van T&A geraadpleegd.

Toegangsnummer AIR 27 – Air Ministry and successors: Operations Record Books, Squadrons		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
642/29	Squadron Number: 74 Summary of Events: Y, 1944 Oct 01 - 1944 Oct 31	Ja
642/30	Squadron Number: 74 Records of Events: Y, 1944 Oct 01 - 1944 Oct 31	Nee, 1
1372/41	Squadron Number: 222 Summary of Events: Y, 1944 Nov 01 - 1944 Nov 30	Ja
1372/42	Squadron Number: 222 Records of Events: Y, 1944 Nov 01 - 1944 Nov 30	Ja
1528/25	Squadron Number: 257 Summary of Events: Y, 1945 Jan 01 - 1945 Jan 31	Ja
1528/26	Squadron Number: 257 Records of Events: Y, 1945 Jan 01 - 1945 Jan 31	Ja
1528/27	Squadron Number: 257 Summary of Events: Y, 1945 Feb 01 - 1945 Feb 28	Ja
1548/67	Squadron Number: 263 Summary of Events: Y, 1945 Jan 01 - 1945 Jan 31	Ja
1559/43	Squadron Number: 266 Summary of Events: Y, 1944 Oct 01 - 1944 Oct 31	Ja
1559/44	Squadron Number: 266 Records of Events: Y, 1944 Oct 01 - 1944 Oct 31	Ja
1559/49	Squadron Number: 266 Summary of Events: Y, 1945 Jan 01 - 1945 Jan 31	Ja
1559/50	Squadron Number: 266 Records of Events: Y, 1945 Jan 01 - 1945 Jan 31	Ja
1678/91	Squadron Number: 308 Summary of Events: Y, 1944 Oct 01 - 1944 Oct 31	Ja
1678/92	Squadron Number: 308 Records of Events: Y, 1944 Oct 01 - 1944 Oct 31	Ja
1726	No 331 Squadron: Operations Record Book , 1944 Jan.- 1945 Apr.	Ja

Toegangsnummer AIR37 – 2nd Tactical Air Force: Registered files and reports		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
715-718	Daily Log Second Tactical Air Force, Sept. 1944 – May 1945	Ja

Leemte in kennis National Archives te Londen

- De gemelde aangevallen locaties zijn notoir onbetrouwbaar.
- De gemelde resultaten van de aanval zijn vaak sterk overdreven.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.9.2 The National Archives and Records Administration te College Park (VS)

The National Archives and Records Administration ("NARA") te College Park is het officiële archief van de Verenigde Staten. Hier zijn o.a. vluchtgegevens van luchtaanvallen van de United States Army Air Forces en (lucht)foto's van WOII te vinden.

Betrouwbaarheid van de bron

Hiervoor geldt hetzelfde als voor The National Archives te Londen met betrekking tot vluchtgegevens (zie §3.2.9.1) en hetzelfde als voor luchtfoto's in het algemeen zoals omschreven in §3.3.

Geraadpleegde toegangsnummers van NARA te College Park

Dit archief is voor onderhavig onderzoek niet geraadpleegd, aangezien er op basis van de geraadpleegde bronnen geen aanleiding was om aanvullende, relevante informatie in dit archief te verwachten.

3.2.9.3 Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

Het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg bevat de informatie van de Duitse militaire geschiedenis vanaf 1867. Conform de richtlijnen van het Procescertificaat dient ten minste de collectie Lageberichte van de Luftwaffenführungsstab Ic geraadpleegd, die meldingen bevat over bomafwerpen op Nederlands grondgebied in de periode 10 mei 1940 - 10 november 1941.

Betrouwbaarheid van de bron

Er zijn diverse soorten Duitstalige rapporten te vinden. Deze lopen uiteen van rapporten opgesteld door een Duitse autoriteit op een locatie in Nederland die verslag legde van gebeurtenissen ter plaatse (zoals een Ortskommandant) tot aan korte samenvattende rapporten die naar Duitsland werden gestuurd om verslag te doen van de gebeurtenissen (vaak luchtactiviteit) in Nederland. Voor deze rapporten geldt hetzelfde als voor de archiefstukken uit gemeentearchieven, regionale archieven en het Nationaal Archief, namelijk dat de gebeurtenis zelf betrouwbaar is, maar de betrouwbaarheid van de details afhangen van de persoon die rapporteert en zijn positie.

Tevens bevat het archief enkele luchtfoto's uit WOII. Hiervoor geldt hetzelfde als voor luchtfoto's in het algemeen zoals omschreven in §3.3.

Geraadpleegde inventarissen van het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffenführungsstab, 1931-1945		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
4 5. Abteilung (Ic; Feindaufklärung, Abwehr, geistige Betreuung) 4.3 Lagemeldungen, Lageberichte 4.3.1 Reichsgebiet und alle Fronten Bandfolgetitel : Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung		
RL 2-II/205	9. - 21. Mai 1940	Nee, 1
RL 2-II/206	22. - 27. Mai 1940	Nee, 1
RL 2-II/207	28. Mai - 2. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/208	3. - 8. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/209	9. - 14. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/210	15. - 22. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/211	23. - 30. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/211a	1. - 6. Juli 1940	Nee, 1
RL 2-II/212	7. - 20. Juli 1940	Ja
RL 2-II/213	21. Juli - 1. Aug. 1940	Nee, 1
RL 2-II/1025	2. - 11. Aug. 1940	Nee, 1
RL 2-II/1026	12. - 16. Aug. 1940	Nee, 1
RL 2-II/214	15. - 22. Sept. 1940	Nee, 1
RL 2-II/215	23. Sept. - 1. Okt. 1940	Nee, 1
RL 2-II/216	3. - 13. Okt. 1940	Nee, 1
RL 2-II/217	14. - 24. Okt. 1940	Nee, 1
RL 2-II/218	25. Okt. - 4. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/219	5. - 13. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/220	14. - 19. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/221	20. - 26. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/222	27. Nov. - 3. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/223	4. - 12. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/224	13. - 21. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/225	22. - 31. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/226	1. - 9. Jan. 1941	Nee, 1
RL 2-II/227	10. - 18. Jan. 1941	Nee, 1
RL 2-II/228	19. - 31. Jan. 1941	Nee, 1

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
4 5. Abteilung (Ic; Feindaufklärung, Abwehr, geistige Betreuung)		
4.3 Lagemeldungen, Lageberichte		
4.3.1 Reichsgebiet und alle Fronten		
Bandfolgetitel : Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung		
RL 2-II/229	1. - 9. Febr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/230	10. - 18. Febr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/231	19. - 28. Febr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/232	1. - 8. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/233	9. - 16. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/234	17. - 21. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/235	22. - 24. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/236	25. - 31. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/237	1. - 7. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/238	8. - 14. Apr. 1941	Ja
RL 2-II/239	15. - 22. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/240	23. - 30. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/241	1. - 6. Mai 1941	Nee, 1
RL 2-II/242	7. - 14. Mai 1941	Nee, 1
RL 2-II/243	15. - 26. Mai 1941	Nee, 1
RL 2-II/244	27. Mai - 7. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/245	8. - 15. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/246	16. - 25. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/247	26. - 30. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/248	1. - 6. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/249	7. - 12. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/250	13. - 18. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/251	19. - 24. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/252	25. - 31. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/253	1. - 9. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/254	10. - 16. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/255	17. - 22. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/256	23. - 28. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/257	29. Aug. - 3. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/258	4. - 8. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/259	9. - 14. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/260	15. - 20. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/261	21. - 26. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/262	27. Sept. - 2. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/263	3. - 9. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/264	10. - 14. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/265	15. - 18. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/266	19. - 23. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/267	24. - 28. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/268	28. Okt. - 3. Nov. 1941	Nee, 1
RL 2-II/269	4. - 9. Nov. 1941	Nee, 1

RM 7- OKM / Seekriegsleitung der Kriegsmarine		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
Seekriegsleitung		
RM 7/345	Bd. 18 Entfernen15. - 23. Aug. 1940	Nee, 1
RM 7/346	Bd. 19 Entfernen24. - 31. Aug. 1940	Nee, 1
RM 7/347	Bd. 20 Entfernen1. - 8. Sept. 1940	Nee, 1
RM 7/348	Bd. 21 Entfernen9. - 21. Sept. 1940	Nee, 1

Onderstaande inventarissen zijn beperkt geraadpleegd, namelijk uitsluitend specifiek m.b.t. meldingen van oorlogshandelingen in relatie tot het spoor.

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945		
Uitgebreide inventaris betreffende alle gevechtsgebieden van Duitsland. NL komt bijna niet voor. Er zijn dossiers over 'Angriffe gegen Eisenbahnen..' maar dan betreft het de Duitse spoorwegen.		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL 2-II/329	Bd 2: 1944	Nee, 1
RL 2-II/330	Bd 3: 1945 Luftlage West nr 1/45 und 2/45, Jan. 1945 Inhoud: gegevens over sterkte van de geallieerde luchtmachten.	Nee, 1
RL 2-II/350	Kriegstagebuch Nr. 8 (1.9.-31.12.1943) u.ä. Auflösung Luftgau Holland zum 1.1.1944	Nee, 1
RL 2-II/365	Berichte meldungen Lw.FüSt. Ic.-Luftlage West Bd 1: okt-dez 1943	Nee, 1
RL 2-II/390	Nachträge, Nachträge zu Schadensmeldungen (Lw.FüSt. Ic Meldewesen Bd 6: West Febr. 1945	Nee, 1
RL 2-II/391	Bd 8: West, 1.- 11. April 1945	Nee, 1
RL 2-II/395	Lage West Bd 2: Juli-Dez. 1944 LL-Operation in Holland	Nee, 1
RL 2-II/396	Bd 3: Jan.-Apr. 1945	Nee, 1
RL 2-II/422	Feindlage West. Invasion: Holland, Belgien, Frankreich	Nee, 1
RL 2-II/423	Luftbilder Flugplätze u.a. Eindhoven, Gent	Nee, 1
RL 2-II/513	Deutschland.- Unterlagen (Statistik) anglo-amerikanischer Luftangriffe auf Deutschland und die besetzten Gebiete (Reichsluftverteidigung). Angriffe gegen Eisenbahnen, Verkehrswege, Industrie, verschiedene Zielgruppe usw. (1943-1945)	Nee, 1
RL 2-II/525	Luftangriffe auf Bahnanlagen und Züge in der Zeit vom 20.-31. Okt. 1944. – Zusammenstellung (nach Unterlagen des RVN E-Abt.)	Nee, 1
RL 2-II/553	Britische Navigations-Verfahren. Britische Nachtangriffe	Nee, 1
RL 2-II/705	Studie zur Schwerpunktkarte der Eisenbahnstreckenziele Frankreich, Belgien, Holland, Eisenbahnnetz, Gesamtbetlänge, Netzdichte	Nee, 1
RL 2-II/842	Bd 7: West, März 1945	Nee, 1
RL 2-II/1001	Einsatz der Luftwaffe bei den Operation in den Niederlanden, Belgien,und Nordfrankreich (LwFüSt Ic, Nr 10641/10 geh. (I))	Nee, 1
RL 2-II/1018	Auswertestelle West, Bildstelle.-Aufnahmen von Feindangriffe mit Zielkamera 15.6.1944 Bildbeilage Kriegsschiffe Nr. 9, Jan.1944	Nee, 1
RL 2 II/1250	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL 2 II/1251	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL 2 II/1252	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL 2 II/1254	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1

RL 8 - Truppenführungsstäbe Fliegertruppe		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL 8/91	Luftverteidigung Raum Niederlande, 15. Sept. - 24. Okt. 1943	Nee, 1
RL 8/92	Luftverteidigung Raum Niederlande, 25. Okt. - 20. Dez. 1943	Nee, 1
RL 8/93	Luftverteidigung Raum Niederlande, 21. Dez. 1943 - 28. Jan. 1944	Nee, 1
RL 8/94	Luftverteidigung Raum Niederlande, 17. Feb. - 30. März 1944	Nee, 1
RL 8/171	Kriegstagebuch mit Anlagen (Fragment) Englisches Luftlandeunternehmen bei Arnheim	Nee, 1
RL 8/178	Übersichtskarte Niederlande.- Dislozierung der Tag- und Nachtjagd (M: 1:1.000.000, Kopie)	Nee, 1

RL 10 - Fliegende Verbände		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL 10/479 JG 1	Seeaufklärung und Luftsperr Holland 1942-1944	Nee, 1
RL 10/487 I./KG 4	u.a. Einsatz Holland 1939-1944	Nee, 1
RL 10/540 (NJG 1)	Einsatz besetzte Westgebiete 1942-1945	Nee, 1
RL 10/ 541(NJG 1)		
RL 10/549	Luftbilder Vlissingen	Nee, 1
RL 10/560 JG 1	u.a. Einsatz Niederlande 1941-1943	Nee, 1
RL 10/572 (NJG 1)	Luftverteidigung Niederlande 1940-1945	Nee, 1
RL 10/576 (NJG 11)	u.a. 1944 Einsatz Niederlande	Nee, 1
RL 10/598 (NJG 1)	Einsatz besetzte Westgebiete, Reichsgebiet 1940-1945	Nee, 1

RL 10 - Fliegende Verbände		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL 10/620 (NJG 1)	Einsatz besetzte Westgebiete (NL) 1940-1945 'Abschussliste der III. NJG I'	Nee, 1

RL 11 - Truppenführungsstäbe der Flakartillerie		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL 11/186	Kriegstagebuch Nr. 2 (Einsatz Niederlande) 14. Feb – 17. Apr 1945 Luftverteidigungs-Kommando 5 / 5. Flak-Division	Nee, 1
RL 11/187	Anlageband A.- Tagesmeldungen 14. – 17. Feb 1945	Nee, 1

RL 14 - Verbände und Einheiten der Luftnachrichtentruppe		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL14/19	4. Kompanie – Berichte über den Einsatz in den Niederlanden (Jan. 1941-08.05.1945) zzzz	Nee, 1

RL 20 - Luftbilder		
Foto's zijn van april en mei 1943 Deze Duitse luchtfoto's zijn voorzien van een beschrijving over hoe goed of slecht de velden erbij lagen vanuit de lucht (ten behoeve van de camouflage). Bijv. 'Das Rollfeld ist zu einfarbig...' (Venlo) of 'Die Feldereinteilung ist vollkommen verblasst.' (Eindhoven). De foto's zijn niet allemaal van een bijzonder goede kwaliteit en allemaal vrij hoog genomen.		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL20/247	Luftbilder von Gilze-Rijen, Eindhoven, Woensdrecht, Vlissingen, Waalhaven, Haamstede, Volkel und Venlo	Nee, 2

RL 34 - Luftwaffenfeldverbände		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RL34/163)	Abteilung Ia.- Kriegstagebuch Nr. 1 (Niederlande/Amsterdam) Pionier-Bataillon 16 (L) (16. Lw.Felddivision)	Nee, 1
RL 34/202	Luftraumbeobachtungsdienst.- Verdichtung des Flugmeldedienstes Jäger-Regiment 31 (L) (16. Lw.Felddivision)	Nee, 1

RH 4 - Oberkommando des Heeres/Chef des Transportwesens		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RH 4/2	Allgemeine Abstimmungen zwischen dem General der Eisenbahntuppen und dem Baustab Speer über verschiedene Bauprojekte	Nee, 1
RH 4/316	Eisenbahn Holland	Nee, 1
RH 4/317	Eisenbahn Holland	Nee, 1

RH 66 - General der Eisenbahntuppen		
Inventaris met verwijzingen naar vele landen in Europa. Met name Oostfrontlanden, maar ook België en Turkije. Sommige inventarisnummers verwijzen naar Luftbilder/ Lufbildaufnahmen, maar Nederland komt dan niet voor in het rijtje landen/plaatsnamen.		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RH66/257	Dgl. Niederlande (1944-1945)	Nee, 1
RH66/705	Schriftwechsel verschiedene Dienststellen über Streckenhefte besetzer Gebiete, Polen, Niederlande, Frankreich, Sowjetunion	Nee, 1
RH66/719	Sammlung und Verwertung von Kriegserfahrungen. Band II. U.a. Schriftverkehr über Lufbildaufnahmen v.a. Fr, B, Lux, Pol	Nee, 1
RH66/176	Berichte, Meldungen, Nachrichten. U.a. Sperr- und Zerstörungsmasnahmen in Frankreich und den Niederlanden, sowie der Rheinübergänge.	Nee, 1

RW 18 - Transport und Verkehrskommandanturen (1936-1945)		
Betreft België en Frankrijk.		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RW18/27	Einsatz von Eisenbahnflakzüge	Nee, 1
RW18/35	Kriegstagebuch 17.5-31.8.1940	Nee, 1

RW 37 - Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden (1940-1945)		
De stukken betreffen vooral in beslag genomen zaken als vliegtuigen, grond en 'Kriegswichtige Objekten'. Verder een deel over in Nederland gesneuvelde Duitse soldaten		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
RW37/22	Wöchentliche Lageberichte des Wehrmachtsbefehlshabers in den Niederlanden 11.1.1941-28.12.41	Nee, 1
RW37/23	Wochenlageberichte Bd.1: 29. Dez1941-30. Aug. 1942	Nee, 1
RW37/24	Wochenlageberichte Bd.2: 31 Aug. 1942 – 16. Mai 1943	Nee, 1
RW37/25	Wochenlageberichte Bd.3: Juni-Nov. 1943	Nee, 1
RW37/30	Kriegstagebuch mit Anlagen 21. Feb.-30 Juni 1944	Nee, 1
RW37/44	Kriegstagebuch 4. Jan.-30 Juni 1944	Nee, 1
RW37/47	Bd. 3: Feb.-Juli 1944 Monatsberichte der Abteilungen II, IVb, IVc, IV/Wi für Jan.-Juni 1944	Nee, 1
RW37/52	Kriegstagebuch mit Anlagen Bd 1: 1940-41 Aanleg van <i>Nachrichtennetz</i> en <i>Funknetz</i> , kortom kabels en leidingen door NL	Nee, 1
RW37/53	Kriegstagebuch mit Anlagen 1941 De aanleg en zorg voor <i>Nachrichtenverbindungen</i>	Nee, 1
RW37/55	Kriegstagebuch mit Anlagen Bd 2: 1942	Nee, 1
RW37/56	Kriegstagebuch mit Anlagen Bd 1: 1942	Nee, 1
RW37/58	Befehle für Massnahmen der Auflockerung, Räumung, Lämung und Zerstörung (1945)	Nee, 1

ZA 3 - Einrichtungen im Dienste der Alliierte Streitkräfte - Studiengruppe Luftwaffe		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
ZA 3/187	Luftgau Holland und B/N-Fr. Beantwortung von Fragen	Nee, 1
ZA 3/161	Luftkrieg in Westen 1942 Luftschutz in Holland, B, Fr	Nee, 1
ZA 3/ 859	Der Nachtschlachteinsatz insbesondere der Nachtschlachtgruppe 1- 3 (West einsatz)	Nee, 1
ZA 3/720	Titel: Kriegsgeschichtliche Studie Der Einsatz der Operativen Luftwaffe im Westfeldzug 1939/1940	Nee, 1
ZA 3/722	Titel: Der Westfeldzug 1939-1940 (Studiengruppe Geschichte des Luftkrieges)	Nee, 1
ZA 3/723	Titel: Der Einsatz der operativen Luftwaffe im Westfeldzug 1939/40 Studie West (Studiengruppe Geschichte des Luftkrieges)	Nee, 1

Militärgeschichtliche Sammlung		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
MSG 2/1470-72 MSG 2/1474-75 MSG 2/1477-78	Eisenbahnruppen und Westbefestigungen im Ersten und 2. Weltkrieg	Nee, 1

Leemte in kennis Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

- Veel informatie van Duitse instanties is in WOII verloren gegaan in de strijd, bewust vernietigd, of kwijtgeraakt. Op voorhand kan daarom zondermeer worden gesteld dat er mogelijk informatie ontbreekt in de geraadpleegde inventarissen.
- De Lageberichten lopen maar tot en met 9 november 1941.
- Diverse van de stukken, zoals de Kriegstagebücher, zijn handgeschreven. Deze handschriften zijn niet altijd goed te ontcijferen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.9.4 Wardocs (Hans Nauta)

T&A werkt regelmatig samen met het bedrijf Wardocs van de gerenommeerde onderzoeker Hans Nauta. Via Wardocs worden gegevens omtrent bombardementen en/of vliegtuigcrashes aangeleverd uit buitenlandse archieven zoals The National Archives te Londen, The National Archives and Records Administration ("NARA") te College Park en het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg.

Betrouwbaarheid van de bron

Hans Nauta bezit een zeer uitgebreid archief van documenten uit genoemde archieven, verwerkt in een uitvoerige database en heeft zeer veel ervaring met het raadplegen van de archieven en het assisteren bij vooronderzoeken naar mogelijk aanwezige explosieven. Daarbij levert hij scans van de originele archiefstukken met bronvermelding. Daarmee levert hij informatie gebaseerd op degelijk onderzoek en waarvan de bron verifieerbaar is. Voor de geleverde stukken geldt dat ze dezelfde betrouwbaarheid hebben als reeds gemeld bij betreffende archieven. Omdat Hans Nauta een zeer uitgebreide database heeft, die hij uitvoerig raadpleegt, zijn in feite enkele leemtes in kennis van bepaalde bronnen gedekt. Zijn bevindingen worden altijd onderbouwd gerapporteerd, waarbij T&A dit analyseert en verwerkt in kader van het onderzoek.

Relevante zoekslag in gegevens van de RAF

Om te voldoen aan de richtlijnen m.b.t. het doen van een relevante onderzoeksinspanning in de gegevens van de RAF, zoals gesteld in het Procescertificaat, is Wardocs geraadpleegd. Op basis van de zeer uitgebreide en systematisch toegankelijke database van Wardocs is daarmee een relevante zoekslag gedaan in de stukken van Coastal Command RAF, Fighter Command RAF/ Air Defence Great Britain en de 2nd Tactical Air Force.

Voor de stukken van Bomber Command RAF geldt dat T&A de boeken van Zwanenburg als relevante zoekslag beschouwd. Hoewel de heer Zwanenburg voor deze werken uitsluitend de Daily en Weekly Summaries uit het archief van The National Archives te Londen heeft gebruikt en die voor bepaalde periodes van WOII niet uitvoerig zijn, is T&A van mening dat het volstaat. De reden hiervoor is drieledig.

Ten eerste de betrouwbaarheid van de locatieaanduidingen in de stukken van Bomber Command RAF – deze zijn namelijk notoir onbetrouwbaar.² Zeker aangezien de RAF al vroeg in de oorlog overging tot vrijwel uitsluitend nachtelijke aanvallen, wat de navigatie niet ten goede kwam. Een melding in deze stukken van een aanval in of nabij het onderzoeksgebied, zonder bevestiging uit een bron die betrouwbaar is m.b.t. de locatie, zou daardoor op geen enkele wijze leiden tot een andere conclusie van het onderzoek.

Ten tweede heeft de heer Zwanenburg voor zijn onderzoeken reeds een vrij uitvoerige zoekslag gemaakt en de meldingen m.b.t. Nederland verwerkt in zijn boeken. Een meer uitvoerige zoektocht, zonder dat er aanvullende informatie beschikbaar is om gericht te

² Doelwitten werden vaak niet gevonden, of herkend, zeker in het begin van de oorlog en bij nachtelijke aanvallen. Uit een onderzoek van de RAF uit augustus 1941, het Bensusan-Butt report, bleek dat in de zomer van 1941 slechts 20% van de bommen binnen een straal van circa 8 kilometer van het doelwit terecht kwamen. Hoewel gedurende WOII dit verbeterde, bleef het een probleem voor de geallieerde luchtmacht.

kunnen zoeken, zou dus dieper moeten gaan en erg arbeidsintensief zijn.

Ten derde zit de leemte in de boeken van Zwanenburg voornamelijk aan het einde van WOII, toen de oorlog in alle hevigheid in en nabij Nederland plaatsvond. Om dit te ondervangen raadpleegt T&A altijd luchtfoto's van eind WOII, zodat ook incidentele en/of niet in andere bronnen vastgelegde sporen van oorlogshandelingen gevonden worden. Indien daaruit blijkt dat er sprake is van een luchtaanval op of nabij het onderzoeksgebied, voert T&A waar nodig alsnog een zoekslag uit in de archieven van Bomber Command RAF.

Met andere woorden: Op voorhand – dus zonder concrete aanwijzing uit andere bron – onderzoek doen in de stukken van Bomber Command RAF kan alleen leiden tot een andere conclusie indien (1) de locatieaanduiding in de betreffende stukken correct en nauwkeurig genoeg zijn, (2) de aanval niet reeds vermeld was in de boeken van Zwanenburg, (3) geen enkele andere bron melding doet van bominslagen, (4) er een luchtfoto beschikbaar is van na de aanval en (5) de luchtfoto sporen laat zien die de aanval bevestigen. Volgens T&A staat de extra inspanning daardoor niet in verhouding tot de kans op bruikbare resultaten die anderszids niet verkregen zouden zijn.

T&A doorzoekt het archief van Bomber Command RAF wel indien er uit andere bronnen aanwijzingen zijn, die duiden op een bombardement door eenheden van dit Command.

Door Wardocs geraadpleegde toegangsnummers van het National Archives te Londen

Toegangsnummer AIR 14 – Air Ministry: Bomber Command: Registered Files		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
2668	Night Bomb Raid Sheets, October 1940	Ja
3149	Form E Summaries 2 Group, July-August 1940	Ja
3157	Form E Summaries 3 Group, September-October 1940	Ja
3361	Day Bomb Raid Sheets, June-December 1940	Ja
3365	Day bomb raid sheets Vol. VI, 1943 Jan-1943 May	Ja
3667	Bomber Command War Album Vol 2, May-July 1940	Ja

Toegangsnummer AIR25 – Air Ministry and Ministry of Defence: Operations Record Books, Groups		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
22	Operations Record Book 2 Group, 1936-1940	Ja
29	Operations Record Book 2 Group, Appendices May-July 1940	Ja
60	Operations Record Book 3 Group, Appendices September-October 1940	Ja

Toegangsnummer AIR 27 – Air Ministry and successors: Operations Record Books, Squadrons		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
857	Operations Record Book 110 Squadron, 1917-1940	Ja
862	Operations Record Book 110 Squadron, Appendices 1940	Ja
1924	No 464 Squadron RAAF (Royal Australian Air Force): Operations Record Book, 1942 Oct.-1945 June	Ja
1935	Squadron Number: 487 RNZAF (Royal New Zealand Air Force) Records of Events: Y, 1945 Feb 01 - 1945 Feb 28	Ja

Toegangsnummer AIR34 – Air Ministry: Central Interpretation Unit, predecessors and related bodies: Reports and Photographs		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
363	Interpretation reports: SA241 - SA320, 1943 Mar.- May	Ja

Toegangsnummer AIR37 – 2nd Tactical Air Force: Registered files and reports		
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)	Relevant
22	NO 2 GROUP: Operations record book, 1943	Ja

Leemte in kennis in de door Wardocs geraadpleegde stukken

- Voor de via Wardocs geraadpleegde stukken geldt dezelfde leemte in kennis als voor de archieven waar de stukken vandaan komen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.2.10 Informatie van internet

Tegenwoordig is ook internet een goede bron voor informatie, ook voor vooronderzoek. Hoewel op internet informatie staat waarvan de betrouwbaarheid en nauwkeurigheid in twijfel getrokken kunnen worden, zijn er tegenwoordig ook veel archiefinstellingen die foto's, archiefstukken, dagboeken en meer gedigitaliseerd materiaal beschikbaar hebben gesteld via hun website. Daarnaast is er informatie te vinden van amateurhistorici, krantenberichten van de afgelopen decennia, contactgegevens van mogelijke getuigen en locatiedeskundigen en meer.

Betrouwbaarheid van de bron

De betrouwbaarheid van informatie van internet is zeer sterk wisselend. Er wordt alleen informatie van internet verwerkt in onderzoeken wanneer de bron als redelijk tot zeer betrouwbaar wordt gezien, of tenminste in één betrouwbare bron wordt bevestigd. Indien de informatie van internet doorslaggevend is voor een analyse, zal de betrouwbaarheid in de analyse in bijlage 3 vermeld worden.

Website Vergeltungswaffen

De website <http://www.vergeltungswaffen.nl/> geeft een overzicht van gebeurtenissen omtrent V-wapens (V₁ en V₂) in Nederland. Op de kaart zijn locaties van inslagen en lanceerinstallaties aangegeven. Bij de meldingen wordt eventueel aanvullende beschikbare informatie betreffende datum en locatie weergegeven. De meldingen zijn echter niet voorzien van bronverwijzing. Op basis van eigen onderzoek kan worden gesteld dat de aangegeven locaties en data niet altijd correct zijn en er meldingen dubbel op de kaart staan. Tevens blijkt dat er verschillende meldingen in kaart staan waarvan de exacte locatie niet te achterhalen is. Vergeltungswaffen.nl is in dit onderzoek gebruikt voor een indicatie van de gebeurtenissen omtrent V-wapens. Meldingen dienen ter afbakening van op CE verdachte gebieden altijd te kunnen worden bevestigd met informatie uit andere bronnen.

Geraadpleegde websites

Website	Korte toelichting	Bronverwijzing ³
http://www.topotijdreis.nl/	Historische kaarten van Kadaster	Kadaster topotijdreis
http://www.echodelta.net/mbs/eng-translator.php	Website om coördinaten die de geallieerden gebruikten om te zetten naar huidige locaties.	N.v.t.
http://www.vergeltungswaffen.nl	Overzicht van V1 en V2-inslagen in Nederland	Vergeltungswaffen
www.ikme.nl	Indicatieve kaart militair erfgoed	ikme
https://www.delpher.nl/nl/kranten	Digitaal archief van historische kranten	Delpher
https://www.airwar4045.nl/	World War II allied aircraft crashes in the Netherlands	Airwar40-45
https://www.planviewer.nl/percelen/SLIEDRECHT/A	Planviewer - Sliedrecht sectie A	Planviewer - Sliedrecht sectie A
http://www.historie-sliedrecht.nl/24-de-tweede-wereldoorlog/	Historisch Platform Sliedrecht - 24 - De tweede wereldoorlog	24 - De tweede wereldoorlog
http://www.historie-sliedrecht.nl/25-bombardement-	Historisch Platform Sliedrecht - 25 - Bombardement juli 1940	25 - Bombardement juli

³ In bijlage 3 wordt in de kolom "bronverwijzing" naar deze termen verwezen voor de betreffende website.

Website	Korte toelichting	Bronverwijzing ³
juli-1940/		1940
http://www.historie-sliedrecht.nl/26-oorlogsjaren/	Historisch Platform Sliedrecht - 26 - Oorlogsjaren	26 – Oorlogsjaren
http://www.historie-sliedrecht.nl/27-oorlogswinter-1944/	Historisch Platform Sliedrecht - 27 - Oorlogswinter 1944	27 – Oorlogswinter 1944
https://www.historie-sliedrecht.nl/pwg/	Fotocollectie van Historische Vereniging Sliedrecht	HVS Fotocollectie
https://beeldbank.regionaalarchiefdordrecht.nl/	Beeldbank Gemeente Sliedrecht	Beeldbank Sliedrecht
http://sliedrecht.serc.nl/fotogeschiedenis-sliedrecht/sliedrecht-in-de-oorlog/	Sliedrecht in de oorlog	sliedrecht.serc
https://www.rijnmond.nl/nieuws/27085/Op-bommenjacht-in-Sliedrecht	Op bommenjacht in Sliedrecht	Bommenjacht
http://mapio.net/pic/p-47142836/	Luchtfoto Kroon accufabriek (ongeveer 1970)	Accufabriek Bleskensgraaf
https://www.herik.nl/nl/content/van-den-herik-vindt-explosieven-volkerhaven-sliedrecht	Explosievenvondst in haven Sliedrecht	Herik volkerhaven
https://www.hetkontakt.nl/regio/alblasserwaard/129256/explosieven-uit-tweede-wereldoorlog-aangetroffen-in-sliedrecht	Explosievenvondst in haven Sliedrecht	Hetkontakt volkerhaven
https://www.rom-d.nl/vestigingslocaties/het-plaatje	Informatie over locatie Het Plaatje	rom-d Plaatje

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

3.3 LUCHTFOTO INTERPRETATIE

In WOII zijn door de geallieerden diverse fotoverkenningsvluchten boven Nederland uitgevoerd. Veel van deze luchtfoto's zijn terug te vinden in de Speciale Collecties van de bibliotheek van Wageningen UR ("Wag") en bij het Kadaster in Zwolle ("Zwolle"). Ook de luchtfotocollectie van de Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland ("RCAHMS") / National Collection of Aerial Photography ("NCAP") te Edinburgh (waarbinnen twee afzonderlijke archieven, "ACIU/JARIC") en the National Archives and Records Administration te College Park ("NARA") hebben (een grote hoeveelheid) luchtfoto's van Nederland beschikbaar. The National Archives te Londen ("TNA"), de Laurier Military History Archive in Canada ("LMH"), de National Air Photo Library Ottawa ("Canada"), het Bundesarchiv/Militärarchiv te Freiburg ("BAF") en het spoorwegmuseum te Utrecht ("SMU") beschikken over een beperkter aantal luchtfoto's van Nederland.

De Nederlandse luchtfotoarchieven van Wageningen en Zwolle, en de luchtfotocollectie van RCAHMS/NCAP zijn conform de richtlijnen van het Procescertificaat verplicht te raadplegen. De overige archieven zijn eventueel te raadplegen als er in deze drie archieven geen bruikbare luchtfoto's beschikbaar zijn en ook andere geraadpleegde bronnen niet voldoende duidelijkheid bieden met betrekking tot oorlogshandelingen, die middels luchtfoto-analyse opgehelderd kunnen worden.

Criteria luchtfotoselectie

Luchtfoto's worden geselecteerd op basis van de opnamedatum, dekking, schaal en kwaliteit van de luchtfoto. Middels deze criteria wordt de keuze voor de meest bruikbare luchtfoto's in relatie tot de oorlogshandeling gemaakt. De datum is daarbij erg belangrijk. Bij voorkeur wordt een foto van zo kort mogelijk na een oorlogshandeling gebruikt, omdat daarop de sporen ervan in de regel duidelijker zichtbaar zijn. Om deze sporen goed te onderscheiden wordt – waar nodig – een foto van voor de oorlogshandeling geraadpleegd, bij voorkeur van een datum van zo kort mogelijk ervoor. Daarnaast is beeldkwaliteit zeer belangrijk. De voorkeur gaat uit naar een scherpe foto, die het gebied goed dekt, van een goede schaal is en zonder beperkende factoren, zoals aanwezigheid van bewolking, inundaties, of beschadigingen aan de foto zelf. Zie ook bijlage 5 voor een de afspraken met de opdrachtgever m.b.t. de selectie van luchtfoto's.

Tevens wordt altijd een vlakdekkende luchtfotoanalyse uitgevoerd met foto's van eind WOII teneinde een zo compleet mogelijk beeld van de oorlogshandelingen te verkrijgen. Dit wordt gedaan ongeacht of er meldingen van oorlogshandelingen in de tijd ervoor zijn.

Luchtfoto-interpretatie

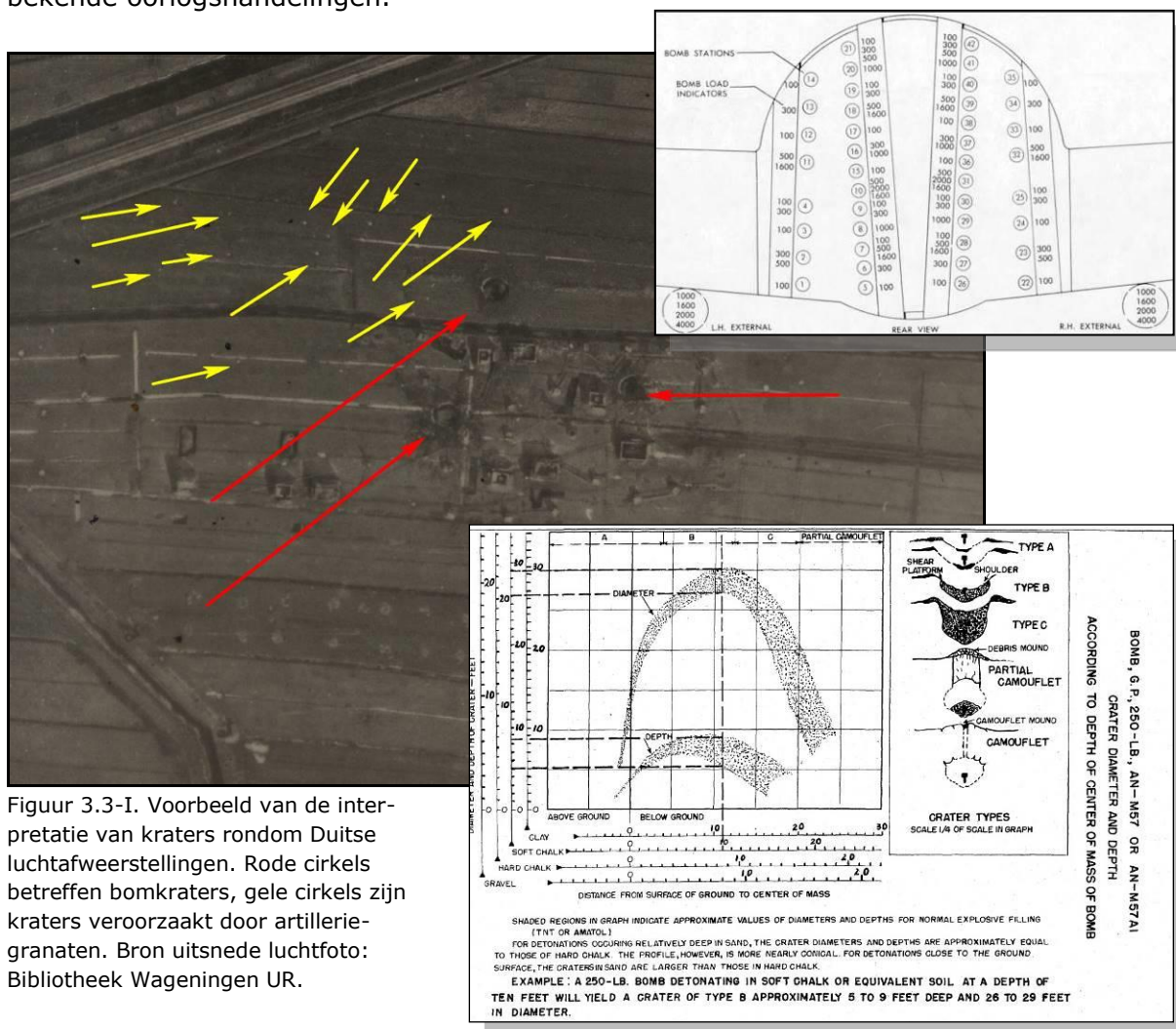
Foto's worden door deskundigen met ervaring in de interpretatie van luchtfoto's uit het tijdvak 1940-1945 onafhankelijk van elkaar geïnterpreteerd. Eén van deze deskundigen voert deze analyse uit met de kennis van informatie uit het overige bronnenmateriaal. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een beeldbewerkingsprogramma waarmee o.a. helderheid, contrast en scherpte van de foto zijn aan te passen. De tweede analist voert zijn analyse uit zonder de aanvullende informatie uit het bronnenmateriaal en maakt gebruik van ArcGIS en de geogereferende luchtfoto. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Image Analysis Toolbox en Effect Toolbox voor de beeldbewerking en –analyse (o.a. Dynamic Range Adjustment, Swipe functionaliteit).

Vergelijking van de luchtfoto's met de huidige situatie

Door de luchtfoto's uit 1940-1945 te vergelijken met recente luchtfoto's en satellietbeelden, kan een goed beeld verkregen worden van de naoorlogse ontwikkelingen in het gebied. Aanvullend zijn diverse topografische kaarten van de afgelopen 70 jaar (waaronder uit de Grote Atlas van Nederland 1930-1950 en www.topotijdreis.nl van Kadaster) met elkaar en de luchtfoto's vergeleken.

Betrouwbaarheid van de bron

Luchtfoto's worden in de regel als betrouwbare bron gezien. Bij luchtfoto's dient echter rekening gehouden te worden met het feit dat ze geïnterpreteerd worden, met andere woorden dat er een soort van "vertaling" plaatsvindt van wat op de foto zichtbaar is. Aangezien niet alle sporen van oorlogshandelingen eenduidig als zodanig te herkennen zijn, geldt echter dat de betrouwbaarheid van deze sporen uiteen kunnen lopen. De betrouwbaarheid wordt verhoogd wanneer sporen te relateren zijn aan bijvoorbeeld bekende oorlogshandelingen.

Figuur 3.3-I. Voorbeeld van de interpretatie van kraters rondom Duitse luchtafweerstellingen. Rode cirkels betreffen bomkraters, gele cirkels zijn kraters veroorzaakt door artilleriegranaten. Bron uitsnede luchtfoto: Bibliotheek Wageningen UR.

In sommige gevallen zijn sporen niet eenduidig in verband te brengen met de bekende oorlogshandelingen. Met behulp van informatie over bommenrekken (zie bovenste inzet, bron: Boeing B-17G Field Service Manual) kan in enkele gevallen op basis van een opvallend kraterpatroon achterhaald worden welk type toestel de bommen afwierp, in andere gevallen kan een analyse ondersteund worden door informatie over kraterafmetingen (zie onderste inzet, bron: Terminal Ballistic Data – volume 1).

Bij de analyse van de sporen van oorlogshandelingen wordt per spoor/object beoordeeld hoe waarschijnlijk de conclusie is. Hierbij bestaan twee classificaties:

1. Waarschijnlijk: de deskundigen zijn overwegend zeker van de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto.
2. Mogelijk: de deskundigen zijn overwegend onzeker van de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto.

Tenminste twee deskundigen beoordelen per object hoe betrouwbaar de conclusie van de luchtfotoanalyse is. Verschillen in de interpretaties tussen de deskundigen worden besproken en resulteren in een gezamenlijke eindclassificatie. Indien sporen op een luchtfoto niet eenduidig zijn, zal meegewogen worden of ze door een tweede bron bevestigd worden. In de chronologische lijst van bijlage 3 worden de luchtfotoanalyses beschreven. De omschreven sporen van oorlogshandelingen en objecten worden als waarschijnlijk beoordeeld, tenzij anders vermeld. De beoordeling van de (on)zekerheid zal onderbouwd worden en er zal vermeld worden hoe het is meegewogen in de conclusies (verdacht/onverdacht).

Geraadpleegde luchtfoto's

In onderstaande tabel staan alle luchtfoto's van het onderzoeksgebied die zijn geraadpleegd voor onderhavig onderzoek. De afkortingen in de kolom "archief" verwijzen naar de archiefinstellingen zoals aan het begin van deze paragraaf aangegeven. In bijlage 4 is middels kaders in kaart aangegeven welk gebied gedekt is door elke luchtfoto. Elk kader is van een markering voorzien, waarin de laatste cijfers het fotonummer aangeven en de combinatie van cijfers ervoor het sortienummer.

Datum	Fotonr	Sortie	Schaal (1:x)	Relevant	Archief
20.06.1940	38	HAA/50	ca. 49.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-016, -036.	ACIU
25.10.1940	431	H/494	ca. 17.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-017.	ACIU
29.03.1943	3485 /21160	SA266 (MJ464)	ca. 14.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-018 (strikefoto).	TNA
13.02.1944	12051	AA/661	ca. 17.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-019.	ACIU
12.09.1944	4118	106G/2847	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-021.	Wag
19.09.1944	4067	140/1041	ca. 20.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-009.	Wag
29.11.1944	3179, 3211, 4184	4/1336	ca. 11.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-011, -012, -021, -030, -031, -034.	Wag
24.12.1944	3166, 4179	4/1477	ca. 11.000	Ja. Foto 3166 is geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-013. Foto 4179 is geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-020.	Wag
22.01.1945	3131, 4130, 4131, 4167	4/1651	ca. 11.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-011, -012, -037.	Wag

Datum	Fotonr	Sortie	Schaal (1:x)	Relevant	Archief
21.02.1945	3136, 3138	4/1797	ca. 9.000	Ja. Foto 3136 geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-003 en mora 20001160. Foto 3138 geraadpleegd vanwege de gemelde bomkraters achter Baanhoek 411 in mora 20041538 en markeringsnummers 8259-022, -024.	Wag
14.03.1945	4014	4/1936	ca. 9.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-013, -023.	Wag
14.03.1945	3001	4/1949	ca. 11.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 8259-003, -014.	Wag
19.03.1945	3018, 4010, 4016	4/2026	ca. 9.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII.	Wag
17.04.1945	3050, 3053, 3056, 3059, 3104, 3106, 4019, 4052, 4054, 4056, 4058	4/2332	ca. 8.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII.	Wag

Leemte in kennis luchtfoto's

- Geen.

Uitwerking van de luchtfoto-analyse i.v.m. oorlogshandelingen

Voor de luchtfoto-analyse wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

Uitwerking van de luchtfoto-analyse i.v.m. naoorlogse grondroering

Voor de aangetroffen relevante naoorlogse grondroering wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3.

4 FASE 2: ANALYSE BRONNENMATERIAAL

In deze fase wordt het historisch feitenmateriaal afkomstig van de inventarisatiefase gedetailleerd geanalyseerd. Op basis hiervan wordt vastgesteld of er sprake is van de vermoedelijke aanwezigheid van explosieven. Deze analyse is in het chronologische overzicht in bijlage 3 uitgevoerd per relevante gebeurtenis. In onderhavig hoofdstuk is een algemene toelichting gegeven over de uitvoering van een dergelijke analyse.

Verdacht of onverdacht?

Bij de analyse wordt het bronnenmateriaal geanalyseerd en de betrouwbaarheid ervan beoordeeld. In de paragrafen van hoofdstuk 3 zijn per bron de richtlijnen weergegeven die T&A hanteert bij het beoordelen van deze betrouwbaarheid. In bijlage 8 zijn de richtlijnen van het WSCS-OCE weergegeven met betrekking tot welke oorlogshandelingen wel of niet tot een verdacht gebied leiden. Waar de beoordeling van een bron afwijkt van een van deze richtlijnen of anderzijds een nadere toelichting noodzakelijk wordt geacht, zal deze in de analyse in bijlage 3 beschreven worden.

Als na de analyse van het bronnenmateriaal geen feiten duiden op de vermoedelijke aanwezigheid van explosieven, wordt de conclusie onverdacht getrokken. Als er sprake is van de vermoedelijke aanwezigheid van explosieven, wordt de conclusie verdacht getrokken. In dit geval dient een analyse uitgevoerd te worden om te bepalen wat de afbakening hiervan is (horizontaal en/of verticaal), welke (sub)soort explosieven mogelijk aanwezig zijn en van welk kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm ze zijn.

Op basis van die analyse is een deel van het onderzoeksgebied verdacht verklaard.

Aanvulling van de analyse – afbakeningen, soorten explosieven, etc.

In bijlage 3 is per gebeurtenis in de laatste kolom van de tabel aangegeven tot welk verdacht deelgebied het behoort. In de tabel in hoofdstuk 6 is per verdacht deelgebied de aanvullende analyse verwerkt.

Voor de verdachte delen van het onderzoeksgebied is de analyse aangevuld met:

- het horizontaal en verticaal vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied
- het vaststellen van de hoofdsoort, kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm van vermoede explosieven
- het vaststellen van de subsoort, type ontsteker(s) en aantal van vermoede afwerpmunitie

Afbakening van verdachte deelgebieden is per hoofdsoort explosief uitgevoerd.

Meerdere gebeurtenissen die leiden tot één verdacht deelgebied

Meerdere gebeurtenissen op verschillende data kunnen leiden tot één verdacht deelgebied. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer meerdere bombardementen allen leiden tot dezelfde conclusie wat betreft (sub)soorten, gewichten van de afwerpmunitie en de verticale afbakening. In plaats van per bombardement een verdacht deelgebied te maken, zijn die samengevoegd in één deelgebied.

Overlappende verdachte deelgebieden

Het kan voorkomen dat verschillende deelgebieden overlappen – een verdacht deelgebied waar bommen zijn gevallen overlapt bijvoorbeeld met een gebied dat is getroffen door artilleriebeschietingen. Elke gebeurtenis leidt dan tot een eigen verdacht deelgebied (bv. deelgebieden 1 en 2), met aanvullend een deelgebied waar de twee overlappen (bv. deelgebied 3). Van de eerste twee is in dat geval een motivatie van de analyse die leidde tot de conclusie 'verdacht' opgenomen in bijlage 3, inclusief verwijzing naar het nummer van het verdachte deelgebied. In hoofdstuk 6 volgt per deelgebied de aanvullende analyse (afbakeningen, soorten explosieven, etc.), waarbij voor de horizontale afbakening van deelgebied 3 uitsluitend vermeld zal zijn, dat het de overlap tussen deelgebieden 1 en 2 betreft. Bijlage 3 bevat dus geen verwijzing naar deelgebied 3 in dat geval, dat staat uitsluitend vermeld in hoofdstuk 6.

Risicoanalyse

In het geval dat grondroerende werkzaamheden binnen het verdachte gebied gepland zijn, is het raadzaam een risicoanalyse te laten uitvoeren, die resulteert in een advies over hoe om te gaan met de risico's van de vermoede explosieven bij de geplande werkzaamheden en toekomstig grondgebruik. Voor de geplande werkzaamheden ten behoeve waarvan onderhavig vooronderzoek is uitgevoerd, is een dergelijke analyse verkort uitgevoerd in hoofdstuk 5.

Horizontale afbakening

De horizontale afbakening van verdachte gebieden heeft plaatsgevonden op basis van de resultaten van de inventarisatie van het bronnenmateriaal (waaronder de overzichtskaart in bijlage 4) en de richtlijnen hiervoor in het WSCS-OCE (zie bijlage 8).

Deze afbakening is omschreven in de tabel in hoofdstuk 6 en weergegeven in de CE bodembelastingkaart in bijlage 1.

Soort, kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm van de vermoede explosieven

Op basis van het aangetroffen feitenmateriaal, is een analyse verricht van de vermoedelijke hoofdsort, kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm van de explosieven binnen het verdachte gebied. Indien de hoofdsort afwerpmunitie betrof, is aanvullend een analyse verricht op de vermoede subsoort, type ontsteker(s) en verwachte aantal van de mogelijk aanwezige explosieven.

Verticale afbakening

Explosieven kunnen vanaf direct onder het maaiveld (maaiveld ten tijde van WOII) aangetroffen worden. De maximale diepte tot waar explosieven kunnen voorkomen hangt af van verschillende factoren zoals bodemgesteldheid, soort explosieven en bij afwerpmunitie (vliegtuigbommen) ook vliegsnelheid, afwerphoogte en -hoek.

Op basis van de mogelijk aan te treffen explosieven, ondergrond en naoorlogse werkzaamheden is per deelgebied/voor het onderzoeksgebied een verticale afbakening van het verdachte gebied bepaald, zoals weergegeven in de tabel in hoofdstuk 6. Er kan van uitgegaan worden dat het maaiveld ten tijde van WOII overeenkomt met het huidige maaiveld, behalve waar vermeld wordt dat dit niet het geval is (zie projectspecifiek

achtergrondrisico aan het eind van hoofdstuk 6). Indien tijdens werkzaamheden op locatie blijkt dat deze aanname plaatselijk niet klopt, dient deze aanname bijgesteld te worden aan hand van de nieuw verkregen informatie.

Afwerpmunitie

Voor het bepalen van de maximale indringingsdiepte van afwerpmunitie dient tenminste rekening gehouden te worden met het bodemtype en de bodemweerstand, gewicht en diameter van het explosief en de indringingsnelheid van het explosief. De bodemgegevens worden gehaald uit boringen en sonderingen, de overige factoren zijn bepaald aan hand van onderhavig archiefonderzoek. Indien geen bodemgegevens bekend zijn van een locatie, kan geen goede maximale verticale afbakening bepaald worden.

De diepte minus maaiveld die in hoofdstuk 6 is gegeven, kan via het Dinoloket (www.dinoloket.nl) en/of via de algemene hoogtekaart van Nederland (www.ahn.nl) worden herleid tot een hoogte ten opzichte van NAP.

Voor de diepteafbakening zijn geen aanvullende boringen of sonderingen gezet of proefsleuven gegraven. De afbakening kan dan ook gezien worden als een goede indicatie op basis van de toegankelijke informatie. Indien er een project voorbereid wordt, zullen in de regel veel meer gedetailleerdere gegevens over de bodemopbouw beschikbaar komen. Ook kan extra informatie naar voren komen over naoorlogse grondroering, constructies van gebouwen of ophooglagen.

In die gevallen wordt geadviseerd om op basis van deze extra informatie opnieuw de diepte afbakening vast te stellen en op basis daarvan de noodzaak en wijze van detectie onderzoek te bepalen.

Achtergrondrisico

Gebieden met een zogenaamd 'achtergrondrisico' hebben, al spreekt men over een verdacht gebied, geen wezenlijk verhoogd risico op het aantreffen van explosieven (tenzij er sprake is van een contra indicatie). Het betreft de volgende gebieden:

- Naoorlogs aangebrachte ophooglagen
- Onder vooroorlogse bebouwing, waarbij deze en de directe omgeving niet beschadigd is tijdens de oorlog en er geen sprake is van bombardementen
- Geroerde grond, waarbij het aannemelijk is dat aanwezige explosieven tijdens eerdere werkzaamheden zouden zijn ontdekt. Dit geldt bijvoorbeeld voor de grond boven naoorlogs aangelegde kabels, de naoorlogs vernieuwde ballastlaag en al eerder gebaggerde waterbodembodem, waarbij aantoonbaar niet dieper wordt gewerkt.

Diepte naoorlogse werkzaamheden

In veel gevallen is de beschikbare informatie over de diepte van naoorlogse ingrepen dermate globaal, dan wel afwezig dat deze vastgesteld/geverifieerd dient te worden in het veld door onderzoek. Dit kan door het zetten van boringen of sonderingen, het graven van proefsleuven of uitvoeren van geofysisch onderzoek.

Als algemene richtlijnen voor het veldonderzoek kan hierbij het volgende worden aangehouden:

- Onder gesloopte en naoorlogse bebouwing: funderingsdiepte (vaak 2 tot 4 m-mv tenzij er sprake is van een slappe bodem en de bebouwing op palen staat, dan tot 10 Mpa laag) ter plaatse van de paallocaties

- Ballastvernieuwing op doorgaande sporen: tot 0.5 m-BS
- Wegen en parkeerplaatsen: tot 0.5 m-mv
- Kabels en leidingen: 0.5 tot 1.0 m-mv
- Damwanden: dieper dan een laag met 10 Mpa drukweerstand en normaal minimaal 4 meter lang

Voor de volledigheid wordt nogmaals opgemerkt dat bovenstaande indicaties betreffen, die in alle gevallen geverifieerd dienen te worden door beschikbare tekeningen, getuigen en veldonderzoek.

Zie het einde van hoofdstuk 6 voor projectspecifiek achtergrondrisico.

5 FASE 3: VERKORTE RISICOANALYSE WERKZAAMHEDEN

De mogelijke aanwezigheid van explosieven in een verdacht gebied kan een risico vormen tijdens het uitvoeren van grondroerende werkzaamheden. Of de vermoede explosieven een risico vormen en, zo ja, welke maatregelen getroffen kunnen worden om dit risico te voorkomen of te beperken, hangt af van diverse factoren zoals de soort en de verschijningsvorm van de vermoede explosieven, de afbakening van het verdachte gebied, de geplande werkzaamheden en omgevingsfactoren. Aan hand hiervan kan een risicoanalyse uitgevoerd worden voor de toekomstige grondroerende werkzaamheden en grondgebruik binnen het onderzoeksgebied.

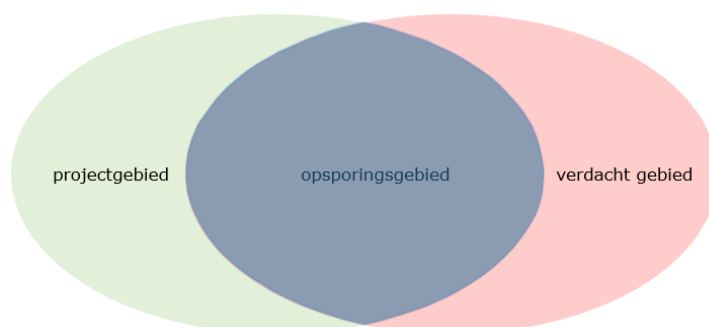
In onderhavig hoofdstuk wordt een verkorte risicoanalyse uitgevoerd, om vast te stellen of er vervolgmaatregelen aan te bevelen zijn in relatie tot de mogelijk aanwezige explosieven. Dit leidt in de regel tot de aanbeveling dat er maatregelen noodzakelijk zijn in de vorm van een (volledige) Risicoanalyse CE en/of opsporingswerkzaamheden enerzijds of anderzijds dat er geen aanleiding is om verdere maatregelen te nemen. Het betreft dus geen Risicoanalyse CE conform het certificatieschema voor het "Procescertificaat Vooronderzoek CE en Risicoanalyse CE". De resultaten van deze verkorte analyse zijn in hoofdstuk 7 vermeld met bijbehorend advies.

5.1 GEPLANDE WERKZAAMHEDEN

Het uit te voeren onderzoek wordt door de gemeente Sliedrecht gebruikt om inzicht te krijgen in welke gebieden er potentiële risico's aanwezig zijn door de mogelijke aanwezigheid van CE. Tevens wordt de betreffende informatie gebruikt om te voldoen aan de ARBO verplichtingen bij grondroerende werkzaamheden en informatieplicht met betrekking tot openbare orde en veiligheid.

5.2 VERKORTE RISICOANALYSE

Over het algemeen zijn risico's met betrekking tot mogelijk aanwezige explosieven beperkt tot het gebied waar grondroerende werkzaamheden overlappen met een verdacht gebied, het zogenaamde opsporingsgebied (zie onderstaande illustratie).

Opsporingsgebied is werkgebied/projectgebied binnen verdacht gebied.

In hoofdstuk 6 zijn de horizontale en verticale afbakening van elk verdacht deelgebied vermeld. Tevens zijn ze inzichtelijk gemaakt in de kaart in bijlage 1, waar ze rood/roze gemarkeerd zijn.

Daar waar grondroerende werkzaamheden gepland zijn in een verdacht deelgebied in naoorlogs ongeroerde grond, zijn in de regel verdere veiligheidsmaatregelen noodzakelijk in verband met de geplande werkzaamheden en het toekomstige gebruik. Ook de aard van de werkzaamheden is hierbij van belang. In sommige gevallen behoort ook een deel van een verdacht gebied waar geen werkzaamheden gepland zijn tot het opsporingsgebied. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer er sprake is van een veiligheidszone bij werkzaamheden waarbij grote trillingen worden veroorzaakt, zoals heien en hoogfrequent trillen.

Voor grondroerende werkzaamheden zijn de conclusies van de verkorte risicoanalyse als volgt samen te vatten:

- Indien er grondroerende werkzaamheden gepland zijn in verdacht gebied (rode en/of roze gebieden in bijlage 1), worden aanvullende veiligheidsmaatregelen aanbevolen. Zie hoofdstuk 7 voor een nadere uiteenzetting;
- Indien er werkzaamheden gepland zijn waarbij grote trillingen worden veroorzaakt, worden aanvullende veiligheidsmaatregelen aanbevolen. Dit geldt voor de locaties waar deze werkzaamheden plaatsvinden binnen op afwerpmunitie verdachte gebieden, en binnen een straal van 10 meter van deze verdachte gebieden. Zie een nadere toelichting over trillingen hieronder. Zie hoofdstuk 7 voor een nadere uiteenzetting van het advies voor veiligheidsmaatregelen;
- Hoewel er voor delen van het onderzoeksgebied geen feitenmateriaal is op basis waarvan het verdacht verklaard kan worden, wordt geadviseerd de reguliere, grondroerende werkzaamheden in het onverdachte gebied uit te voeren onder een werkprotocol "onverwacht aantreffen conventionele explosieven". Zie hoofdstuk 7 voor een nadere uiteenzetting;

Opmerking: de conclusies van de verkorte risicoanalyse hebben betrekking op de onder §5.1 omschreven werkzaamheden.

Trillingen

In een gebied dat verdacht is op de aanwezigheid van afwerpmunitie (vliegtuigbommen) dient er rekening gehouden te worden met het feit dat grote trillingen in de ondergrond een aanwezig explosief kunnen laten detoneren (ontploffen). Dit is een risico dat aanwezig is naast het risico bij direct contact met een explosief. Grote trillingen worden bijvoorbeeld veroorzaakt door heiwerkzaamheden en hoogfrequent trillen.

Op basis van een onderzoeksrapport hanteert de EOD de richtlijn dat het risico op een ongewenste detonatie van een vliegtuigbom reëel is bij trillingen met een versnelling van 1 m/s^2 of meer. In de regel kunnen bovengenoemde werkzaamheden tot een afstand van 10 meter een dergelijke versnelling veroorzaken. Binnen deze straal is explosievenonderzoek dan ook noodzakelijk, tenzij kan worden aangetoond dat de trillingen die worden veroorzaakt kleiner zijn dan 1 m/s^2 of dat een gebied reeds is blootgesteld aan trillingen met een versnelling van meer dan 1 m/s^2 . In dat geval kan (in overleg met bevoegd gezag) op basis van een kwantitatieve risico analyse in een aantal gevallen worden aangetoond dat het achterwege laten toepassen van een veiligheidszone geen risico oplevert dat hoger is het achtergrondrisico.

Overwogen kan worden om, indien nodig, een trillingsloze methode (drukken of boren) te gebruiken. Bij het gebruiken van een trillingsloze methode kan het gebied waar opsporing noodzakelijk is, ingeperkt worden.

6 CONCLUSIE

Er is feitelijk materiaal aangetroffen, waaruit blijkt dat er mogelijk verschillende typen explosieven in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven tijdens WOII. Hierdoor geldt dat het onderzoeksgebied (deels) verdacht is op de aanwezigheid van explosieven.

Op basis van de inventarisatie en analyse van het bronnenmateriaal, is onderscheid gemaakt in verschillende deelgebieden. De afbakening van de verdachte gebieden en de soorten te verwachten explosieven is als volgt:

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 1 Op basis van markeringsnummer 8259-018 en de strike-foto				
Op basis van het kraterpa-troon per rij kraters van elk toestel, 75 meter in het noorden en 147 meter in het zuiden. Dit is inclusief een marge van 25 meter wegens ondergrondse offset van een blindganger en de nauwkeurigheid van plaatsen van de luchtfoto's	<u>Afwerpmunitie:</u> 250 en 500 lbs (MC); geallieerd. De brisantbommen waren uitgerust met een ontsteker voorzien van een vertragingstijd van 0.025 seconden.	Afgeworpen	Enkele, max. 10	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter. Voor een penetratieberekening kan als afwerphoogte 13.000 voet aangehouden worden, conform informatie uit de gegevens van de RAF.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 2 Op basis van markeringsnummer 8259-009				
Gebied binnen 150 meter** van de getroffen locatie, het baggerschip in de haven van de Klop	Afwerpmunitie: 250, 500 lbs (GP en MC); geallieerd***	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. *** Het gewicht van de bommen is erop gebaseerd dat de aanval waarschijnlijk door een Mosquito van de 2nd Tactical Air Force is uitgevoerd. Die vlogen vanaf september 1944 `s nachts en hadden maximaal vier bommen van 250 lbs of 500 lbs aan boord. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				
Deelgebied 3 Op basis van markeringsnummers 8259-011a, -012 en luchtfoto's 3211 en 3131 en mora 20001160				
Gebied binnen 228 meter*** vanuit hart van het spoor ter hoogte van de raketkraters langs het spoor bij Sliedrecht	Raketten: van 60 lbs, geallieerd	Verschoten	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
*** Afstand bepaald op basis van de maximale afstand van de raketkraters van het doelwit. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 4 Op basis van markeringsnummer 8259-021 en luchtfoto 3179				
Gebied binnen 75 meter* van de losse bomkrater langs de huidige Rivierdijk/A15 onder punt 5***	Afwerpmunitie van 250 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Max één	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #

* Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar duikbombardelementsaanvallen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstand tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 75 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's.

*** Locatie mogelijke blindganger bij punt 5, zie onderstaande afbeelding.

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschijningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 5 Op basis van markeringsnummer 8259-022				
Gebied binnen 91 meter vanuit hart van het spoor ter hoogte van de bomkraters en schade langs het spoor ten noordwesten van Sliedrecht.	<u>Afwerpmunitie:</u> 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				
Deelgebied 6 Op basis van markeringsnummers 8259-013, -023, -024 en mora's 19762566, 19782930, 19782967, 19792775, 19792868 A en 19792868 S				
Gebied binnen 91 meter vanuit hart van het spoor ter hoogte van de bomkraters en de brug bij de Baanhoekbrug	<u>Afwerpmunitie:</u> 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd en 50 kg Duits	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	<u>Afwerpmunitie:</u> 23 lbs markeerbom; geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Gezien de bodemopbouw (zie §2.1) zijn explosieven te verwachten vanaf maaiveld tot maximaal 1.5 m-mv## of op de harde waterbodem###
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter. ## Met maaiveld wordt maaiveld ten tijde van WOII bedoeld. Er kan van uitgegaan worden dat het maaiveld ten tijde van WOII overeenkomt met het huidige maaiveld, behalve waar vermeld wordt dat dit niet het geval is (zie ook projectspecifieke achtergrondrisico aan het eind van dit hoofdstuk). ### Met harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschijningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 7 Op basis van luchtfoto 3136				
Op basis van kraterpatroon: in de vliegrichting 125 meter, loodrecht daarop 50 meter – dit is inclusief een marge van 25 meter wegens ondergrondse offset van een blindganger en de nauwkeurigheid van plaatsen van de luchtfoto's	Afwerpmunitie: 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

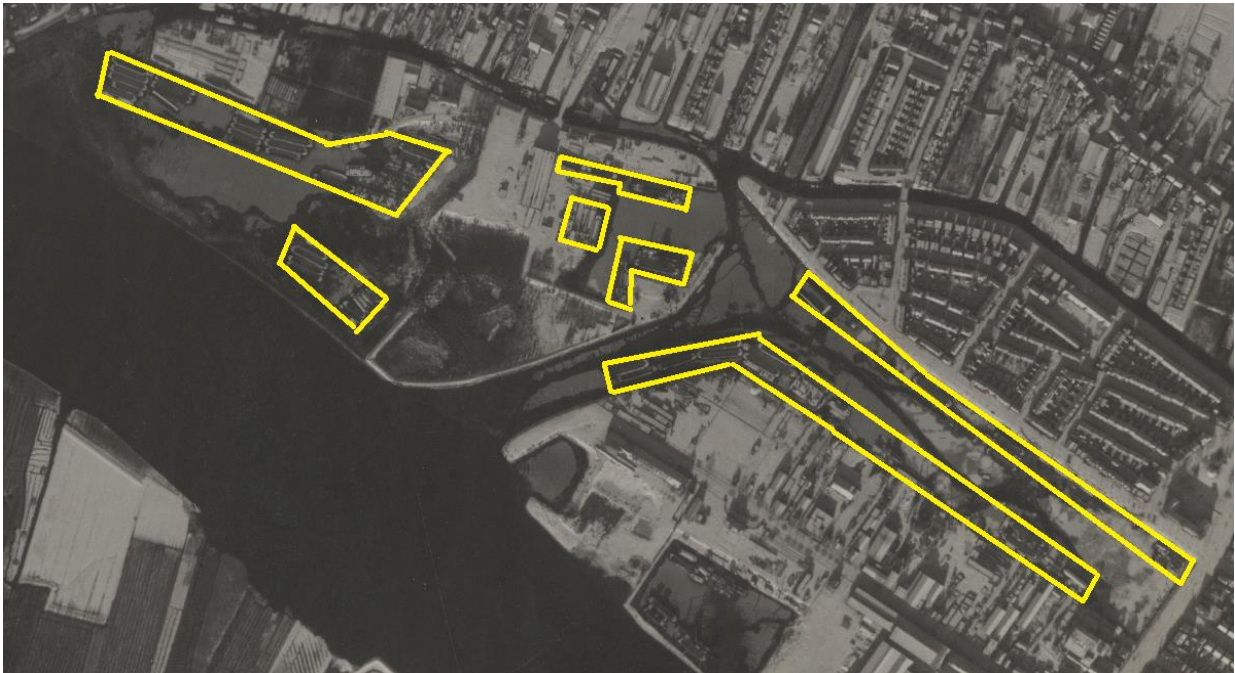
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschijningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
------------------------	--	-------------------	--------	----------------------

Deelgebied 8a

Op basis van markeringsnummer 8259-014a, -014b, -014d, -014e, -015a, -015b, -037

Gebied binnen 108 meter van het doelwit, het deel van de Sliedrechtse haven, de werf en het Molenplaatje (Volkershaven) waar schepen lagen*. Evenals de getroffen gebieden aan de Molenstraat en de Oranjestraat.	Raketten: 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
---	----------------------------------	------------	--------	--

* Op basis van luchtfoto 4131 van 22 januari 1945. Er is aangenomen dat in die drie weken geen significante verplaatsing van schepen heeft plaatsgevonden en dezelfde locaties voor het aanmeren werden gebruikt. In geel hieronder is aangegeven waar schepen zichtbaar zijn, die waarschijnlijk doelwit waren.

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 8b Op basis van markeringsnummer 8259-015c, -015d, -037 Hiervoor geldt hetzelfde als voor Deelgebied 8a				
Gebied wat ten tijde van WOII water was binnen 50 meter van het doelwit, de schepen in de haven, min het gebied wat naorlogs geroerd is.	<u>Raketten:</u> 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	<u>Geschutsmunitie:</u> 20 mm; geallieerd	Verschoten	Enkele	De explosieven zijn te verwachten op de harde waterbodem##
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter. ## Met harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.				
Deelgebied 9 Overlap tussen Deelgebied 1 en 7				
Overlap tussen Deelgebied 1 en 7	<u>Afwerpmunitie:</u> 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd. De 250 lbs bommen en een deel van de 500 lbs brisantbommen waren uitgerust met een ontsteker voorzien van een vertragingstijd van 0.025 seconden.	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter. Voor een penetratieberekening kan als afwerphoogte 13.000 voet aangehouden worden, conform informatie uit de gegevens van de RAF.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschijningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
------------------------	--	-------------------	--------	----------------------

Deelgebied 10

Op basis van markeringsnummer 8259-016b

Hiervoor geldt tevens hetzelfde als voor deelgebied 3

Gebied binnen 100 meter van het noordelijke punt van de stationsweg.	<u>Afwerpmunitie:</u> 50 kg; Duits <u>Raketten:</u> van 60 lbs, geallieerd	Afgeworpen Verschoten	Max. 2 Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
--	---	--------------------------	------------------	--

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Deelgebied 11

Op basis van markeringsnummer 8259-036

Gebied binnen 150 meter** van het zuidelijke deel van het Molenpad	<u>Afwerpmunitie:</u> 50 en 250 kg, Duits	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
--	---	------------	--------	--

** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's.

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschijningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
------------------------	--	-------------------	--------	----------------------

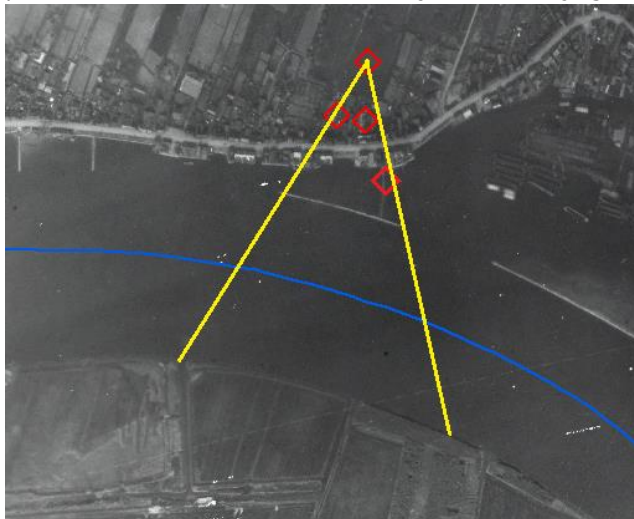
Deelgebied 12

Op basis van markeringsnummer 8259-017a, -017b

Gebied binnen 105 meter van de noordelijkste drie inslagen en aangenomen getroffen gebied in de Merwede*** op basis van het kraterpatroon. Dit is inclusief een marge van 25 meter wegens ondergrondse offset van een blindganger.	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
--	--	------------	--------	--

*** De 105 meter is gebaseerd op de onderlinge afstand tussen de inslaglocaties, inclusief een marge van 25 meter in verband de nauwkeurigheid waarmee de inslaglocatie bepaald konden worden en de ondergrondse offset van een blindganger.

Het aangenomen getroffen gebied betreft het de Merwede binnen de gele driehoek in het screenshot van de luchtfoto hieronder. Dit is gebaseerd op de bekende inslagen ten noorden van de rivier en het gebied ten zuiden van de rivier waar ook bommen zijn gevallen. Voor dit zuidelijke gebied is echter niet bekend waar de bommen precies vielen, alleen de meest westelijke en oostelijk grens waar dat geweest zou zijn.

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi- ningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 13				
Overlap tussen deelgebied 2 en 8a				
Overlap tussen deelgebied 2 en 8a	Afwerpmunitie: 250, 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	Raketten: 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				
Deelgebied 14				
Op basis van markeringsnummer 8259-031, mora 20001160 en luchtfoto 3211				
Gebied binnen 91 meter vanuit hart van het spoor ter hoogte van de bomkrater en blindganger uit mora 20001160 langs het spoor ten noordwesten van Sliedrecht.	Afwerpmunitie: 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Maximaal 3	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 15				
Overlap tussen deelgebied 8a en 12				
Overlap tussen deelgebied 8a en 12	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	Raketten: 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				
Deelgebied 16				
Overlap tussen deelgebied 8b en 12				
Overlap tussen deelgebied 8b en 12	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	Raketten: 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	
		Geschutsmunitie: 20 mm; geallieerd	Verschoten	Enkele
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				
# Met harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 17				
Overlap tussen deelgebied 7 en 14				
Overlap tussen deelgebied 7 en 14	<u>Afwerpmunitie</u> : 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				
Deelgebied 18				
Overlap tussen deelgebied 1 en 5				
Overlap tussen deelgebied 1 en 5	<u>Afwerpmunitie</u> : 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd. De 250 en 500 lbs (MC) brisantbommen waren uitgerust met een ontsteker voorzien van een vertragingstijd van 0.025 seconden.	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
------------------------	--	--------------------	--------	----------------------

Deelgebied 19

Op basis van markeringsnummer 8259-006

Gebied binnen 100 meter van de getroffen delen (opslagterrein van Adriaan Volker en gebied tussen de getroffen huizen aan de Prins Henderikstraat en de Westerstraat)	<u>Afwerpmunitie:</u> 40 lbs GP brisantbom; geallieerd	Afgeworpen	Enkele	<u>Op land:</u> Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # <u>In water:</u> In water zijn de explosieven op de harde waterbodem** te verwachten.
---	--	------------	--------	--

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

** Met harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.

Deelgebied 20

Overlap tussen Deelgebied 8a en 19

Overlap tussen Deelgebied 8a en 19	<u>Afwerpmunitie:</u> 40 lbs GP brisantbom; geallieerd	Afgeworpen	Enkele	<u>Op land:</u> Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # <u>In water:</u> In water zijn de explosieven op de harde waterbodem** te verwachten.
	<u>Raketten:</u> 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

** Met harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)

Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschi-jningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
------------------------	--	--------------------	--------	----------------------

Deelgebied 21

Overlap tussen deelgebied 8a en 11

Overlap tussen deelgebied 8a en 11	<u>Afwerpmunitie:</u> 50 en 250 kg, Duits	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	<u>Raketten:</u> 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Deelgebied 22

Overlap tussen deelgebied 11 en 19

Overlap tussen deelgebied 11 en 19	<u>Afwerpmunitie:</u> 40 lbs GP brisantbom; geallieerd en 50 en 250 kg, Duits	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
------------------------------------	---	------------	--------	--

Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.

Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven	Verschijningsvorm	Aantal	Verticale afbakening
Deelgebied 23				
Overlap tussen Deelgebied 11 en 20				
Overlap tussen Deelgebied 11 en 20	Afwerpmunitie: 40 lbs GP brisantbom; geallieerd en 50 en 250 kg, Duits	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. #
	Raketten: 60 lbs SAP, geallieerd	Verschoten	Enkele	
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Als globale indicatie kan worden aangehouden dat in een zandige ondergrond de maximale indringingsdiepte afwerpmunitie maximaal circa 3.5 m-mv bedraagt en bij een slappe bodem (klei-veen) niet dieper ligt dan de laag met een 10 MPa conusdrukweerstand en een minimale dikte van 0.5 meter.				

Voor aanvullende informatie over horizontale en verticale afbakening en de vermoede soorten, hoeveelheden en verschijningsvormen van de explosieven wordt verwezen naar hoofdstuk 4 en de bijlagen. De uitleg op basis van welk feitenmateriaal de gebieden verdacht zijn verklaard en afgebakend, is terug te vinden in bijlage 3.

Projectspecifiek achtergrondrisico

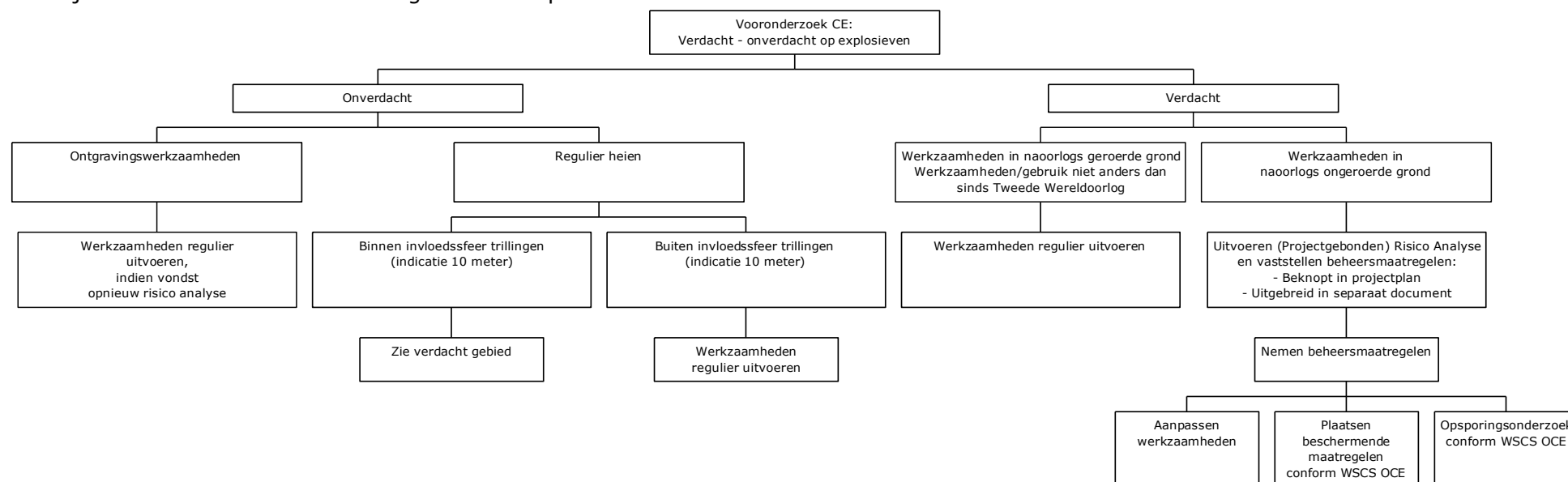
In de eerste tabel in bijlage 3 zijn de naoorlogse werkzaamheden omschreven en in kaartbijlage 4 zijn de locaties ervan ingetekend. In bijlage 1 zijn verdachte gebieden waar deze naoorlogse werkzaamheden hebben plaatsgevonden aangeduid middels een roze kleur (in tegenstelling tot de rode kleur, die aanduidt dat er geen grootschalige, naoorlogse werkzaamheden van bekend zijn). Voor een nadere toelichting op naoorlogse grondroering en achtergrondrisico wordt verwezen naar hoofdstuk 4.

Vrijgegeven gebieden binnen het onderzoeksgebied

Er zijn voor zover bekend geen gebieden vrijgegeven van explosieven op basis van eerder uitgevoerde opsporingswerkzaamheden.

7 AANBEVELINGEN MET BETREKKING TOT DE GEPLANDE WERKZAAMHEDEN

Aan de hand van de kaart bijlage 1 kan met behulp van onderstaand schema bepaald worden of er bij geplande werkzaamheden sprake is of kan zijn van risico's door de aanwezigheid van explosieven.

Werkzaamheden in naoorlogs geroerde grond

In de volgende gevallen is er in de regel sprake van naoorlogs geroerde grond:

- Onder gesloopte en naoorlogse bebouwing: veelal minimaal tot 2 m-mv
- Naoorlogs aangebrachte ophooglagen: afhankelijk van diepte
- Ballastvernieuwing op doorgaande sporen: tot 0.5 m-BS
- Wegen en parkeerplaatsen: tot 0.5 m-mv
- Kabels en leidingen: 0.8 m-mv (of onderzijde aanlegdiepte)
- Damwanden
- In watergangen tot diepte onderhoudsprofiel indien naoorlogse baggerwerkzaamheden hebben plaatsgevonden

In een (Projectgebonden) Risico Analyse kan de naoorlogse grondroering op basis van archief materiaal, boringen en proefsleuven nader bepaald worden.

Risicoanalyse CE

Om tot een gericht advies te komen betreffende de explosievenveiligheid van het projectgebied, kan een Risicoanalyse CE worden uitgevoerd. De bedoeling van een Risicoanalyse CE is het beoordelen van de risico's van de te verwachten explosieven in de bodem van het projectgebied in relatie tot het toekomstige gebruik van het projectgebied/de geplande werkzaamheden, inclusief de maatregelen die nodig zijn om deze risico's te beheersen. De Risicoanalyse CE wordt uitgevoerd op basis van onderhavig vooronderzoek, aangevuld met feitenmateriaal over naoorlogse werkzaamheden, de door opdrachtgever geplande werkzaamheden en een uitgebreide studie van de locatie specifieke omstandigheden.

Opsporingsonderzoek

Aanbevolen wordt voor aanvang van, of tijdens de reguliere werkzaamheden in verdacht gebied (zie rode/roze gebieden op de kaarten in bijlage 1) opsporingswerkzaamheden te laten uitvoeren. Dit wordt geadviseerd voor de delen waar grondroerende werkzaamheden binnen verdacht gebied gepland zijn en de delen van de op afwerpmunitie verdachte gebieden binnen 10 meter van geplande werkzaamheden waarbij grote trillingen worden veroorzaakt (zie nadere toelichting "*invloed van trillingen op explosieven*" verderop).

Fasering opsporingswerkzaamheden:

1. Projectplan non-realtime detectie dat ter kennisgeving aan het bevoegd gezag aangeleverd dient te worden. Werkzaamheden mogen direct worden uitgevoerd;
2. Oppervlakte en/of dieptedetectie;
 - Betreft het vlakdekkend inmeten van werkgebieden binnen verdachte gebieden (opsporingsgebieden)
 - Eventueel uitgebreid indien heilwerkzaamheden zijn gepland waarbij niet trillingsvrij wordt gewerkt (zie toelichting in "*invloed trillingen op explosieven*" verderop)
 - Onderscheid in landbodem en waterbodem
 - Oppervlakedetectie, afhankelijk van projectspecifieke (verstorende) factoren, in de regel mogelijk tot circa 4.0 m-mv
 - Afhankelijk van de verticale afbakening aangevuld met dieptedetectie
 - Mede afhankelijk van de aard van werkzaamheden en wensen opdrachtgever (zie opsporingsdiepte)
3. Proces-verbaal van oplevering:
 - Onderzoeksresultaten detectie resulteert in een bodembelastingkaart met verdachte objecten en beperkt of niet interpreteerbare gebieden
 - Advies aanvullende opsporingswerkzaamheden (benadering)
4. Projectplan realtime detectie en benadering dat ter goedkeuring aan het bevoegd gezag aangeleverd dient te worden. Werkzaamheden kunnen pas starten na actieve goedkeuring;
5. Realtime detectie en benadering;
6. Verdachte objecten, beperkt vrijgegeven gebieden en verstoorde gebieden worden nader onderzocht:
 - Inzet benaderteam en beveiligde graafkraan (indien noodzakelijk) of, indien waterwerk, inzet benaderteam (OCE-duikers)
 - Laagsgewijs ontgraven, identificeren en tijdelijk veiligstellen van aangetroffen explosieven
 - Overdracht aangetroffen explosieven aan de EOD en ruiming hiervan

7. Proces verbaal van oplevering – verklaring vrij van explosieven, of, indien waterwerk, Proces verbaal van oplevering – verklaring vrij van explosieven – mogelijk een beperkte vrijgave;
8. Indien waterwerk: Uitvoering baggerwerkzaamheden onder WSCS-OCE-condities (beveiligd baggeren). Zie nadere toelichting hierboven.

Onderzoeksresultaten benadering resulteren in een bodembelastingkaart met (beperkt)vrij van explosieven verklaarde gebieden

Detectieverstorende factoren

Voor het uitvoeren van een constructief en representatief opsporingsonderzoek is het van belang een duidelijk beeld te hebben van de locatiespecifieke omstandigheden. Deze kunnen namelijk bepalend zijn voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van het opsporingsproces. De inzetbaarheid en het detectiebereik van detectietechnieken kan negatief worden beïnvloed door verstorende factoren als damwanden, hekwerk, kabels en leidingen, hoogspanningsmasten, bruggen, bovenleiding van het spoor en stelconplaten. Tevens is de begaanbaarheid van een opsporingsgebied van groot belang. Ter plaatse van bovengrondse obstakels is het in de regel niet mogelijk om opsporingswerkzaamheden uit te voeren.

Opsporingsdiepte

De verticale afbakening zoals omschreven in hoofdstuk 6 geeft weer tot welke diepte de te verwachten soorten explosieven voor kunnen komen binnen de verdachte deelgebieden. Afhankelijk van de aard van werkzaamheden en wensen opdrachtgever dient de opsporingsdiepte te worden bepaald. De opsporingsdiepte hangt af van verschillende factoren:

- Diepte verdacht gebied: de maximale diepte tot waarop de explosieven aanwezig kunnen zijn.
- Werkdiepte geplande werkzaamheden: de maximale diepte tot waarop grondwerkzaamheden plaatsvinden plus een veiligheidsmarge van 0.5 meter.

Invloed trillingen op explosieven

In een gebied dat verdacht is op de aanwezigheid van afwerpmunitie (vliegtuigbommen) dient er rekening gehouden te worden met het feit dat grote trillingen in de ondergrond een aanwezig explosief kunnen laten detoneren (ontploffen). Dit is een risico dat aanwezig is naast het risico bij direct contact met een explosief. Grote trillingen worden bijvoorbeeld veroorzaakt door heikwerkzaamheden en hoogfrequent trillen.

Op basis van een onderzoeksrapport hanteert de EOD de richtlijn dat het risico op een ongewenste detonatie van een vliegtuigbom reëel is bij trillingen met een versnelling van 1 m/s^2 of meer. In de regel kunnen bovengenoemde werkzaamheden tot een afstand van 10 meter een dergelijke versnelling veroorzaken. Binnen deze straal is explosievenonderzoek dan ook noodzakelijk, tenzij kan worden aangetoond dat de trillingen die worden veroorzaakt kleiner zijn dan 1 m/s^2 of dat een gebied reeds is blootgesteld aan trillingen met een versnelling van meer dan 1 m/s^2 . In dat geval kan (in overleg met bevoegd gezag) op basis van een kwantitatieve risico analyse in een aantal gevallen worden aangetoond dat het achterwege laten toepassen van een veiligheidszone geen risico oplevert dat hoger is het achtergrondrisico.

Sonderingen ten behoeve van diepteberekeningen

Voor het bepalen van de verticale afbakening van gebieden die verdacht zijn op afwerpmunitie worden sondeergegevens gebruikt. Voor het onderhavige onderzoek wordt geadviseerd om, wanneer bekend is dat er werkzaamheden uitgevoerd gaan worden binnen een gebied dat verdacht is op afwerpmunitie, hiervoor geotechnische sonderingen te plaatsen of deze te achterhalen. Deze kunnen dan gebruikt worden voor de verticale afbakening van het desbetreffende gebied.

Contra indicaties – explosievenvondst in onverdacht gebied

Wanneer er sprake is van een vondst van een explosief in onverdacht gebied, is er sprake van nieuw feitenmateriaal ten opzichte van het uitgevoerde vooronderzoek (contra-indicatie). In dat geval wordt geadviseerd om bij het opsporingsbedrijf vast te laten vaststellen of de vondst als incidentele vondst kan worden beschouwd. Zeker bij meerdere explosieven vondsten (contra-indicaties) kan men er vanuit gaan dat er gedurende WOII gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden in het gebied, waardoor de kans op een volgende vondst reëler wordt. In dit geval is het verstandig om voorzorgsmaatregelen te treffen, zodat het werk onder veilige omstandigheden kan worden voortgezet. Een voorzorgsmaatregel is om (tijdelijk) te stoppen met de geplande werkzaamheden en een aanvullende probleemanalyse uit te laten voeren door het opsporingsbedrijf.

Werkprotocol

Een algemeen advies is de reguliere werkzaamheden uit te voeren onder een werkprotocol "onverwacht aantreffen conventionele explosieven". Een dergelijk werkprotocol wordt gehanteerd indien er geen aantoonbaar verhoogd risico aanwezig is aangezien de werkzaamheden worden uitgevoerd in onverdacht gebied. Ter plaatse is een achtergrond risico aanwezig. In het werkprotocol wordt beschreven hoe men dient te handelen bij het spontaan aantreffen van een explosief. Tevens wordt geadviseerd een toolbox voor de aannemer te laten verzorgen. Dit verhoogt de veiligheid op de werkplek en voorkomt mogelijk stagnatie tijdens de werkzaamheden en verkleint daarmee financiële risico's.

Naoorlogse activiteiten

Ook adviseert T&A om de naoorlogse werkzaamheden in het verdachte gebied te achterhalen. Als hier voldoende aantoonbare feiten over worden achterhaald, leidt dit tot een reductie van de verdachte gebieden.

8 T&A EN KWALITEIT

Het vooronderzoek Conventionele Explosieven behandeld in deze rapportage is op zorgvuldige wijze uitgevoerd volgens algemeen gebruikelijke inzichten en methoden. Door een ISO-9001, VCA** en WSCS-OCE gecertificeerd kwaliteitssysteem waarborgt T&A de kwaliteit en veiligheid van haar diensten.

T&A vindt het belangrijk om de CO₂ emissie van haar activiteiten te monitoren en te reduceren. Daarom beschikt T&A over het CO₂-bewust certificaat 3.

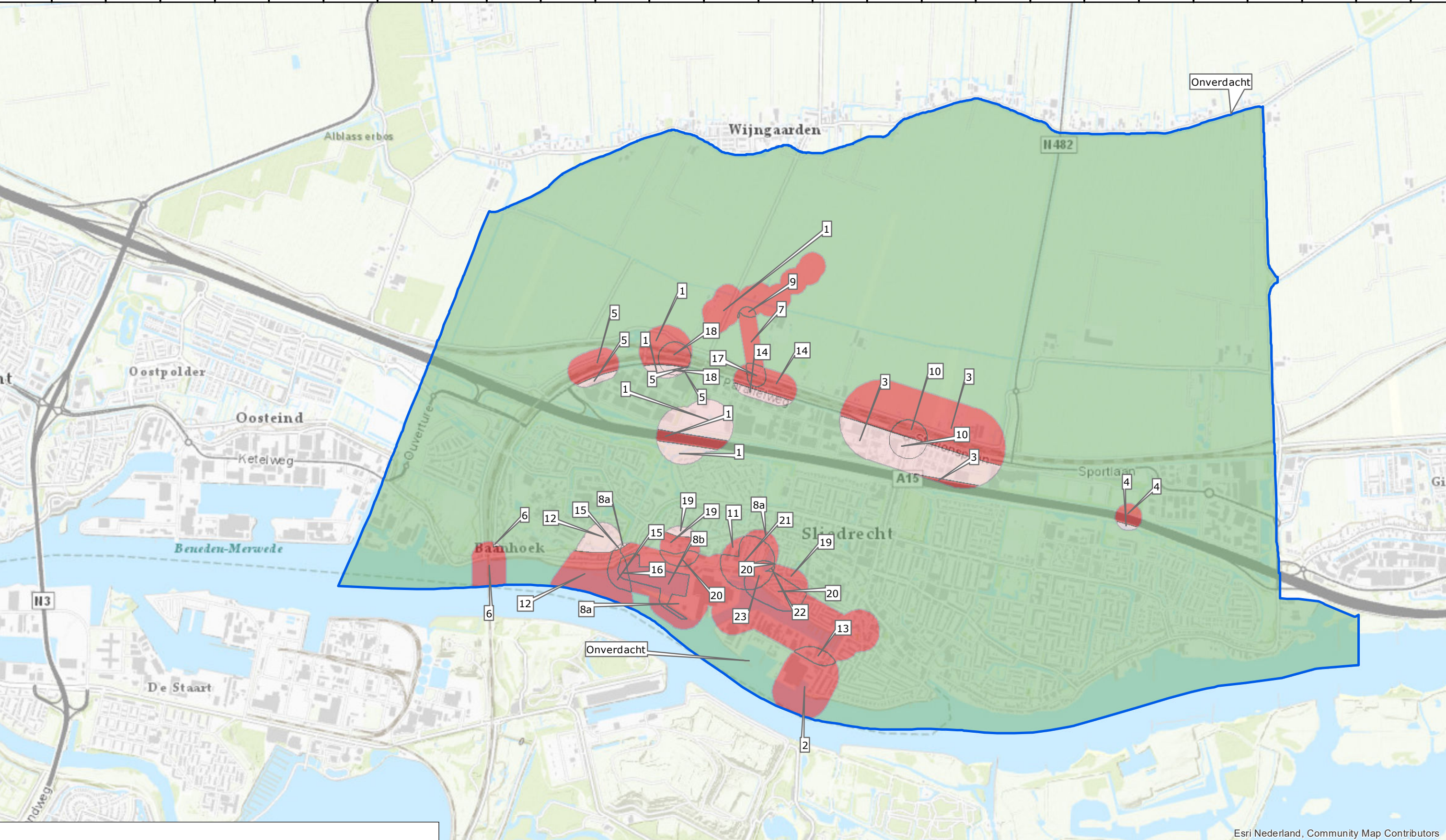
T&A streeft naar een zo groot mogelijke representativiteit van het onderzoek. Een inventarisatie is echter gebaseerd op een (relatief) beperkt archiefonderzoek. Zodoende blijft het mogelijk dat relevante informatie niet wordt achterhaald.

T&A is niet aansprakelijk voor de schade die mogelijk voortvloeit uit het gebruik van haar onderzoeksresultaten.

Bijlage 1: CE bodembelastingkaart met onderzoeksgebied

Noot T&A: Hoewel er naar gestreefd wordt om de kaart in deze bijlage zo weer te geven, dat er in gemeten kan worden, wordt altijd aanbevolen om de oorspronkelijke GIS-bestanden te hanteren bij het bepalen van de grenzen van de (on)verdachte gebieden. Indien gewenst kan opdrachtgever deze grenzen als GIS-bestanden (shape-files) of als CAD-bestanden (*.dwg of *.dxf) ontvangen.

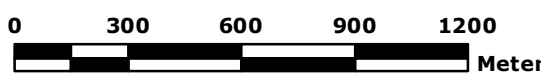
107787 108087 108387 108687 108987 109287 109587 109887 110187 110487 110787 111087 111387 111687 111987 112287 112587 112887 113187 113487 113787 114087 114387 114687 114987 115287 115587

429233 428933 428633 428333 428033 427733 427433 427133 426833 426533 426233 425933 425633 425333 425033 424733

Legenda

- Onderzoeksgebied
- Status met verwijzing naar deelgebieden**
- Verdacht
- Verdacht, naorlogs geroerd/beperkt vrijgegeven
- Onverdacht

Esri Nederland, Community Map Contributors

T&A Survey BV
Dynamostraat 48
Postbus 20670
1001 NR Amsterdam
Telefoon: 020-6651368
Fax: 020-6685486
E-mail: info@ta-survey.nl
Internet: www.ta-survey.nl

HO CE te Gemeente Sliedrecht

Bijlage:	1. CE-Bodembelastingkaart		
Projectnummer:	GPR8259		
Opdrachtgever:	Gemeente Sliedrecht	Formaat:	A3
Tekenaar:	Akkoord: 	Schaal:	1:20.000
R.F. Assendorp	M. van Oers	Opmaakdatum:	19-03-2020

Bijlage 2: Toelichting gebruik tabellen - in bijlage 3 en hoofdstuk 6

In bijlage 3 zijn twee tabellen opgenomen. De eerste tabel betreft een chronologisch overzicht van de gebeurtenissen in en nabij het onderzoeksgebied inclusief een analyse van het bronnenmateriaal. De tweede, daaronder, betreft de ruiming door de EOD, ook inclusief een analyse. Indien ruiming door de EOD te relateren zijn aan specifieke oorlogshandelingen in de eerste tabel, staat betreffende ruiming (ook) samengevoegd bij de gebeurtenis in de eerste tabel.

Eerste tabel in bijlage 3 – chronologisch lijst gebeurtenissen

Samen met bijlagen 1 en 4 vormen ze een totaaloverzicht van wat, wanneer en waar gebeurd is en voor welke delen van het onderzoeksgebied - op basis van dat feitenmateriaal - geconcludeerd kan worden dat het verdacht of onverdacht is op de aanwezigheid van explosieven. Onderstaande toelichting is ter ondersteuning van het gebruik van het chronologisch overzicht en de relaties met bijlagen 1 en 4.

Markeringen

In het chronologisch overzicht van bijlage 3 staat per gebeurtenis per bron uitgewerkt wat de bron vermeldt. In de eerste kolom ("markering") is elke melding, die in of nabij het onderzoeksgebied plaatsvond, voorzien van een markeringsnummer dat uniek is per gebeurtenis. Deze markeringsnummers verwijzen naar markeringen in de inventarisatiekaart in bijlage 4, die gelabeld zijn met hetzelfde nummer.

Indien dit nummer voorzien is van de melding "indicatief" of "i" (in de kaart), houdt dit in dat de gebeurtenis niet exact te plaatsen is. Hetzelfde geldt voor tekstvakken in bijlage 4. Indien deze onnauwkeurigheid gevolgen heeft op de conclusie en/of horizontale afbakening, staat dit vermeld in de kolom "motivatie van de conclusie" in de eerste tabel in bijlage 3.

Voor luchtfoto-interpretaties wordt de verwijzing "luchtfoto" gebruikt om te verwijzen naar bijlage 4.

Gebeurtenissen die niet relevant waren om nader te analyseren, omdat ze bijvoorbeeld ver buiten het onderzoeksgebied plaatsvonden, of niet aan explosieven gerelateerd bleken te zijn, hebben geen markeringsnummer en staan dus ook niet in kaart.

Datum

In deze kolom is de datum van de gebeurtenis (zo nauwkeurig mogelijk) weergegeven.

Gebeurtenis/locatie

In deze kolom is de gebeurtenis omschreven, waarbij zo veel mogelijk de originele bron wordt geciteerd. Hierin is alle informatie die als relevant wordt beschouwd van de betreffende bron opgenomen.

Bronverwijzing en archief

Op basis van de kolommen "bronverwijzing" en "archief" zijn de bronnen te achterhalen via hoofdstuk 3. Archiefinstellingen met een langere naam zijn weergegeven met de afkorting die in de regel gebruikt wordt voor het betreffende archief en die tevens als dusdanig is vermeld in hoofdstuk 3.

Conclusies en motivatie

In de kolom "conclusie" staat vermeld of op basis van een gebeurtenis (een deel van) het onderzoeksgebied verdacht of onverdacht is. In de kolom "motivatie conclusie" staat een toelichting hoe tot deze conclusie is gekomen. Bovendien staat in deze kolom – indien noodzakelijk – de betrouwbaarheid van de bron, onderbouwing (van nauwkeurigheid) van afbakening(en), soorten explosieven, onderbouwing van afwijkingen t.o.v. de richtlijnen van het WSCS-OCE (indien van toepassing), e.d.

Deelgebieden

Indien de conclusie "verdacht" is getrokken, wordt in de kolom "deelgebied" verwezen naar het deelgebied zoals omschreven in de tabel in hoofdstuk 6.

Tweede tabel in bijlage 3 – ruiming door de EOD

Deze tabel staat onder de chronologische tabel en betreft de MORA's van de EOD.

Markering

Omdat de EOD werkt met UO-nummers, zijn voor de MORA's geen markeringsnummers gebruikt, maar wordt verwezen naar het UO-nummer. Deze staat in de eerste kolom weergegeven en deze verwijzen – net als de overige markeringsnummers – naar het overeenkomstige nummer in kaartbijlage 4.

Locatie

In deze kolom staat de locatie omschreven waar het explosief ligt. Dit is niet altijd de locatie waar het explosief is aangetroffen en zelden erg nauwkeurig. Zo komen er meldingen voor dat een explosief ligt op een baggerschip in een kanaal, maar is verder onduidelijk waar het explosief is opgebaggerd. Ook een adres biedt niet perse duidelijkheid over de locatie waar het explosief is aangetroffen – dat kan uit de grond komen voor de deur van het adres, maar het kan bijvoorbeeld ook ver er vandaan in het perceel van betreffende boerderij aangetroffen zijn. Bovendien is niet uit te sluiten dat het een verzamelobject was, of "bij opa op zolder" is aangetroffen. Dergelijke informatie is echter zelden vermeld in een MORA, waardoor de locatie-aanduiding onbetrouwbaar is wat betreft de locatie van het aangetroffen explosief.

Vondst

Hierin staat geciteerd wat de EOD ter plaatse heeft aangetroffen. Dit is vaak in afkortingen, die door de jaren heen en per persoon verschillen.

Conclusies, motivatie en verwijzing naar deelgebieden

Zie omschrijving hiervan hierbij bij de toelichting van de eerste tabel.

Tabel in hoofdstuk 6 – conclusies en afbakening

In deze tabel is per verdacht deelgebied de horizontale afbakening, (sub)soort, kaliber/gewicht, nationaliteit, verschijningsvorm en verticale afbakening omschreven. Omdat verschillende gebeurtenissen uit de chronologisch lijst samen tot één verdacht deelgebied kunnen leiden, is per deelgebied vermeld op basis van welk(e) markeringsnummer(s) het deelgebied verdacht is verklaard.

Horizontale afbakening

In deze kolom staat de horizontale afbakening omschreven, rekening houdend met eventuele onnauwkeurigheden (indien van toepassing) wegens beperkte mogelijkheden om een gebeurtenis exacte te plaatsen. Indien de afbakening afwijkt van de richtlijnen in het WSCS-OCE, staat dit middels een voetnoot eronder vermeld.

(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven

In deze kolom staan de details over de mogelijk aan te treffen explosieven omschreven. Indien noodzakelijk wordt middels een voetnoot eronder een toelichting hierop.

Verschijningsvorm

Hier staat aangegeven in welke verschijningsvorm mogelijk aanwezige explosieven verwacht mogen worden.

Aantal

Hierin staat het aantal te verwachten explosieven. Indien dit exact te bepalen is, staat er een exact nummer. In de meeste gevallen betreft een indicatie van aantallen te verwachten explosieven.

Verticale afbakening

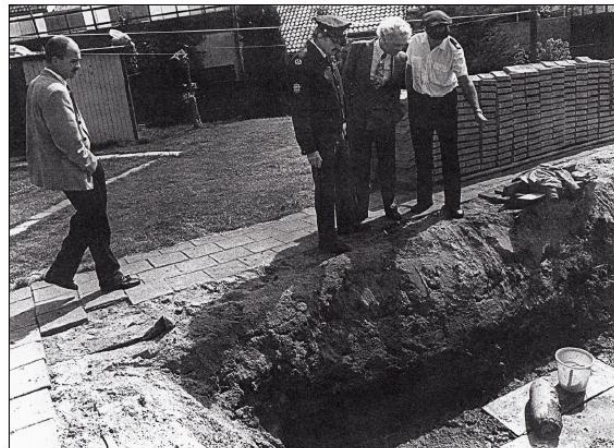
Hierin staat de verticale afbakening gebaseerd op de bodemopbouw, soort en maximale kaliber explosief vermeld. In het geval van afwerpmunitie waarvoor een penetratieberekening is uitgevoerd, wordt middels een voetnoot verwezen naar de uitgangspunten voor deze berekening, die eronder staan verwoord.

Bijlage 3: Chronologische lijst gebeurtenissen

Bijlage 3 Chronologische lijst gebeurtenissen

Gemeente Sliedrecht								
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal			
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied	
Koeien getroffen door mitrailleurvuur								
Geen	10/16-05-40	Een aantal koeien dat onder Sliedrecht graasde is getroffen door mitrailleurvuur.	24 – De tweede wereldoorlog 1995-22	Internet Historische Vereniging Sliedrecht	Onverdacht	Uit de meldingen blijkt dat de koeien beschoten zijn met mitrailleurvuur. Deze projectielen, die machinegeweren verschieten, bevatten in de regel geen explosieve componenten. Er zijn geen aanwijzingen voor dat er tevens met andere munitie, zoals raketten, is geschoten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht	
Voertuigen bij station Sliedrecht getroffen door mitrailleurvuur								
8259-027	10-05-40	[...] Tijdens de bevelsuitgifte omstreeks 18.45 werden de bij het station Sliedrecht aanwezige voertuigen door Duitse vliegtuigen met mitrailleurs beschoten, zonder dat er verliezen ontstonden. [...]	Nierstrasz, pag. 66	Literatuur	Onverdacht	Uit de meldingen blijkt dat de voertuigen beschoten zijn met mitrailleurvuur. Deze projectielen, die machinegeweren verschieten, bevatten in de regel geen explosieve componenten. Er zijn geen aanwijzingen voor dat er tevens met andere munitie, zoals raketten, is geschoten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht	
Bomaanval door Duits jachtvliegtuig op 11 mei 1940								
Station: 8259-016b Viaduct: 8259-016a	11-05-40	Op 11 mei 1940 werden omstreeks 10 uur door Duitse vliegtuigen enige plaatsen in de Alblasserwaard gebombardeerd. Dit waren o.a. Alblasserdam en Bleskensgraaf. De Sliedrechtse bevolking zag nu de ernst van de toestand wel in. Veel Sliedrechtse inwoners, woonachtig in de omgeving van de Sliedrechtse spoorbrug, verlieten die zelfde morgen hun woningen uit vrees voor een bombardement op de spoorbrug. Op zaterdagmiddag 11 mei 1940 omstreeks 15.25 uur wordt door een Duits jachtvliegtuig ter hoogte van het Sliedrechtse station enige bommen afgeworpen. Deze vallen neer op het einde van de Stationsweg. Aan de bebouwing is veel dak en glasschade. Tussen de Leeghwaterstraat en het A15 rijkswegviaduct nabij de Stationsweg waar nu het fietspad ligt, komt ook een bom neer en ontploft. Er ontstaat een grote krater in de grond. Gelukkig zijn er geen dode of gewonden.	Batenburg (1994), 37	Literatuur	Verdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er één bom in neergekomen nabij het viaduct en dat er enige bommen zijn neergekomen op het einde van de Stationsweg. Hoewel er in de melding van de Luchtbeschermingsdienst alleen de bom bij het viaduct wordt genoemd is dit waarschijnlijk te verklaren door het feit dat dit de eerste oorlogsdagen waren en dat men nog niet helemaal de routine zat van het melden van dergelijke incidenten. Later in de oorlog was dit wel het geval en geeft het gemeentearchief wel een accuraat beeld van de gebeurtenissen.	Deelgebied 10	
	11-05-40	17 juni 1940. Brief van hoofd LBD aan LBD Den Haag. Bericht dat op zaterdag 11 mei jl. des namiddag 3u.25 door een Duits jachtvliegtuig een bom is neergegooid tussen Rijksweg en de Stationsweg in de nabijheid van het viaduct van eerstgenoemde over laatstgenoemde weg. De bom kwam terecht in het weiland. De schade was beperkt tot het afschuiven van pannen der daken en tot het breken van vele ruiten zowel in de onmiddellijke nabijheid als op een afstand van 700 m. (in de Kerkstraat werd de grote spiegelruit van een winkel ingedrukt).	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht		Gezien de periode van de oorlog waarin dit bombardement heeft plaatsgevonden en de melding dat het een jachtvliegtuig was, komen er vier type toestellen in aanmerking: (1) Messerschmitt 109 (2) Messerschmitt 110 (3) Junkers 88 (4) Stuka 87		
	11-05-40	Zaterdag tegen den avond is een bom nabij het viaduct in den Rijksweg over den Stationsweg terecht gekomen. Een geweldige krater ontstond en honderden ruiten zijn gesprongen. Zelfs groote winkelruiten in de Kerkbuurt sprongen door den geweldigen luchtdruk, ondanks het feit dat deze waren beplakt om trillingen te zooveel mogelijk te voorkomen. Gelukkig heeft dit projectiel geen persoonlijke ongelukken veroorzaakt.	24 – De tweede wereldoorlog 1995-22	Internet Historische Vereniging Sliedrecht		Als de aanval door een Messerschmitt 109 zou hebben plaatsgevonden dan zou dat, gezien de datum, een model E5 of eerder geweest moeten zijn. De maximale bommenlading die deze toestellen mee konden nemen was of één bom van 250 kg of 4 bommen van 50 kg. Dit komt niet overeen met de omschrijving. De aanval zal dus niet door een Messerschmitt 109 zijn uitgevoerd.		
Luchtfoto	20-06-40	De foto dekt het gebied van Sliedrecht tot Giessendam. De foto is van zeer matige schaal maar van redelijk goede schaal. Op beide locaties waar er bommen worden gemeld zijn geen eenduidige sporen van deze bommen zichtbaar. In de velden zijn hier en daar wel witte en donkere vlekjes zichtbaar maar die locaties (en aantallen) komen niet overeen met de gemelde neergekomen bommen.	Foto 38 Sortie HAA/50	ACIU		Als de aanval door een Messerschmitt 110 zou hebben plaatsgevonden dan zou de maximale bommenlading twee bommen van 250 of 500 kg geweest moeten zijn. Pas later in de oorlog konden zij ook 50 kg bommen meenemen. Ook deze bommenlading past niet bij de omschrijving. De aanval zal dus ook niet door een Messerschmitt 110 zijn uitgevoerd. Uit de bronnen blijkt dat de aanval door een jachtvliegtuig is uitgevoerd. De Junkers 88 heeft niet het uiterlijk van een snel en wendbaar toestel. Het is dan ook onwaarschijnlijk dat een aanval door een dergelijk toestel zal worden omschreven als een aanval door een jachtvliegtuig. Bovendien classificeren de Duitsers deze toestellen als een bommenwerper. Dan rest de Stuka 87. In deze vroege periode van de oorlog kon dit toestel een maximale bommenlading van 1 x 250 kg en 4 x 50 kg bommen meenemen. Dit past goed bij de omschrijving. Hieruit blijkt dat dat de 250 kg bom in het zuiden bij het viaduct is neergekomen en ontploft. De 50 kg bommen zijn dan dus op het einde van de Stationsweg neergekomen. Omschreven wordt dat er 'enige' bommen hier zijn neergekomen. Daaruit kan opgemaakt worden dat er in ieder geval twee bommen ontploft zullen zijn aangezien er geen melding van		

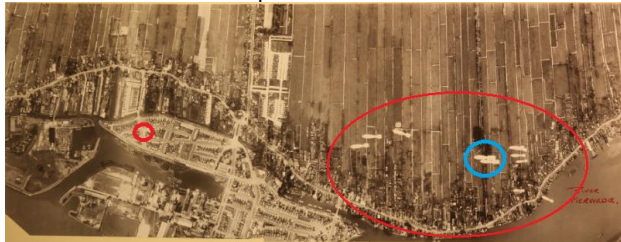
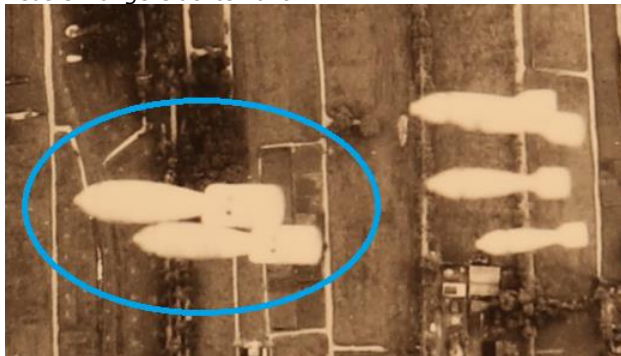
Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
						blindgangers wordt gemaakt. Met een maximaal aantal van 4 bommen van 50 kg zouden er ter plaatse dus ook maximaal twee blindgangers te verwachten zijn. Hoewel het vermoedelijke doelwit de Rijksweg zal betreffen blijkt uit de meldingen dat de 50 kg bommen daar in ieder geval niet in de buurt zijn gevallen. Er wordt daarom afgebakend op getroffen gebied.	
Opblazen van spoorbrug op 14 mei 1940							
8259-005	10/14-05-40	In Sliedrecht zelf zijn geen parachutisten aan de grond gekomen; wèl in de omgeving van Dordrecht, weten mensen uit de Merwesingel te vertellen die het hebben gezien. In Dordrecht wordt gevochten. Ook burgers raken gewond of worden gedood. De Duitse soldaten schieten op alles wat hun verdacht voorkomt. [...] Om een verdere opmars van de Duitsers te verhinderen, wordt de Baanhoekspoorbrug al spoedig door Nederlandse soldaten opgeblazen.	Huisman (1985) pag. 5	Literatuur (gem. Sliedrecht)	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat Baanhoekbrug is opgeblazen. Deze acties zijn uitgevoerd door Nederlandse genietroepen, waarvan gesteld kan worden dat deze professioneel te werk gingen. Gesteld kan worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze explosieven.	Onverdacht
	13/14-05-40	De 13 ^e mei, 's middags om 1 uur, trok de Duitse commandant, voor de overgave van de stad, Dordrecht binnen. Vanaf Papendrecht werd de Dordrechtse oever nog steeds onder vuur genomen en ook in de stad werd nog gevochten. Op 14 mei werden om 12.00 uur nog door Nederlandse militairen twee boogoverspanningen van de Baanhoekbrug over de Beneden Merwede opgeblazen.	Brand (2007) pag. 14	Literatuur			
	14-05-40	Op 14 mei 1940 blazen terugtrekkende Nederlandse militairen een gedeelte van de Baanhoekbrug op. Het treinverkeer richting Dordrecht komt geheel stil te liggen. Aanvankelijk komt slechts een dienst op gang tot aan Sliedrecht. Gelukkig liggen in een fabriek nog een aantal bruggdelen, bestemd voor de spoorbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal bij Schalkwijk. Op 1 oktober 1940 rijden de treinen weer.	Bor (2010), pag. 130	Literatuur			
	14-05-40	De spoorbrug over de Merwede werd op 14 mei opgeblazen.	Spanjaard (2011) pag. 155, Berendsen (2012-12), pag. 119	Literatuur			
	14-05-40	Spoorbrug bij Baanhoek werd opgeblazen	1994-21	Historische Vereniging Sliedrecht			
	14-05-40	Vernieling Baanhoekbrug door Nederlandsche militairen (14 Mei 1940).	8-A1945-1754	Gemeentearchief Dordrecht			
	14-05-40	Hoogspannings- en telefoonkabels, gelegd in een ijzeren koker en bevestigd aan de spoorbrug over de Merwede te Sliedrecht bij Baanhoek. Nederlandsche Militairen hebben de Noordelijke overspanning op 14 Mei 1940 doen springen, waardoor de kabels ter lengt van 118 M. verloren zijn gegaan en opnieuw moesten worden aangebracht.	8-A1945-1753	Gemeentearchief Dordrecht			
	14-05-40	Diverse panden in de omgeving hebben schade opgelopen door het ontploffen van de brug.	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
Aanval van Heinkels op Sliedrecht op 14 mei 1940							
Duitse bom Molenpad: 8259-036a	14-05-40	Luftwaffe: (Noot T&A: Omschrijving betreft in eerste instantie aanval op Rotterdam.) Een formatie van 46 He-111's van I/KG54, onder commando van OberLt. Höhne, die van ZW na NO moest vliegen en aanvallen, zat wat betreft de wind en het zicht, iets gunstiger en Höhne besloot dan ook om zijn aanval van een hoogte van 2000 meter uit te voeren. Op het moment dat in zijn Heinkel en in de andere twee van zijn 'Stabs Kette', op de knop werd gedrukt om de bommen te lossen, zag hij zelf rode lichtenkogels en gaf onmiddellijk via de radio aan de achterop komende vliegtuigenopdracht de aanval af te breken en uitwijkdoelen aan te vallen. Höhe boog daarop naar het zuiden af en enkele Heinkels rapporteerden later dorpen ten ZO van Dordrecht en wegen langs de noordoever van de Maas, tussen Numansdorp en Sliedrecht met goed gevolg te hebben aangevallen.	Zwanenburg (z.j.)	Literatuur	Verdacht	Op basis van de bron blijkt dat enkele Heinkel-bommenwerpers diverse doelen aanviel in dorpen ten zuidoosten van Dordrecht en wegen langs de noordoever van de Maas, tussen Numansdorp en Sliedrecht. Hoewel deze aanval niet door het gemeentearchief bevestigd wordt blijkt uit de foto's van de Historische Vereniging wel dat er Duitse bommen in Sliedrecht zijn neergekomen. Er werd namelijk in 1978 een staartvin van een Duitse 50 kg gevonden bij de spoorbrug en later, in 1989, een Duitse 50 kg blindganger bij het Molenpad. Deze omgeving werd overigens ook op 1 januari 1945 door rakketten getroffen (markeringsnummer 8259-014a).	Deelgebied 11
Luchtfoto	20-06-40	De foto dekt het gebied van Sliedrecht tot Giessendam. De foto is van zeer matige schaal maar van redelijk goede schaal. Er zijn geen eenduidige sporen van neergekomen bommen zichtbaar.	Foto 38 Sortie HAA/50	ACIU			
Duitse bom brug: 8259-036b	19-10-78	Nederlandse Spoorwegen besprekingsverslag. Een duiker van de firma Van der Ende uit Dordrecht ontdekte een bom tijdens werkzaamheden in de bouwkuip van de nog te bouwen basculekelder onder de Baanhoekbrug. Experts van de duik- en demontagedienst van de mijnopruimingsdienst stellen vast dat het om een Engelse 1000-ponder gaat (1000 lb MC GP). Deze sergeant-duikmeester werden nog wat andere staartvinnen getoond van eerder gevonden stukken staal die tijdens graafwerkzaamheden voor het heiwerk al nar boven waren gekomen. Totaal werden er vier onderdelen gevonden, waarvan er één de staartvin van een Duitse SC 50 HF bom (55 kg zwaar, 25 kg springstof) betrof.	218-A1980 - 724	Gemeentearchief Dordrecht			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
	10-01-89	 016a-238 - Wijk C - Molenpad - 10 jan 1989	HVS Fotocollectie	Internet		stukken nog proberen te raadplegen. Mogelijk zou dat tot aanpassingen in het verdachte gebied kunnen leiden. <u>Molenpad</u> : Aangezien er geen eenduidig doelwit is, mogelijk betrof dit de haven of schepen in de haven, is afgebakend op getroffen gebied. Hiervoor wordt aangenomen dat de bom in het zuidelijke deel van het Molenpad werd gevonden. Aangezien er geen melding werd aangetroffen betreffende deze neergekomen bom(men), wordt gesteld dat de andere bommen waarschijnlijk zuidelijk van het Molenpad in het water terecht zijn gekomen. Dat zou dan verklaren waarom er geen schade is gemeld van de aldaar gelegen huizen of meldingen van gehoorde ontploffingen. Het water zal hierop een bufferende werking hebben gehad. Bij de analyse is ook rekening gehouden met het feit dat het onbekend is hoeveel toestellen er bij deze aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was.	
	1989	Uit vergelijking met diverse afbeeldingen van afwerpmunitie lijkt het hier te gaan om een Duitse, in plaats van een geallieerde, vliegtuigbom. Gezien het formaat vermoedelijk een SD (Sprengbombe Dickwandig) of SC (Sprengcilindrisch) bom van 50 kilogram. Noot TA. Dit is bevestigd door Johan Barnhoorn, Senior OCE-deskundige bij T&A. 	BB19-017	BeoBOM		<u>Spoorbrug</u> : De vondst bij de spoorbrug is geïntegreerd in de analyse van geallieerde bombardementen op deze brug. Zie markeringsnummers 8259-013, -023.	
	1989	 016b-195 - Wijk C - Bom tegenover van Eijk Vliegtuigbom bij Eijk, Wijk C, Molenpad	HVS Fotocollectie	Internet			

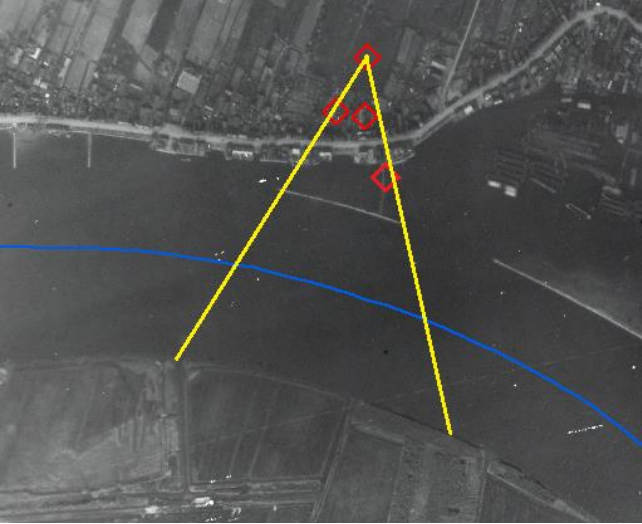
Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
	1989		HVS Fotocollectie	Internet			
Duitsers trekken Sliedrecht binnen op 15 mei 1940							
Geen	15-05-40	De Nederlandse troepen in Sliedrecht worden door de Duitsers krijgsgevangenen gemaakt. Op 15 mei trekken de eerste Duitse soldaten ons dorp binnen.	24 – De tweede wereldoorlog	Internet	Onverdacht	Er zijn geen meldingen dat hierbij gevochten is, of anderzijds explosieven zijn gebruikt.	Onverdacht
Luchtfoto van 20 juni 1940							
Luchtfoto	20-06-40	De foto dekt het gebied van Sliedrecht tot Giessendam. De foto is van zeer matige schaal maar van redelijk goede schaal. Er zijn geen eenduidige sporen van neergekomen bommen of andere oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 38 Sortie HAA/50	ACIU	Onverdacht	Er zijn geen eenduidige sporen van neergekomen bommen of andere oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Bombardement op 8 juli 1940							
8259-006 C247: 8259-006a Indicatief Brug, Prins, Juliana: 8259-006b	08-07-40	Op 8 juli 1940 wordt Sliedrecht bij ongeluk getroffen door bommen uit Engelse vliegtuigen. Op Uitbreiding West richten ze een enorme ravage aan, maar wat nog veel erger is: Acht mensen verliezen hun leven.	Huisman (1985) pag. 9	Literatuur	Verdacht	Op basis van deze informatie blijkt dat er op 8 juli 1940 bommen werden afgeworpen door een Blenheim met als doel binnenvaartschepen bij Papendrecht. Het is echter bekend dat deze bommen niet te Papendrecht maar te Sliedrecht zijn neergekomen. De binnenvaartschepen te Sliedrecht zullen dus het daadwerkelijk doel getroffen hebben. Als gevolg van de inslagen raakten verschillende panden beschadigd en verwoest in de omgeving van de Prins Hendrikstraat, Julianastraat en de A.W. de Landgraafstraat (toentertijd Brugstraat geheten). Ook werd het opslagterrein van Adriaan Volker, C247, getroffen. Het toestel dat deze bommen afwierp had een bommenlading van 2 x 250 lbs en 12 x 40 lbs brisantbommen.	Deelgebied 19
	08-07-40	Bommen gericht op Rijnaken in Sliedrecht. In de Prins Hendrikstraat (Hoek Landgraafstraat red.) vielen 8 doden en vele gewonden.	Korthals Altes (1984)	Literatuur			
	08-07-40	In gedachten gaan we terug naar 't begin van den bezettingstijd en herinneren ons de verschillende bombardementen. Eén van de zwartste dagen was 8 juli 1940, een dag waarop de Westelijke Uitbreiding werd getroffen en een tiental mensen het leven liet, terwijl verschillende personen ernstig werden gewond.	Kwant (1945) pag. 9	Literatuur			
	08-07-40	Als we op maandag 8 juli 1940 naar de lucht kijken, zien we dat we te maken hebben met een mooie zomerdag. Later komt hier verandering in. De lucht trekt dicht en in de middag breekt er een onweer los. Dan opeens nog een ander geluid. Vliegtuigen! Twee stuks. Ze cirkelen wat rond, lijken verder te trekken. Eén toestel komt echter terug. Dat vliegtuig cirkelt boven het centrum en werpt bommen af. De bommen komen neer op het westelijk gedeelte van de uitbreiding. De gevolgen voor de omgeving van de Prins Hendrikstraat en omgeving zijn rampzalig... .	Batenburg (1994) 25 – Bombardement juli 1940, sliedrecht.serc	Literatuur Internet			
		J. A. (Koos) Batenburg meldt over bovenstaande in zijn boek: 'Sliedrecht in Oorlogstijd' het volgende:	1995-22, 1999-30, 2008-48	Historische Vereniging Sliedrecht			
		Opnieuw bommen op Sliedrecht "Op Maandagmiddag 8 juli 1940 drijven boven Sliedrecht zware onweerswolken waaruit het bliksemde en onweerde. In de loop van deze maandagmiddag verschijnen om 14.23 uur enige Engelse vliegtuigen boven Sliedrecht. Het lijkt of ze zoekende zijn. Af en toe zijn de vliegtuigen zichtbaar tussen de wolken en even later verdwijnen ze weer. Niet lang daarna verschijnt een zeer hoog vliegend driemotorig vliegtuig tussen de onweerswolken. De directeur van de Machinefabriek, de heer Visser, staat met zijn verrekijker naar de vliegtuigen te kijken. Even later ziet hij iets uit het vliegtuig vallen en stuurt hij zijn personeel onmiddellijk naar binnen. Dit Engelse vliegtuig, een Vickers Wellington (ook als een Wimpy aangeduid) werpt enige bommen af. De eerste twee bommen komen terecht in Wijk C op het opslagterrein van Adriaan Volker, C247 [C245 is Molendijk 41, C251 is Molendijk 43, echter blijkt dat Volkers kantoor zich bevond op huidige Molendijk 204, het nationale baggermuseum], nabij de Tolsteeg. Met een fluitend geluid komen de bommen naar beneden om daarna met grote dreunen uit elkaar te spatten. Door de luchtdruk sneuvelen vele ruiten in de omgeving. Een ijzige stilte volgt na de inslagen. Gelukkig vallen er bij de eerste bommen geen doden of gewonden. Aan de politie wordt verzocht de werkkrachten te waarschuwen niet in de bomkraters te komen.					
		Inslagen op de Uitbreiding				Uit de archiefstukken blijkt dat er in de omgeving waar de 250 lbs bommen zijn ingeslagen ook een aantal 40 lbs bommen zijn neergekomen. Verder wordt er een bominslag gemeld bij de Westerstraat en twee bij het opslagterrein van Adriaan Volker, C247. Aangezien er in de gemeentearchiefstukken totaal 7 bommen worden gemeld, waarvan 2 de eerder genoemde 250 lbs bommen betreffen, is het dus duidelijk dat er geen eenduidige inslaglocaties voor de overige 7 bommen van 40 lbs bekend zijn. Er zouden dus blindgangers in het water of in de ondergrond kunnen zijn neergekomen. Aangezien 40 lbs bommen in Small Bombs Containers worden afgeworpen, waarbij welke container 6 bommen bevat, kan gesteld worden dat er in het westelijke verdachte gebied, bij de opslagloods, nog maximaal 4 bommen te verwachten zijn, en in het oosten op de Westelijke Uitbreiding nog maximaal 3 bommen. Gezien de afstand tussen de getroffen locaties en de locaties zelf, kan gesteld worden dat er niet kan worden afgebakend op doelwit. De getroffen locaties vormen dan ook de basis voor de afbakening waarbij er voor de Westelijke uitbreiding gekozen is om het gehele gebied	

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Westerstraat : 8259-006c		Na de inslagen wordt luchtalarm gegeven. Daarna worden nog vijf andere bommen afgeworpen. Deze bommen komen terecht bij de Brugstraat, de Prins Hendrikstraat en de Julianastraat. Hierbij ontstaat veel schade aan woningen. De Rode Kruissoldaat Jan Groenewold geeft als eerste hulp aan de slachtoffers. Na de oorlog krijgt hij voor zijn hulpverlening een onderscheiding. De gevolgen zijn verschrikkelijk. De brandweer en een ambulance van het Rode Kruis, een omgebouwde vrachtauto van de meelmalerij van de firma Kruit uit de Molenstoep, zijn snel ter plaatse om de gewonden te verzorgen. Met buurtbewoners worden de huizen op slachtoffers doorzocht. De bij de slachtoffers aangetroffen verminkingen doen de emoties hoog oplopen. Bij enkele zijn lichaamsdelen weggerukt. Er zijn vier doden en een aantal zeer zwaar gewonden. De zes jarige Annie Boer (geboren 27-05-1934) speelde achter het huis toen de bommen vielen. Haar jongere zusje Toos (2 jaar oud) lag boven op bed. Annie werd dodelijk getroffen en haar moeder mevrouw Boer had een ernstige beenwond. Het woningblok aan de Brugstraat tussen de Pr. Hendrikstraat en de Julianastraat wordt het ergst getroffen. De daken worden als het ware omhoog getild en de muren vallen naar buiten. Huisraad en inwoners worden naar buiten geblazen. Enige huizen aan de Pr. Hendrikstraat worden zwaar beschadigd. Eén woning is totaal vernield. Zeer veel ruiten en dakpannen worden tot op grote afstand vernield. De bomaanval heeft een geweldige chaos veroorzaakt. Later op de dag overlijden nog vier mensen aan hun verwondingen. In totaal zijn er acht doden te betreuren. Achteraf blijkt dat een Engels vliegtuig van de R.A.F. geprobeerd heeft een aantal rijnaken en andere schepen in de Sliedrechtse haven te bombarderen met het doel deze schepen tot zinken brengen. In de haven lagen ook enige baggerbakken en twee zelfvarende baggerschepen. Op vele plaatsen op de buitenuitbreiding worden granaatscherven gevonden. Dit is ook het geval op het schoolplein van school VI. Het onderwijzend personeel weet de kalmtte onder de kinderen te bewaren door ze onder de banken te laten schuilen. De bommen komen echter ver van hun doel verwijderd neer. [...]				tussen de getroffen huizen aan de Brugstraat/Prins Hendrik straat en de Westerstraat te zien als één getroffen gebied.	
	08-07-40	11 uur n/m De heer Adr. Volker uit wijk C427 geeft kennis dat op hun opslagplaats in wijk C 2 bommen zijn gevallen. Thans gaan ze twijfelen of wel beide bommen zijn ontploft en verzocht hij of hiernaar gekeken kan worden en zoo mogelijk zijn personeel – als dit morgenochtend begint te werken – te waarschuwen niet bij die gaten te komen. 11.30 uur n/m Hedenmiddag +-2 ¼ uur zijn op de Uitbreiding ten westen van de Middenstraat eenige – vermoedelijk vijf – bommen geworpen vanuit een onbekend gebleken vliegtuig tengevolge waarvan 7 ingezetenen werden gedood en 10 zwaar gewond. Bovendien zijn twee bommen terechtgekomen op het terrein van Volker zonder schade aan te richten. Direct na de bommenexplosie werd het signaal luchtalarm gegeven	711-337	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Op maandag 8 juli 1940 des namiddag 2u.23 werden een zevental bommen neergeworpen uit een zeer hoog vliegend driemotorig vliegtuig. Eerst werden twee bommen uitgeworpen, en onmiddellijk daarna de andere. De twee eerste bommen kwamen terecht op arbeiderswoningen in de Prins Hendrikstraat en richtten daar grote verwoesting aan, terwijl zeven mensen op slag werden gedood en verscheidene zwaar gewond, waarvan een des avonds overleed. Velen werden licht gewond. De overige bommen hebben geen aanzienlijke schade aangericht. [...] Gevreesd werd dat een der bommen, ingeslagen in de voortuin van een arbeiderswoning aan de Westerstraat niet was ontploft, werden de omliggende woningen ontruimd en de straten volledig afgezet. Bij onderzoek door de Deutsche deskundige die den volgenden dag kwam, bleek dat de bom wel was ontploft, maar dat de ontploffing gesmoord was in de grond waarin de bom diep was doorgedrongen. [...]	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	06-08-40 [...] Voor zoover kan worden vastgesteld, werden door een vliegtuig zeven bommen uitgeworpen waarvan er 3 of 4 op de straten Brugstraat, Prins Hendrkstraat en Julianastraat neerkwamen en hier hun vernietigend, waarschijnlijk bestemd voor twee in de haven liggende hopperzuigers, werk verichten. [...]	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	20 gem. woningen Pr. Hendrikstraat 16, 18 en 20; Julianastraat 53, 55 en 57. Schade veroorzaakt door bominslag op 8 Juli 1940. Fl. 325,19	709-1793/2, 1794/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Hiermee bericht ik u dat op 8 juli 1940 ten gevolge van een bominslag aan mijn woningen, Prins Hendrikstraat 33 en 35 te Sliedrecht schade is toegebracht.	709-1793/3	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Hiermee bericht ik u dat op 8 juli 1940 ten gevolge van een bominslag aan mijn woning, Brugstraat 4 te Sliedrecht schade is toegebracht.	709-1793/3	Gemeentearchief Sliedrecht			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
	08-07-40	Hiermee berichte wij u dat op 8 juli 1940 ten gevolge van bominslag aan ons perceel, Brugstraat 6 te Sliedrecht schade is toegebracht.	709-1793/3	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Hiermee berichte wij u dat op 8 juli 1940 ten gevolge van bominslag aan ons perceel, Brugstraat 13 te Sliedrecht schade is toegebracht. Noot TA: Brugstraat heet tegenwoordig A.W. de Landgraafstraat (http://historie-fotoarchief.sliedrecht.nl/FotoArchiefList2.asp?start=8601)	709-1793/3	Gemeentearchief Sliedrecht			
	-	<u>Lichte schade</u> door bominslag aan Brugstraat 2 en <u>glas- en panschade</u> diverse woningen aan o.a. de Wilhelminastraat en Prins Hendrikstraat.	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Schade aan bouwverenigingen Sliedrecht en Beter Wonen. Op 8 juli 1940 is op dezelfde wijze schade aan woningen dezer bouwverenigingen toegebracht waarvoor in 1941 aanvullende voorschotten zijn gevraagd en verleend. Beter Wonen: <u>Glasschade</u> Julianastraat 60-80, 77-93, Middenstraat 50, 52, 54, Havenstraat 36-44, 37-43, Van den Houte Willemsplein 1 en 2. <u>Schade aan daken, schoorstenen</u> enz. Julianastraat 60, 62, 64, Middenstraat 50, 52, 54, Havenstraat 36, 37, 38, 39, 40.	709-1257, 1258/1, 1258/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Schade aan woningen van woningbouwvereniging Baninoe door bominslag op 8 juli 1940: Brugstraat oneven 1-11, Westenstraat 1 en 3, Wilhelminastraat 52, 57 en 59.	709-1258/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	08-07-40	Merwebode 12 juli 1940 Bommen op Sliedrecht [...] De machines verdwenen, en even later kwam er één terug, cirkelde en wierp boven het centrum der gemeente bommen uit. Zeer velen hebben waargenomen, dat het projectielen waren die met en soort ketting aan elkander waren verbonden. Het was circa half drie toen de bommen met een fikschen knal op de Westelijke Uitbreiding neerkwamen. [...] Het bleek dat een aantal huizen was getroffen. Vooral het blok huizen van de brugstraat (tusschen Pr. Hendrikstraat en Julianastraat) bleek wel het ergst gehavend te zijn. [...] De ramp bracht begrijpelijkerwijze geheel de gemeente in opschudding. Men kon zich niet direct realiseeren wat er was gebeurd. In wijk D wist men te vertellen dat de Dijkstraat getroffen was, in een ander gedeelte van onze gemeente was men van meening dat het in 't centrum der Uitbreiding was. In Hardinxveld dacht men aan geraakte objecten in Papendrecht en in Papendrecht meende men dat de spoorbrug getroffen was. [...]	569-13053	Gemeentearchief Sliedrecht			
		 verwoesting van de huizen aan de Brugstraat.					
	08-07-40	Datum : 8 juli 1940 Plaats : Sliedrecht Ramp : Bombardement Tijdstip : 14.00 - doden : 8 - gewond : vele Inzet : ? Bijzonderh. : - Literatuur : stuk over NRK/EHBO Sliedrecht van internet, in 1980 geschreven door L. Zonneberg.	Grootschalig 3 oorlogsjaren 40-45	Brandweerarchief			
	08-07-40	Sliedrecht o. Dordrecht 4 Bomben (1 Blg.) 1 Wohnhaus eingestürzt, Mehrere Wohnhäuser stark beschädigt. 8 holländer tot. 8 holänder z.T. schwer verletzt.	RL 2-II/212	Bundesarchiv Freibrug			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto (Strike photo)	08-07-40	Overdag bombardeerde een Bristol Blenheim van 2 Group 30 binnenvaartschepen, in groepen van 5, bij Papendrecht. <i>Noot: in werkelijkheid vond de bomafworp bij Sliedrecht plaats.</i>	AIR14/3361	The National Archives Londen te			
	08-07-40	Om 13.00 uur (BST) werden vanaf 9.000 voet hoogte binnenvaartschepen op de rivier de Lek bij Papendrecht gebombardeerd. Er werden geen resultaten waargenomen, maar er werd verondersteld dat het doel was geraakt. De totale bommenlading van 3 Blenheims, die schepen bij Gorinchem, Papendrecht en Lekkerkerk aanvielen, bedroeg 10 x 250 lbs + 12 x 40 lbs brisantbommen. <i>Noot: de afgeworpen bommenlading bij 'Papendrecht' moet uit 4 x 250 lbs brisantbommen of 2 x 250 lbs + 12 x 40 lbs brisantbommen hebben bestaan.</i>	AIR14/3149	The National Archives Londen te			
	08-07-40	Blenheims van 110 Squadron bombardeerden binnenvaartschepen bij Zwolle, Amsterdam, Gorinchem, Papendrecht, Nwelburg (sic), Papendrecht en Lekkerkerk.	AIR25/22	The National Archives Londen te			
	08-07-40	De gebruikte ontstekers zijn niet vermeld in de Group Operations Orders.	AIR25/29	The National Archives Londen te			
	08-07-40	Vanaf 12.00 uur (BST) stegen 6 Blenheims van 110 Squadron op om binnenvaartschepen in het gebied bij Rotterdam aan te vallen. De aanval op schepen bij Sliedrecht is niet herleidbaar tot een individuele bemanning.	AIR27/857	The National Archives Londen te			
	08-07-40	De individuele bommenlading voor de groep Blenheims die uitgezonden werden naar schepen bij Rotterdam is niet gerapporteerd, de bommenlading van de uitgezonden groep Blenheims naar schepen bij Zwolle bestond uit 2 x 250 lbs + 12 x 40 lbs brisantbommen.	AIR27/862	The National Archives Londen te			
	08-07-40	De Strike Photo toont een salvo van 11 brisantbommen, waarvan de eerste 2 of 3 bommen huizen troffen op circa 100 yards afstand van de haven en groep binnenvaartschepen. Er werd verondersteld dat het mogelijk is dat de resterende bommen de scheepswerf of de een andere concentratie binnenschepen meer naar het westen raakten. <i>Noot: de niet-gelijktijdige fotocompilatie toont aan dat de Blenheim een bommenlading van 2 x 250 lbs + 12 x 40 lbs vervoerde. In de rode ovaal rechts zijn (een deel van) de vallende bommen te zien. Tussen de 40 lbs bommen zijn in de blauwe cirkel de twee 250 lbs bommen te zien te herkennen aan hun spitsere neus en langere achterkant.</i> 	AIR14/3667	The National Archives Londen te			
Westerstraat : 8259-006c	08-07-40	Mora 20041538 Door de bemanning van de bommenwerper is direct na het afwerpen van de bommen een luchtfoto genomen. Deze foto ligt opgeslagen in de National Archives te Londen. Op deze foto is zichtbaar dat drie van de vliegtuigbommen een valpatroon van oost naar west maken. Helaas staat niet vermeld welke eenheid c.q. wat voor type vliegtuig de bommen afwierp. [Noot TA. Dit klopt niet, zie onderstaande informatie uit de National Archives] Op 8 juli zijn door de Britten overdag alleen bomaanvallen met Blenheims over Nederland uitgevoerd, hierdoor is aan te nemen dat de vliegtuigbommen door dit type bommenwerper zin afgeworpen. Naslag in diverse publicaties geeft aan dat de max. bommenlading van een Blenheim 2x 500 lbs of 4x 250 lbs GP was.	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
20041806		In plaats van deze bommenlading werd ook veelvuldig een Standard Small Bombs Load meegevoerd. Deze lading bestond uit 4 Small Bomb Containers met ieder 6 bommen van 40 lbs GP of uit 2x 250 lbs GP bommen met 2x Small Bomb Containers met ieder 6x 40 lbs GP. Verder nog twee getuigen gehoord. De locatie waar op 8 juli 1940 mogelijk een vliegtuigbom is neergekomen bevind zich in de voormalige tuin aan de Westerstraat, behorende bij de voormalige woning Havenstraat 57. Gezien de getuigenverklaringen is het niet exact vast te stellen of het hier om een diep ingedrongen vliegtuigbom gaat die ondergronds (gedeeltelijk) is gedetoneerd. De mogelijkheid bestaat dat het een ingedrongen niet gedetoneerde vliegtuigbom betreft, waarbij door het inslaan op het maaiveld een zgn. 'schijnkrater' is ontstaan. Gezien de getuigenverklaring dat er een scherf in het huis uit de muur is gehaald, is deze mogelijkheid gering. Het is zeer wel mogelijk dat een 40 bs om GP bij het neerkomen in de tuin is gedetoneerd. Terrein Tablis. Gebied omsloten door de Westerstraat – Havenstraat – Wilhelminastraat – Prins Hendrikstraat en A.W. de Landgraafstraat. Er wordt o.a. geadviseerd om ter plaatse grondspiegelcontrole uit te voeren om vast te stellen of het hier een 40 lbs GP bom betrof of een dieper gelegen camouflet (ondergrondse krater) die door een gedetoneerde bom is veroorzaakt.					
	2004	Naar aanleiding van het rapport van Vooronderzoek UO 20041538 is door de gemeente verzocht om op de hoek Westerstraat-Havenstraat te Sliedrecht grondspiegelcontrole uit te voeren. Toen de EOD ploeg ter plaatse was werd geconcludeerd dat het gebied reeds door Van den Herik door middel van diepte detectie is afgezocht tot op de harde laag. Geconcludeerd kon worden dat er binnen het verdachte gebied geen blindganger afkomstig van het bombardement van 8 juli 1940 aanwezig was.	EOD	EOD			
Melding van onontplofte bom op 21 augustus 1940							
Geen	21-08-40	Heden een onontplofte bom gevonden. Voor aanduiding plaats zich vervoegen aan het gemeentehuis.	2.04.53.15 - 39	Nationaal Archief Den Haag	Onverdacht	Op basis van de meldingen valt niet eenduidig op te maken waar in de gemeente deze onontplofte bom is gevonden. Mogelijk is deze vondst te relateren aan het bombardement van 8 juli 1940, maar dat kan niet met zekerheid worden gezegd. Verder zijn er ook geen andere bronnen die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de gevonden bom. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
	21-08-40	8.40 uur v/m Groeneveld won. In den polder bezuiden den Perenboom [slecht leesbaar] geeft per telefoon kennis dat bij hem in den polder een bom is aangetroffen welke niet ontploft	711-337	Gemeentearchief Sliedrecht			
Bommen bij spoorbrug in Sliedrecht 25 oktober 1940							
Sliedrecht: 8259-017a Merwelande n: 8259-017b Indicatief	24/25-10-40	Wellingtons met opdracht voor een aanval op Rotterdam en Blenheims voor Vlissingen. Vijf Wellingtons voerden de opdracht uit en rapporteerden dat de bommen dwars over het noordelijk en westelijk deel van de haven vielen en diverse explosies en branden veroorzaakten. Bewolking maakte een goede beoordeling evenwel erg moeilijk. AD's. Blenheim. Eén Blenheim naar Rotterdam, twee naar IJmuiden en twee naar De Mok op Texel, maar in al deze drie gevallen werden geen resultaten waargenomen.	Zwanenburg (z.j.)	Literatuur	Verdacht	Brisantbommen: Uit stukken uit het gemeentearchief blijkt dat op 25 oktober om 7 uur vier bommen terechtkwamen in Sliedrecht. Later bleek dat nog een bom en meerdere brandbommen neerkwamen ten zuiden van de huidige Sliedrecht. Gezien het tijdstip en de bommenlading van de individuele toestellen zal vermoedelijk één van de vijf Wellingtons die Rotterdam wilden aanvallen voor deze aanval in Sliedrecht verantwoordelijk zijn. Er zouden dan 4 x 500 lbs + 10 x 250 lbs of 2 x 500 lbs + 9 x 250 lbs brisantbommen zijn afgeworpen. Beide opties met 60 staaftbrandbommen. Aangezien er slechts 5 brisantbommen tot ontploffing gekomen zijn (4 bij de Sliedrechtse dijk of Baanhoek en 1 te zuiden van de Merwede) kan gesteld worden dat er nog blindgangers in de ondergrond of in de waterbodem van de Merwede aanwezig zouden kunnen zijn. Aangezien er niet op doelwit afgebakend kan worden wordt er afgebakend op getroffen gebied. Dit kan in het noorden gedaan worden op basis van een kraterpatroon aangezien de locaties van de bom in het weiland van de luchtfoto bepaald kon worden en de bommen die beide 6 meter achter de huizen zijn neergekomen ook een nauwkeurig genoeg locatie hebben. Alleen de exacte locatie van de bom op de stenen dam achter het huis D 91 is niet exacte bekend. Aangezien de locatie van de bommen die (vermoedelijk) in het water en in de polder Craijenstein zijn neergekomen eveneens niet exact te bepalen is, is hier een zo goed mogelijke schatting van het getroffen gebied gemaakt. Zie gele begrenzingslijnen in onderstaande afbeelding.	Deelgebied 12
	25-10-40	Hedenmorgen 25 oktober 1940 werden enige minuten voor zeven uur een aantal zware bommen boven Sliedrecht afgeworpen. Er waren geen persoonlijke ongelukken, echter wel veel schade aan woningen'. [...] 'Deze zware bommen die bij de Sliedrechtse dijk vielen vormden kraters van 6 á 7 meer. Een stenen dam achter de woning D-26 [Baanhoek 50] werd geraakt. Enige basaltblokken werden weggeslingerd. [...] Eén andere bom viel op 6 meter achter het huis D-67 [Baanhoek 125] en één bom op 6 meter achter het pand D-89 [Baanhoek 147] en één bom in een weiland achter de woning D-91 [Baanhoek 149]. Eén van de overige bommen ontplofte in veengrond waardoor een groot deel van de woningen onder de modder kwamen te zitten. [...] Er was veel glasschade en schade aan schoorstenen en dakpannen'. Op dezelfde dag werden overdiep, in de Merwelanden, mijnbommen afgeworpen. Door de zachte ondergrond ontploften deze bommen niet en vormden gaten van 10 á 12 cm doorsnede tot een diepte van 2 meter in de grond.	Batenburg (1994) pag. 86	Literatuur			
Zuiden Merwede: 8259-017b Indicatief	25-10-40	Hedenmorgen een paar minuten voor 7 uur zijn bommen ingeslagen aan het benedeneind der gemeente één op de stenen dam achter D 26, één op 6 meter achter het huisje D 67, één op 6 meter achter het huisje D 89, één in het weiland achter D 91.	709-1289, 1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			

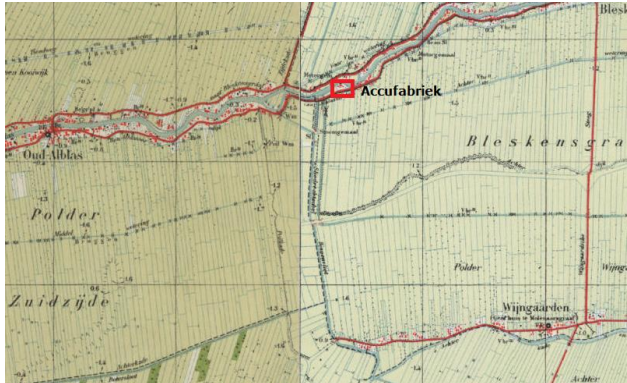
Gemeente Sliedrecht								
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal			
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
		Het waren blijkbaar alle vier zware mynbommen welke kraters van 6 á 7 meter diameter slagen hebben. Het mag een wonder heten dat hierbij geen persoonlijke ongelukken zijn voorgekomen. De materiële schade is wel vrij aanzienlijk vooral bij de huisjes D67 en D89, maar valt toch mede wanneer rekening wordt gehouden met de korte afstand waarop de bommen zijn ingeslagen. Er zijn wel zeer veel ruiten gebroken in de gehele omtrek. Naderhand is gebleken dat ook nog een zware mynbom is ingeslagen ten zuiden van de Merwede, alsmede 6 stuks brandbommen welke gaten hebben veroorzaakt van 10 á 12 cm diameter en meer dan 2 meter diepte.					<u>Staaftbrandbommen</u>: Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat in het onderzoeksgebied staaftbrandbommen zijn afgeworpen. Staaftbrandbommen dringen in de regel niet diep in en vallen in de loop der tijd door corrosie uiteen. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen staaftbrandbommen in het onderzoeksgebied liggen.	
	25-10-40	7.20 uur v/m De hoofdpst luchtbescherming meldt dat bij A. Visser D131 [Baanhoek 177] een bom is gevallen, in of nabij den boomgaard, die en groot gat heeft geslagen. <i>Noot TA. Dit betreft zeer waarschijnlijk dezelfde bom als bedoeld wordt met de bom in het weiland achter D91.</i> 11.30 uur v/m Bij onderzoek blijkt dat in wijk D hedenmorgen +- 7 uur vier mijnbommen zijn afgeworpen door een vliegtuig waarvan de nationaliteit onbekend is. De bommen zijn terecht gekomen op een strekdam, achter de woningen wijk D67 en D89 en in het weiland van A. Visser D131. Aldaar zijn groote gaten in den bodem geslagen terwijl talrijke ruiten zijn vernield. Een enkele muur is ontzet terwijl een groot aantal dakpannen is bezweken. Opgemerkt wordt dat ondanks den bominslag geen luchtalarm is gegeven. 8.30 uur n/m Blijkens rapport van den Brig. Der Rijksveldwacht de Leeuw zijn in den polder Kraaijestein een explosieve bom en een 8 tal vermoedelijk brandbommen neergekomen. Het laatste aantal bommen is zeer waarschijnlijk niet geëxplodeerd, doch zijn – 2 in den bodem gedrongen. Het werk van enige griendhokken ter plaatse is stopgezet, terwijl waarschuwingboden zijn geplaatst.	711-337	Gemeentearchief Sliedrecht				
	25-10-40	Der Befehlshaber der Ordn.-Pol., Den Haag, den 25. Oktober 1940. – I/L – 5560a An B.d.S., Betrf.: Luftangriffe auf niederländisches Gebiet. (...) 19.) Am 24.10.40, um 7 Uhr, in Sliedrecht (Südholland), 4 Sprengbomben auf Wiese. Nur geringer Schaden an umliegende Häusen. (...) Betrifft Meldung vom 25.10., Ziffer 19: In Sliedrecht ausserdem 1 Spreng-und 12 Brandbomben auf Ackerland. Kein Schaden. (...) Der Chef des Stabes, I.A. Om 7 uur, in Sliedrecht (Zuid-Holland), 4 bommen op weide. Alleen geringe schade aan omliggende huizen. Later werd gemeld dat er ook 1 brisant- en 12 brandbommen op akkerland waren. Geen schade. Opmerking TA: Gezien het tijdstip van 07.00 uur 's ochtends betreft het hier hoogstwaarschijnlijk dezelfde melding die betrekking heeft op 25 oktober 1940.	077-1328	NIOD				
	25-10-40	Op 25 oktober 1940 vallen er echter opnieuw bommen. Deze keer in de omgeving van de spoorbrug.	26 – Oorlogsjaren	Internet				
	25-10-40	Bommen op Sliedrecht Vanmorgen, een paar minuten voor zeven, heeft een onbekend vliegtuig een 4-tal bommen laten vallen tusschen Tolsteeg en Benedenveer. Twee bommen kwamen achter woningen terecht, één in een weiland, op plm 50 m afstand van de eerste en de vierde kwam op een strekdam terecht, eveneens in de onmiddellijke nabijheid van de anderen. De bomen veroorzaakte groote kraters en honderden ruiten moesten het ontgelden. Ook werden vele woningen deerlijk gehavend. Pannen, schoorsteen, ramen, deuren, werden vernield. Door de kracht van de ontploffing op den strekdam werden eenige bazaltstenen opgenomen en meters ver in het rond geworpen. Een dezer kleien kwam op het dak van en woning terecht, sloeg een gat door het dak om in de slaapkamer neer te komen. Een andere steen kwam in een stoep terecht. Doordat een paar bommen in de veengrond terecht kwamen spatte het losse zand meters ver in den omtrek rond, waardoor een groot gedeelte weg en huizen met zwarte modder werd overdekt. De brandweer heeft het wegdek schoongespoeld. [...]	1987-08	Historische Vereniging Sliedrecht				
	25-10-40	In de nacht van 24/25 oktober werd doelwit Z.36 (Rotterdam) aangevallen door 5 van de 7 uitgezonden Vickers Wellingtons van 3 Group gebombardeerd. De bommen kwamen op de noordelijke en westelijke oevers neer en dok 18, waarbij explosies en branden werden veroorzaakt. Bewolking verhinderde de waarnemingen. <i>Noot: Doel Z.36 betrof de scheepswerf van de Rotterdamse Droogdokmaatschappij.</i>	AIR14/2668	The National Archives te Londen				

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
8259-017b Indicatief Luchtfoto 20041343	25-10-40	Tussen 05.40 en 06.25 uur (BST) bombardeerden 5 Wellingtons van 3 Group Rotterdam vanaf 4.500 en 12.000 voet hoogte met in totaal 16 x 500 lbs + 48 x 250 lbs brisantbommen + 300 x 4 lbs staaftbrandbommen. De bommen kwamen in het doelgebied terecht waarbij een brand en een vonkenregen werd veroorzaakt. Een ander toestel wierp de bommen op de brand af, waarna deze opnieuw opleefde. Vanwege de bewolking werden geen andere waarnemingen gedaan. Twee Wellingtons konden vanwege de bewolking het doel niet lokaliseren en namen de bommen mee terug.	AIR14/3157	The National Archives te Londen			
	25-10-40	De Wellington van P/O Stephens van 38 Squadron bombardeerde Z.36 (Rotterdam) in een duik vanaf 12.000 tot 7.000 voet hoogte met in totaal 4 x 500 lbs + 10 x 250 lbs brisantbommen + 60 x 4 lbs staaftbrandbommen. Er werd een vonkenregen waargenomen. De Wellington van P/O Davies van 38 Squadron bombardeerde Z.36 (Rotterdam) vanaf 10.000 voet hoogte met in totaal 4 x 500 lbs + 10 x 250 lbs brisantbommen + 60 x 4 lbs staaftbrandbommen. De bommen kwamen niet los en werden uiteindelijk in een salvo op een bestaande brand afgeworpen en wakkerde deze aan. De Wellington van Sgt Forrester van 115 Squadron bombardeerde Z.36 (Rotterdam) vanaf 7.000-6.500 voet hoogte met in totaal 4 x 500 lbs + 10 x 250 lbs brisantbommen + 60 x 4 lbs staaftbrandbommen. De bommen vielen van oost naar west op de dokken. De Wellington van S/Ldr Wasse van 9 Squadron bombardeerde Z.36 (Rotterdam) vanaf 12.000 voet hoogte met in totaal 2 x 500 lbs + 9 x 250 lbs brisantbommen + 60 x 4 lbs staaftbrandbommen. De Wellington van P/O Lamb van 9 Squadron bombardeerde Z.36 (Rotterdam) vanaf 4.500 voet hoogte met in totaal 2 x 500 lbs + 9 x 250 lbs brisantbommen + 60 x 4 lbs staaftbrandbommen. In beide gevallen werden de bommen rond de dokken in het doelgebied afgeworpen. Er werd een kleine brand waargenomen, maar er werden geen andere resultaten waargenomen vanwege de bewolking.	AIR25/60	The National Archives te Londen			
	26-10-40	Op zaterdag 26 oktober 1940 werden 's nachts om 2 uur bommen in de polder Craijjestein gegooid die door de zachte grond niet explodeerden en in de grond verdwenen. De griendwerkers moesten het werk stoppen.	Batenburg (1994), 86	Literatuur			
	05-12-40	De luchtfoto dekt het gebied rond Sliedrecht. De foto is van matige schaal en ook matige kwaliteit. Pal op Sliedrecht ligt een wolk. Het zuidwestelijke deel van de foto wordt wat afgeschermd door de schaduw van een groot wolkendek en de foto is verder ook wat korrelig waardoor details niet altijd goed zichtbaar zijn. In het weiland achter woningen Baanhoek 147 (Baanhoek 149 bestaat tegenwoordig niet meer) is een kleine witte verstoring zichtbaar. Dit zou overeen komen met de gemelde bom in het weiland achter woning D-91 [Baanhoek 149]. Verder zijn er geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 431 Sortie H/494	ACIU			
	2004	Dijkvakken 13 en 14/15 in Sliedrecht <u>Vooronderzoek locatie Sliedrecht centrum</u> Uitgevoerd ivm besteksvoorbereiding om in Siedrecht centrum, ter hoogte van dijkvakken 13 en 14/15 een dijk aan te leggen. Onderzoek gaat verder in op het bombardement van 25 oktober 1940. Pand en D 26, D 67, D 89 en D 91 betreffen respectievelijk panden Baanhoek 50, 125, 147 en 149. Dit laatste pand bestaat tegenwoordig niet meer. Er wordt geconcludeerd dat er mogelijk blindgangers aanwezig zijn. Deze zouden dan tot op 17 m – NAP kunnen liggen. <u>Aanvulling op rapport vooronderzoek 20041343</u> Ter plaatse van dijkvakken 13 en 14/15 bevindt zich 0.50-1.0 m slib vermengt met puin, ijzer en ander afval. Onder het slib bevindt zich een pakket slap bodemmateriaal bestaande uit klei en veen. De totale dikte bedraagt 18-20 m. onder deze slappe bodem begint het Pleistocene zand.	EOD	EOD			
Luchtfoto van 5 december 1940							
Luchtfoto	05-12-40	De luchtfoto dekt het gebied rond Sliedrecht. De foto is van matige schaal en ook matige kwaliteit. Pal op Sliedrecht ligt een wolk. Het zuidwestelijke deel van de foto wordt wat afgeschermd door de schaduw van een groot wolkendek en de foto is verder ook wat korrelig waardoor details niet altijd goed zichtbaar zijn. In het weiland achter woningen Baanhoek 147 (Baanhoek 149 bestaat tegenwoordig niet meer) is een kleine witte verstoring zichtbaar. Dit zou overeen komen met de gemelde bom in het weiland achter woning D-91 [Baanhoek 149]. Verder zijn er geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 431 Sortie H/494	ACIU	Onverdacht	<u>Bominslag</u> : Zie analyse van markeringsnummers 8259-017.	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht								
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal			
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
Ontplofte bom								
Geen	10-12-40	Sliedrecht. Aantal/soort der opgeruimde projectielen: bom was ontploft Geen verdere details	2.13.210 – 23	Nationaal Archief Den Haag	Onverdacht	Er zijn geen aanvullende bronnen die meer informatie geven over e exacte locatie en aard van de bom. Mogelijk is het een referte aan een van de bommen van 8 juli 1940, waarvan de dag erna werd vastgesteld dat de bom ontploft was, ondergronds, en geen blindganger betrof. Er kan op basis van dit feit geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht	
Bominslag in wijk D								
8259-038	10/11-02-41	De aangebrachte schade door bominslag op 10/11 februari 1941 aan woningen in wijk D. 1 ruit in uitbouw stuk eigenaar K. Visser D569 [Huidige Baanhoek 391] 1 ruitje in voorgevel eigenaar K. Visser D569 [Huidige Baanhoek 391] 1 ruitje in voorgevel eigenaar J.P. de Jong D579 [geen omnummering]	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Uit de melding uit het gemeentearchief kan opgemaakt worden dat er door een bominslag glasschade aan enkel panden in de gemeente Sliedrecht is veroorzaakt. Er zijn echter geen aanvullende bronnen, zoals andere stukken in het gemeentearchief of krantenartikelen, die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de ingeslagen bom. Aangezien er hier alleen glasschade is gemeld kan er niet eenduidig worden afgeleid op wat voor afstand de bom van deze panden is neergekomen. Echter geeft het gemeentearchief van Sliedrecht na de meidagen van 1940 een goed beeld van de gebeurtenissen in de gemeente. Dat deze bominslag in geen andere stukken/rapporten wordt vermeld duidt er zeer waarschijnlijk op dat deze niet binnen de gemeente Sliedrecht is neergekomen. Er kan op basis van dit feit geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht	
Bombardement nacht van 10 op 11 april 1941								
8259-007 Indicatief	10-04-41	Der Befehlshaber der Ordn.-Pol., Den Haag, den 12. April 1941. – I/L – 5560a An B.d.S., Betr.: Luftangriffe auf niederländisches Gebiet. Am 11.4.41 wurde vom Inspekteur d.L. folgendes gemeldet: (...) 5.) Am 10.4.41, um 23.03 Uhr, in Sliedrecht (Südholland), 6 Sprengbomben ins freie Feld abgeworfen. Kein Schaden. (...) Der Chef des Stabes, I.A. Om 23.02 uur, in Sliedrecht (Zuid-Holland), 6 brisantbommen in het vrije veld afgeworpen. Geen schade.	077-1328	NIOD	Onverdacht	Op basis van de bronnen blijkt dat er in de avond van 10 april 1941 een vliegtuig zijn bommen boven Sliedrecht heeft laten vallen. Deze bommen zijn terecht gekomen in de polders 'Ronduit' en 'Meerkotennest', aan de linkeroever van de Merwede. Deze polders liggen tegenwoordig binnen de gemeente Dordrecht. De bommen zijn te ver van het onderzoeksgebied neergekomen om er op van invloed te zijn.	Onverdacht	
	10-04-41	In aansluiting op het telefonisch bericht van het hoofd LBS Sliedrecht dd. 10 april 1941 heb ik de eer u mede te delen dat in de avond van de 10 ^e april 1941 binnen de gemeente Sliedrecht in de polders 'Ronduit' en 'Meerkotennest', welke polders zijn gelegen aan de linkeroever van de rivier de Merwede, tien brisantbommen zij uitgeworpen door een onbekend vliegtuig. Luchtalarm is gegeven te 23.03 uur, einde alarm-periode te 23.14 uur. Voor zover er kon worden nagegaan was er één toestel in de lucht. Bij een door mij [hoofd LBD] ter plaatse ingesteld onderzoek is mij gebleken: Dat in genoemde polders 10 kraters zijn ontstaan met afmetingen van 5 m diameter en +- 2 m diepte, in rechte lijnen (richting noord-zuid) over een lengte van +- 500 meter, beginnende 500 meter uit den rivieroever, afstand der kraters onderling +- 50 meter. Voorts zijn door mij in de aangrenzende polder Bekraming aangetroffen: 3 geheel intacte brandbommen, afm. Lengte 0.55 meter, 0.04 meter diameter (zeskantig), welke ongeveer 0.45 meter rechtstanding in het grasland waren gedrongen. Door de te Sliedrecht gestationeerde marechaussee zijn in de polders Ronduit en Meerkotennest gevonden 1 uitgewerkte en 2 niet uitgewerkte brandbomen van hetzelfde type, en één dergelijke uitgewerkte brandbom welke enige meters in het grasland was gedrongen. De door mij gevonden brandbommen zijn ingeleverd bij den Heer Burgemeester van Sliedrecht. De brisant- en brandbommen hebben geen persoonlijke ongevallen veroorzaakte, wel enige schade aan het grasland en daar ter plaatse opgestapeld griendhout.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht				
	10-04-41	23.02 Uhr Sliedrecht (Südholland) 6 Sprb (Sprengbomben) Abwurf in freies Feld, Kein schaden.	RL 2-II/238	Bundesarchiv- Militärarchiv				
Mogelijk bombardement op het spoor bij Sliedrecht								
Geen	23-01-43	Mora 20041538 Op 23 januari 1943 heeft mogelijk een bombardement op de spoorbaan bij Sliedrecht plaatsgevonden.	EOD	EOD	Onverdacht	In de achtergrond gegevens in de mora wordt een mogelijk bombardement op de spoorlijn bij Sliedrecht gemeld op 23 januari 1943. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief of de literatuur, die een aanval op deze datum bevestigen. Vermoedelijk wordt 23 januari 1945 bedoeld. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding uit 1943.	Onverdacht	

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Bommen op diverse locaties in Sliedrecht op 29 maart 1943							
8259-018 Weilanden + Tolsteeg: 8259-018a Parallelweg + spoordijk: 8259-018b Rijksweg: 8259-018c	29-03-43	Heden om 10.45 uur werden bommen afgeworpen boven deze gemeente. Hiervan vielen er 15 in het weiland aan weerszijden van de spoordijk Dordrecht-Gorinchem. Er werden gaten in de grond geslagen maar geen schade aangericht. Een bom viel op Rijksweg Nr.15 van Rotterdam naar Nijmegen. Het betondek werd vernield en een groot gat geslagen. Het verkeer kan doorgaan aan een der zijkanten. Een bom viel op de Tolsteeg welke de verbinding vormt van Sliedrecht met de Alblasserwaard. De weg werd ter plaatse totaal vernield en het verkeer is gestremd. Een bom viel langs de parallelweg ten oosten van de spoorbaan en beschadigde deze weg. Het verkeer kan hier doorgang vinden. Een bom viel ten slotte op de spoordijk op ca. 4 meter van de rails. Het talud van de spoordijk werd ernstig gescheurd. Het spoorwegverkeer gaat door. Na het doorgeven van bovengemelde bominslagen werd melding gemaakt van een niet ontplofte bom in het weiland ongeveer 200 m achter de woningen aan de Sliedrechtsen dijk (verkeersweg Gorinchem-Dordrecht). Er was een stabilisatie-inrichting van een bom te zien van ca 0,50 m diameter in geheel ongeschonden toestand, terwijl in een cirkel van minstens 1 km. geen bom gevallen was. Bij nader onderzoekbleek er toch geen bom te liggen en dat de staart daar op onverklaarbare wijze terecht te zijn gekomen. Hier moesten dus geen speciale maatregelen worden genomen.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Verdacht	Op 29 maart 1943 werd het spoor ten noordwesten van Sliedrecht gebombardeerd door Ventura's. Elk toestel had drie stuks 500 lbs MC bommen en vier stuks 250 lbs bommen mee. De brisantbommen waren uitgerust met een ontsteker voorzien van een vertragingstijd van 0.025 seconden. De gegevens van de strike-photo van de RAF komt overeen met de melding in het gemeentearchief. Er vonden inslagen plaats tegen de spoordijk, bij de Parallelweg en op en nabij de A15 evenals op en nabij de Tolsteeg. Middels de strike-photo zijn de inslaglocaties vrij goed te plaatsen. Tevens blijkt uit de gegevens dat er vier toestellen elk zeven (in totaal 28) bommen afgeworpen hebben, terwijl er slechts 18 inslagen zijn te herkennen op de strike-photo. Wel zijn er vier rijtjes van inslagen te onderscheiden, waaruit is op te maken dat de vier toestellen hun bommenladingen inderdaad hier afwierpen. Er waren dus mogelijk tien blindgangers.	Deelgebied 1
	29-03-43	Bomber Command. Scheepvaart Rotterdam. 49 Ventura's met jagerescorte. Om 8.45 uur vertrokken er 25 en om 13.35 uur 24. Zes vliegtuigen van de eerste formatie en 23 van de tweede formatie voerden op respectievelijk 4700 en 4000 meter hoogte een aanval uit. Bij de eerste aanval was er een beetje bewolking en wat nevel, bij de tweede was het goed weer en wolkenloos. Er vielen bommen aan beide zijden van een schip dat bij Wilton lag en tussen gebouwen die daarna in elkaar stortten. Verder vielen er bommen aan de zuidelijke rand van de werf, tussen schepen in de haven. Branden waren waargenomen toen de vliegtuigen het doelgebied verlieten. Middelmatische flak, goed gericht voor hoogte en richting, maar vijandelijke vliegtuigen werden niet gezien. Circa 32 ton brisantbommen afgeworpen. Zestien vliegtuigen konden door de nevel het opgegeven doel niet vinden. Elf daarvan deden op een hoogte van 4100 meter een aanval op een spoorlijn, vermoedelijk 3 km ten noordoosten van Dordrecht, waarbij 12 ton brisant werd afgeworpen. Treffers op de spoorlijn werden waargenomen. De overige vijf vliegtuigen voerden een aanval uit op een concentratie van aken in een haven circa 4 km ten oosten van de Wiltonwerf, waarbij inslagen werden gezien tussen de aken. Vier vliegtuigen namen hun bommen mee terug. Noot. De Duitsers rapporteerden dat bij de aanvallen van 's morgens en 's middags in wat zij noemden 'gebied Groot-Rotterdam' verscheidene loodsen en werfinrichtingen waren getroffen, drie schepen waren gezonken en dat er een grote productie-uitval was. [...] Bij de morgenaanval werden de Vlaardingse Vulkaan en Schiedamse Wiltonwerf getroffen en later op de dag de Schiedamse Gusto- en weer de Wiltonwerf. Tevens werden bommen afgeworpen op de Biesboschwerf in Dordrecht die licht werd beschadigd. De schade aan burgereigendommen was vrij gering. De aanvallen door de Ventura's werden uitgevoerd [...] op 29 maart door No. 21, 464 en 487 squadron, respectievelijk een Engels, Australisch en een Nieuw Zeelands Squadron.	Zwanenburg (z.j.)	Literatuur		Aangezien er voor de inslag 8259-018b geen los kraterpatroon vast te stellen was, wordt het patroon van 8259-018c hiervoor gebruikt.	
	29-03-43	11 Ventura's bombardeerde de spoorlijn Dordrecht-Gorinchem op ca. 4' NO van Dordrecht met 33 500 lbs en 42 250 lbs bommen. Tal van aanslagen op den spoorlijn en op ten noorden en ten zuiden van den spoordijk lopende wegen werden vastgelegd.	2.05.44-1414	Nationaal Archief Den Haag			
	29-03-43	Overdag werden 49 Lockheed Ventura's van 2 Group uitgezonden naar Rotterdam. Vanwege nevel boven het hoofddoel bombardeerden 11 Ventura's een spoorlijn, naar verondersteld 2 mijl ten noordoosten van Dordrecht, met in totaal 33 x 500 lbs MC + 42 x 250 lbs brisantbommen. Er werden treffers op de spoorlijn waargenomen.	AIR14/3365	The National Archives Londen			
	29-03-43	Om 09.44 uur wierpen 7 Ventura's van 487 Squadron vanaf 14.000 voet hoogte de bommen af. Een 250 lbs brisantbom bleef hangen en werd mee teruggenomen. Om 09.45 uur wierpen 4 Ventura's van 464 Squadron vanaf 13.000 voet hoogte de bommen af. De brisantbommen waren uitgerust met een ontsteker voorzien van een vertragingstijd van 0.025 seconden.	AIR37/22	The National Archives Londen			
	29-03-43	De individuele bommenlading van de Ventura's van 487 Squadron bestond uit 3 x 500 lbs + 4 x 250 lbs brisantbommen.	AIR27/1935	The National Archives Londen			
	29-03-43	Het Operations Record Book van 464 Squadron vermeldt een rangeerterrein als aangevallen alternatief doel.	AIR27/1924	The National Archives Londen			
	29-03-43	Er werd van 36 bommen geconstateerd dat deze 1.5 mijl ten oosten van Dordrecht in open terrein iets ten noorden van de spoorlijn vielen. (...)	AIR34/363	The National Archives Londen			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto (strike-photo)		(d) Bomb bursts are also seen on barges east of DORDRECHT and on a road running alongside the DORDRECHT-GORINCHEM railway. ANNOTATED PRINT NO.I (Early formation) A. 18 bomb bursts are seen near the railway line between GORINCHEM and DORDRECHT, approximately 4 miles E.N.E. of DORDRECHT. B. One bomb has hit a road running alongside the railway line. C. One bomb has hit a road south of the railway line. (...) ANNOTATED PRINT NO. III (early formation) About 36 bursts in open fields 1.5 m. E. of DORDRECHT slighty N. of the railway line. Noot TA: de foto dekt de omgeving van Papendrecht en niet Dordrecht. Dit is foutief genoteerd in het interpretationreport).					
	29-03-43	Deze luchtfoto betreft een zogenaamde strike-photo, genomen direct na de afworp van de bommen, waarop de ontploffingen van de bommen zichtbaar zijn. Weilanden + Tolsteeg – 8259-018a: Er zijn 14 inslagen ten noorden van het spoor zichtbaar in een lijn van het zuidwesten naar het noordoosten, waarbij voornamelijk weilanden getroffen zijn en de Tolsteeg zelf. Uit het patroon kan opgemaakt worden dat het de afworp betreft van drie toestellen die parallel aan elkaar in formatie vlogen. De inslagen nabij het spoor (markeringsnummer 8259-018b) behoren bij één van deze rijen inslagen. Parallelweg + spoordijk – 8259-018b: Ter plaatse van de spoordijk en Parallelweg direct ten noorden ervan, ten westen van de Tolsteeg is één inslag zichtbaar, ongeveer ten noorden van de Parallelweg, zoals ook is aangegeven met pijl B. Rijksweg – 8259-018c: Ter plaatse is een rijtje van de Rijksweg (A15), iets ten oosten van de Tolsteeg, zijn drie inslagen zichtbaar in een lijn van het zuidwesten naar het noordoosten. Noot TA. Voor het vaststellen van de bomlocaties is waar mogelijk aanvullend gebruik gemaakt van de voor dit onderzoek gebruikte latere luchtfoto's.	AIR34/363	The National Archives te Londen			
Beschieting van schepen op de Merwede op 3 november 1943							
Schepen: Geen De Klop: Geen	03-11-43	Heden 3 november 1943, omstreeks 8.05 uur naderde een tweetal laag vliegende vliegtuigen, gaande van west naar oost deze gemeente, daarbij de rivier de Merwede stroomopwaarts volgende. Volgens ooggetuigen werd vanuit beide toestellen geschoten, waarbij niet is komen vast te staan of ze op elkander schoten dan wel op de op de rivier liggen schepen. Ten gevolge van dit schieten werd evenwel een inwoners dezer gemeente, genaamd Arie Baars, oud 68 jaar, scheepsbouwer, wonende te Sliedrecht, A.486, die zich op een z.g. zolderdak, liggende bevond, dodelijk getroffen, terwijl een tweetal arbeiders dier scheepswerf, die zich respectievelijk op hetzelfde zolderdak en op een ander soortgelijke vaartuig bevonden, licht gewond werden. Aan een vijftal ter plaatse zich bevindende zolderbakken werd voorts door kogelgaten lichte schade veroorzaakt. Wijders werd een schippersknecht, die zich op een tegenover genoemde werf van bedoelt schip, genaamd 'Morgenland' groot 1634 ton, schipper G. Dekker, de roef en het daarin aanwezige meubilair vrij ernstig werd beschadigt evenals een op het voorschip staande mast, welke werd afgeschoten. Verder werd van een in de nabijheid van dit schip zich bevindende en daarbij behorende sleepboot, genaamd 'Lerna' Dordt, de schoorsteen en de kachel in het achteronder getroffen, waardoor geringe schade werd aangericht. Tenslotte kreeg een arbeider, werkzaam op de in het centrum van de gemeente aan de genoemde rivier gelegen scheepswerf 'De Klop' door de schrik van de laag overvliegende toestellen een shock.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: - Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). - Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit het feitenmateriaal kan opgemaakt worden dat schepen in het onderzoeksgebied getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er ter plaatse geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Enkele bommen in de Sliedrechtse Polder op 10 februari 1944							
Accufabriek: Geen Sliedrecht: 8259-019 Indicatief	10-02-44	Tussen Bleskensgraaf en Sliedrecht komen bommen neer. [...] Op 10 februari staat de Sliedrechtenaren de verschrikking van de 8e juli 1940 opeens weer helder voor de geest. Deze dag trekt om ongeveer één uur een groot aantal Amerikaanse bommenwerpers over de Alblasserwaard. Ze komen uit het noordwesten. Om 12.55 zijn de vliegtuigen boven Sliedrecht en snijdt het gegil van de luchtalarmsirenes door de lucht.	Korpel (I, 1983), pag. 32, 157	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen blijkt dat een Amerikaans toestel dat in de problemen raakte en moest daardoor zijn bommen afwerpen. De eerste bommen kwamen terecht op de landscheiding tussen Oud-Alblas en Bleskensgraaf, nabij de hofstee van landbouwer Schakel (bij de accufabriek). Andere bommen vallen aan de westelijke en noordwestelijke rand van Sliedrecht. Ook werd er aan twee panden	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		Achter het Amerikaanse eskader zitten Duitse jagers. Eén Amerikaans toestel is wat achterop geraakt en komt in moeilijkheden. Om wat meer snelheid te maken, moet het noodgedwongen zijn bommen afgooien. De eerste bommen komen terecht ter hoogte van de landscheiding tussen Oud-Alblas en Bleskensgraaf, nabij de hofstee van de landbouwer Schakel (bij de accufabriek). Andere bommen vallen aan de westelijke en noordwestelijke rand van Sliedrecht. Ze komen allemaal in het vlakke polderland terecht en richten geen noemenswaardige schade aan. Om 13.10 uur geven sirenes het sein: veilig. Men haalt opgelucht adem en gaat weer aan de arbeid. 				nabij de spoorbrug onbekende schade aangericht. De luchtfoto, die van prima kwaliteit en schaal is, dekt het hele gebied van de spoorbrug van Sliedrecht tot aan Bleskensgraaf. Nabij de Accufabriek zijn dan ook duidelijk de aldaar ingeslagen bommen zichtbaar. Deze liggen te ver van het onderzoeksgebied om er op van invloed te zijn. Er zijn echter geen eenduidige sporen zichtbaar van de bij Sliedrecht afgeworpen bommen. Aangezien er bij slechts twee woningen onbekende schade is gemeld, is et waarschijnlijk dat dit licht (glas en/of pannen) schade betroffen heeft. Dit geeft echter ook geen duidelijke aanvullende indicatie van het getroffen gebied. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	
	10-02-44	Op 10 februari 1944 schrikt Sliedrecht opnieuw op als er bommen worden afgeworpen. Tegen één uur in de middag wordt luchtalarm gegeven. Duitse jagers zitten achter een Amerikaans eskader aan. Eén van de Amerikaanse vliegtuigen raakt in moeilijkheden en blijft bij de andere Amerikaanse vliegtuigen. De piloot van het toestel moet in hoge nood zijn bommen afwerpen. Een paar hiervan komen neer in de polder Sliedrecht. Menselijke slachtoffers zijn er gelukkig niet. Schade aan gebouwen is er noemenswaardige niet. We komen met de schrik vrij!	26 – Oorlogsjaren	Internet			
	10-02-44	Proces-verbaal van onderzoek, inzake het afwerpen van bommen door vliegtuigen te BLESKENS GRAAF Naar aanleiding van het afwerpen van bommen te Bleskensgraaf door vliegtuigen, dis door mij Marius van Dop, Opperwachtmeester van Marechaussee te Bleskensgraaf, behorende tot de Groep Streefkerk, een onderzoek ingesteld geworden en heb mij te dien einde begeven naar de plaats alwaar de bommen gevallen zouden zijn. Aldaar bleek mij dat twee bommen waren ontploft een tiental meters vanaf perceel B.140 te Bleskensgraaf. De bewoners van dit perceel, genaamd Willem SCHAKEL, oud 44 jaar, van beroep veehouder, wonende te Bleskensgraaf B.140 verklaarde mij desgevraagd: ”Donderdag den 10 Februari 1944 te omstreeks 13.00 uur bevond ik mij in mijn woning, toen ik werd opgeschikt door een hevig lawaai van buiten. Toen ik mij naar buiten begaf zag ik het achter mijn woning twee bommen waren ingeslagen. Deze inslag had het gevolg dat een klein draaibaar lighal in elkaar geslagen werd, terwijl grote modderkluiten tot ver in de omtrek, zelfs op het dak van mijn woning, verspreid lagen. Door de luchtdruk waren zo goed als alle ruiten aan de zuidkant van mijn woning waar de bommen gevallen waren de ruiten heel gebleven. Ook in mijn woning was het grote ravage, ten gevolge van de ingedrukte ruiten en glaswerk dat in de kasten e.d. door elkaar gegooid was. Hoe groot het bedrag dat door mij, ten gevolge van de bominslag aangerichte schade is, kan ik nog bij geen benadering zeggen.” Inderdaad bleek mij dat de schade om en in perceel B.140 was zoals Schakel mij verklaarde. Verder bleek mij dat enige honderden meters van genoemd perceel verwijderd over en oppervlakte van enige hectaren verspreid, bommen ontploft waren, naar schatting een twintigtal. Ten gevolge hiervan is vrij belangrijke schade aan die weilanden toegebracht. Daar volgens de Duitse autoriteiten aldaar nog blindgangers aanwezig zijn, is door het Hoofd van de Luchtbescherming te Bleskensgraaf een bewaking ingesteld en zijn borden en rode vlaggen, waar zulks nodig was geplaatst.	1076-882	Gemeentearchief Bleskensgraaf			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto		Waarvan door mij is opgemaakt dit proces-verbaal, op afgelegde ambtseed en zal worden ingediend bij de Her Burgemeester te Bleskensgraaf teneinde te worden gezonden aan de Rijksinspectie voor de Luchtbescherming te 's-Gravenhage.					
	10-02-44	18.40 h. Ten gevolge van het vallen van een bom op het grondgebied van Papendrecht grens Sliedrecht zijn door de luchtdruk eenige ruiten bij inwoners van Sliedrecht verbrijzeld. Panden D757, D366, D737, D358, D356.	711-351	Gemeentearchief Sliedrecht			
	10-02-44	Luchtfoto Kroon accufabriek (ongeveer 1970) met bijbehorend kaartje. Adres: Abbekesdoel 88a.	Accufabriek Bleskensgraaf	Internet			
	13-02-44	De foto dekt het westelijke deel van Sliedrecht en het gebied ten zuiden van Bleskensgraaf. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Ten zuiden van Bleskensgraaf is heel duidelijk het gebied te zien waarvan in het archief gezegd wordt dat er naar schatting een 20-tal bommen is neergekomen.	Foto 12051 Sortie AA/661	ACIU			
Luchtfoto van 13 februari 1944							
Luchtfoto	13-02-44	De foto dekt het westelijke deel van Sliedrecht en het gebied ten zuiden van Bleskensgraaf. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Ten zuiden van Bleskensgraaf is heel duidelijk het gebied te zien waarvan in het archief gezegd wordt dat er naar schatting een 20-tal bommen is neergekomen.	Foto 12051 Sortie AA/661	ACIU	Onverdacht	Kraters: Zie analyse van markeringsnummers 8259-019.	Onverdacht
Vondst van 5 ledige hulzen in Sliedrechtse Polder op 22 februari 1944							
8259-008 Indicatief	22-02-44	Op dinsdag 22 februari des namiddags te omstreeks 15.45 uur door de agent van politie J. Verhoeven mijner administratie in een weiland gelegen ten westen van de Tolsteeg in de Sliedrechtse Polder onder deze gemeente op de grens Wijngaarden 114 mitrailleurpatronen en 5 ledige hulzen werden aangetroffen, zeer waarschijnlijk afkomstig van een oost-west gaand vliegtuig. Persoonlijke ongelukken kwamen niet voor, terwijl schade net werd aangericht.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Uit de gegevens blijkt dat in de Sliedrechtse Polder ten westen van de Tolsteeg op de grens Wijngaarden 114 mitrailleurpatronen en 5 lege hulzen zijn gevonden, zeer waarschijnlijk afkomstig van een oost-west gaand vliegtuig. Er zijn geen aanwijzingen dat er zich nog meer explosieven in het gebied bevonden die relatie hebben met deze melding.	Onverdacht
Beschiëting roeiboten							
Geen	09-05-44	11.30 gebeld voor hulpverlening aan manschappen Landwacht. [...] Omstreeks 11.45 uur n.m. werd ik [Chef Geneeskundigedienst] echter opnieuw gebeld en werd ij door de manschappen van onzen dienst bericht, dat verschillende manschappen van den Landwacht, die zich in een roeiboot op de rivier bevonden waren doorschoten. [...]	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Uit het maandrapport van de politie blijkt dat er geschoten is met handwapens. Deze munitie heeft na verschiëten geen explosieve lading meer en zorgt niet voor achtergebleven explosieve componenten. Het onderzoekgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
	09-05-44	Maandrapport politie In den nacht van 9/10 mei 1944 omstreeks 23.30 uur werd een tiental landwachters uit Sliedrecht, Giessendam en Hardinxveld, dat zich per roeiboot nar de overzijde van de rivier de Merwede te Sliedrecht begaf, teneinde een onderzoek in de polders aldaar naar onderduikers n te stellen in de Helsluis, zijnde een kanaaltje dat in open gemeenschap met genoemde rivier staat, door enige personen, die zich ter plaatse in een tweetal kano's ophielden plotseling met pistolen beschoten. De landwachters beantwoorden het vuur met hun jachtgeweren [...].	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht			
Lancaster neergekomen nabij de grens gemeente Sliedrecht en Papendrecht							
Geen	21-07-44	Te middernacht op 20 en 21 juli 1944 vliegt een brandend vliegtuig boven Papendrecht richting Sliedrecht. Op de grens met Papendrecht stort dit vliegtuig neer. Het blijkt nadien een Engelse Lancaster bommenwerper te zijn met een zeven koppige bemanning. Bij het neerkomen ontploft de gehele bommen voorraad van het vliegtuig. Het vliegtuig kwam neer 200 meter zuidelijk van de Rijksweg en 500 meter noordelijk van de rivierdijk en 500 meter westelijk van de Matenasche scheidkade. Op de plaats van neerkomen is in de grond een groot gat geslagen. De brokstukken liggen over een groot deel van de weilanden verspreid.	Batenburg (1994), 176	Literatuur	Onverdacht	Uit de meldingen blijkt dat het toestel op enige afstand van de gemeentegrens Papendrecht – Sliedrecht is neergekomen, aan de Papendrechtse kant. Het toestel is daarmee te ver van het onderzoeksgebied neergekomen om er op van invloed te zijn.	Onverdacht
	21-07-44	Mora 20001160 Lancaster Mk. III ND913 KO-A4 neergestort te Papendrecht. Het vliegtuig was geladen met 1/4000 lbs bom 16/500 lbs en 16 containers met brandbomen. Het vliegtuig is in delen neergestort op de grens van Papendrecht en Sliedrecht aan de Papendrechtse kant, ongeveer 500 meter ten noorden van de rivierdijk, 500 meter ten westen van de Matena en 200 meter ten zuiden van Rijksweg 15,	EOD 850-3425	EOD Gemeentearchief Papendrecht			
	21-07-44	Op vrijdag den 21 juli 1944 omstreeks 1.50 uur werd mij, commandant van den gemeentelijken luchtbeschermingsdienst te Papendrecht door personeel van genoemden dienst gemeld, dat omstreeks 1.45 uur in een weiland, gelegen aan den Oosteind te Papendrecht een vliegtuig brandend was neergestort. Terstond daarop heb ik een onderzoek ingesteld en is het volgende gebleken. In bedoeld weiland was inderdaad een bommenwerper neergestort en geheel vernield. Het vliegtuig was geheel ut elkaar gesprongen en de stukken lagen over grooten afstand in diverse weilanden verspreid. Van welke nationaliteit het vliegtuig was, was niet vast te stellen. Aangenomen kan worden, dat het een 4-motorige Amerikaanse bommenwerper was. Motoren van het vliegtuig waren niet te vinden en zijn vermoedelijk heel diep in den grond gedrongen. Van de inzittende bemanning werd een bijna volslagen lijk gevonden. De lijken waren geheel uit elkaar gerukt en diverse deelen lagen over het land verspreid. Alle lijken	850-291	Gemeentearchief Papendrecht			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		zijn door de Marechaussee te Papendrecht geborgen en op 22 juli 1944 te Papendrecht op de algemene begraafplaats begraven. [...] Schade aan huizen en/of andere gebouwen werd niet aangebracht. De landerijen, waarop het vliegtuig is terecht gekomen, zijn over een oppervlakte van naar schatting ongeveer 0.5 hectare zwaar omgeploegd en waarin zich diepe kraters bevinden. Deze landerijen zijn het eigendom van diverse veehouders wonende te Papendrecht.					
	21-07-44	A. Verdoorn Tzn, Oostereind 176, als eigenaar en J. Dekker Jzn, Oostereind 90, als pachter. Door neerstorting van een bommenwerper op 21 juli 1944 zijn in percelen weiland in het Oostereind (waarschijnlijk sectie C no. 2519, 2567 en 2568) kraters geslagen, is voorst het terrein omgewoeld en is het grasgewas verloren gegaan. De kosten van egalisering (eigenaar) zouden f. 688.75 beloopen en de schade aan het grasgewas (pachter) zou te stellen zijn op f 50,-.	850-923	Gemeentearchief Papendrecht			
	21-07-44	RNLAF 26-11-01 – Papendrecht – Lancaster III – ND913 – A4-M2 – 115 Sqn – Recovery stopped because of technical difficulties	NFLA (2003)	Literatuur			
	21-07-44	RNLAF 30-09-02 – Papendrecht – Lancaster III – ND913 – A4-M2 – 115 Sqn – Whole a/c recovered.	NFLA (2003)	Literatuur			
Beschiëting trein							
Geen	06-09-44	Op 6-9-44 te +- 8.00 uur werd in deze gemeente ten zuiden van de spoorbrug een in de richting Dordrecht rijdende trein uit een tweetal vliegtuigen beschoten, tengevolge waarvan de locomotief licht beschadigd werd.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	De beschiëting heeft plaatsgevonden op het deel van de gemeente Sliedrecht dat tegenwoordig de gemeente Dordrecht betreft. De beschiëting heeft dus buiten het onderhavige onderzoeksgebied plaatsgevonden.	Onverdacht
	06-09-44	Om 8.45 uur personentrein tussen Dordrecht en Sliedrecht beschoten.	Huurman (2001), 470	Literatuur			
Bommen in Sliedrechtse Polder							
Geen	8/9-09-44	Ondergetekende, Jan Dirk Kusters, verklaart dat in de nacht van 8 op 9 september 1944 omstreeks 03.45 uur uit een vliegtuig twee bommen zijn geworpen ten zuiden van de in de Sliedrechtse Polder gelegen boerderij, in eigendom toebehorende aan H. van Beek, koopman, wonende te Rotterdam, doch bewoond door de landbouwer A. Boerma, wonende F.7 [Merwelanden 7] onder deze gemeente. Ten gevolge hiervan werd aan de dakbedekking van een ter plaatse staande circa 60 meter lange korenschuur a/d zuidzijde grote schade toegebracht, terwijl een aantal ruiten van de schuur werd vernield. Voorts ontstond glasschade aan de op ca. 40 meter afstand van de neergekomen bommen staande woning van A. Boerma voornoemd, evenals aan de op ongeveer dezelfde afstand van de bomtrechters gelegen woning van de op het bedrijf werkzaam zijnde arbeiders P.C. den Peinder, F.1 [Merwelanden 1], van welke woningen enige raamsponningen en deuren werden ontzet (lichte schade). Voorts werden enige ruiten vernield en de ramen ontzet van een op ongeveer 20 meter afstand van de bomtrechters staande keet, bewoond door het gezin G. Korevaar, van welk gezin ook enig aardewerk verloren ging. Persoonlijke ongelukken deden zich niet voor. Bedrijfsschade werd niet aangericht. Het feit van de gevallen bommen werd eerst des zaterdags 's morgens (9 september 1944) omstreeks 12.00 uur aan ondergetekende bekend.	709-1793/1 711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Uit de bronnen blijkt dat twee bommen zijn geworpen nabij de Sliedrechtse Polder gelegen panden Merwelanden 1 en 7. Na overleg met de Historische Verenging Sliedrecht blijkt dat het gebied ten zuiden van de huidige gemeente Sliedrecht vroeger deel uitmaakte van de gemeente Sliedrecht, tegenwoordig gemeente Dordrecht. Daar zou tevens (net als in het noorden van Sliedrecht) een Sliedrechtse Polder gelegen hebben die mogelijk in de loop der tijd een andere naam heeft gekregen. Gezien de locatie ten zuiden van Beneden Merwede en buiten de huidige gemeentegrenzen, kan gesteld worden dat de bommen te ver van het onderzoeksgebied zijn neergekomen om er op van invloed te zijn.	Onverdacht
Bominslag in de nacht van 10 op 11 september 1944							
8259-009	10/11-09-44	In de nacht van zondag 10 en maandag 11 september 1944 werden te 23.50 uur enige bommen op de haven en de scheepswerf De Klop aan de Industrieweg gegooïd. In de haven zonk een baggermolen en een bok werd zwaar beschadigd. Er waren geen gewonden, wel veel schade aan huizen.	Batenburg (1994), 191	Literatuur	verdacht	Uit de meldingen blijkt dat er in de nacht van 10 op 11 september 1944 een bombardement is geweest op scheepswerf De Klop en de bijbehorende haven. Het gemeentearchief maakt melding van een 'bominslag' terwijl de Batenbrug over 'enige bommen' spreekt. Dit bombardement vond rond middernacht plaats waardoor men vanaf de grond niet met zekerheid kon vaststellen of er slechts één bom viel. Gezien het tijdstip en datum is het vermoedelijk een Mosquito van de 2nd Tactical Air Force geweest, die de aanval uitvoerde. Dit is echter niet meer te achterhalen. Dit soort toestellen nam in de regel bij dergelijke aanvallen maximaal vier bommen van 250 lbs of 500 lbs mee. Aangezien de bommenlading van het aanvallende toestel niet bekend is kan dus niet met zekerheid gesteld worden dat er slechts één bom is afgeworpen. Gezien de veroorzaakte schade zouden er meerdere bommen kunnen zijn neergekomen. Mogelijk zijn er ter plaatse blindgangers in de ondergrond of in het water terecht gekomen.	Deelgebied 2
	10/11-09-44	Schade toegebracht tengevolge van de bominslag in den nacht van zondag 10 op maandag 11 september 1944 omstreeks 23.50 uur op de NV Scheepswerf en Mach. Fabriek de Klop te Sliedrecht, directeur H. den Cuden, Oranjestraat 4. Een in de haven van de werf liggende baggermolen [...] werd getroffen, zonk en bleef gedeeltelijk boven water zwaar beschadigd liggen. Een in de onmiddellijke nabijheid daarvan liggende bok van 20 ton werd eveneens zwaar beschadigd. Een 14-tal ruiten van het kantoor en een ruit van het magazijn waren vernield, evenals eenige eternietplaten van het dak en de zijwand van het magazijn. Van de volgende woningen waren ruiten vernield: Industrieweg 1, 5, 25, Merwedestraat 25, 23, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, Van Lennepstraat 52.	709-1289, 1793/1 711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht			
Luchtfoto	19-09-44	De foto dekt het gebied van de havens van Sliedrecht en de weilanden te noorden hiervan de foto is van redelijke schaal en goede kwaliteit. In de haven van de Scheepswerf de Klop zijn enige schepen zichtbaar. Dit lijken echter niet de beschadigde baggermolen of bok te betreffen. Vermoedelijk zijn deze in de week sinds de aanval geruimd. Er zijn ook geen andere sporen van ingeslagen bommen zichtbaar.	Foto 4067 Sortie 140/1041	Wageningen			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto van 12 september 1944							
Luchtfoto	12-09-44	De luchtfoto dekt het zuidoostelijke deel van de gemeente Sliedrecht en is van vrij goede kwaliteit en schaal. De foto is gebruikt om de situatie inzichtelijk te maken van vóór het bombardement van 30 oktober 1944 (markeringsnummer 8259-021) en daarmee de luchtfoto-analyse van de luchtfoto van erna te verbeteren. Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4118 Sortie 106G/2847	Wageningen	Onverdacht	Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Aanval Scheepswerf ‘De Merwede’ te Hardinxveld							
Geen	12-09-44	d.d. 12-9-1944. Rapport inzake hulpverlening aan getroffen en bij beschieting en bombarderen van de Scheepswerf ‘De Merwede’ te Hardinxveld. In verband met hulpverlening aan bovengenoemde getroffen en heb ik de eer u het volgende te rapporteren. Tijdens de aanval op genoemde scheepswerf was ik juist op weg naar richting Hardinxveld en ontmoette ik later Dr. Folmer, die mij meedeelde dat hulp was gevraagd van deskundigen. Na overleg met Dr Folmer heb ik mij per rijwiel begeven naar genoemde scheepswerf en bleek mij aldaar dat een werkplaats door bomtreffers en kogels was getroffen en ruim twintig arbeiders vrij ernstig en een aantal licht waren gewond, terwijl er reeds 5 doden waren.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Deze scheepswerf bevindt zich te Hardinxveld. Dit is te ver van het onderzoeksgebied om er op van invloed te zijn.	Onverdacht
Bombardement op de Baanhoekbrug bij Sliedrecht							
Geen	15/16-09-44	Mora 20001160 Bombardement op de Baanhoekbrug bij Sliedrecht	EOD	EOD	Onverdacht	In de achtergrond gegevens in de mora wordt een bombardement op de Baanhoekbrug gemeld in de nacht van 15 op 16 september 1944. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief of de literatuur, die een aanval op deze datum bevestigen. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Luchtfoto van 19 september 1944							
Luchtfoto	19-09-44	De foto dekt het gebied van de havens van Sliedrecht en de weilanden te noorden hiervan de foto is van redelijke schaal en goede kwaliteit. In de haven van de Scheepswerf de Klop zijn enige schepen zichtbaar. Dit lijken echter niet de beschadigde baggermolen of bok te betreffen. Vermoedelijk zijn deze in de week sinds de aanval geruimd. Er zijn ook geen andere sporen van ingeslagen bommen zichtbaar. Verder is de foto gebruikt als vergelijking met de situatie in Sliedrecht voorafgaand aan de aanvallen vanaf oktober 1944.	Foto 4067 Sortie 140/1041	Wageningen	Onverdacht	Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Beschiëting Rijksweg nabij Gasfabriek							
8259-010 Indicatief	02-10-44	Rapport hulpverlening aan getroffen die op den Rijksweg tussen Giessendam en Sliedrecht waren beschoten vanuit vliegtuigen. Reserve chauffeur J. Kramer reed de transportauto voor mijn woning en verklaarde dat de hoofdpst order gaf tot uitrukken naar laats ongeval, die vermoedelijk was bij de gasfabriek te Sliedrecht. [...] Er werden op het plaats ongeval drie gewonden door ons verbonden en vervoerd naar ziekenhuis Gorinchem. [...]	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Er is geen exacte locatie van de beschieting bekend. Er kan zodoende geen verdacht gebied afgebakend worden op basis van deze beschieting.	Onverdacht
Beschiëting van munitietransport op 6 oktober 1944							
8259-002	06-10-44	In een rapport inzake hulpverlening bij het beschieten van een munitie transport op de Rijksweg te Sliedrecht werd gemeld dat boven de gemeente vliegtuigen waren, terwijl van alle richtingen werd geschoten. [...] Aangekomen bij het viaduct Stationsweg 2 bleek dat enkele militaire auto’s hevige stonden te branden bij het begin van de oprit. De politie deelde mee dat er twee gewonde militairen waren. Aangezien er tevoren reeds aanhouden zware ontploffingen gehoord waren en nog steeds van elders zware ontploffingen kwamen, informeerde ik eerst alvorens verdere maatregelen te nemen bij een Duitse militair die van de plaats van het ongeval kwam of het hem bekend was welke inhoud deze auto’s hadden, waarop geantwoord werd “munitie – handgranaten”. Bewust zijnde van het levensgevaar bij het naderen van deze brandende munitieauto’s, gaf ik direct opdracht de auto onder het viaduct te rijden [...] en met enkele manschappen achter de dijk langs het terrein te naderen [...]. Hierop zag ik dat de transportauto werd opgesteld in de directe nabijheid van de brandende munitie auto’s en de manschappen, zonder zich te dekken voor eventuele ontploffingen, deze auto’s naderden. [...] Naar mening van verbalisant werd niet voldoende rekening gehouden met veiligheidsmaatregelen.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht	Onverdacht	Uit de stukken van het gemeentearchief blijkt dat een munitietransport werd aangevallen door vliegtuigen. In het stuk wordt gemeld dat bij de aanval ‘van alle richtingen werd geschoten’, hetgeen impliceert dat bij de aanval geen bommen zijn gebruikt. Gesteld worden dat met boordgeschut geschoten is op het viaduct in de Rijksweg. Voorts werd gemeld dat hevige ontploffingen werden gehoord en dat de inhoud van de auto’s werd aangemerkt als handgranaten. Dit duidt op ontploffen van munitie. Uit het stuk blijkt bezorgdheid om de veiligheid van het personeel, omdat men de auto’s vrij dicht naderde en omdat er werd gemeld dat de munitie brandde. Het dicht benaderen van de auto’s impliceert echter dat de munitie niet werd weggeslingerd. De omgeving is echter naoorlogs geheel geroerd, waarbij verwacht mag worden dat deze grondroering tot tenminste 0.3 m-mv plaats heeft gevonden. De indringing van granaten van boordgeschut is uitermate beperkt en zal niet dieper dan 0.3 m-mv geweest zijn. Op basis van de naoorlogse grondroering kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied niet verdacht is met betrekking tot deze beschieting, maar er een achtergrondrisico geldt m.b.t. de beschieting. Zie hoofdstuk 4 in voor een nadere toelichting op achtergrondrisico. Tevens zijn er geen naoorlogse munitieruimingen ter plaatse bekend, hetgeen zou bevestigen dat bij het gebeurde geen munitie is	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
						weggeslingerd. Het is daarom onwaarschijnlijk dat als gevolg van de gemelde beschieting en ontploffing munitie ter plaatse is weggeslingerd welke nog aangetroffen zou kunnen worden. Het onderzoeksgebied is daarom niet verdacht met betrekking tot aan dit feit gerelateerde explosieven.	
Aanval Spitfires op binnenvaartschepen op 7 oktober 1944							
Geen	07-10-44	Up: 12:08 Down: 13:05 12 Spitfires (?) 12x500 bombs from 6 A/C on barges at D.9565. NRO 12 500-ponders van zes vliegtuigen op binnenvaartschepen bij Wijngaarden	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Onverdacht	Op basis van deze gegevens hebben 6 toestellen een aanval uitgevoerd met schuiten op coördinaat D.9565. Deze locatie bevindt zich bij Wijngaarden. Mogelijk wordt er een positie ten zuiden hiervan bedoeld, namelijk op de Beneden Merwede ter hoogte van Sliedrecht. Ieder toestel had een 500 lbs bom aan boord die bij deze aanval zijn gebruikt. Er zouden vier treffers zijn waargenomen op gebouwen. In het gemeentearchief is echter geen verslag gedaan van een aanval op deze dag. Dat is opvallend, omdat er uitvoerig verslag gelegd werd door de gemeente Sliedrecht, wat o.a. blijkt uit de uitvoerige omschrijving van een incident met een brandende munitiewagen de dag hiervoor. Inslagen in gebouwen in de gemeente zouden zeker gerapporteerd zijn. Daarom kan gesteld worden dat de aanval niet de gemeente Sliedrecht heeft getroffen.	Onverdacht
	07-10-44	12 a/c led my Major Gran, D.F.C. took off from base at 12.08 hrs. for bombing and armed recce of ships and barges in areas A.20. The primary target was not seen. D.9565 was attacked by 6 a/c dropping 6 x 500 lbs from altitudes ranging from 10,000 - 5,000 ft. Time over target was 1245 hrs. Results were observed. 6 a/c attacked a concentration of barges in the DORDRECHT area. 4 hits were observed on the warehouses in the target area. Many barges were observed in this area and also at CANAL DINTEL map refs. D.6745 and D.4945 respectively. All a/c returned safely to base at 13.03 hrs.	AIR 27/1726	The National Archives te Londen			
Raketaanval op 15 oktober 1944, 08.15 h, omgeving spoor en station							
8.15 uur: 8259-012	15-10-44	Op de vroege zondagmorgen van 15 oktober 1944 loeiden opnieuw de sirenes in Sliedrecht. Enige jagers van de geallieerde vliegtuigen ontdekken bij het station van Sliedrecht een langs het perron stilstaande militaire goederentrein. Duitse militairen en enige goederenwagons met paarden werden vervoerd. Om 8.15 uur kwam de eerste aanval op de trein. Geallieerde jagers beschoten de trein. Kort na afloop van het alarm verschenen omstreeks 9.00 uur opnieuw vliegtuigen maar nu met bommen. Er volgde een tweede aanval met een bombardement op de trein. [...]	Batenburg (1994), 194, 195	Literatuur	Verdacht	Op basis van stukken uit het gemeentearchief, de 2nd TAF en de luchtfoto analyse blijkt dat er op 15 oktober 1944 twee aanvallen hebben plaatsgevonden op het spoor (markeringsnummers 8259-011 en -012) en nog een derde welke de omgeving van de Rivierdijk (markeringsnummer 8259-034) trof. Uit de stukken blijkt dat een goederentrein het doelwit was van deze aanvallen. De opgegeven coördinaten in de stukken van de 2nd TAF zijn oostelijker gelegen, maar vermoedelijk is er een onzorgvuldigheid in de notering van het coördinaat geslopen, wat vaak voor kwam. Gezien de omschrijving van de feiten en het gemelde in het gemeentearchief is waarschijnlijk dat deze luchtaanval met raketten in verband te brengen is met, de volgens de stukken uit het gemeentearchief, gemelde 'bombardementen' op het station Sliedrecht. De kraters op de luchtfoto's laten eveneens inslagen zien van raketten zien. Daarmee is de melding van een aanval met raketten bevestigd.	Deelgebied 3
	15-10-44	Versch ligt in ons geheugen een Zondag, 15 October 1944. Ook deze dag bracht rouw in ons dorp. Vroeg in den morgen van dezen Zondag loeiden de sirenes en jagers deden een aanval op een militairen trein. Kort na afloop van het alarm, verschenen opnieuw vliegtuigen en bommen troffen enkele woningen aan het eind van den Stationsweg.	Kwant (1945) pag. 9	Literatuur			
	15-10-44	Zondag 15 oktober 1944 gaan de sirenes weer eens af. Geallieerde jagers zijn begonnen aan een aanval op een trein. Deze rijdt, met paarden, militairen en oorlogsmaterieel, aan Sliedrecht voorbij. De trein wordt vol onder vuur genomen. De locomotief komt tot stilstand bij het perron, de goederenwagons staan tot voorbij het Stationsplein. [...]	27 – Oorlogswinter 1944 1996-25, 2009-50	Internet Historische Vereniging Sliedrecht			
	15-10-44	Up: 0810 Down:0855 4 Typhoons 266 sq 32 R/P at 30 Rly trucks in station at D.9763. 32 Raketten afgevuurd op 30 treinwagons in station Sliedrecht.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen			
	15-10-44	'B' Flt rested to-day while two operations were carried out. The first a successful attack on train E. of Dordrecht and the other an attack on tanks in a wood between Tilburg and Breda.	AIR 27/1559/43	The National Archives Londen			
	15-10-44	Up: 0810 Down:0855 Tanks moving East from Breda. No tanks seen. Attacked 30 railway trucks in station East of Dordrecht D9763 32 RP fired NRO. Many strikes on trucks with cannon. One semi-tracked troop carrier attacked E0339 moving South NRO.	AIR 27/1559/44	The National Archives te Londen			
	15-10-44	Up: 08.35 Down: 0925 Shipping strike, no shipping seen. 10-15 trucks on siding D9563 attacked with 24 R/P. 8 D/H and many cannon strikes. 2 hospital ships seen Dordrecht many barges seen in vicinity.	AIR 27/1559/44	The National Archives te Londen			
	15-10-44	Schade, toegebracht tengevolge van de bominslag op Zondag 15 October 1944 omstreeks 8.15 uur; 9 uur en 14.15 uur op en nabij het Stationsplein der Ned. Spoorwegen, den Stationsweg en den Rivierdijk te Sliedrecht. Geheel verwoest werden de woningen, bewoond door het gezien van H. Baas, Stationsweg 208. D. Bonouvrie, Stationsweg No. 210 en de schuur van den veehouder A. Smits, Stationsweg 204. [...] Van de goederenloods der NS eenige ruiten vernield en de oostelijken gevel door bomsplinters beschadigd. [...] De rijwielbewaarplaats van A. de Bondt, Stationsweg, geheel verwoest. [...] Spoor II was door een bom getroffen, doch was deze avonds weer hersteld. [...]	709-1289 709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto		Glasschade aan woningen C9-C41 (oneven nummers) [Kerkbuurt 137-159]. Noot TA: in dit document worden tevens van een groot aantal woningen (vooral aan de Stationsweg) vermeld welke schade zij hebben. Dit betreft grotendeels schade aan ruiten en dakpannen.					
	15-10-44	Schade aan Stationsplein, rijwielstalling, kantoor arbeidsbemiddeling C14 [geen omnummering voor bekend] bominslag op 15 oktober 1944.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	15-10-44	Hierbij heb ik de eer u een opgaaf te doen toekomen van de door bominslag op 15 en 30 oktober 1944 aan de eigendommen der gasfabriek veroorzaakte schade.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	15-10-44	Hieronder gelieve U een opgave aan te treffen van nadien geconstateerde schade, geleden zoowel door bominslag als door Duitse bezetting: Bominslag: Molenstraat [...] Oranjestraat [...] Stationsplein .	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	29-11-44	Op de foto is het stationsgebied van Sliedrecht zichtbaar evenals het stadje zelf. De foto is van prima schaal en redelijke kwaliteit, maar de velden staan wel deels onder water als gevolg van, zo lijkt, regenval. In de omgeving van het station zijn diverse inslagkraters zichtbaar.	Foto 3211 Sortie 4/1336	Wageningen			
Luchtfoto	22-01-45	Op de foto is het stationsgebied en het gebied ten oosten van Sliedrecht zichtbaar. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Het zicht wordt wel wat bemoeilijkt doordat er sneeuw ligt, hoewel enige kraters daardoor duidelijk zichtbaar zijn. In vergelijking met de kraters van foto 3211 zijn de diverse reliëfs van de kraters als gevolg van sneeuwval goed zichtbaar. Deze foto is daarom gebruikt om de kraterlocaties van luchtfoto 3211 te controleren.	Foto 3131 Sortie 4/1651	Wageningen			
Aanval op 15 oktober 1944, 9.00 h en 14.15 h, omgeving spoor en station							
Spoor en station: 8259-011a	15-10-44	Op de vroege zondagmorgen van 15 oktober 1944 loeiden opnieuw de sirenes in Sliedrecht. Enige jagers van de geallieerde vliegtuigen ontdekken bij het station van Sliedrecht een langs het perron stilstaande militaire goederentrein. Duitse militairen en enige goederenwagons met paarden werden vervoerd. Om 8.15 uur kwam de eerste aanval op de trein. Geallieerde jagers beschoten de trein. Kort na afloop van het alarm verschenen omstreeks 9.00 uur opnieuw vliegtuigen maar nu met bommen. Er volgde een tweede aanval met een bombardement op de trein. De locomotief onder de stationskap werd doorzeefd met kogels, terwijl een groot aantal paarden gewond raakte en enige paarden gedood werden. [...] vielen er bommen op de laatste twee woningen van de Stationsweg. [...] de omgeving van het station werd zwaar getroffen. Dit keer lijkt het bombardement gericht te zijn op de nu niet meer bestaande goederenloods achteraan de Stationsweg waar dikwijls munitiewagons ingereden werden. [...] De gasleiding werd aan het einde van de Stationsweg nabij de spoorlijn door een bom beschadigd. Deze inslag was ongeveer 35 meter vanaf het einde van de weg, tussen theetuin E6 en no. 210 van de Stationsweg.	Batenburg (1994), 194, 195	Literatuur	Verdacht	Op basis van stukken uit het gemeentearchief, de 2nd TAF en de luchtfoto analyse blijkt dat er op 15 oktober 1944 twee aanvallen hebben plaatsgevonden op het spoor (markeringsnummers 8259-011 en -012) en nog een derde welke de omgeving van de Rivierdijk (markeringsnummer 8259-034) trof. Uit de stukken blijkt dat een goederentrein het doelwit was van deze aanvallen. De opgegeven coördinaten in de stukken van de 2nd TAF zijn oostelijker gelegen, maar vermoedelijk is er een onzorgvuldigheid in de notering van het coördinaat geslopen, wat vaak voor kwam. Gezien de omschrijving van de feiten en het gemelde in het gemeentearchief is waarschijnlijk dat deze luchtaanval met raketten in verband te brengen is met, de volgens de stukken uit het gemeentearchief, gemelde 'bombardementen' op het station Sliedrecht. Dit mede doordat bij het gegeven coördinaat D9863, bij Giessendam, gebleken is dat er deze dag geen bommen daar vielen. Uit de luchtfoto's blijkt echter dat er bij station Sliedrecht geen sporen zichtbaar zijn van de gemelde 11 bommen. De kraters blijken namelijk raketkraters te zijn.	Deelgebied 3
	15-10-44	Versch ligt in ons geheugen een Zondag, 15 October 1944. Ook deze dag bracht rouw in ons dorp. Vroeg in den morgen van dezen Zondag loeiden de sirenes en jagers deden een aanval op een militairen trein. Kort na afloop van het alarm, verschenen opnieuw vliegtuigen en bommen troffen enkele woningen aan het eind van den Stationsweg.	Kwant (1945) pag. 9	Literatuur			
	15-10-44	Op 15 oktober was het station van Sliedrecht aan de beurt. Een militaire goederentrein met paarden stond langs het perron toen geallieerde jagers 's morgens de trein aanvielen. 's Middags kwamen ze terug met een bommenlast die op het emplacement en het dorp gedropt werd. De locomotief onder de stationskap werd doorzeefd met kogels en een flink aantal paarden moest het met de dood bekopen.	1996-25	Historische Vereniging Sliedrecht			
	15-10-44	[...] Niet alleen het station werd getroffen maar ook de laatste twee woningen aan de Stationsweg, waarbij de heer Jongsma het leven liet.	2016-64	Historische Vereniging Sliedrecht			
	15-10-44	Zondag 15 oktober 1944 gaan de sirenes weer eens af. Geallieerde jagers zijn begonnen aan een aanval op een trein. Deze rijdt, met paarden, militairen en oorlogsmaterieel, aan Sliedrecht voorbij. De trein wordt vol onder vuur genomen. De locomotief komt tot stilstand bij het perron, de goederenwagons staan tot voorbij het Stationsplein. 's Middags volgt nog een bombardement. Niet alleen het station, maar ook de omgeving daarvan wordt getroffen. Op de laatste twee woningen van de Stationsweg vallen bommen. Mannen van het Rode Kruis zetten zich met leeuwenmoed in om slachtoffers te redden. Voor de heer Jongsma komt de hulp te laat. Als hij onder het gevallen puin vandaan gehaald wordt, is hij al overleden.	27 Oorlogswinter 1944 2009-50	- Historische Vereniging Sliedrecht			
8259-011b	15-10-44	Up: 0641 Down: 1050 ca. 11 Spitfires 74 sq Train D9863. 11x500 dropped. Direct hits on 3 wagons. 1 direct hit on building D.9537	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
8259-011b		Noot T&A: geen van de gegeven coördinaten ligt nabij Sliedrecht. Deze melding is in eerste instantie echter wel in verband gebracht met deze locatie, aangezien op coördinaat D9863, nabij Giessendam, geen aanval plaatsvond zoals vermeld. Mogelijk dat dus Sliedrecht getroffen werd en niet Giessendam.				Indien afbakening op basis van kraterpatroon niet kan – zoals geconstateerd is – dan dient bij een raketaanval afgebakend te worden op basis van het doelwit. Dat was in dit geval een goederentrein op het spoor. Uit de luchtfoto's blijkt dat er locaties getroffen zijn die veel verder weg liggen van het doelwit, dan de in de WSCS-OCE gehanteerd stralen voor raketten (respectievelijk 80 en 108 meter), namelijk 228 meter. Daarom is afgeweken van deze richtlijn.	
	15-10-44	15th october 1944, Time: 0850: DD.388. 12 aircraft, led by S/LDR, J.C.F. Hayter, set off to bomb a train moving south at Meteren. This train was not found, and an alternative target was then bombed, a train at Breda; here 3 hits were scored on waggons, and one hit on a building nearby, which gave out heavy white smoke.	AIR 27/642/29	The National Archives te Londen			
	15-10-44	Schade, toegebracht tengevolge van de bominslag op Zondag 15 October 1944 omstreeks 8.15 uur; 9 uur en 14.15 uur op en nabij het Stationsplein der Ned. Spoorwegen, den Stationsweg en den Rivierdijk te Sliedrecht. Geheel verwoest werden de woningen, bewoond door het gezien van H. Baas, Stationsweg 208. D. Bonouvrie, Stationsweg No. 210 en de schuur van den veehouder A. Smits, Stationsweg 204. [...] Van de goederenloods der NS eenige ruiten vernield en de oostelijken gevel door bomsplinters beschadigd. [...] De rijwielpewaarpplaats van A. de Bondt, Stationsweg, geheel verwoest. [...] Spoor II was door een bom getroffen, doch was deze avonds weer hersteld. [...] Glasschade aan woningen C9-C41 (oneven nummers) [Kerkbuurt 137-159]. Noot TA: in dit document worden tevens van een groot aantal woningen (vooral aan de Stationsweg) vermeld welke schade zij hebben. Dit betreft grotendeels schade aan ruiten en dakpannen.	709-1289 709-1305 709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	15-10-44	Schade aan Stationsplein, rijwiellstalling, kantoor arbeidsbemiddeling C14 [geen omnummering voor bekend] bominslag op 15 oktober 1944.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	15-10-44	Hierbij heb ik de eer u een opgave te doen toekomen van de door bominslag op 15 en 30 oktober 1944 aan de eigendommen der gasfabriek veroorzaakte schade.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	15-10-44	Hieronder gelieve U een opgave aan te treffen van nadien geconstateerde schade, geleden zoowel door bominslag als door Duitse bezetting: Bominslag: Molenstraat [...] Oranjestraat [...] Stationsplein .	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	Luchtfoto	29-11-44	Op de foto is het stationsgebied van Sliedrecht zichtbaar evenals het stadje zelf. De foto is van prima schaal en redelijke kwaliteit, maar de velden staan wel deels onder water als gevolg van, zo lijkt, regenval. In de omgeving van het station zijn diverse inslagkraters zichtbaar evenals schade aan enkele woningen.	Foto 3211 Sortie 4/1336			
Luchtfoto	22-01-45	Op de foto is het stationsgebied en het gebied ten oosten van Sliedrecht zichtbaar. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Het zicht wordt wel wat bemoeilijkt doordat er sneeuw ligt, hoewel enige kraters daardoor duidelijk zichtbaar zijn. In vergelijking met de kraters van foto 3211 zijn de diverse reliëfs van de kraters als gevolg van sneeuwval goed zichtbaar. Deze foto is daarom gebruikt om de kraterlocaties van luchtfoto 3211 te controleren.	Foto 3131 Sortie 4/1651	Wageningen			
20001160	2000	Op basis van een getuigenverklaring van tweede hand (dhr. Boer): (...) Op locatie Sliedrecht-1 (km 11.625) zijn over een lengte van 30 meter (perceelbreedte) op een lijn 35 meter noord van de Parallelweg, drie bommen ingeslagen waarvan twee geëxplodeerd en één niet geëxplodeerd. De exacte plaats van de inslagopening van de niet geëxplodeerde bom kan door dhr. Boer niet meer worden aangewezen. De grondstructuur ter plaatse bestaat uit een vaste bovenlaag van ongeveer 50 cm dik. Onder deze dunne bovenlaag bevindt zich zeer slappe grond tot +- 14 m-mv, waar zich de eerste harde zandlaag bevindt. Locatie Sliedrecht-1: Uit de stukken blijkt niet of de niet geëxplodeerde bommen daadwerkelijk zijn geruimd	EOD	EOD			
Aanval op 15 oktober 1944, 14.15 h, omgeving Rivierdijk							
Rivierdijk: 8259-034	15-10-44	Op de vroege zondagmorgen van 15 oktober 1944 loeiden opnieuw de sirenes in Sliedrecht. Enige jagers van de geallieerde vliegtuigen ontdekken bij het station van Sliedrecht een langs het perron stilstaande militaire goederentrein. Duitse militairen en enige goederenwagons met paarden werden vervoerd. Om 8.15 uur kwam de eerste aanval op de trein. Geallieerde jagers beschoten de trein. Kort na afloop van het alarm verschenen omstreeks 9.00 uur opnieuw vliegtuigen maar nu met bommen. Er volgde een tweede aanval met een bombardement op de trein. De locomotief onder de stationskap werd doorzeefd met kogels, terwijl een groot aantal paarden gewond raakte en enige paarden gedood werden. [...] vielen er bommen op de laatste twee woningen van de Stationsweg. [...] de omgeving van het station werd zwaar getroffen. Dit keer lijkt het	Batenburg (1994), 194, 195	Literatuur	Onverdacht	Op basis van stukken uit het gemeentearchief en literatuur blijkt dat er op 15 oktober 1944 twee aanvallen hebben plaatsgevonden op het spoor (markeringsnummers 8259-011 en -012) en nog een derde welke de omgeving van de Rivierdijk (markeringsnummer 8259-034) trof. Specifiek wordt er gemeld 'nabij het Stationsplein der Ned. Spoorwegen, den Stationsweg en den Rivierdijk'. In de individuele schade meldingen van het stuk waar dit genoemd wordt komt er geen specifieke verwijzing terug naar de Rivierdijk, alleen (naast de Stationsweg) meldingen bij de Kerkbuurt. Vermoedelijk wordt hiermee hetzelfde bedoeld en werd de term Rivierdijk als een wijk indicatie	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Rivierdijk/ Kerkbuurt: 8259-034		bombardement gericht te zijn op de nu niet meer bestaande goederenloods achteraan de Stationsweg waar dikwijls munitiewagons ingereden werden. [...] De gasleiding werd aan het einde van de Stationsweg nabij de spoorlijn door een bom beschadigd. Deze inslag was ongeveer 35 meter vanaf het einde van de weg, tussen theetuin E6 en no. 210 van de Stationsweg.				gebruikt in plaats van als straatnaam. Op de luchtfoto's zijn er in de omgeving van de Kerkbuurt echter geen eenduidige sporen van inslagen zichtbaar. Er zijn dus geen aanvullende bronnen die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de gemelde aanval. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	
	15-10-44	Op 15 oktober was het station van Sliedrecht aan de beurt. Een militaire goederentrein met paarden stond langs het perron toen geallieerde jagers 's morgens de trein aanvielen. 's Middags kwamen ze terug met een bommenlast die op het emplacement en het dorp gedropt werd. De locomotief onder de stationskap werd doorzeefd met kogels en een flink aantal paarden moest het met de dood bekopen.	1996-25	Historische Vereniging Sliedrecht			
	15-10-44	Schade, toegebracht tengevolge van de bominslag op Zondag 15 October 1944 omstreeks 8.15 uur; 9 uur en 14.15 uur op en nabij het Stationsplein der Ned. Spoorwegen, den Stationsweg en den Rivierdijk te Sliedrecht. Geheel verwoest werden de woningen, bewoond door het gezien van H. Baas, Stationsweg 208. D. Bonouvrie, Stationsweg No. 210 en de schuur van den veehouder A. Smits, Stationsweg 204. [...] Van de goederenloods der NS eenige ruiten vernield en de oostelijken gevel door bomsplinters beschadigd. [...] De rijwielpewaarpplaats van A. de Bondt, Stationsweg, geheel verwoest. [...] Spoor II was door een bom getroffen, doch was deze avonds weer hersteld. [...] Glasschade aan woningen C9-C41 (oneven nummers) [Kerkbuurt 137-159]. Noot TA: in dit document worden tevens van een groot aantal woningen (vooral aan de Stationsweg) vermeld welke schade zij hebben. Dit betreft grotendeels schade aan ruiten en dakpannen. Er wordt in de individuele schade meldingen niet meer verwezen naar de Rivierendijk.	709-1289 709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
Luchtfoto	29-11-44	Op de foto is het stationsgebied van Sliedrecht zichtbaar evenals het stadje zelf. De foto is van prima schaal en redelijke kwaliteit, maar de velden staan wel deels onder water als gevolg van, zo lijkt, regenval. Door de sterke schaduwwerking richting het noorden zijn niet alle details rond het bebouwde gebied even goed zichtbaar. Er zijn in de omgeving van de Kerkebuurt geen eenduidige sporen van inslagen zichtbaar.	Foto 3211 Sortie 4/1336	Wageningen			
Luchtfoto	22-01-45	Op de foto is het stationsgebied en het gebied ten oosten van Sliedrecht zichtbaar, ook valt nog een klein deel van het dorp Sliedrecht binnen deze foto. De foto is van prima schaal en kwaliteit. In vergelijking met de kraters van foto 3211 (stationsgebied) zijn de diverse reliëfs van de kraters als gevolg van sneeuwval goed zichtbaar. Deze foto is daarom extra geraadpleegd om te bepalen of er nabij de Kerkbuurt inslagen zichtbaar zijn.	Foto 3131 Sortie 4/1651	Wageningen			
Bomaanval op schepen op 16 oktober 1944							
8259-029 Indicatief	16-10-44	Up: 15:09 Down: 18:01 11 Spitfires 308sq Roosendaal-Dordecht-Zaltbommel 4 barges dest D.5264, D.9463. MET (1-0-0) 22x500 used. Tijdens deze missie werden 22 500-ponders gebruikt. Vier binnenvaartschepen werden vernietigd bij Hellevoetsluis en Sliedrecht, ook een voertuig vernietigd.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Onverdacht	Uit stukken van de 2nd Tactical Air Force kan opgemaakt worden dat ze een aanval uitgevoerd zouden hebben nabij het onderzoeksgebied, met als doel het binnenvaartschepen. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de enige aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de exacte locatie van deze aanval kan worden geverifieerd. Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen explosieven in het onderzoeksgebied liggen.	Onverdacht
	16-10-44	Section of three a/c takes off on armed recce, but return in 15 minutes duue to bad weather. Weather clears sufficiently in the afternoon to permit a section of 6 machines to take off at 15.50 hrs and one of 5 a/c at 16.00 on armed recce in Holland. 22 250 lb bombs were dropped on enemy concentrations near Rotterdam, and four barges and one MET were destroyed. Intense flak was encountered, and a numer of Ships and barges were observed and reported.	AIR 27/1678/91	The National Archives te Londen			
	16-10-44	Armed recce on trains, Met and barges in area A and B 22x250 lbs of bombs were dropped, 12x 250 at D.2564, 1 barge being destroyed and then 10x 250 at D.9463, 3 barges being destroyed, at E. 2958, 1 MET flamer was obtained cannon and MG being used.	AIR 27/1678/92	The National Archives te Londen			
Auto bij viaduct A15 beschoten							
Geen	17-10-44	Hiermee verklaar ik [...] Wachtmeester der Marechaussee, behorende tot de pos Giessendam, in opdracht van mij Postcommandant, U het navolgende te berichten: Op den 17en oktober 1944 omstreeks 14.40 uur, werd door Engelsche Jachtvliegtuigen, een vierwielige vrachtauto, beladen met druiven, besteed voor de Duitsche Weermacht in Gorinchem, op den Rijksweg No. 15 onder het viaduct, onder de gemeente Giessendam, beschoten. Hierbij werd een onbekend burger, die den chauffeur gevraagd had mede te mogen rijden, in zijn arm getroffen en twee Duitsche militairen, welke zich bij een daar ter plaatse staande luchtdoelmitrailleur bevonden, gedood.	647 - 1407	Gemeentearchief Giessendam	Onverdacht	Uit de melding, afkomstig uit het gemeentearchief van Giessendam, blijkt dat er een vrachtauto beschoten in op de Rijksweg 15, onder de gemeente Giessendam. Er zijn in de voormalige gemeente Giessendam meerdere viaducten bij de Rijksweg 15, onder andere één op de grens met Sliedrecht. Aangezien er geen andere bronnen, zoals de literatuur, melding maken van deze beschieting in relatie tot de gemeente Sliedrecht, is het aannemelijk dat het een oostelijker gelegen viaduct betreft, en niet die op de gemeentegrens met Sliedrecht. De	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		De vrachtauto behoorde in eigendom toe aan A.J. De Koning, wonende te Rotterdam. Nadat de brandende auto door personeel der Giessendamsche brandweer was gebluscht, is den auto van den Rijksweg verwijderd.				beschieting heet dus te ver van het onderzoeksgebied plaatsgevonden om er op van invloed te zijn.	
Twee aanvallen op 30 oktober 1944							
9.30 h:Geen 10.00 h: 8259-021	30-10-44	Op maandag 30 oktober 1944 omstreeks 9.30 uur werd door een Engels vliegtuig een Duitse colonne op de Rijksweg A-15 beschoten. De geneeskundige dienst was snel ter plaatse, doch toen de eerste hulp verleend werd aan de gewonden, werd de Rode Kruis ploeg ook onder vuur genomen. [...] Dezelfde dag, ruim een half uur later, vallen vliegtuigen om 10.00 uur aan op de Kaai te Sliedrecht tussen de Gasfabriek en de Watertoren. Bij deze beschieting en bombardement vielen geen doden of gewonden. Er was echter zeer veel materiële schade aan woningen. [...]	Batenburg (1994), 195, 196	Literatuur	Verdacht	<u>9.30 h</u>: Er is geen exacte locatie van de beschieting bekend. Er kan zodoende geen verdacht gebied afgebakend worden op basis van deze beschieting. <u>10.00 h</u>: Op 30 oktober 1944 in de ochtend voerden vier Spitfires een bombardement uit op voertuigen op de A15 ter hoogte van de grens tussen gemeentes Sliedrecht en Hardinxveld-Giessendam. Hierbij meldden de piloten een voertuig vernietigd en brandend achtergelaten te hebben, wat in stukken uit het gemeentearchief bevestigd wordt. Op de luchtfoto's zijn in deze omgeving inderdaad kraters zichtbaar. Elk aanvallend toestel had twee bommen van 250 lbs en één bom van 500 lbs mee, die allen – op één bom van 500 lbs na – afgeworpen zijn. Het aantal zichtbare kraters is echter slechts tien, wat betekent dat er mogelijk één blindganger was. Op basis van de grote afstand tussen de inslagen van de losse 500 bs bommen en de setjes van 250 lbs bommen en achtergrond kennis bij T&A betreffende voorkeur voor afwerpen van de piloten (let op, de voorkeur van de piloten ging soms in tegen wat de ingestelde onderzoeken aangeven) is het uitgangspunt dat bij de aanval elk toestel in duikvlucht of eerst de 500 lbs bom en daarna de 250 lbs bommen, of omgekeerd, zijn bommen afwierp. Uit de luchtfoto interpretatie blijkt dat er bij locaties 1, 3 en 4 op de onderstaande afbeelding twee bommen zijn ingeslagen. Bij punt 1 zijn ze zeer dicht bij elkaar ingeslagen. Bij punten 2, 5, 6 en 7 is telkens één bomkrater zichtbaar. Uit de spreiding van de kraters kan opgemaakt worden dat er of bij punt 2 of bij punt 5 een krater/inslag mist. Aangezien de krater onder punt 5 kleiner is dan de krater bij punt 2, wordt aangenomen dat er bij punt 5 een 250 lbs bom is ontploft. Bij punten 2, 6 en 7 zijn dan de drie afgeworpen 500 lbs bommen tot ontploffing gekomen terwijl er bij punt 5 één inslag van een 250 lbs bom mist. Hier wordt dus de blindganger verwacht.	Deelgebied 4
	30-10-44	Op 30 oktober 1944 omstreeks 9.24 uur had een aanval door enige vliegtuigen plaats ter hoogte van den rijksweg 15 in deze gemeente, waarbij een burgerpersoon, afkomstig uit Rotterdam, werd gedood. Ongeveer een half uur later had wederom een aanval door vliegtuigen plaats, thans met bommen en boordwapenen, in de omgeving van de gasfabriek op de grens der gemeente. Hierbij werden twee personen zoo ernstig gewond dat zij kort daarop overleden.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	Rapport betreffende gebeurtenissen en verrichtingen op Maandag 30 October 1944. ± 9.30 uur v.m. alarm. [...] Opdracht ontvangen van hoofdpst om met de wagen en 4 manschappen naar de Rijksweg te vertrekken om een gewonde (waarschijnlijk reeds overleden) op te gaan halen. Deze moest zich bevinden ten Oosten van viaduct stationsweg ongeveer ter hoogte van Vlot. [...] Overwogen om in plaats van Rijksweg de Tiendeweg uit te rijden wegens betere gelegenheid tot dekking voor vliegtuigen. [...] Alzo Rijksweg opgereden, laten stoppen op ± 200 m van brandende auto [...] Met onze wagen op veilige afstand langs brandende auto gereden, daar bleek dat overledene een heel stuk hier voorbij lag. Bij aankomst aldaar vertoonden zich vliegtuigen boven ons. Dekking gezocht. Na enige malen over ons heen gecirkeld te hebben, beschoten deze een naderende colonne Rotterdammers, w.o. paar en wagens. [...] weer vliegtuigen – dekking – bleven cirkelen en gooiden tenslotte bommen uit, die op de Kaai terecht kwamen. [...] Ordonnans van hoofdpst om 2 manschappen die met A. Hartog per luxe auto naar Tiendweg moesten om gewonden op te halen.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	Bij den op Maandag 30 October 1944 des voormiddags te omstreeks 10 uur plaats gehad hebbende aanval uit vliegtuigen met boordwapens en bommen werd de volgende schade toegebracht: De woningen, bewoond door de gezinnen Middelkoop, A7 [A5 werd Rivierdijk 1, geen omnummering voor A7]; Kwakernaak, A9 [Rivierdijk 3]; wed. E.v.d.Horst, A28 [A32 werd Rivierdijk 2, geen omnummering voor A28] en K. Middelkoop, A30 [A32 werd Rivierdijk 2, geen omnummering voor A30] werden zwaar beschadigd, terwijl van de navolgende woningen en gebouwde eigendommen voornamelijk schade aan ruiten en pannen werd toegebracht. Noot T&A: op dit document staan vervolgens meer dan 100 woningen genoemd met voornamelijk schade aan ruiten en dakpannen. Hierbij wordt onder andere de “gasfabriek gemeente Sliedrecht te Giessendam kantoor ketelhuis en woning directeur” gemeld en “watertoren A230 filtergebouw”.	709-1289 709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	Hierbij heb ik de eer u een opgaaf te doen toekomen van de door bominslag op 15 en 30 oktober 1944 aan de eigendommen der gasfabriek veroorzaakte schade.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	Nabij viaduct Giessendam-Sliedrecht fl. 450,- Schade gasfabriek, woonhuis en kantoor circa fl. 4000,-	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	Schade aan woning A32 [Rivierdijk 2] door bominslag op 30 oktober 1944. Ook schade aan woningen A54, A56 en A64 [Rivierdijk 18, 20, 28].	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	In verband met het feit dat op Maandag 30 October 1944 in gemeente Sliedrecht op Rijksweg no. 15 bij het ontploffen van uit een vliegtuig afgeworpen bommen [...] heb ik, Arie Martinus Graafland, [...] een onderzoek ingesteld. Het lijk van den persoon die terstond werd gedood vertoonde ik aan Cornelius Hendrik van den Berg, oud 39 jaar, arbeider, wonende te Rotterdam, Oleanderstraat 22b, die verklaarde "[...] Op maandag 30 oktober omstreeks 9.30 bevond ik mij [...] op Rijksweg 15. Terwijl wij daar waren werden door vliegtuigen bommen uitgeworpen. Van Rijn werd door bomscherven aan het hoofd verwond en onmiddellijk gedood.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht			
	30-10-44	Up: 8:00 Down: 13:50 8 spitfires van 308 Squadron 16 x 250 and 7 x 500 on MET D.8854, 9863. Claim: HDT. 1-0-0, 1 M/C destroyed.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen			
							

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto		8 Spitfires van 308 Squadron wierpen 16 stuks 250 lbs bommen en 7 stuks 500 lbs bommen af op een vijandelijke, gemotoriseerde voertuigen bij D.8854 en D.9863. Noot T&A: dit tweede coördinaat ligt op de grens tussen de gemeente Sliedrecht en Hardinxveld-Giessendam.					
	30-10-44	308 Squadron: Two sections of 4 a/c operated in the Dordrecht-Gorinchem, dive bombing enemy targets and strafing MET. 1 MET is claimed as flamer, one m/g position as damaged. No further operations on that day due to bad weather. Twee secties van 4 vliegtuigen opereerden in de omgeving Dordrecht-Gorinchem, voerden duikbombardementen op vijandelijke doelwitten uit en beschoten gemotoriseerde vijandelijk voertuigen. Eén zo'n voertuig in brand geschoten en één machinegeweeropstelling beschadigd. Geen verdere operaties deze dag wegens het slechte weer.	AIR 27/1678/91	The National Archives te Londen			
	30-10-44	Four Spitfires up at 9:30, down at 10:45 Four Spitfires up at 9:45, down at 10:50 On operation DD.673 Armed Recco on movement reported in area Dordrecht-Gorinchem, 8x 250 lbs and 4x 500 lbs of bombs were dropped at D.8856, results not observed, 6x 250 and 3x 500 lbs dropped at D.9863, no results seen, one bomb 1x 500 hung up. At D.9863 – 1 MET was destroyed and at E.0648 – 1 M/G damaged, cannon and M/G's being used. [...] Vier Spitfires stegen op om 9:30 uur en landden om 10:45 uur Vier Spitfires stegen op om 9:45 uur en landden om 10:50 uur Gewapende verkenning naar bewegingen in de omgeving Dordrecht-Gorinchem. 8x 250 lbs en 4x 500 lbs bommen afgeworpen bij D.8856 (Noot TA: buiten deze gemeente), geen resultaat waargenomen. 6x 250 lbs en 3x 500 lbs afgeworpen bij D.9863 (Noot TA: coördinaat duidt op locatie op grens van de gemeente Sliedrecht met de gemeente Hardinxveld-Giessendam), geen resultaat gezien, één bom van 500 lbs bleef hangen. Bij D.9863 één vijandelijk, gemotoriseerd voertuig vernietigd en bij E.0648 (Noot TA: ver buiten deze gemeente) een machinegeweeropstelling beschadigd. Machinegeweren en boordkanonnen gebruikt.	AIR 27/1678/92	The National Archives te Londen			
	12-09-44	De luchtfoto is van vrij goede kwaliteit en schaal. De foto is in dit geval gebruikt om de situatie inzichtelijk te maken van vóór het bombardement van 30 oktober 1944 en daarmee de luchtfoto-analyse van de luchtfoto van erna te verbeteren. Er zijn in of nabij het onderzoeksgebied geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4118 Sortie 106G/2847	Wageningen			
	Luchtfoto	29-11-44	De luchtfoto dekten het gebied ten oosten van Sliedrecht, zijn van goede schaal en vrij goede kwaliteit. Doordat de velden nat zijn, zijn niet alle sporen eenduidig te herkennen. Er zijn enkele kraters zichtbaar rondom de A15 ter hoogte van het huidige Trapezium. Twee kraters lijken direct ten oosten van de voormalige Sliedrechtse dijk (huidige Rivierdijk) zichtbaar, daar waar deze dijk noord-zuid loopt. Ten westen van deze dijk is pal ten noorden van de A15 een bomkrater te zien. Verder naar het westen zijn nog eens twee kraters in velden ten noorden van de A15 en één net ten zuiden ervan zichtbaar. Nog wat verder naar het westen is nog een krater tegen de noordkant van de A15 te zien. Noordelijker is er bij het spoor een grote inslagkrater zichtbaar en helemaal naar het oosten, net buiten de huidige gemeente grens is een laatste krater zichtbaar.	Foto 3179 Sortie 4/1336			
Luchtaanval ochtend op 7 november 1944							
8259-030	07-11-44	Up: 09:50 Down: 13:05 12 Spitfires 222sq Rail interdiction: 4x 500 on bridge, E.2570, 1 N/M 3x 500 on bridge E.2069, NRO 3x500 on embankment D.9364. 1 hit. 1 MET destroyed. 1 MET destroyed at E.2473 Aanval op spoor: Drie 500-lbs bommen op het talud tussen Sliedrecht en Papendrecht. Eén treffer. Een voertuig vernietigd bij Culemborg	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Onverdacht	Uit stukken van de 2nd Tactical Air Force kan opgemaakt worden dat er een aanval uitgevoerd zouden zijn nabij het onderzoeksgebied, net ten westen van de gemeentegrens met Papendrecht, met als doel het spoor. Uit de gemeentearchiefstukken blijkt dat het spoor te Sliedrecht is getroffen. Er werden drie bommen van 500 lbs afgeworpen. De locaties van twee van de kraters die op de luchtfoto zichtbaar zijn komen precies overeen met de omschrijving in het politierapport. De omschrijving van de derde bom klopt echter niet helemaal met de locatie op de luchtfoto. Uit de luchtfoto blijkt dat er een bom in ingeslagen ten noorden van het viaduct, terwijl het politierapport een locatie tussen het viaduct en de spoorbrug noemt. Aangezien er in het omschreven gebied, tussen viaduct en brug geen andere eenduidige sporen van ingeslagen bommen zichtbaar zijn, de bommen van de middag-aanval op een andere locatie zijn neergekomen en er geen andere bron voor deze derde krater is, wordt aangenomen dat deze krater inderdaad de derde ingeslagen bom van deze aanval betreft. In het politierapport is dan dus een foutje gemaakt in de omschrijving.	Onverdacht
	07-11-44	Up early, but took off at 10.00 hrs. F/Lt K.J. MacDonald returned with engine trouble and F/Lt W.G. Mart took over the load and the squadron bombed the railway between Dordrecht and Lucht in fours. W/O R.E. Drennan claimed one M.T. flamer, F/O A.A. McIntyre one flamer, one damaged. An identical show was laid on at mid-day, Yellow section scoring four near misses and knocking a train off the line. Blue and Yellow lands at Antwerp for fuel. F/O C.G.P. Deck was hit by 20 mm in port guns but returned safely. Plenty of flak everywhere.	AIR 27/1372/41	The National Archives te Londen			

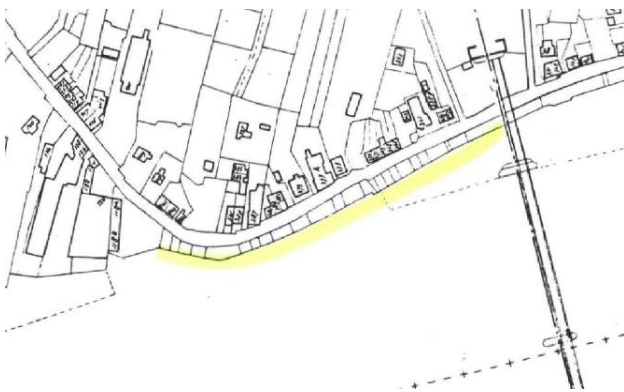
Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto	07-11-44	222 squadron Up 09.50 Down 11.10 The squadron, taking off in fours, bombed the railway between Dordrecht and Lucht. 2 flamers, 1 damaged claimed Up 12.10 Down 13.00 An identical show was carried out in the afternoon, Yellow section scoring four near misses and knocking a train off the line. Flak was intense.	AIR 27/1372/42	The National Archives te Londen		Aangezien alle afgeworpen bommen daarmee ontploft zijn, zijn er naar aanleiding van deze ochtend-aanval dus geen blindgangers te verwachten.	
	07-11-44	13.45 uur Op last van den ... gemeld aan de militaire autoriteiten van de Julianaschool, ... an den ... Hackenbruch, dat er omstreeks 10.50 uur bommen waren afgeworpen en wel 1 in het talud van de spoorlijn nabij de wachtpost Baad [slecht leesbaar]; 1 aan de westzijde in het weiland ... in de nabijheid van de wachtpost Baad. Verder 1 bom [slecht leesbaar] in een weiland aan de westzijde van den spoorlijn tusschen het viaduct en de spoorbrug. Bij deze aanval warden twee telefoon of telegraaf lijnen vernield. Eveneens werd een blood gelegd. Noot TA. Op elke plek waar er ... staan is een woord niet leesbaar.	711-354	Gemeentearchief Sliedrecht			
	29-11-44	De luchtfoto dekt het gebied ten westen van Sliedrecht, is van goede schaal en vrij goede kwaliteit. Er zijn drie kraters zichtbaar in weilanden noorden van de kruising van het spoor met A15. Eén van deze inslagen ligt op 190 meter van het spoor.	Foto 4184 Sortie 4/1336	Wageningen			
Luchtaanval middag op 7 november 1944							
8259-031	07-11-44	Up:1200 Down:1330 8 Spitfires 222 sq 8X500, 4 hits on line D.945638, 4x500 on train of 3 trucks and 2 locos E.325665, 2 near misses; 2 locos damaged, 1 derailed,	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Verdacht	Bij het tweede bombardement van deze dag werden vier 500-ponders afgeworpen op het spoor aan de westkant van Sliedrecht. In de gemeentearchiefstukken worden drie bommen gemeld waarvan één locatie overeenkomt met de bomkrater van luchtfoto 3211 en de locatie Sliedrecht-2 in de mora. Van de andere twee gemeld bommen is niet eenduidig of ze zijn ontploft aangezien er rond de Tolsteeg geen eenduidige sporen van ingeslagen bommen zichtbaar zijn. In de mora wordt echter wel een blindganger gemeld op de locatie Sliedrecht-3. Aangenomen wordt dat deze aan de onderhavige aanval te relateren is. In deze omgeving is de enige duidelijke locatieaanduiding de Tolsteeg of het spoor, verder zijn er geen eenduidige landschapskmerken te benoemen in de wijde omgeving. De locatie van de blindganger zou zodoende dus voldoen aan de melding 'nabij de Tolsteeg'. Als er inderdaad bommen direct (in tegenstelling tot nabij) bij de Tolsteeg ontploft zouden zijn, kan aangenomen worden dat dit duidelijk gemeld zou zijn aangezien er bij het kruispunt Tolsteeg – spoor een boerderij staat. Deze zou dan zeker schade opgelopen moeten hebben. Aangezien elk toestel één bom afwierp, is de locatie van de blindgangers niet direct te relateren aan de kraterlocaties, wel indirect, aangezien al deze toestellen het spoor als doelwit hadden. Er is daarom afgebakend op doelwit, het spoor, ter hoogte van de krater zoals zichtbaar op de luchtfoto en ter hoogte van het spoor ter hoogte van de in de mora aangeduide blindganger, locatie Sliedrecht-3.	Deelgebied 14
	07-11-44	Up early, but took off at 10.00 hrs. F/Lt K.J. MacDonald returned with engine trouble and F/Lt W.G. Mart took over the load and the squadron bombed the railway between Dordrecht and Lucht in fours. W/O R.E. Drennan claimed one M.T. flamer, F/O A.A. McIntyre one flamer, one damaged. An identical show was laid on at mid-day, Yellow section scoring four near misses and knocking a train off the line. Blue and Yellow lands at Antwerp for fuel. F/O C.G.P. Deck was hit by 20 mm in port guns but returned safely. Plenty of flak everywhere.	AIR 27/1372/41	The National Archives te Londen			
	07-11-44	222 squadron Up 09.50 Down 11.10 The squadron, taking off in fours, bombed the railway between Dordrecht and Lucht. 2 flamers, 1 damaged claimed Up 12.10 Down 13.00 An identical show was carried out in the afternoon, Yellow section scoring four near misses and knocking a train off the line. Flak was intense.	AIR 27/1372/42	The National Archives te Londen			
	07-11-44	13.45 uur Eveneens gemeld dat er omstreeks 12.40 uur weer een drietal bommen waren afgeworpen en wel 1 bom omstreeks 300 meter westelijk van het station aan de noordzijde van den spoorbaan in het weiland en twee bommen, ... één aan weers zijden van den spoorlijn nabij de Tolsteeg, waardoor schade aan de telefoon- en telegraafdraden werd aangericht Noot TA. Op elke plek waar er ... staan is een woord niet leesbaar.	711-354	Gemeentearchief Sliedrecht			
	29-11-44	De luchtfoto's dekken het gebied ten westen van Sliedrecht, is van goede schaal en vrij goede kwaliteit. Op foto 3211 is in het weiland ten (noord)westen van het station een bomkrater zichtbaar. Op foto 4184 zijn geen eenduidige kraters zichtbaar in weilanden rond de Tolsteeg.	Foto 3211, 4184 Sortie 4/1336	Wageningen			
20001160	2000	Op basis van een getuigenverklaring van tweede hand (dhr. Boer): (...) Op locatie Sliedrecht-2 km (10.9) is op ongeveer 10 meter noord van de Paralelweg één geëxplodeerde bom gevallen waarbij een grote krater is gevormd die begin jaren vijftig is opgevuld met huisvuil. Deze krater is recentelijk gesaneerd. Op locatie Sliedrecht-3 (km 10.7) is op ongeveer vijftig meter noord van de Paralelweg één bom gevallen en niet geëxplodeerd. De grondstructuur ter plaatse bestaat uit een vaste bovenlaag van ongeveer 50 cm dik. Onder deze dunne bovenlaag bevindt zich zeer slappe grond tot +- 14 m-mv, waar zich de eerste harde zandlaag bevindt.	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht								
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal			
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
		Locatie Sliedrecht-2: Gezien het feit dat er hier geen blindganger werd gemeld vond men geen nader onderzoek nodig. Locatie Sliedrecht-3: Gezien de aard van de geplande werkzaamheden van GasUnie was geen nader onderzoek nodig.						
Luchtfoto's 29 november 1944								
Luchtfoto	29-11-44	Op de foto's dekken het grootste deel van de gemeente Sliedrecht. De foto's zijn van prima schaal en redelijke kwaliteit, de velden staan deels onder water als gevolg van, zo lijkt, regenval. Op foto 3179 zijn er enkele kraters zichtbaar rondom de A15 ter hoogte van het huidige Trapezium. Twee kraters lijken direct ten oosten van de voormalige Sliedrechtse dijk (huidige Rivierdijk) zichtbaar, daar waar deze dijk noord-zuid loopt. Ten westen van deze dijk is pal ten noorden van de A15 een bomkrater te zien. Verder naar het westen zijn nog eens twee kraters in velden ten noorden van de A15 en één net ten zuiden ervan zichtbaar. Nog wat verder naar het westen is nog een krater tegen de noordkant van de A15 te zien. Noordelijker is er bij het spoor een grote inslagkrater zichtbaar en helemaal nar het oosten, net buiten de huidige gemeente grens is een laatste krater zichtbaar. Daarnaast zijn rondom de kruising van de A15 met de huidige Rivierdijk loopgraven zichtbaar en net ten noorden ervan stellingen. Op foto 3211 zijn er in de omgeving van het station diverse kraters van raketinslagen zichtbaar evenals schade aan enkele woningen. In het weiland ten (noord)westen van het station een bomkrater zichtbaar. Op foto 4184 zijn drie kraters zichtbaar in weilanden noorden van de kruising van het spoor met A15. De velden zijn vrij nat, waardoor mogelijk inslagen niet eenduidig te herkennen zijn.	Foto's 3179, 3211, 4184 Sortie 4/1336	Wageningen	Onverdacht	<u>Bomkraters nabij de A15 en spoor (3179)</u> : Zie de analyse bij markeringsnummer 8259-021. <u>Loopgraven en stellingen (3179)</u> : Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er loopgraven en stellingen binnen het onderzoeksgebied aanwezig waren. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn deze gebieden naoorlogs geroerd bij aanleg van op- en afritten van de A15, of andere wegen. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden. <u>Raketkraters station (3211)</u> : Zie analyse van markeringsnummers 8259-011 en -012. <u>Bomkrater ten westen van station (3211)</u> : Zie analyse van markeringsnummers 8259-031. <u>Bomkraters ten noorden van kruising Spoor-A15 (4184)</u> : Zie de analyse bij markeringsnummer 8259-031.	Onverdacht	
Luchtaanval op Sliedrecht op 8 december 1944								
8259-032	08-12-44	Enkele andere, zoogenaamde kleine bombardementen en beschietingen hebben wij, Sliedrechtse, moeten mee maken, zoals wijk A op 8 December 1944. Hoewel daar verscheidene woningen zeer ernstig getroffen en onbewoonbaar werden, bleken hier geen mensenlevens te betreuren.	Kwant (1945) pag. 9	Literatuur	Onverdacht	De literatuur maakt melding van zogenaamde “kleine bombardementen en beschietingen” waarvan één op 8 december 1944 wijk A ter hoogte van de watertoren getroffen zou hebben. Echter wordt dit niet door andere bronnen, zoals het gemeentearchief, bevestigd. Ook de luchtfoto laat geen sporen ervan zien. Er is zodoende geen feitenmateriaal op basis waarvan een verdacht gebied afgebakend kan worden.	Onverdacht	
	08-12-44	Op 8 december 1944 was er opnieuw een beschieting en bombardement op de dijk in wijk-A ter hoogte van de watertoren. Er waren geen doden te betreuren. Wel was er veel materiële schade. Enige woningen werden ernstig getroffen en sommigen bleken onbewoonbaar geworden.	Batenburg (1994), 196	Literatuur				
	08-12-44	Mora 20001160 Bombardement op wijk A te Sliedrecht in het gebied tussen de gemeentegrens Giessendam/Sliedrecht en de Boslaan.	EOD	EOD				
	Luchtfoto	22-01-45	De foto dekt het zuidoostelijke deel van de gemeente. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Het landschap is bedekt met sneeuw wat de interpretatie kan bemoeilijken, omdat sporen van oorlogshandelingen mogelijk bedekt zijn. Ook de sterkte schaduw nabij bebouwing kan de zichtbaarheid van details tegenwerken. In de omgeving van de watertoren zijn geen eenduidige sporen van de aanval of schade zichtbaar.	Foto 4167 Sortie 4/1651				Wageningen
	Luchtfoto	17-04-45	De foto dekt het zuidoostelijke deel van de gemeente. De foto is van prima schaal en kwaliteit. In de omgeving van de watertoren zijn geen eenduidige sporen van de aanval of schade zichtbaar.	Foto 3106 Sortie 4/2332				Wageningen
Luchtaanval op Sliedrecht op 10 december 1944								
8259-013	10-12-44	Acht Typhoons van het 257e Squadron vallen op zondag 10 december om 12.00 uur de spoorbrug over de Beneden-Merwede bij Baanhoek (km 87.33 in de Betuwelijn naar Geldermalsen) met zes bommen van 500 pond en tien van 1.000 pond aan. De oostelijke hoofdligger van overspanning 2 is aan het bovenwindverband en de diagonalen door scherven enigszins beschadigd. De rijvloer van dikke planken is vernield. Eisenbahnpioniere beginnen meteen met de herstelwerkzaamheden. Vanaf zondag 17 december is de brug weer berijdbaar.	Huurman (2001), pag. 361	Literatuur	Verdacht	<u>Bommen op spoor(brug)</u> : Uit diverse bronnen blijkt dat Typhoons, uitgerust met bommen van 500 en 1.000 lbs, de spoorbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht bombardeerden. De luchtfoto bevestigt dit – er zijn kraters nabij de brug op de zuidelijke over zichtbaar. Ook werden er eind jaren '70 bij baggerwerkzaamheden in deze omgeving bommen aangetroffen. Aangezien het aantal afgeworpen bommen niet overeen komt met het aantal kraters en vondsten, en getuigen melden dat er vermoedelijk niet ontplofte bommen in het water zijn gevallen, zouden er ter plaatse nog blindgangers aanwezig kunnen zijn. Doordat een deel van de bommen in het water terecht is gekomen kan er niet worden afgebakend op kraterpatroon, maar uitsluitend op basis van doelwit, namelijk het spoor.	Deelgebied 6	
	10-12-44	Op zondag 10 december 1944 wordt door een vliegtuig de spoorbrug om 12.15 uur onder vuur genomen waarbij ook enige bommen afgeworpen worden. Er zijn geen gewonden, maar aan de omliggende woningen is aanzienlijke schade.	Batenburg (1994), 226	Literatuur				
	10-12-44	Up: 1157 Down: 1430 Typhoons 6x500 and 10x1000 on southern two spans of bridge over Oude Maas D.935624, hit on second span. Poss hit and 4 near misses between first and second span	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen				

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto	10-12-44	Bij den op Zondag 10 December 1944 des namiddags te omstreeks 12.15 uur plaats gehad hebben den vliegtuigaanval met bommen op de spoorbrug in deze gemeente werd de volgende schade toegebracht: Van het huisje, bewoond door den spoorwegarbeiders G. van Woeziek, F61, werden alle ruiten vernield en de ramen ontzet. Van 111 woningen in wijk C en D, voornamelijk in D, werden hoofdzakelijk ruiten vernield en eenige pannen beschadigd.	709-1289, 1793/1 711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht		In 1996 en 2009 zijn er onderzoeken geweest naar eventuele blindgangers. Hiervan is alleen een kaartje aanwezig van het onderzochte gebied in 1996. Dit is echter niet gedetailleerd genoeg om een deel onverdacht te kunnen verklaren. Mogelijk zouden aanvullende details en kaartmateriaal van deze onderzoeken tot een gereduceerd verdacht gebied kunnen leiden. Bommen ter hoogte van Baanhoek 375: Uit de getuigenis van de heer Visser blijkt dat er blindgangers gevallen zijn 'ongeveer' ter hoogte van Baanhoek 375, wat op zo'n 100 meter van het hart van de spoorbrug zou zijn. Er zijn echter geen andere aanwijzingen dat de bommen inderdaad zo ver van de brug zijn neergekomen. Waarschijnlijker is dat ze (net) binnen de afbakeningsstraat van 91 meter zijn neergekomen. Ook meldt de heer Visser dat de weilanden achter zijn woning (4e huis gelegen vanaf de spoorbrug richting Papendrecht) bezaaid waren met bomkraters. Er zijn hier echter geen aanwijzingen voor op de bekeken luchtfoto's in deze rapportage. Mijnen: Getuige Leutscher melde dat hij 'een keer' gezien heeft dat er ter hoogte van perceel Baanhoek 401 een heleboel spullen in het water zijn gedropt. De voorwerpen betroffen 'platte deksels', waarvan meneer vermoede dat het mijnen waren. Er zijn echter geen andere aanwijzingen zoals meldingen in de (buitenlandse) archieven of vondsten bij baggerwerkzaamheden, die dit bevestigen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	
	10-12-44	Bomaanval op de spoorbrug in Sliedrecht (de Baanhoekbrug). Lichte schade (ruiten, pannen) aan 111 woningen.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht			
	10-12-44	10-04-45. Hierbij doe ik u toekomen een opgave van oorlogsschade toegebracht bij de bominslag in deze gemeente op 10 december 1944 en 2 en 3 februari 1945. Ik merk hierbij op, dat van de bominslagen op 2 en 3 februari 1945 geen voorlopige rapporten zijn opgemaakt, omdat die inslagen plaats hadden in dezelfde omgeving van den inslag op 10 december 1944. De aangebrachte schade was niet afzonderlijk op te neen, zoodat deze nu voor drie bominslagen gecombineerd zijn opgegeven. De lijst betreft alleen panden in wijk D die glas- of pannenschade hebben opgelopen.	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	-	Schade aan pand D445 [Parallelweg 36] door bombardementen spoorbrug en springen. Nov febr april 1944-1945.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht			
	-	Pand D499 [Baanhoek 361] heeft schade opgelopen door herhaalde explosies en bomaanvallen bij de spoorbrug.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht			
	-	Pand D5 [Baanhoek 77] heeft schade van ongeveer fl. 9000,- opgelopen.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht			
	10-12-44	In deze 'Order of Battle' staan per stad of dorp enkele opmerkingen ten aanzien van oorlogshandelingen en troepenverplaatsingen. Het verslag over de spoorbrug bij Sliedrecht van 13 december 1944 meldt dat bij het bombardement van 10 december 1944 de spoorlijn zuidelijk van de spoorbrug volledig geraakt werd en dat andere bommen hun doel misten. De lijn was een dag buiten gebruik.	575-443	NIMH			
	24-12-44	Deze luchtfoto dekt de omgeving van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht. De schaal is goed en kwaliteit vrij goed. Er zijn circa tien kraters te onderscheiden tegen de brug aan op de zuidelijke oever. Dit onderscheid is met name te maken door deze luchtfoto te vergelijken met luchtfoto 4014 van drie maanden later. Op die luchtfoto is één extra krater zichtbaar, die op de foto 3166 waarschijnlijk niet zichtbaar is wegens aanwezigheid van water en schaduwwerking.	Foto 3166 Sortie 4/1477	Wageningen			
Luchtfoto	14-03-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van de Baanhoekbrug. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Er zijn elf kraters zichtbaar ten zuiden van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht.	Foto 4014 Sortie 4/1936	Wageningen			
19762566	1976	1 x bom v 23 lbs pl buis	EOD	EOD			
19782930	1978	Bouwput Baanhoekbrug, ingang Gem. stortplaats aan de Baankhoekweg 1 x bom L100cm Ø40 cm (melding)	EOD	EOD			
19782967	1978	Baanhoekbrug (bouwput) Zoekactie: "D.d. 19 oktober jl. heeft uw dienst uit een bouwput nabij de Baanhoekbrug op het Eiland van Dordrecht een explosief uit de Tweede Wereldoorlog onschadelijk gemaakt en verwijderd. De gemeentepolitie heeft ons bericht dat de duikers die daarin opdracht van de Nederlandse Spoorwegen werkzaamheden verrichten het gegronde vermoeden hebben, dat ter plaatse nog één of meer explosieven in de bodem aanwezig zijn. Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat zij bij hun werkzaamheden enkele malen (delen van) staartvinnen en omhulsels van explosieven hebben aangetroffen." "1) Opgegeven gebied (bouwput baankhoekbrug) wordt met een bomlocator en duikers afgezocht. 2) 3 locaties gevonden met ferrometaal in de bodem. 3) Aanvrager de locaties aangewezen en medegedeeld, dat: a) slechts metaal is aangetoond en zekerheid van de aard v/h object alleen kan worden verkregen door uitgraving. b) uitgraving niet tot de taak van de EOD ressorteerd. (zie noot) Noot: Aangezien in dit geval geen explosief is aangetoond."	EOD	EOD			
Engelse bom: 8259-033	19-10-78	Nederlandse Spoorwegen besprekingsverslag. Een duiker van de firma Van der Ende uit Dordrecht ontdekte een bom tijdens werkzaamheden in de bouwkuip van de nog te bouwen basculekelder onder de Baanhoekbrug. Experts van de duik- en demontagedienst van de mijnopruimingsdienst stellen vast dat het om een Engelse 1000-ponder gaat (1000 lb MC GP). Deze sergeant-duikmeester werden nog wat andere staartvinnen getoond van eerder gevonden stukken staal die tijdens graafwerkzaamheden voor het heiwerk al naar boven waren gekomen. Totaal werden er vier onderdelen gevonden, waarvan er één de staartvin van een Duitse SC 50 HF bom (55 kg zwaar, 25 kg springstof) betrof.	218-A1980 - 724	Gemeentearchief Dordrecht			
19792775	1979	Baggerbak bij Baanhoekbrug in Merwede: 1x GP bom 500lbs m/neuspistool44 en staartpistool 30 (1 duplexslagpijpje onder neuspist 44)	EOD	EOD			
19792868 A	1979	Baankhoekbrug (op baggermolen in baggerbak) 1 x bom vk 500 lbs mc	EOD	EOD			
19792868 S	1979	Baanhoekbrug in Merwede	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
19960421		Brief van 9 okt: "Op 2 oktober jl. heeft uw dienst op een terrein nabij de Baanhoekbrug op het Eiland van Dordrecht een explosief uit de Tweede Wereldoorlog onschadelijk gemaakt en verwijderd. De gemeentepolitie heeft ons bericht dat het gegronde vermoeden bestaat, dat ter plaatse nog één of meer explosieven in de bodem aanwezig zijn. Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat ter plaatse enkele malen (delen van) staartvinnen en omhulsels van explosieven zijn aangetroffen." "Zoekactie onderwater afgezocht ± 4000m² waterdiepte ± 3m." 2 x vleugels van bomstaart, 2 x bomscherven					
	1996	Baanhoekbrug Bedreigd gebied: Dijktracé Zoekactie afgedaan: negatief advies Gesprek geweest tussen de heet Van Leeuwen van de gemeente en de heer Vermeulen van de EOD om de stand van zaken te bespreken betreffende de mogelijke aanwezigheid van blindgangers nabij de Baanhoekbrug. In het betreffende dijktracé vinden momenteel werkzaamheden plaats in het kader van de dijkversterking. Tijdens de werkzaamheden hebben enkele omwonenden gemeld dat er ter plaatse tijdens bombardementen gedurende WOII mogelijk één of meer bommen niet tot ontploffing zijn gekomen. Naar aanleiding van deze meldingen heeft de politie een nader onderzoek ingesteld. Bespreking: Bespreking in de oorlog is de Baanhoekbrug enkele malen gebombardeerd Hiervan zijn enkele getuigenverklaringen, maar deze zijn niet erg duidelijk en er is niet duidelijk of bommen zijn afgegaan. In de rivier zouden nog bommen kunnen liggen, maar er wordt tegelijkertijd gesproken over "torpedo 's" (raketten"). Ter plaatse heeft in de oorlog een stuk luchtafweer gestaan. Vliegrichting was vanuit het oosten (overzijde) en daar zijn in het verleden bij zeer diep baggeren wel enkele bommen gevonden. Bekeken is of de werkzaamheden van de aanleg van de waterkerende boulevard en de werkzaamheden in de rivier gehinderd zouden kunnen worden door eventuele aanwezigheid van explosieven. Inmiddels is er een damwand getrild en hierbij is niets aangetroffen Deze damwand staat eigenlijk op de oever en hier zijn geen meldingen van explosieven. In de oever worden palen geboord waarop een boulevard komt te rusten. Die tevens dienst doet als waterkering. De rivierbodem wordt opgeschoond, waarbij circa 1.10 meter slib wordt verwijderd en afgevoerd. Daarna wordt hier een steenbedekking op gestort als bescherming. Conclusie In het werk worden nagenoeg geen grondverstorende werkzaamheden uitgevoerd. Eventuele explosieven mogen gezien de bodemsamenstelling veel dieper dan deze slib laag worden verwacht. In hel dijklichaam wordt alleen geboord en dus treden hier ook geen trillingen op die explosieven zouden kunnen doen afgaan. Voor iedere boring wordt eerst gesondeerd op obstakels in de bovengrond. Bij de werkzaamheden wordt geen veiligheidsrisico voorzien. Afspraak Gemeente ziet of van Zoekactie, Gemeente krijgt negatief advies + Getuigenissen: Proces-verbaal Door mij MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, inspecteur(vol,opsp.bev) van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, wordt het volgende verklaard: Naar aanleiding van een telefonisch verzoek van de heer B. van Leeuwen, werkzaam bij de gemeente Sliedrecht, omtrent de aanwezigheid van blindgangers uit de 2e wereldoorlog ter hoogte van de Baanhoek-West in de rivier "De Merwede" , heb ik een onderzoek ingesteld. In november 1995 werd namens de opzichter van Aannemingsbedrijf Ippel, dat met uitvoeringswerkzaamheden aan de dijkverzwaring aan de Baanhoek-West belast is, melding gemaakt bij de Gemeente Sliedrecht over mogelijke blindgangers. Op 11 januari 1996 werd dit bericht vanuit de Gemeente Sliedrecht schriftelijk bevestigd. In de brief worden 3 klagers genoemd, die mogelijk getuige zijn geweest van bombardementen, waarbij blindgangers zijn achtergebleven! namelijk Baanhoek nr. 383, 377a en 355. In perceel Baanhoek 383 is woonachtig de heer Holleman, deze kan zich wel bombardementen herinneren. doch heeft niet persoonlijk gezien dat er blindgangers in de rivier zijn terechtgekomen. In perceel Baanhoek 377a is niemand aangetroffen.	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
		In perceel Baanhoek 355 is gehoord een jonge vrouw die niets van een klacht afwist en sedert 2 jaar daar woonachtig is. Een aantal oud bewoners van de Baanhoek uit de 2^e Wereldoorlog werden opgespoord en gehoord. J. Kwantes. destijds wonende aan de Baanhoek 357, het eerste huis aan de Westkant van de spoorbrug heeft gezien, dat er aan de oost of west kant van de Ie pilaar van de spoorbrug een blindganger terecht is gekomen. Tevens heeft hij gezien dat er vanaf Baanhoek 401 richting spoorbrug diverse-bombardementen zijn geweest, waarbij serie bommen in het water terecht zijn gekomen. Er werden ontploffingen waargenomen doch of al de neergekomen bommen in dat stuk ook ontploft zijn is onbekend. B.K. Leutscher, destijds 9 jaar heeft 2 bombardementen meegemaakt doch heeft niet gezien dat er bommen in de rivier zijn gevallen die niet ontploft zijn. A. Visser, destijds 14 a 15 jaar oud, heeft daadwerkelijk gezien dat er bommen in de rivier "De Merwede" zijn gevallen ter hoogte van Baanhoek-West, perceel 375 die niet ontploft zijn. Gelet op de afgelegde verklaringen, alsmede het feit dat uit archieven is komen vast te staan, er inderdaad bombardementen op 15/16 september 1944 en 6 februari 1945 hebben plaatsgevonden op de Baanhoekspoorbrug te Sliedrecht, is het aannemelijk dat er langs de oever van "De Merwede" ter hoogte van de lokatie Baanhoek-West, alwaar thans werkzaamheden tot 30 meter uit de walkant worden uitgevoerd, explosieven aanwezig zijn die een bedreiging vormen voor de aldaar werkzame medewerkers van het Aannemingsbedrijf alsmede voor de bewoners van de Baanhoek-West en het openbaar verkeer. Waarvan door mij MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, dit proces-verbaal, dat ik sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT -96. Op dinsdag 05-MRT -96, omstreeks 13:37 uur, hoorde ik; MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CDRNELIS M, inspecteur(vol.opsp.bev) van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, telefonisch als getuige een man die opgaf te zijn: VISSER, ARIE geboren op 25-APR-1929 te SLIEDRECHT wonende NOORDERSINGEL 4 te PAPENDRECHT Deze verklaarde: Tijdens de 2e wereldoorlog heb ik aan de Baanhoek te Sliedrecht gewoond en wel in het 4e huis gelegen vanaf de spoorbrug richting Papendrecht: In 1945, het was 1n de hongerwinter, werd op een gegeven dag, ergens laat in de middag de spoorbrug over de Merwede gebombardeerd. Ik liep buiten en werd door mijn ouders binnen geroepen. Op het moment dat ik in het portaal van onze woning stond, hoorde ik een fluitend geluid van vallende bommen. Ik zag, dat er 2 bommen in de rivier De Merwede vielen ongeveer ter hoogte van perceel nu Baanhoek 375. In dat huis zaten namelijk Duitsers en op het dak was afweergeschut geplaatst. Ik zag de bommen in het water vallen. Het water spatte wel op doch er ontstond geen zuil, wat er mijns inziens op duidde, dat de bommen niet tot ontploffing kwamen. Hoever die bommen vanuit de walkant in de rivier terecht kwamen, weet ik niet. Ik schat ongeveer een meter of 20 a 25 vanuit de walkant maar zeker weet ik dat niet meer. Of er ook nog meer blindgangers in de richting van de spoorbrug zijn gevallen kan ik niet zeggen, maar het is zeker mogelijk gelet op de hoeveelheid bommen die toen zijn gevallen; Het weiland achter onze woning was namelijk ook bezaaid met bomkraters. doch het water spa [Noot TA. Zo eindigt het verslag] Waarvan door mij, MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, dit proces-verbaal, dat ik sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT-96. Op dinsdag 05-MRT-96, omstreeks 1030 uur, hoorde ik, MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, inspecteur(vol.opsp.bev} van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, Baanhoek 353 te Sliedrecht, als getuige een man die opgaf te zijn: LEUTSCHER, BEREND KORNELIS geboren op 13-AUG-1935 te SLIEDRECHT, wonende BAANHOEK 353 te SLIEDRECHT Deze verklaarde: Ik was destijds negen jaar. Ik heb meer dan 2 bombardementen meegemaakt. Ik heb na lopen denken over wanneer deze bombardementen geweest zijn doch ik kan het mij niet meer herinneren. Op een gegeven moment liep ik met mijn vader over de Parallelweg, wij waren hout wezen halen toen ik vliegtuigen aan zag komen. Ik zag, dat zij iets onder hun vleugels hadden hangen dat naar beneden werd gegoooid.					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
20041538		Ik werd direct daar mijn vader in een greppel gegooid en later zag ik dan de bomkraters in het weiland. Ik heb niet gezien dat er bommen in de rivier nabij de Baanhoekbrug terechtkwamen want ik lag in de greppel. Ik heb wel een keer gezien, dat er vanuit een vliegtuig ter hoogte van perceel Baanhoek 401 een heleboel spullen in het water zijn gedropt. Ik kan de voorwerpen beschrijven als zijnde platte deksels, ik vermoed dat het mijnen zijn geweest. Ik kan u dus niet verder helpen waar of er blindgangers liggen. Waarvan door mij, MEIJER. HENDRIKUS ANTQNIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, d1t proces-verbaal, dat sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT -96. Op dinsdag 05-MRT ~96, omstreeks 14:53 uur, hoorde ik, MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CQRNELIS M, inspecteur(vol.opsp.bev) van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, in perceel Lijsterweg I, kamer 112 als getuige een man die opgaf te zijn: KWANTES, JAN geboren op 09-AUG-1903 te SLIEDRECHT wonende LIJSTERWEG 1 K 112 te SLIEDRECHT Deze verklaarde: Vanaf 1930 heb ik gewoond aan de Baanhoek en wel in perceel 357, het eerste huis aan de westkant van de spoorbrug. Ik heb de oorlog bewust meegemaakt. Er zijn vele bombardementen geweest op de Baanhoek spoorbrug en op de boomgaard en ernaast gelegen dijk waar de spoorbrug overloopt. Ik kan mij herinneren, dat er op 1e kerstdag, het jaar weet ik niet meer, maar wij wilden net warm gaan eten, dat er een bombardement is geweest op de spoorbrug. Een aantal bommen ontploften, want door de luchtdruk sneuvelden alle ruiten in mijn woning en was het eten vernield door de stukken glas. Ik heb toen gezien, dat er een bom is gevallen net naast de eerste pilaar van de spoorbrug, bij de eerste boog. Dit was een blindganger, daar er geen ontploffing volgde. Hierna zijn er nog meer bombardementen geweest op de spoorbrug en de spoordijk. Vele malen is de dijk geraakt alsmede de ernaast gelegen boomgaard. Het is dus heel goed mogelijk dat er nog diverse onontplofte bommen liggen langs de Baanhoek-West in de Merwede. Ik heb wel bombardementen gezien op de brug maar of er blindgangers tussen zaten kan ik u niet vertellen echter gelet op de munitie destijds is dit heel goed mogelijk het waren namelijk seriebommen en de kans is dus groot dat er enkele niet ontploft zijn. Waarvan door mij, MEIJER, HENDRIKUS ANTQNIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, dit proces-verbaal, dat ik sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT-96. 					
	2004	Kaartje met onderzocht gebied Vooronderzoek Locatie Baanhoekbrug en gedempte Haven Uitgevoerd ivm ontwikkeling van woningbouw ten noordwesten van de Baanhoekbrug en op het terrein van Tablis. En bouw van loods op terrein gedempte haven binnen het RVM terrein. o.a. de getuigenissen uit mora 19960421 worden aangehaald. Nieuw gesprek met de heer Leutscher is gevoerd. Hij verklaarde aanvullend dat hij kon zien dat er ca. 8 jachtvliegtuigen aan kwamen vliegen, die ieder twee bommen onder de vleugels hadden hangen.	EOD	EOD			
	13-03-2009	Op bommenjacht in Sliedrecht	Bommenjacht	Internet			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		De Nederlandse Gasunie is begonnen met het zoeken naar bommen uit de Tweede Wereldoorlog in Sliedrecht. Dat is nodig om veilig te kunnen graven voor de aanleg van een gastransportleiding bij de Baanhoekbrug. In die omgeving is de kans aanzienlijk dat er nog onontplofte bommen uit de oorlog liggen. „De spoorbrug is in de Tweede Wereldoorlog flink gebombardeerd. Overigens is de kans op onontplofte bommen kleiner aan de kant van Sliedrecht dan aan de kant van Dordrecht. Maar we nemen het zekere voor het onzekere", aldus een woordvoester van de gemeente Sliedrecht. Het onderzoek naar de bommen wordt op twee manieren gedaan. Michiel Bal van Gasunie: „In eerste instantie wordt met speciale wagentjes over het terrein gereden. Op die manier wordt de eerste grondlaag onderzocht, de zogenoemde oppervlakedetectie. Vervolgens wordt dieper in de grond gezocht door middel van een boormachine, omdat voor de aanleg van de gasleidingmoet worden geheid. Het hele terrein wordt afgezocht door om de vier meter een gat in de grond te boren."					
Luchtfoto van 24 december 1944							
Luchtfoto	24-12-44	Deze luchtfoto's dekken de omgeving van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht. De schaal is goed en kwaliteit vrij goed. Op foto 3166 zijn circa tien kraters te onderscheiden tegen de brug aan op de zuidelijke oever. Dit onderscheid is met name te maken door deze luchtfoto te vergelijken met luchtfoto 4014 van drie maanden later. Op die luchtfoto is één extra krater zichtbaar, die op de foto 3166 waarschijnlijk niet zichtbaar is wegens aanwezigheid van water en schaduwwerking. Ten zuiden van de Merwede, in de Craijenstein polder zijn ook enkele bomkraters zichtbaar. Foto 4179 is geraadpleegd om te vergelijken met foto 4130 van 22 januari 1945 voor het bombardement met twee Typhoons op 14 januari 1945 (markeringsnummer 8259-020). Ter plaatse zijn op deze foto van 24 december geen sporen zichtbaar.	Foto 3166, 4179 Sortie 4/1477	Wageningen	Onverdacht	<u>Bomkraters brug</u>: Zie de analyse bij markeringsnummer 8259-013. <u>Bomkraters polder</u>: Deze bevinden zich te ver van het onderzoeksgebied om er op van invloed te zijn.	Onverdacht
Bombardementen op spoorlijn en spoorbrug bij Sliedrecht 1945							
Geen	Eerste helft-45	In het laatste half jaar van de oorlog werden op aanwijzingen van het Dordtse verzet diverse objecten gebombardeerd. De Sliedrechtse spoorbrug en spoorlijn werden diverse malen bestookt. Het resultaat was telkens maar van korte duur. De Duitsers herstelden de beschadigingen zeer snel.	Brand (2007) pag. 24	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat op aanwijzingen van het verzet diverse malen de Sliedrechtse spoorbrug en spoorlijn zijn gebombardeerd. Deze meldingen zijn te algemeen en meer specifiek per datum, die in andere bronnen vermeld zijn, verwerkt en geanalyseerd in de meldingen verderop in de chronologische lijst.	Onverdacht
Eerste luchtaanval ochtend op 1 januari 1945							
8259-014	01-01-45	Tijdens nieuwjaarsdag gaat Ad Schild 's morgens met vrienden schaatsen op de ijsbaan in wijk C. Om half twaalf gaat hij met zijn vrienden lopend via de dijk naar huis. Ter hoogte van de Molenstraat [tegenwoordig de L. van de Wielstraat] horen ze vliegtuigen en zien twee vliegtuigen vanuit het zuiden aankomen. [...] deze vliegtuigen vuurden raketbommen af die een witte streep in de lucht na lieten. Na het afvuren van deze raketbommen gingen de vliegtuigen rechtsomkeert en vlogen naar het zuiden tot ze niet meer te zien waren. [...]	Batenburg (1994), 226	Literatuur	Verdacht	<u>(8259-014a, -014b, -014d, -014e) Molenstraat, Middenstraat, Sliedrechtse haven, huidige Volkershaven</u>: Uit de diverse meldingen kan opgemaakt worden dat de haven van Sliedrecht het doelwit was van raketaanvallen. Hierbij werd echter niet allen de omgeving van de Sliedrechtse haven geraakt maar ook de Molenstraat. Mogelijk zijn er door deze aanvallen blindgangers in het water of in de ondergrond terechtgekomen. Aangezien er niet afgebakend kan worden op kraterpatroon wordt afgebakend op doelwit en getroffen gebied wanneer dit zich buiten de omgeving van het doelwit betrof. <u>(8259-014c) D.979616</u>: Uit de gegevens van de RAF kan opgemaakt worden dat op 1 januari 1945 drie maal een luchtaanval op schepen in en nabij Sliedrecht werd uitgevoerd. De tweede aanval (D.979616), die gemeld wordt door de RAF, vond in de middag plaats tussen 11.23 en 14.12 uur. Hierbij zou een concentratie van schepen zijn aangevallen, waarbij tenminste 20 schepen brandend werden achtergelaten. Het gemeentearchief meldt echter slechts twee tijdstippen van aanvallen, waarbij het mogelijk is dat de eerste twee door de RAF gemelde aanvallen als één aanval zijn gezien, omdat ze ongeveer tegelijk plaatsgevonden hebben. De eerste en derde aanval in deze omgeving deze dag, worden bevestigd in de lokale stukken, die overeen komen met de meldingen van de piloten. Deze tweede aanval zou echter plaatsgevonden hebben op een locatie waar in lokale stukken geen melding van een aanval of schade op land is gedaan. Dit blijkt de zuidelijk oever van de Merwede te zijn, waar ten eerste een dergelijke concentratie van schepen zichtbaar is en ten tweede inslagkraters van een raketaanval zichtbaar zijn. Dit is te ver van het onderzoeksgebied om er op van invloed te zijn.	Deelgebied 8a
Molenstraat: 8259-014a	01-01-45	Schade, toegebracht tengevolge van bombarderen en beschieten door vliegtuigen op maandag 1 januari 1945 te Sliedrecht, respect. Omstreeks 11.47 en 15.47 uur.	709-1289, 1793/1 711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht			
Middenstraa t: 8259-014b		Geheel verwoest werden de panden 17 en 19, gelegen aan de Molenstraat [tegenwoordig de L. van de Wielstraat] en de panden 35 en 37 aan de Middenstraat. Zwaar beschadigd werden de woningen 33 en 39 aan de Middenstraat, woning 21 en 15 aan de Molenstraat, gebouw van de vereniging tot het stichten en in stand houden van bewaarscholen in de gemeente Sliedrecht aan de Oranjestraat 7, bovenwoning Oranjestraat 3 en 5. Ook schade aan diverse roerende goederen. Verder nog lichte schade aan diverse panden [...].					
Haven: 8259-014e		In de haven werden de ruiten van een zandzuiger vernield en zink een bak van de Hollandse Aannemers Mij. Bak 'Nijmegen' van de firma den Breejen van den Bout zwaar beschadigd. Aantal persbuisen van de H.A.M. opgeslagen op het terrein aan de Industrieweg vernield en beschadigd. Het in de haven van de NV Adr. Volker's Mij liggende, navolgende materiaal: Profielzuiger en bakkenzuiger zwaar beschadigd. Bak 46 en 88 beide gezonken. Verder lichte schade. Van de firma A. Baars, Azn, A486 werden twee bakken geheel vernield, twee zwaar en drie licht beschadigd. Dit materiaal bevond zich aan de zuidzijde van de Merwede tegenover de werf van de firma. Baggermolen liggende in de Sliedrechtse haven gezonken.					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
D.949623: 8259-014e		Verder nog voornamelijk glasschade aan woningen aan o.a. de Industrieweg, Oranjestaat, Havenstraat, Middenstraat, Langstraat, Zuiderstraat, De Klopstraat, Emmastraat en woningen in Wijk C.				(8259-035) <u>Boschlaan</u> : Uit de introductie van het getuigenverslag betreffende de aanval waarbij de omgeving van het Molenpad is getroffen, blijkt dat er in de handgeschreven dagrapporten van de politie op 3 januari 1945 een blindganger bij de Boschlaan wordt gemeld. Aangezien deze rapporten niet openbaar zijn kon er niet gecontroleerd worden of er meer informatie betreffende deze blindganger in de rapporten stond. Ook zijn er geen andere bronnen die deze blindganger noemen. Of meer informatie over de exacte locatie geven. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	
	01-01-45	11.47 uur. Bommen op de gemeente, luchtalarm werkelijke dienst. 12.15 uur bericht "naar Molenstraat". [...] Er waren geen gewonden en wel 4 doden namelijk fam. Kazen. Later nog een jongetje van Ruis onder het puin gehaald.	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Schade toegebracht ten gevolge van bombarderen en beschieting door vliegtuigen om maandag 1 januari 1945 te Sliedrecht, respectievelijk omstreeks 11.47 en 15.47 uur. Schade aan bouwverenigingen Sliedrecht en Beter Wonen. Op 8 juli 1940 is op dezelfde wijze schade aan woningen dezer bouwverenigingen toegebracht waarvoor in 1941 aanvullende voorschotten zijn gevraagd en verleend. Beter Wonen: Glasschade Julianastraat 60-80, 77-93, Middenstraat 50, 52, 54, Havenstraat 36-44, 37-43, Van den Houte Willemsplein 1 en 2. Schade aan daken, schoorstenen enz. Julianastraat 60, 62, 64, Middenstraat 50, 52, 54, Havenstraat 36, 37, 38, 39, 40.	709-1257, 1258/1, 1258/2, 1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Hieronder gelieve U een opgave aan te treffen van nadien geconstateerde schade, geleden zoowel door bominslag als door Duitse bezetting: Bominslag: Molenstraat [...] Oranjestraat [...] Stationsplein.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Op 1 januari 1945 te omstreeks 1130 uur is het aan mijn vader toebehorende blok woningen (Molenstraat 17, 19, 21 en 23) door bommen getroffen. De percelen 17 en 19 werden daarbij totaal verwoest en mijn vader en moeder, en mijn broeder Jacob Kazen en zijn vrouw, werden daarbij op slag gedood.	711-74	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Up: 11:23 Down: 14:12 7 Typhoons 266 sq Barge concentrations at D.949623 attacked with 56 R/P. 1 hit on Warehouse D.9562 Concentratie binnenvaartschepen in de haven van Sliedrecht aangevallen met 56 Raketten, één treffer op een pakhuis op het havenhoofd.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen			
	01-01-45	266 sq [...] ' A' Flight pranged barges with R/P's and cannon at Sliedrecht. [...] 'A' Flight took off after 'B' Flight and again gave the barges at Sliedrecht bags of punishment with R/P's and cannon.	AIR 27/1559/49	The National Archives te Londen			
	01-01-45	266 s Attack on barges at Heidrecht. Barges were seen concentrated as in photo. Water frozen. 56 R/P fired, many direct hits on barges and warehouses with rockets and cannon fire. [...] Barges Sheidrecht. 62 R/P fired. 80% D/H fire started. Damage from the mornings attack was visible.	AIR 27/1559/50	The National Archives te Londen			
	01-01-45	Up: 11:23 Down: 14:12 8 Typhoons 263 Squadron Barges at D.979616 attacked with 64 R/P. 20 plus left smoking with 2 flamers Binnenvaartschepen ten zuiden van Sliedrecht aangevallen met 64 raketten. 20 rokend achtergelaten, twee in brand.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen			
	01-01-45	Op Nieuwjaarsdag is het mooi vriezend weer. Plotseling verschijnen twee Britse vliegtuigen type 'Hawker Typhoon' aan de heldere hemel. De aanval is gericht op schepen die liggen in een Gantel naast de Molenstraat [tegenwoordig de L. van de Wielstraat]. De bommen op de Gantel missen hun doel en richten schade aan bij de woningen Molenstraat 17 en 19. De bommen gevallen op de Molenstraat hebben ook slachtoffers gemaakt. In de Molenstraat wordt het gezin Kazen getroffen. Vader Jacob, moeder Pietje, grootvader Teunis en grootmoeder Jannigje komen om het leven. Ook het buurjongetje Maarten Ruis vindt de dood. In de middag volgt nog een aanval gericht op de omgeving van de haven. [...]	27 Oorlogswinter 1944 2009-50	Internet Historische Vereniging Sliedrecht			
D.979616: 8259-014c	01-01-45	Mora 20041538 Eén baggermolen, de Zijpe van firma Spek en Verlaat slaat om en wordt een maand later gelicht en verscheidene bakken, één van de lieren fabriek Kraaijeveld en één van de Ham, zonken in de haven . De omgekomen No1 Teeuwe was juist aan het vissen in het gangboord van de baggermolen die in de haven lag, toen bommen afgeworpen werden. Een voltreffer liet de baggermolen zinken, waarbij de heet Teeuwe door een scherf dodelijk getroffen werd. Zijn maat de heer A. Hartog die nog steeds enige bomscherven in zijn rug en zijn hand en armen heeft werd door de luchtdruk boven op Teeuwe geworpen maar overleefde deze bomaanval.	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
Mora 19912720 Blokland, niet ontplofte 'bom': 8259-014d Boschlaan: 8259-035 Indicatief		[...] Wat veel schade opliep kwam door een voltreffer op de garage van G.E. Kramer in de Oranjestraat en het er naast liggende bewaarschooltje (kleuterschool). Doordat het nieuwjaar is zijn er geen slachtoffers in de garage of het schooltje.					
	01-01-45	Gemeentepolitie Sliedrecht onderwerp: bombardement Molenstraat en directe omgeving op 1 januari 1945 te omstreeks 21. 47 uur. Rapport Naar aanleiding van een telefonische melding, op donderdag 23 oktober 1991, bij de gemeentepolitie te Sliedrecht, dat er op het zogenaamde Molenpad, gelegen tussen de L. v/d Wielstraat en de Kroonstraat te Sliedrecht vermoedelijk een niet ontplofte vliegtuigbom zich in de bodem zou bevinden, heb ik, Aart Bronkhorst, brigadier van gemeentepolitie te Sliedrecht een onderzoek ingesteld. Blijkens een ongedateerde schade-inventarisatielijst, opgemaakt door de commandant van de luchtbeschermingsdienst, afdeling Sliedrecht en tevens korpschef van politie, J.D. Kusters, is Sliedrecht op 1 Januari 1945 te 11.47 en 15.47 gebombardeerd en beschoten door vliegtuigen. Over de beschietingen en bombardementen, zijn verder geen bijzonderheden vermeld. Evenmin is vermeld hoeveel en wat voor soort Vliegtuigen de aanval uitvoerden. Over de gebruikte bommen en de opruimingswerkzaamheden zijn ook geen gegevens bekend. In het handgeschreven dagrapport van 1 Januari 1945 van de gemeentepolitie Sliedrecht staan alleen het aantal doden vermeld. Verder staat er op die datum vermeid, dat in de woning van Blokland aan de Molenstraat nog een blindganger lag [Noot TA. Vermoedelijk was dat Molenstraat 15 of 17 zo blijkt uit de huisnummerlijsten van de gemeente]. Op 3 Januari 1945 staat vermeld, dat er aan de Boschlaan een blindganger was gevonden. Het bombardement op 1 Januari 1945, te omstreeks 11.47 uur, was kennelijk gericht op vaartuigen en baggermateriaal, dat op de hoek van de haven en het kleine diep lag afgemeerd. Een onbekend aantal bommen kwam terecht op de woningen Molenstraat 17 en 19. (Nu L. V/d Wielstraat 21 en 23). In en rond deze huizen, vonden vijf mensen de dood. Op vrijdag 8 november 1991, te omstreeks 13.30 uur, hoorde ik de mij bekende : getuige I: GERRIT ADRIAANSE geboren te Sliedrecht, op 20 januari 1930, zonder beroep, wonende Hugo de Grootstraat 52 3321 HH te Sliedrecht. Getuige I had aan wethouder G. Venis gemeld, dat er vermoedelijk een niet ontplofte bom (blindganger) in het Molenpad lag. Nadat ik hem terzake had ingelicht, verklaarde hij: "In de laatste jaren van de oorlog, woonde ik met mijn ouders en broer in een woonark, die afgemeerd lag in het kleine Diep aan het Molenpad te Sliedrecht. Het Molenpad, werd toen dacht ik ook wel Molenstoep of Molensteeq genoemd. Op 1 Januari 1945, rond het middaguur, liep ik over het Molenpad naar onze ark, toen ik voorzover ik mij kan herinneren 3 of 4 enqelse jachtvliegtuigen hoorde en zag aankomen vliegen. Volgens mij wij het spitfires, maar dat weet ik niet zeker meer. De vliegtuigen, wierpen bommen naar schepen en baggervaatuigen, die afgemeerd lagen rond de scheepswerf Van Rees aan het Kleine Diep. Ook schoten de vliegtuigen met hun boordwapens, (mitrailleurs) Ik zag, dat twee woningen aan de Molenstraat door bommen werden getroffen. Later bleek, dat daarbij vier volwassenen en een kind het leven hadden verloren. De getroffen huizen werden bewoond door de familie Kazen, op het Molenpad zelf zijn geen bommen neer gekomen. De zelfde middag vond nog een bombardement plaats op schepen, die in de haven lagen. [...] Ook bij dit bombardement kwamen geen projectielen op het Molenpad terecht. De vliegtuigen die het bombardement in de ochtend uitvoerden, kwamen vanuit het noord-oostelijke richting. Tijdens het bombardement in de ochtend, was het laag water, want ik herinner mij, dat de gantel tussen het molenpad en de Molenstraat nagenoeg droog stond. Na het ochtend bombardement, zag ik, dat in de modder van de bodem van de gantel, nabij het westelijke talud, schuin achter de getroffen woningen aan de Molenstraat een rond gat was geslagen. Dit gat had een diameter van ongeveer 1.50 meter. Het modderige gat had een diepte van ongeveer 50 à 70 centimeter. Ik wist toen niet hoe dat gat was veroorzaakt, maar later heb ik begrepen, dat het mogelijk was veroorzaakt door een blindganger. In het modderige gat heb ik geen voorwerp of iets dergelijks zien liggen.	711-120 EOD	Gemeentearchief Sliedrecht EOD			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		De bomtrechter bevond zich onder in het gedeelte van het talud, dat droogviel bij laag water. Ik kan ongeveer de plaats aanwijzen, waar ik het gat in de gantel heb gezien. Doordat het later hoog water werd, verdween het gat.” Op vrijdag 8 november 1991, te omstreeks 16.00 uur, hoorde ik de mij bekende: Bastiaan KORPORAL, Getuige II, geboren te Sliedrecht op 1 oktober 1928, van beroep wethouder, wonende wi Wilhelminastraat 25 te Sliedrecht. Terzake ingelicht, verklaarde hij: “Tijdens de oorloqsjaren, woonde ik bij mijn ouders op het adres Baanhoek D26 b te Sliedrecht. Op 1 Januari 1945, ben ik nadat er door enqelse gevechtsvliegtuigen bommen waren afgegooid, naar de plaatsen gegaan, waar de bommen waren neergekomen. Het eerste bombardement vond plaats rond het middaguur en het tweede later in de middag. [...] Naast drijvend materiaal, werden veel huizen in de wijk rond de haven beschadigd. In de Molenstraat werden twee huizen, bewoond door de Familie Kazen, door het bombardement verwoest. Ik ben ook op het Molenpad en de Molenstraat geweest na de beschietingen. In die tijd liep achter de huizen van de Molenstraat ook een gantel vanaf het kieiene diep tot aan de dijk. Toen ik daar kwam, lag het Molenpad bezaaid, met dakpannen, stukken steen en modder dat was opgespat uit de gantel. De brokstukken waren door het bombardement weggeslingerd en mogelijk is er ook een bon in de gantel ontploft. Op het Molenpad zelf was geen bom terechtgekomen. Bomtrechters of kraters heb ik op het pad zelf niet gezien. Ik heb ook later niets vernomen, dat in die richting wees of daar betrekking op had. Het was in die dagen voor de bevolking volstrekt onduidelijk, waarom zoveel onschuldige slachtoffers vielen door het bombardement.” Op vrijdag 8 november 1991, omstreeks 20.30 uur, hoorde ik een man, die mij opgaf te zijn genaamd: WILLEM KOPPELAAR, Getuige III, geboren te Sliedrecht op 30 december 1938, van beroep onderhoudsmonteur, wonende Binnendamseweg 69 te Giessenburg. Ter zake ingelicht, verklaarde hij: “Mijn vrouw heeft op 23 oktober 1991 naar de politie in Sliedrecht gebeld en gezegd, dat er mogelijk een niet ontplofte bom onder het Molenpad te Sliedrecht ligt. Ik kan daar het volgende over verklaren. In de oorlogsjaren, woonde ik bij mijn ouders in de Molenstoep te Sliedrecht. Wij woonden in het huis je, dat het dichtst bij de Molen stond. Op nieuwjaarsdag 1945, was ik met nog enkele kinderen op het ijs naast de woning van de familie Netten, schuin tegenover de Molenstoep. Toen het luchtalarm ging, holden wij naar binnen bij de familie Netten. Tegelijkertijd, hoorde ik vliegtuigen, die uit de richting van het noord-oosten kwamen. Mijn ouders waren tijdens het bombardement in onze woning. Na af loop van zag ik, dat er in de Molenstraat huizen kapot waren geschoten. Ik kan mij nog herinneren, dat daarbij twee oudere mensen en een kind bij om zijn gekomen. De Molenstoep zat helemaal onder de modder. Van mijn ouders heb ik toen en later verschillende keren gehoord, dat er in de gantel achter de Molenstraat een of twee bommen waren terechtgekomen, die niet zijn ontploft. Toen ik ouder werd, sprak mijn vader daar nog dikwijls over. Het was toentertijd in onze buurt ook algemeen bekend, dat er een of meer onontplofte bommen in de gantel waren terechtgekomen. Volgens mijn-overleden-vader was de ravage van modder en dergelijke veel erger geweest als de in de gantel gevallen bommen wel waren ontploft. Mijn vader heeft de lijn gezien, die de vliegtuigen vlogen en ook hoe de bommen vielen. Onze woning stond in de vuurlinie. Ik zal u de plaats aanwijzen op een plattegrond van het Molenpad uit die dagen. Op het Molenpad zelf zijn geen bommen gevallen.” Op maandag 11 november 1991, hoorde ik een man, die mij opgaf te zijn genaamd: Johannes Schouten, getuige IV, geboren te Sliedrecht, op 6 maart 1930, zonder beroep, wonende Jupiterstraat 61 te Hardinxveld-Giessendam. Ter zake ingelicht, verklaarde hij: “vanaf mijn geboorte tot ca 1948 heb ik gewoond in de Molenstoep te Sliedrecht. Wij woonden in het huis je, dat nabij het kleine diep stond, achterin de Molenstoep. Op 1 Januari 1945, was er een bombardement door Engelse vliegtuigen, op schepen die in de haven lagen. Bij dit bombardement rond het middaguur, werden twee huizen in de Molenstraat geraakt. Daarbij lieten vijf mensen het leven. Tijdens het bombardement, liep ik op het Molenpad, maar door de Luchtdruk, werd ik omver gegooid. Ik zag dat de jagers zogenaamde kettingbommen afwierpen. Dit is een hele ris bommen. In de woonkamer van de getroffen woning, waarin man en vrouw Kazen Jr, omkwamen lag onder puin een niet ontplofte bom. Ik heb deze bom zelf op die plaats zien liggen. De bom was rood gelakt en had een lengte van ongeveer 70, hooguit 80 centimeter. De bom had een diameter van ongeveer 20 cm en was voorzien van een torpedo-vormige neus. Ik schat het gewicht van de bom op 50 a 60 kilogram. In de droge gantel achter de Molenstraat, het was toen naar ik aanneem laag water, zag ik een bomtrechter					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		Deze trechter bevond zich ongeveer tussen de huizen van de fam- Kazen en de fa. Ruis. Het was een rondachtig gat met een diameter van ongeveer een meter. De diepte van de bomtrechter kan ik niet zeggen, omdat er meteen al water in stond. Ik heb tijdens en na de oorlog veel bij bomkraters en trechters staan kijken. Dit was echter een gat, waar in een niet ontplofte bom was gevallen. Ook ben ik betrokken geweest bij het opgraven van blindgangers, dus ik weet waarover ik praat. Ik schat de diepte waarop het projectiel zich bevindt, op zeker 10 meter. Naderhand is daar niet of nauwelijks meer over gesproken. De bomtrechter lag ongeveer een meter uit de ondervoet van het talud, gezien vanuit de Molenstraat. Door het opkomende water is de trechter geëgaliseerd. Ik zal U de plaats aanwijzen, waar ik de bomtrechter heb gezien.” Getuige schouten is met rapporteur meegegaan naar de L. van der Wielstraat en het Molenpad. Hij wees mij de plaats aan, waar hij de bomtrechter had waargenomen Deze plaats staat weergegeven op bij gevoegde situatietekening. Getuige Koppelaar heeft de plaats op de tekening aangekruist. Getuige Adriaanse spreekt in zijn verklaring over nagenoeg dezelfde plaats als die door getuigen Schouten en Koppelaar zijn aangewezen cq aangekruist. Er zijn nog twee politiemensen uit die tijd in leven, te weten J. Borsboom, oud 79 Jaar, wonende Zoutstoep 65 te Sliedrecht en M. G. van der Kevie, oud 82 jaar, wonende Oude Molenweg 154 te Nijmegen. Zij konden zich geen bijzonderheden meer herinneren. Op dinsdag 12 november 1991, hoorde de mij bekende: Hendrik Andries Tieleman, Getuige V, oud 69 jaar, gepensioneerd politieambtenaar, wonende Molendijk 103 te Sliedrecht. Hij verklaarde het volgende : “In 1946 ben ik in Sliedrecht bij de gemeentepolitie in dienst getreden. Gedurende mijn diensttijd bij de politie, heb ik verschillende malen gehoord, dat er bij het Molenpad een of meer blindgangers tijdens de oorlog waren gevallen, onderzoek is daar echter niet naar gedaan. Zeker direct naar de oorlog, deed men niet zo moeilijk over blindgangers. Als de burgerij in Sliedrecht ergens een bom of ander projectiel aantrof en dit bij de politie meldde, dan haalde de politie het op en bewaarde het in de kelder onder het gemeentehuis. De E.O.D. zorgde later voor vernietiging.” Op dinsdag 12 november 1991, hoorde ik de mij bekende : Hendrik van Ooijen, Getuige VI, oud 73 Jaar, wonende Rijnstraat 59 te Sliedrecht. Hij verklaarde het volgende: “Op 1 Januari 1945, was ik in dienst bij de gemeente Sliedrecht, afdeling gemeentewerken. De bombardementen van 1 Januari 1945 kan ik mij nog herinneren. Volgens mij werd de aanval rond het middaguur uitgevoerd door twee Engelse Jaqers. De aanval was volgens mij gericht op zuigers of baggermolens van de fa. Volker, die lagen afgemeerd in de haven nabij het kleine Diep. Het onderzoek werd bij dergelijke gebeurtenissen gedaan door de politie. Gemeentewerken verleende de burgerij hulp in de vorm van mankracht en indien aanwezig materiaal. Er werd in die tijd echter niet zo nauw gekeken naar blindgangers en ander niet ontploft oorlogstuig. De eerste zorg werd besteed aan doden, gewonden en huisvesting. Over blindgangers rond het Molenpad kan ik mij niets herinneren.” Op dinsdag 12 november 1991, hoorde ik de mij bekende Henk de Ruiter, Getuige VII, oud 42 Jaar, van beroep directeur, wonende Paltokmolen 23 3352 XE te Papendrecht. Ter zake ingelicht, verklaarde hij: “In 1957 heeft mijn vader zich in de oude molen op het Molenpad als tagrijn gevestigd. Ik heb later het bedrijf van hem overgenomen. Over een blindganger in het Molenpad heb ik echter nooit iets van mijn vader of van bewoners daar uit de buurt gehoord. Ik heb weleens van een inmiddels overleden rijkspolitieman gehoord, dat de molen in de oorlog met staten balken was verstevigd, omdat de duiters er afweergeschut (flak) op hadden staan, waarmee zij de haven konden bestrijken. De gantel langs het Molenpad is vanaf de Molendijk van lieverlee gedempt met huisvuil en puin, dat afkomstig was van een verbouwing van scheepswerf De Klop.” Op 13 november 1991, hoorde ik een vrouw, die mij opgaf te zijn genaamd: Jantje Nanny Vet, Getuige VIII, geboren op 30 december 1930, echtgenote van A. Korevaar, wonende Kerkbuurt 96 te Sliedrecht. Ter zake ingelicht, verklaarde zij: “In de oorlog, woonde ik in de woning Molendijk 86. In die tijd, was de straatnaam en de nummering anders dan nu. Op 1 Januari 1945, rond het middaguur, bevond ik mij in het achterste gedeelte van de woning, toen ik Luchtalarm hoorde. Toen ik via het platte dak naar het voorste gedeelte wilde lopen, zag ik een vliegtuig in duikvlucht overkomen. Dit vliegtuig, kwam uit zuid-westelijke richting en loog in oostelijke richting. Ik zag verder, dat het vliegtuig een ris bommen afwierp, die naar later bleek op de Molenstraat waren terechtgekomen. De bommen waren aan elkaar verbonden en werden daarom denk ik toen kettingbommen					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		genoemd. Na het afwerpen van de bommen, steeg het vliegtuig weer snel omhoog. Door de luchtdruk, werd ik opzij gedrukt. Wat later vonden wij op het platte dak, waar ik had staan kijken, een grijs/zwarte bomscherf.” Op woensdag 13 oktober 1991 is door mij een onderzoek ingesteld achter de woningen L. V. d. Wielstraat 21 en 23. Na demping van de gantel is een gedeelte daarvan in gebruik genomen door de bewoners van deze straat, die daardoor een diepere achtertuin kregen. Er is bovendien een riolering achter de woningen gelegd. Op de oostoever van de voormalige gantel staan nu over de gehele lengte, erfafscheidingen en schuurtjes. Aan de hand van op schaal gemaakte bouwtekeningen uit die tijd (aanwezig in het archief van de gemeente Sliedrecht) kan een exacte plaatsbepaling worden gedaan naar de Loop van de gantel. Van deze tekening is een vergrote fotocopie gemaakt, waar op de gebombardeerde huizen rood zijn gekleurd en zijn voorzien van de huidige huisnummers. (L v.d. Wielstraat). Het kruisje bij cijfer I is de plaats waar getuige Schouten de bomtrechter had gezien en die hij ook aanwees. Het kruis je bij cijfer II is de plaats waar getuige Adriaanse de bomtrechter had gezien. Het kruis je bij cijfer III is de plaats die getuige Koppelaar aankruiste. Op grond van de voorschriften, die betrekking hebben op het vinden van een onontploft projectiel kan de gemeente -de burgemeester- bij de explosieven opruimingsdienst te Culenburg (EOD) een zogenaamd verkennend onderzoek aanvragen. Dit eerste onderzoek is kosteloos. De aanvraag moet schriftelijk gebeuren en er moet, wil men niet op een wachtlijst komen, een urgentie in komen, zoals ernstige stagnatie van werkzaamheden, gevaar omwonenden etc. (e. e. a staat vermeld in staatsblad 743 van 12 dec. 1985.) Naast genoemde VIII getuigen, zijn door mij nog een aantal personen gehoord. Die gesprekken hebben geen verdere aanknopingspunten opgeleverd. Het onderzoek wordt voortgezet en mochten zich nog personen mede na de oproep in de pers melden, dan zal daarover indien nodig en in overleg aanvullend worden gerapporteerd. Samenvatting Uit het onderzoek zijn geen (ooq)getuigen naar voren gekomen, die daadwerkelijk een bom of bommen op het Molenpad of in de gantel hebben zien vallen. Op het molenpad zijn tijdens de oorloqsjaren, voorzover mij bekend is geworden geen bommen gevallen. Twee getuigen hebben na het bombardement een bomtrechter in de leeggelopen gantel waargenomen. Getuige Schouten is daar heel zeker van. Getuige Adriaanse heeft een gat gezien, dat een bomtrechter geweest zou kunnen zijn. Daar het terrein in momenteel braak ligt en de ligplaats van een eventuele blindganger vrij exact is aangewezen, lijkt het mij, dat een verkennend onder zoek door de E. O. D. gewenst is ,dit ook ter geruststelling voor de omwonenden. Graafwerkzaamheden achter de woningen L. v.d. Wielstraat dienen voorlopig achterwege te blijven. Als bijlage worden hierbij gevoegd: 1. een fotocopie van de schade-inventarisatielijst opgemaakt door de Luchtbeschermingsdienst. 2. een copie van de lijst met de namen van de gedode personen. 3. een copie van een schriftelijke werkverantwoording op materiaal gebruik van gemeentewerken. 4, een plattegrond, waarop de vermoedelijke blindganger staat aangekruist. Sliedrecht, 14 november 1991 De rapporteur A. Bronkhorst 					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
Mora 19912720	01-01-45	Gemeentepolitie Sliedrecht onderwerp: vervolg rapport bombardement Molenstraat 1-1-45 In aansluiting op het bovenaangehaald rapport van 14 november 1991, verklaar ik Aart Bronkhorst, brigadier van gemeentepolitie te Sliedrecht het volgende. Op maandag 18 november 1991, hoorde ik een vrouw, die mij opgaf te zijn genaamd: Getuige : Jozina Bakker, geboren te Sliedrecht op 6 februari 1929, echtgenote van A. V/d Graaf, wonende Rembrandtlaan 161 3362 AE te Sliedrecht. Nadat ik haar terzake had ingelicht, verklaarde zij het volgende. : Naar aanleiding van een bericht in de krant, over een bom in het Molenpad, heb ik de voorlichter van de gemeente gebeld, omdat ik daar meer van weet. Vanaf 1935 tot 1954, heb ik bij mijn ouders in de woning Molenstraat 5 te Sliedrecht gewoond. Nu is deze woning aangeduid als L. van de Wielstraat 9. Op 1 Januari 1945, waren wij thuis, toen tegen het middaguur het Luchtalarm ging. Er waren familieleden bok ons in huis en wij zochten dekking in de woonkamer, uit de buurt van de ramen, dit in verband met gevaar voor springende ruiten. Mijn vader lag echter in de kamer plat tegen de achtergevel, onder het achterraam. Ik hoorde het geluid van vliegtuigen en het ontploffen van bommen, omdat ons huis als het ware stond te schudden, vermoedden ik, dat de bommen bij ons in de buurt ontploften. Toen het even stil was, richtte mijn vader zich iets op en keek door het achterraam. Hij riep toen, daar gaat er nog een. Hij zei, dat hij een bom achter ons huis langs had zien komen. Wij verwachtten een ontploffing, maar die kwam niet. De bommen werden vanuit het noorden, dus vanuit de richting van de rijksweg in de richting van de haven gegooid. Nadat door het Luchtalarm het sein veilig was gegeven, ben ik naar buiten gegaan. Ik ben een stukje achter ons huis langs de gantel gelopen in de richting van de getroffen woningen van de familie Kazen. Het vroor en er stond weinig water in de gantel. In de gantel lag een laag brokkelig ijs. Ik zag, dat er in de ijslaag in het midden van de gantel een een gat was geslagen met een diameter van ongeveer 80 á 90 centimeter. De blindganger was neergekomen, ongeveer achter de woning van de Familie Ruis, dus zoals de situatie nu is achter de woning L. V/d Wielstraat 19. Verschillende mensen, hebben dat gat gezien en er werd over gesproken, dat daar een blindganger in was verdwenen. Verder is er toen en ook naar mijn weten later geen onderzoek naar ingesteld. Er was immers genoeg te doen, door het bombardement. Door het bombardement zijn bij ons geen ruiten gesprongen. In de regenpijp achter ons huis was een scherf terechtgekomen. Huizen verderop in de straat, Liepen wel schade op. Mijn vader kwam wel eens met een grote boot met hout de gantel in varen, om bij ons achter te lossen. Mijn moeder had het dan over de blindganger en dat het wel eens gevaarlijk kon zijn. Vader deed daar nogal laconiek over en zei, dat de bom geen kwaad kon, omdat hij diep onder de modder lag. Meer getuigen uit de straat in die tijd, kan ik U niet noemen, omdat die inmiddels zijn overleden. Sliedrecht, 18 november 1991 De brigadier van politie (A. Bronckhorst)	711-120	Gemeentearchief Sliedrecht			
			EOD	EOD			
Luchtfoto	22-01-45	De foto's dekken het zuidoostelijke deel van de gemeente. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Het landschap is bedekt met sneeuw wat de interpretatie kan bemoeilijken, omdat sporen van oorlogshandelingen mogelijk bedekt zijn. Ook de sterkte schaduw nabij bebouwing kan de zichtbaarheid van details tegenwerken. Op foto 4131 zijn bij de Molen- en de Middenstraat, met behulp van luchtfoto 4054 van 17 april 1945, de getroffen locaties zichtbaar. Bij de Molenstraat zijn er raketinslagen zichtbaar te zijn precies voor de getroffen huizen, net iets ten zuiden hier van en nog een inslag in het zuiden van de straat zelf. Bovendien lijkt ook de door de getuigen gemelde inslagen in de gantel achter de huizen zichtbaar te zijn in de vorm van de verstoring van het ijs. Ronde de huidige Volkershaven, bij het Molenplaatje, zijn geen eenduidige sporen van ingeslagen raketten zichtbaar. Dit komt vermoedelijk mede door het rommelige terrein, de boten en het water/ijs. Hier en daar zijn wel wat plekjes zichtbaar maar die kunnen door de omstandigheden niet eenduidig aan raketinslagen worden gerelateerd. Op foto 4167 zijn duidelijke inslagkraters zichtbaar rondom een concentratie van schepen aan de zuidelijke oever van de Merwede. Gezien het formaat en patroon van de kraters, zijn dit onmiskenbaar kraters van een raketaanval. Er zijn vier clusters van inslagen zichtbaar, waarvan drie duidelijk kraters betreffen en één minder eenduidig is. Gezien het feit dat hier acht Typhoons met elk acht raketten aanvielen en de nabijheid van deze mogelijke inslagkraters, zijn ze als dusdanig geïnterpreteerd.	Foto 4131, 4167 Sortie 4/1651	Wageningen			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto		Ter verbetering van de interpretatie van de luchtfoto zijn ook de luchtfoto's van 29 november 1944 (foto 3179) en van 12 september 1944 (foto 4118) gebruikt om de situatie voor de aanval te vergelijken met erna. Bij de Boschlaan zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.					
	14-03-45	De foto dekt het zuidoostelijke deel van Sliedrecht. De foto is van redelijke kwaliteit en schaal. De foto is wat onscherp. Bij de Boschlaan zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 3001 Sortie 4/1949	Wageningen			
Luchtfoto	17-04-45	Foto 3106 dekt het zuidoostelijk deel van Sliedrecht. De foto is van goede kwaliteit en schaal. De foto is gebruikt om de analyse van luchtfoto 4167 te ondersteunen m.b.t. de aanval van 1 januari 1945 op de schepen ten zuiden van Sliedrecht. Zie betreffende analyse hierboven. Foto 4054 dekt het gebied rond Sliedrecht. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Bij de Molenstraat en de Middenstraat is duidelijk zichtbaar waar de huizen verdwenen zijn. Bij de haven zijn geen eenduidige sporen van de ingeslagen raketten zichtbaar.	Foto 3106, 4054 Sortie 4/2332	Wageningen			
19912720	Nov 1991	Gemeentepolitie Sliedrecht onderwerp: nadere plaatsbepaling door getuigen. In aansluiting op de rapportage van 14 en 18 november 1991 betreffende de vermoedelijke blindganger achter de woningen aan de L van der Wielstraat te Sliedrecht, heb ik Aart Bronkhorst, brigadier, van gemeentepolitie te Sliedrecht, met getuige Bakker en later met getuige Adriaanse, een nader onder zoek ingesteld. Getuige Gerrit Adriaanse zei mij terplaatse, dat hij het gat in het oostelijk talud van de gantel had gezien. Het gat bevond zich volgens hem achter de woning L. van der Wielstraat 19 en wel nabij de afscheiding met nummer 17. Getuige Jozina Bakker, had het gat ongeveer in het midden van de gantel gezien. Zij wees een plaats aan ongeveer midden achter perceel L. van der Wielstraat 19. Getuige Johannes Schouten, verklaarde mij op 11 november 1991 dat hij in de gantel na het bombardement een rondachtig gat had gezien. Het was volgens hem een bomkrater. Hij wees mij op die dag de plaats aan, waar hij de krater had waargenomen. Deze plaats was gelegen recht achter het pad tussen de percelen L. van der Wielstraat 19 en 21. Uit gesprekken, die ik met bewoners uit die omgeving en anderen heb gevoerd, bleek, dat de onderhavige gantel (kreek), aan de bovenloop een breedte had van 10 a 12 meter. De taluds waren vrij steil, zodat de bodem-breedte ongeveer 8 meter zal zijn geweest. Verder is gebleken, dat 3 a 4 meter achter de aangebouwde keukens /schuurtjes het talud begon. Van de situatie rond 1956 en enkele jaren later zijn enkele foto's beschikbaar. Deze zijn gecopieerd. De foto's verduidelijken de vermoedelijke ligplaats van de bom niet. Wel geven zij een beeld van de toenmalige inrichting van het Molenpad. Samenvatting Indien er zich een projectiel in de bodem bevindt, zal dat zijn vanaf perceel 17 tot en met perceel 21, dus over een lengte van hooguit 20 meter. De exacte loop van de voormalige gantel is niet bekend, doch de ramingen verschillen hooguit enkele meters. Sliedrecht, 29 november 1991 Aart Bronkhorst. Aan: Bart van Leeuwen, K. Zwiggelaar EOD	711-120	Gemeentearchief Sliedrecht			
	1991	Molenpad 15 november 1991 Hierbij verzoeken wij u tot opsporing over te gaan van mogelijke explosieven in het zogenaamde Molenpad (gelegen tussen de Kroonstraat en de L. v.d. Wielstraat) te Sliedrecht. In het betreffende gebied vinden in opdracht van de provincie grondafgravingen plaats om vervuilde grond te verwijderen. Op dit moment zijn alle werkzaamheden stilgelegd. Tijdens de grondafgravingen heeft een der omwonenden gemeld dat er ter plaatse tijdens een bombardement in januari 1945 één of meerdere bommen niet tot ontploffing zouden zijn gekomen. Naar aanleiding van deze melding heeft de politie een uitgebreid buurtonderzoek ingesteld, waarvan de resultaten als bijlage zijn bijgevoegd. Gelet op de uitkomsten van het onderzoek is het vermoeden gerechtvaardigd dat er tenminste één niet ontplofte vliegtuigbom ligt weggezakt in bodem achter de toenmalige woningen met het huidige adres L. van de Wielstraat 21 en 23. De plaats waar de vliegtuigbom zou liggen is een vroegere gantel die later gedempt is. De grond ter plaatse dient in verband met de verontreiniging tot 1 meter diepte afgegraven te worden. Kopieën betreffende de gesteldheid van de grond ter plaatse (rapportage TMD-onderzoek vervuilde grond) zijn als bijlage bijgevoegd.	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
20041538		De afstand vanaf de plaats waar de bom zich vermoedelijk bevindt tot aan de dichtstbijzijnde gevels bedraagt ± 10 à 15 meter. Binnen een straal van 100 meter rondom de mogelijke bom bevinden zich ± 75 woningen, terwijl er zich in het naastgelegen gebied ook vele woningen bevinden. Bij een eventuele vondst van explosieven zullen derhalve diverse veiligheidsmaatregelen getroffen moeten worden. Door de mogelijke aanwezigheid van een niet ontplofte vliegtuigbom in het gebied Molenpad is er grote onrust ontstaan bij de omwonenden en de overige inwoners van Sliedrecht. Indien de vliegtuigbom ter plaatse in de grond aanwezig is, is er sprake van een gevaarlijke situatie. De afgravingswerkzaamheden om verontreinigde grond te verwijderen zullen in afwachting van de resultaten van het onderzoek van de EOD niet hervat kunnen worden, hetgeen grote financiële consequenties heeft. Gelet op het vorenstaande verzoeken wij u dringend om zo spoedig mogelijk een opsporingsonderzoek naar mogelijk aanwezige explosieven in liet gebied Molenpad in te stellen. 30 maart 1992 Burgemeester vraagt EOD de stand van zaken uit te leggen. Desgevraagd zegt Zwiggelaar: Het zoekgebied kende voor uitvoering van de geplande oppervlakedetectie enige problemen (vervuiling) derhalve is daarmee tijdens de uitvoering van dieptedetectie rekening gehouden bij het zetten van de meetpijpen. De dieptedetectie meet een ijzerconcentratie die niet vergelijkbaar is als die van een 250/500 lb bom. Ter uitsluiting van de mogelijkheid dat de gemeten concentratie een bomstaart kan zijn is lokaal (3,75m X 8,75m) dieper geboord/gemeten (14 m). Deze lokaal diepere metingen geven geen andere ijzerconcentraties aan. Hoewel de voor noemde meting niet duidt op een middelmaat bom is gezien de volgende argumentatie benadering/opruiming vereist om veiligheid voor toekomstplannen te waarborgen. 1) De locatie van de meting is in overeenstemming met de verklaringen. 2) De diepte van de meting ligt solitair 3) De laatste verklaring spreekt van raketten ipv bommen (20-60 lb) iets dat meer in de lijn der verwachting ligt vergeleken bij de huidige meting. Overigens moet benadrukt worden dat er sprake is van een ijzerconcentratie en niet van een bom. 13 mei 1992 Naar aanleiding van uw verzoek vervat in referte a is het betreffende terreingedeelte van 18 februari 1992 tot en met 22 april 1992 door leden van mijn dienst, conform het gestelde in het werkplan ad referte b, onderzocht op de aanwezigheid van explosieven. Bij dit onderzoek zijn restanten van een 3 inch aircraft rocket aangetroffen. Ik beschouw deze zoekactie hiermee afgedaan.					
	2004	Vooronderzoek Locatie Baanhoekbrug en gedempte Haven Uitgevoerd ivm ontwikkeling van woningbouw ten noordwesten van de Baanhoekbrug en op het terrein van Tablis. En bouw van loods op terrein gedempte haven binnen het RVM terrein. Er wordt verwezen naar mora 19912720. Gedempte haven RVM terrein. Bij de raketbeschieting van 1 januari 1945, 11.47 uur, zijn twee huizen aan de Molenstraat getroffen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er raketten in de haven van het huidige RVM terrein zijn neergekomen. De in 1992 aangetroffen restanten van 3” raketten bij het Molenpad zijn zeer zeker afkomstig van de boven gemelde beschieting. Aanbeveling is om geen opsporingsactie uit te laten voeren voor de bouwlocatie gedempte haven RVM terrein. Noot TA. Op het kaartje dat bij deze mora hoort, staat een onderzocht gebeid aangegeven wat op zo’n 240 meter westelijk ligt van het door raketten getroffen gebied van de voormalige Molenstraat.	EOD	EOD			
Tweede luchtaanval middag op Sliedrecht op 1 januari 1945							
Oranjestraat : 8259-015a	01-01-45	Schade, toegebracht tengevolge van bombarderen en beschieten door vliegtuigen op maandag 1 januari 1945 te Sliedrecht, respect. Omstreeks 11.47 en 15.47 uur.	709-1289 711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht	Verdacht	Raketbeschietingen: Uit de gegevens van de RAF kan opgemaakt worden dat op 1 januari 1945 drie maal een luchtaanval op schepen in	Raketten: Deelgebied 8a

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Haven: 8259-015b		Gehele verwoest werden de panden 17 en 19, gelegen aan de Molenstraat en de panden 35 en 37 aan de Middenstraat. Zwaar beschadigd werden de woningen 33 en 39 aan de Middenstraat, woning 21 en 15 aan de Molenstraat, gebouw van de vereeniging tot het stichten en in stand houden van bewaarscholen in de gemeente Sliedrecht aan de Oranjestraat 7, bovenwoning Oranjestraat 3 en 5. Ook schade aan diverse roerende goederen. Verder nog lichte schade aan diverse panden [...]. In de haven werden de ruiten van een zandzuiger vernield en zonk een bak van de Hollandse Aannemers Mij. Bak 'Nijmegen' van de firma den Breejen van den Bout zwaar beschadigd. Aantal persbuisen van de H.A.M. opgeslagen op het terrein aan de Industrieweg vernield en beschadigd. Het in de haven van de NV Adr. Volker's Mij liggende, navolgende materiaal: Profielzuiger en bakkenzuiger zwaar beschadigd. Bak 46 en 88 beide gezonken. Verder lichte schade. Van de firma A. Baars, Azn, A486 werden twee bakken geheel vernield, twee zwaar en drie licht beschadigd. Dit materiaal bevond zich aan de zuidzijde van de Merwede tegenover de werf van de firma. Baggermolen liggende in de Sliedrechtse haven gezonken. Verder nog voornamelijk glasschade aan woningen aan o.a. de Industrieweg, Oranjestaat, Havenstraat, Middenstraat, Langstraat, Zuiderstraat, De Klopstraat, Emmastraat en woningen in Wijk C.					
	01-01-45	3.45 h n.m. wederom luchtalarm werkelijke dienst. Onergeteekende [de waarnemer chef] kreeg persoonlijk bericht van het hoofd van de Luchtbeschermingsdienst om manschappen uit te zenden naar Middenstraat, Havenstraat en Oranjestraat wegens bominslag.[...] Intusschen kwam nog bericht binnen, dan bij de fam. Kramer in wijk C twee gewonden waren. Direct nog een ploeg manschappen met bakfiets naar genoemd adres gezonden. [...] In totaal 8 gewonden vervoerd. [...]	709-1289	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Schade toegebracht ten gevolge van bombarderen en beschieting door vliegtuigen om maandag 1 januari 1945 te Sliedrecht, respectievelijk omstreeks 11.47 en 15.47 uur.	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Hieronder gelieve U een opgave aan te treffen van nadien geconstateerde schade, geleden zoowel door bominslag als door Duitsche bezetting: Bominslag: Molenstraat [...] Oranjestraat [...] Stationsplein.	709-1793/2	Gemeentearchief Sliedrecht			
D.944622: 8259-015c	01-01-45	Up: 13:46 Down: 16:31 8 Typhoons 266 sq 62 R/P on barge concentrations at D.944622 and D.945623. Many hits	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen			
D.945623: 8259-015d		62 raketten afgeschoten op binnenvaartschepen in de westelijke haven van Sliedrecht, vele treffers.					
8259-015c,d	01-01-45	266 sq [...] 'A' Flight pranged barges with R/P's and cannon at Sliedrecht. [...] 'A' Flight took off after 'B' Flight and again gave the barges at Sliedrecht bags of punishment with R/P's and cannon.	AIR 27/1559/49	The National Archives te Londen			
8259-015c,d	01-01-45	266 s Attack on barges at Heidrecht. Barges were seen concentrated as in photo. Water frozen. 56 R/P fired, many direct hits on barges and warehouses with rockets and cannon fire. [...] Barges Sheidrecht. 62 R/P fired. 80% D/H fire started. Damage from the mornings attack was visible.	AIR 27/1559/50	The National Archives te Londen			
	01-01-45	Op Nieuwjaarsdag is het mooi vriezend weer. [...] In de middag volgt nog een aanval gericht op de omgeving van de haven . Daar worden een baggermolen en twee laadbakken geraakt. Op de baggermolen staat Gerrit A. Teeuwe te vissen. Een bomscherf treft hem dodelijk. De 15-jarige Jan Wisselink, die in de haven staat te vissen, wordt eveneens getroffen en ook hij overlijdt.	27 Oorlogswinter 1944 2009-50	– Historische Vereniging Sliedrecht			
	-	Fl. 180,- glasschade door bominslag aan Dr. Langeveldplein 7.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht			
	01-01-45	Gemeentepolitie Sliedrecht	711-120	Gemeentearchief Sliedrecht			

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		onderwerp: bombardement Molenstraat en directe omgeving op 1 januari 1945 te omstreeks 21. 47 uur. Rapport Naar aanleiding van een telefonische melding, op donderdag 23 oktober 1991, bij de gemeentepolitie te Sliedrecht, dat er op het zogenaamde Molenpad, gelegen tussen de L. v/d Wielstraat en de Kroonstraat te Sliedrecht vermoedelijk een niet ontplofte vliegtuigbom zich in de bodem zou bevinden, heb ik, Aart Bronkhorst, brigadier van gemeentepolitie te Sliedrecht een onderzoek ingesteld. Blijkens een ongedateerde schade-inventarisatielijst, opgemaakt door de commandant van de luchtbeschermingsdienst, afdeling Sliedrecht en tevens korpschef van politie, J.D. Kusters, is Sliedrecht op 1 Januari 1945 te 11.47 en 15.47 gebombardeerd en beschoten door vliegtuigen. Over de beschietingen en bombardementen, zijn verder geen bijzonderheden vermeld. Evenmin is vermeld hoeveel en wat voor soort Vliegtuigen de aanval uitvoerden. Over de gebruikte bommen en de opruimingswerkzaamheden zijn ook geen gegevens bekend. In het handgeschreven dagrapport van 1 Januari 1945 van de gemeentepolitie Sliedrecht staan alleen het aantal doden vermeld. Verder staat er op die datum vermeid, dat in de woning van Blokland aan de Molenstraat nog een blindganger lag [Noot TA. Vermoedelijk was dat Molenstraat 15 of 17]. Op 3 Januari 1945 staat vermeld, dat er aan de Boschlaan een blindganger was gevonden. Het bombardement op 1 Januari 1945, te omstreeks 11.47 uur, was kennelijk gericht op vaartuigen en baggermateriaal, dat op de hoek van de haven en het kleine diep lag afgemeerd. Een onbekend aantal bommen kwam terecht op de woningen Molenstraat 17 en 19. (Nu L. V/d Wielstraat 21 en 23). In en rond deze huizen, vonden vijf mensen de dood. Op vrijdag 8 november 1991, te omstreeks 13.30 uur, hoorde ik de mij bekende : getuige I: GERRIT ADRIAANSE geboren te Sliedrecht, op 20 januari 1930, zonder beroep, wonende Hugo de Grootstraat 52 3321 HH te Sliedrecht. [...] De zelfde middag vond nog een bombardement plaats op schepen, die in de haven lagen. Daarbij werden een groot aantal huizen in de omgeving van de Havenstraat beschadigd. Ook bij dit bombardement kwamen geen projectielen op het Molenpad terecht. [...] Op vrijdag 8 november 1991, te omstreeks 16.00 uur, hoorde ik de mij bekende: Bastiaan KORPORAL, Getuige II, geboren te Sliedrecht op 1 oktober 1928, van beroep wethouder, wonende wi Wilhelminastraat 25 te Sliedrecht. Terzake ingelicht, verklaarde hij: "Tijdens de oorloqsjaren, woonde ik bij mijn ouders op het adres Baanhoek D26 b te Sliedrecht. Op 1 Januari 1945, ben ik nadat er door engelse gevechtsvliegtuigen bommen waren afgegooid, naar de plaatsen gegaan, waar de bommen waren neergekomen. Het eerste bombardement vond plaats rond het middaguur en het tweede later in de middag. De vliegtuigen die Sliedrecht 's middags bombarderen kwamen uit het zuiden en draaiden boven de huidige rijksweq A. 15. Het waren zes Jagers, naar ik meen van het type typhoon. De vliegtuigen wierpen 's middags bommen naar doelen in de haven. Ook werd met mitrailleurs geschoten. Kennelijk moesten de piloten, vaartuigen die in de haven lagen vernietigen, daar de bezetters dit materiaal op de Waal voor hun terugtocht gebruikten. De Engelse piloten richtten echter slecht. Er was naar ik meen in die dagen geen afweergeschut meer in Sliedrecht. Naast drijvend materiaal, werden veel huizen in de wijk rond de haven beschadigd. In de Molenstraat werden twee huizen, bewoond door de Familie Kazen, door het bombardement verwoest. Ik ben ook op het Molenpad en de Molenstraat geweest na de beschietingen. In die tijd liep achter de huizen van de Molenstraat ook een gantel vanaf het kieine diep tot aan de dijk. Toen ik daar kwam, lag het Molenpad bezaaid, met dakpannen, stukken steen en modder dat was opgespat uit de gantel. De brokstukken waren door het bombardement weggeslingerd en mogelijk is er ook een bon in de gantel ontploft. Op het Molenpad zelf was geen bom terechtgekomen. Bomtrechters of kraters heb ik op het pad zelf niet gezien. Ik heb ook later niets vernomen, dat in die richting wees of daar betrekking op had. Het was in die dagen voor de bevolking volstrekt onduidelijk, waarom zoveel onschuldige slachtoffers vielen door het bombardement." [...]					

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Luchtfoto		Sliedrecht, 14 november 1991 De rapporteur A. Bronkhorst					
	01-01-45	Mora 2041538 Eén baggermolen, de Zijpe van firma Spek en Verlaat slaat om en wordt een maand later gelicht en verscheidene bakken, één van de lieren fabriek Kraaijeveld en één van de Ham, zonken in de haven. De omgekomen No1 Teeuwe was juist aan het vissen in het gangboord van de baggermolen die in de haven lag, toen bommen afgeworpen werden. Een voltreffer liet de baggermolen zinken, waarbij de heet Teeuwe door een scherf dodelijk getroffen werd. Zijn maat de heer A. Hartog die nog steeds enige bomscherven in zijn rug en zijn hand en armen heeft werd door de luchtdruk boven op Teeuwe geworpen maar overleefde deze bomaanval. [...] Wat veel schade opliep kwam door een voltreffer op de garage van G.E. Kramer in de Oranjestraat en het er naast liggende bewaarschooltje (kleuterschool). Doordat het nieuwjaar is zijn er geen slachtoffers in de garage of het schooltje.	EOD	EOD			
	22-01-45	De foto dekt het zuidoostelijke deel van de gemeente. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Het landschap is bedekt met sneeuw wat de interpretatie kan bemoeilijken, omdat sporen van oorlogshandelingen mogelijk bedekt zijn. Ook de sterkte schaduw nabij bebouwing kan de zichtbaarheid van details tegenwerken. Bij de Oranjestraat zijn er in de tuin verstoringen zichtbaar. Gezien de vorm zijn deze echter niet eenduidig aan de raketten te linken.	Foto 3131, 4131 Sortie 4/1651	Wageningen			
Luchtfoto	17-04-45	Foto 4054 dekt het gebied rond Sliedrecht. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Bij de Oranjestraat en de haven zijn geen eenduidige sporen van de ingeslagen raketten zichtbaar.	Foto 4054 Sortie 4/2332	Wageningen			
8259-037	27-09-2017	Tijdens baggerwerk in de Volkerhaven bij Het Plaatje in Sliedrecht zijn diverse granaten en een raketkop uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen. De gecontroleerde ontploffing van de explosieven heeft woensdag 27 september – onder begeleiding van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) – plaatsgevonden in Dordrecht, omdat de beoogde locatie in Sliedrecht hiervoor niet geschikt was. De vondsten zijn recent gedaan door Van den Herik Sliedrecht. Wij voeren baggerwerk uit in opdracht van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden en zijn gespecialiseerd in het werken onder dergelijke omstandigheden. De explosieven zijn deskundig en met de grootst mogelijke zorg veilig gesteld, waardoor ze geen gevaar hebben gevormd voor de omgeving. De Volkerhaven bij Het Plaatje in Sliedrecht wordt op diepte gebracht om straks ruimte te bieden aan de werkzaamheden van Scheepswerf Boer. Bij de voorbereidingen van dit werk werd duidelijk dat wellicht niet-ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen konden worden. In de winter van 1944 en 1945 is de haven beschoten en gebombardeerd, waarbij naar alle waarschijnlijkheid niet alle gebruikte munitie zijn afgegaan. Bij het bouwrijp maken van het terrein werd hier al rekening mee gehouden, maar werd niets aangetroffen. Noot TA. Op de foto zijn naast een 60 lbs raket, granaten van 2 cm (verschoten en compleet schot) zichtbaar, evenals (vermoedelijk) Oud-Hollandse granaten van een 7 veld en een mortiergranaat van onbekend kaliber. 	Hetkontakt volkerhaven, rom-d Plaatje Johan Barnhoorn	Internet T&A Survey			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal			
Inventarisatie bronnenmateriaal								
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
Vermeende luchtaanval op een fabriek in Sliedrecht op 4 januari 1945								
Geen	04-01-45	2nd TAF: F/L Sheward van N 263 Squadron noteerde in zijn logboek: ‘Jan 4. Typhoon R. Ondersteuning van de grondtroepen ten oosten van Dordrecht. Vluchtduur 55 minuten. In Sliedrecht met acht Typhoons een raketaanval op een fabriek waarin 600 Duitsers zaten. Tevens met goed gevolg schepen aangevallen. Flak bij de vleet.’	Zwanenburg (z.j.)	Literatuur	Onverdacht	Op 4 januari 1945 zou volgens de literatuur een fabriek in Sliedrecht door 263 Squadron met raketten zijn aangevallen. Dit stuk is echter gebaseerd op gegevens van de RAF, die daarop geraadpleegd zijn, aangezien geen lokale bron deze aanval bevestigt. De stukken van de RAF noemen een fabriek <u>nabij</u> Sliedrecht, niet <u>in</u> Sliedrecht zoals de literatuur meldt. In een ander archiefstuk van de RAF wordt een coördinaat vermeld van de fabriek. Deze locatie betreft vrijwel exact de locatie waar ten tijde van WOII een scheepswerf met fabriek stond in Boven-Hardinxveld. Uit lokale bronnen van betreffende gemeente (niet opgenomen in onderhavig onderzoek) kan opgemaakt worden dat die dag inderdaad scheepswerf “De Holland” is getroffen door een dergelijke luchtaanval. Geconcludeerd kan worden Sliedrecht niet is getroffen door deze aanval, aangezien er geen enkele bron is die dit bevestigt en de enige bron die hiervan melding maakt (Zwanenburg) foutief stelt dat het <u>in</u> Sliedrecht was in plaats van <u>nabij</u> Sliedrecht.	Onverdacht	
	04-01-45	Up: 15:29 Down: 16:45 8 Typhoons van 263 Squadron 62 R/P on Factory occupied by troops at E.025617. Several D/H on factory and another building. Large explosion from factory. 62 raketten afgeschoten op een fabriek waarin troepen zaten op locatie E.025617 (noot T&A: dit is de locatie waar ten tijde van WOII een scheepswerf met machinefabriek stond in Boven-Hardinxveld). Meerdere voltreffers op fabriek en een ander gebouw. Grote explosie vanuit de fabriek.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen				
	04-01-45	263 Squadron: The weather did not clear until the afternoon, and at 15.47 hours 8 aircraft led by S/Ldr. Rumbold took off to attack a factory near Sliedrecht. Several direct hits were scored with R/P also on a large building nearby, but accurate observation was not possible owing to smoke and debris covering the area. 12 barges in an adjacent basin were attacked and direct hits scored on 2 which were seen to sink. 263 Squadron. Het weer werd niet helder tot in de namiddag en om 15.47 uur stegen 8 vliegtuigen op om een fabriek bij Sliedrecht aan te vallen. Diverse voltreffers met raketten werden geplaatst, ook op een groot gebouw in de nabijheid, maar goede observaties konden niet gemaakt worden wegens rook en puin in het gebied. Twaalf schepen in een nabijgelegen basin aangevallen en voltreffers werden geplaatst, waarbij gezien werd dat er twee zonken.	AIR 27/1548/67	The National Archives te Londen				
Aanval op spoor bij Sliedrecht								
8259-020	14-01-45	Typhoons vallen de spoorlijn Gorinchem - Dordrecht aan.	Huurman (2001), 376	Literatuur	Onverdacht	Uit de meldingen blijkt dat het spoor nabij Sliedrecht door twee Typhoons is aangevallen in de omgeving va het viaduct in de Rijksweg. Er werden 4 bommen van 1000 lbs afgeworpen. Ten opzichte van de luchtfoto van 29 november 1944 zijn er hier in het veld en nabij het spoor drie nieuwe bomkraters zichtbaar. Daarnaast is een grote vlek in de spoordijk direct ten zuiden van de A15 zichtbaar. Deze schade komt overeen met de omschrijving uit het gemeentearchief, dat de spoordijk over een lengte van circa 100 geheel is weggeslagen. Alle vier de afgeworpen bommen zijn dus ontploft. Het onderzoeksgebied is dus onverdacht met betrekking tot deze aanval.	Onverdacht	
	14-01-45	Op zondag 14 januari 1945 een aanval uit vliegtuigen gedaan op het viaduct over Rijksweg 15 ten westen van de gemeente, waarbij enige bommen van zware kaliber werden geworpen en ten gevolge waarvan de hoge spoordijk terplaatse over een lengte van +-100 meter geheel werd weggeslagen en vernield. Het spoorwegverkeer met Dordrecht werd hierdoor gestremd. Schade aan huizen werd niet aangericht, terwijl persoonlijke ongelukken niet plaats hadden.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht				
	14-01-45	Up: 13:23 Down: 16:37 3 Typhoons 257sq 4x1000 on line at D.9963 - 1 hit Noot TA. Dit coördinaat ligt net ten westen van Hardinxveld, echter zijn er in de huidige gemeente Hardinxveld-Giessendam geen lokale bronnen die en aanval op deze datum bevestigen.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen				
	14-01-45	257sq [...] In the afternoon Hawroth set out with other aircraft to bomb a railway line east of Dordrecht. Shannon blew a Coffman disc on the “deck” and was unable to take off. Bellamy quietly crash-landed without personal injury near Breda which left two aircraft to force through and finish the job. Haworth and Withfield dive-bombed the railway with success, Whitfield obtaining two direct hits.	AIR27/1528/25	The National Archives te Londen				
	14-01-45	257sq Embankment (E852965). Primary target not attacked owing to weather conditions. Bombed railway line (D9963) 1 direct hit. Line cut.	AIR27/1528/26	The National Archives te Londen				
	Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het gebied rond de spoorbrug. De foto is van vrij goede kwaliteit en schaal. Foto is geraadpleegd om te vergelijken met foto 4130 van 22 januari 1945 voor het bombardement met twee Typhoons op 14 januari 1945 (markeringsnummer 8259-020). Ter plaatse zijn op deze foto van 24 december geen sporen zichtbaar.	Foto 4179 Sortie 4/1477				Wageningen
	Luchtfoto	22-01-45	De foto dekt het westelijke deel van Sliedrecht. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Bij het kruispunt van het spoor en de A15 zijn ten opzichte van 29 november 1944 drie nieuwe kraters en een grote donkere vlek zichtbaar. De vlek blijkt na vergelijking met luchtfoto 3138 van 21 februari 1945 schade te betreffen.	Foto 4130 Sortie 4/1651				Wageningen
Luchtfoto’s van 22 januari 1945								
Luchtfoto	22-01-45	De foto’s dekken het gebied rond het station en de gasfabriek van Sliedrecht. De foto’s zijn van prima schaal en kwaliteit. Wel wordt het zicht bemoeilijkt doordat er sneeuw ligt. Ook zijn niet alle details rond het bebouwde gebied even goed zichtbaar door de sterke schaduwwerking richting het noorden.	Foto 3131, 4130, 4131, 4167 Sortie 4/1651	Wageningen	Onverdacht	<u>Kraters (3131, 3211)</u> : Zie analyse van markeringsnummers 8259-011 en -012. <u>Kraters en schade (4130)</u> : Zie analyse van markeringsnummer 8259-020.	Onverdacht	

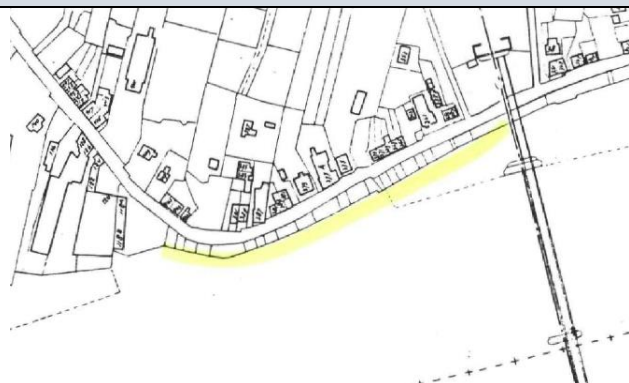
Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal			
Inventarisatie bronnenmateriaal								
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
		In vergelijking met de kraters van foto 3211 zijn op foto 3131 de diverse reliëfs van de kraters als gevolg van sneeuwval goed zichtbaar. Deze foto is daarom gebruikt om de kraterlocaties van luchtfoto 3211 te controleren. Bij de Oranjestraat zijn er in de tuin verstoringen zichtbaar. Gezien de vorm zijn deze echter niet eenduidig aan de raketten te linken. Op foto 4130 zijn bij het kruispunt van het spoor en de A15 ten opzichte van 29 november 1944 drie nieuwe kraters zichtbaar en een grote donkere vlek welke, na vergelijking met luchtfoto 3138 van 21 februari 1945, schade blijkt te betreffen. Op foto 4131 zijn bij de Molen- en de Middenstraat, met behulp van luchtfoto 4054 van 17 april 1945, de getroffen locaties zichtbaar. Bij de Molenstraat zijn er raketinslagen zichtbaar te zijn precies voor de getroffen huizen, net iets ten zuiden hier van en nog een inslag in het zuiden van de straat zelf. Bovendien lijkt ook de door de getuigen gemelde inslagen in de gantel achter de huizen zichtbaar te zijn in de vorm van de verstoring van het ijs. Ronde de huidige Volkershaven, bij het Molenplaatje, zijn geen eenduidige sporen van ingeslagen raketten zichtbaar. Dit komt vermoedelijk mede door het rommelige terrein, de boten en het water/ijs. Hier en daar zijn wel wat plekjes zichtbaar maar die kunnen door de omstandigheden niet eenduidig aan raketinslagen worden gerelateerd. Bij de Oranjestraat lijken er in de tuin sporen van de ingeslagen raketten zichtbaar. Voor de interpretatie van foto 4167 zijn ook de luchtfoto's van 29 november 1944 (foto 3179) en van 12 september 1944 (foto 4118) gebruikt om de situatie voor de aanval te vergelijken met erna. Er zijn duidelijke inslagkraters zichtbaar rondom een concentratie van schepen aan de zuidelijke oever van de Merwede. Gezien het formaat en patroon van de kraters, zijn dit onmiskenbaar kraters van een raketaanval. Er zijn vier clusters van inslagen zichtbaar, waarvan drie duidelijk kraters betreffen en één minder eenduidig is. Gezien het feit dat hier acht Typhoons met elk acht raketten aanvielen en de nabijheid van deze mogelijke inslagkraters, zijn ze als dusdanig geïnterpreteerd. Verder zijn er op de foto diverse loopgraven en stellingen zichtbaar.				<u>Kraters en schade (4131)</u>: Zie analyse van markeringsnummer 8259-014a en -014b. <u>Raketkraters Merwede (4167)</u>: Zie analyse van markeringsnummers 8259-014c. <u>Loopgraven en stellingen (4167)</u>: Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er loopgraven en stellingen binnen het onderzoeksgebied aanwezig waren. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn deze gebieden naoorlogs geroerd bij aanleg van op- en afritten van de A15, of andere wegen. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.		
Bombardement op Sliedrecht op 23 januari 1945								
8259-003	23-01-45	Up: 09:53 Down: 13:45 7 Typhoons 14x1000 online D.9563 1 direct hit, 2 near misses, line cut.	AIR 37/715-718	The National Arcvhives	Onverdacht	Volgens de 2nd TAF zou er op 23 januari 1945 een bombardement uitgevoerd zijn nabij station Sliedrecht. Voor deze aanval geldt echter dat dit niet bevestigd wordt door lokale bronnen zoals het gemeentearchief (ondanks het feit dat er van andere aanvallen wel uitvoerige meldingen worden gedaan). In de literatuur wordt deze aanval wel genoemd, doch zonder meer details betreffende de locatie waar de bommen neergekomen zouden moeten zijn. Op de beschikbare luchtfoto's van na de aanval, zijn ook er geen nieuwe sporen zichtbaar die te relateren zijn aan deze aanval. Wel is er een rijtje van vier kraters zichtbaar nabij het spoor nabij het gegeven coördinaat, echter gezien het patroon en de onderlinge afstanden van de kraters, kan vrijwel uitgesloten worden dat deze zijn ontstaan door de gemelde aanval van de Typhoons. Het onderzoeksgebied is daarom niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht	
	23-01-45	Op 23 januari 1945 werd de spoorbaan opnieuw getroffen door twee bommen. Er is niet veel schade, want binnen tien uur werken is de spoorbaan hersteld.	Batenburg (1994), 196	Literatuur				
	Luchtfoto	22-01-44	De foto's dekken het gebied rond het station en de gasfabriek van Sliedrecht. De foto's zijn van prima schaal en kwaliteit. Wel wordt het zicht bemoeilijkt doordat er sneeuw ligt. Deze foto's zijn gebruikt ter vergelijking met de foto's van na onderhavig bombardement.	Foto 3131, 4130 Sortie 4/1651				Wageningen
	Luchtfoto	21-02-45	Deze foto dekt het gebied bij Sliedrecht. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van het gemelde bombardement door zeven Typhoons met 14 stuks 1.000 lbs bommen zichtbaar. Wel is er een rijtje van vier kraters zichtbaar nabij het spoor, echter gezien het patroon en de onderlinge afstanden van de kraters, kan vrijwel uitgesloten worden dat deze zijn ontstaan door de gemelde aanval de van Typhoons.	Foto 3136 Sortie 4/1797				Wageningen
Luchtfoto	14-03-45	De foto dekt het zuidoostelijke deel van Sliedrecht. De foto is van redelijke kwaliteit en schaal. De foto is wat onscherp. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van het bombardement zichtbaar.	Foto 3001 Sortie 4/1949	Wageningen				Voor een analyse van de bomkraters, zie de analyse verder bij luchtfoto 3136.
Bombardement op Sliedrecht op 29 januari 1945								
8259-022	29-01-45	Op 29 januari 1945 omstreeks 1530 uur had een aanval uit enige vliegtuigen plaats en werden enige bommen geworpen aan de voet van de spoorlijn Dordrecht-Sliedrecht. Aan de spoorlijn werd geringe schade aangericht.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht	Verdacht	Uit de meldingen blijkt dat er een bombardement werd uitgevoerd waarbij zes Typhoons elk twee bommen van 1.000 lbs afwierpen in deze omgeving.	Deelgebied 5	
	29-01-45	Up:1457 Down:1558 10 Typhoons 197 sq Rail interdiction. DORDRECHT area. 8x 1000 on 12 TRG E.0163 and line cut. 12x1000 on road/rail crossing D.9563. No claims.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen				
	29-01-45	On the 29th Jan. The railway track at Sliedrecht D.9562 was bombed with excellent results. 4 direct hits were scored. The 8 m. high railway dike was demolished over a lenght of 25 m. at D/94326365.	575-460	NIMH				
	Luchtfoto	21-02-45	Deze foto dek het gebied ten westen van Sliedrecht. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Op deze foto zijn er bij het spoor, in de bocht ten noorden van de A15, 3 nieuwe bomkraters zichtbaar ten opzichte van de foto van 22 januari.	Foto 3138 Sortie 4/1797				Wageningen

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal			
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
Bombardement op Sliedrecht op 2 februari 1945								
D.9463: 8259-023a D.9462: 8259-023b	02-02-45	Up:1030 Down:1210 7 Typhoons Rail interdiction: 14x1000 with 2 hits online at D.9463. Embankment at D.9462 hit with three bombs but line not cut.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Verdacht	<u>Bommen op spoor(brug)</u>: De bronnen melden een bombardement op 2 februari 1945 door 7 Typhoons van 257 Squadron. De genoemde coördinaten corresponderen met locaties ten noorden en zuiden van de Baankhoekbrug tussen Dordrecht en Sliedrecht. Op luchtfoto 4014 zijn bomkraters zichtbaar ten zuiden van deze brug. Echter op luchtfoto 3166 van 24 december 1944 zijn deze kraters ook al zichtbaar. De bomkraters zijn dus niet afkomstig van de aanval op 2 februari. Ook werden er eind jaren '70 bij baggerwerkzaamheden in deze omgeving bommen aangetroffen. Aangezien het aantal afgeworpen bommen niet overeen komt met het aantal kraters en vondsten, en het NIMH en getuigen melden dat er (vermoedelijk niet ontplofte) bommen in het water zijn gevallen, zouden er ter plaatse nog blindgangers aanwezig kunnen zijn. Doordat (een deel van) de bommen in het water terecht is gekomen kan er niet worden afgebakend op kraterpatroon, maar uitsluitend op basis van doelwit, namelijk het spoor. In 1996 en 2009 zijn er onderzoeken geweest naar eventuele blindgangers. Hiervan is alleen een kaartje aanwezig van het onderzochte gebied in 1996. Dit is echter niet gedetailleerd genoeg om een deel onverdacht te kunnen verklaren. Mogelijk zouden aanvullende details en kaartmateriaal van deze onderzoeken tot een gereduceerd verdacht gebied kunnen leiden. <u>Bommen ter hoogte van Baanhoek 375</u>: Uit de getuigenis van de heer Visser blijkt dat er blindgangers gevallen zijn 'ongeveer' ter hoogte van Baanhoek 375, wat op zo'n 100 meter van het hart van de spoorbrug zou zijn. Er zijn echter geen andere aanwijzingen dat de bommen inderdaad zo ver van de brug zijn neergekomen. Waarschijnlijker is dat ze (net) binnen de afbakeningsstraal van 91 meter zijn neergekomen. Ook meldt de heer Visser dat de weilanden achter zijn woning (4e huis gelegen vanaf de spoorbrug richting Papendrecht) bezaaid waren met bomkraters. Er zijn hier echter geen aanwijzingen voor op de bekeken luchtfoto's in deze rapportage. <u>Bommen achter Baanhoek 411</u>: Uit de getuigenis van mevrouw Prins lijkt opgemaakt te kunnen worde dat er bomkraters achter haar huis aanwezig waren. Deze zouden door de EOD op luchtfoto 3138 zijn aangeduid. Volgens onze interpretatie betreffen deze aanduidingen echter geen kraters maar vermoedelijk hooibergen of andere aan landbouwactiviteiten gerelateerde objecten. Het onderzoeksgebied kan dus niet verdacht gemaakt worden naar aanleiding van deze melding. <u>Mijnen</u>: Getuige Leutscher melde dat hij 'een keer' gezien heeft dat er ter hoogte van perceel Baanhoek 401 een heleboel spullen in het water zijn gedropt. De voorwerpen betroffen 'platte deksels', waarvan meneer vermoede dat het mijnen waren. Er zijn echter geen andere aanwijzingen zoals meldingen in de (buitenlandse) archieven of vondsten bij baggerwerkzaamheden, die dit bevestigen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	Deelgebied 6	
	02-02-45	Op 2 februari 1945 werd een aanval gedaan op de spoorbrug in deze gemeente, doch de brug werd niet getroffen. Slechts een schoeiing nabij de brug werd licht beschadigd. Voorts werd een aantal ruiten en pannen vernield of beschadigd.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht				
	02-02-45	10-04-45. Hierbij doe ik u toekomen een opgave van oorlogsschade toegebracht bij de bominslag in deze gemeente op 10 december 1944 en 2 en 3 februari 1945. Ik merk hierbij op, dat van de bominslagen op 2 en 3 februari 1945 geen voorlopige rapporten zijn opgemaakt, omdat die inslagen plaats hadden in dezelfde omgeving van den inslag op 10 december 1944. De aangebrachte schade was niet afzonderlijk op te neen, zoodat deze nu voor drie bominslagen gecombineerd zijn opgegeven. De lijst betreft alleen panden in wijk D die glas- of pannenschade hebben opgelopen.	709-1793/1	Gemeentearchief Sliedrecht				
	-	Schade aan pand D445 [Parallelweg 36] door bombardementen spoorbrug en springen. Nov febr april 1944-1945.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht				
	-	Pand D499 [Baanhoek 361] heeft schade opgelopen door herhaalde explosies en bomaanvallen bij de spoorbrug.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht				
	-	Pand D5 [Baanhoek 77] heeft schade van ongeveer fl. 9000,- opgelopen.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht				
	02-02-45	On the 2nd Feb. An air attack was launched against the railway bridge (from D/93606260 – D93606230). All bombs fell into the river.	575-460	NIMH				
02-02-45	ORB 257 Sqn: Today at 1145 hours saw the Squadron Commander take off with other aircraft bound for the Dordrecht bridge. F.L. D.M.G. INCE, D.F.C., the new "A" Flight Commander, les the sub-section of three aircraft. Weather again caused the squadron to divert to clearer targets. Red section dive-bombed a bridge west of Dordrecht unsuccessfully, while blue section cut the railway line leading to the bridge. On the return all aircraft landed at B79 (Woensdrecht) as the home aerodrome was u/s.	AIR 27/1528/27	The National Archives te Londen					
20041538	-	Vooronderzoek Locatie Baanhoekbrug en gedempte Haven	EOD	EOD				
		Uitgevoerd ivm ontwikkeling van woningbouw ten noordwesten van de Baanhoekbrug en op het terrein van Tablis. En bouw van loods op terrein gedempte haven binnen het RVM terrein.						
		Er is gesprek gevoerd met mevr. Prins. Zij is geboren op 31 maart 1934 en woonde gedurende WOII op de boerderij Baanhoek 411 . Zij weet zich nog te herinneren dat er achter hun boerderij in het weiland een grote krater bevind. Of er een of meerdere gaten in de nabijheid van deze kraters aanwezig waren, kan zij zich niet herinneren. Door mevr. Prins is de globale locatie van de kraters op een kaart aangegeven. Noot TA. Kaartje zat er niet bij.						
		Op lufo 3138 van 21-02-45 zijn achter Baanhoek 411 twee kraters aangeduid.						
	Luchtfoto	24-12-44	Deze luchtfoto dekt de omgeving van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht. De schaal is goed en kwaliteit vrij goed. Er zijn circa tien kraters te onderscheiden tegen de brug aan op de zuidelijke oever. Dit onderscheid is met name te maken door deze luchtfoto te vergelijken met luchtfoto 4014 van drie maanden later. Op die luchtfoto is één extra krater zichtbaar, die op de foto 3166 waarschijnlijk niet zichtbaar is wegens aanwezigheid van water en schaduwwerking.	Foto 3166 Sortie 4/1477				Wageningen
	Luchtfoto	21-02-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van de Baanhoekbrug. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Op de foto zijn ter plaatse van de aangegeven kraterlocatie uit mora 20041538 geen eenduidige kraters zichtbaar. Het puntje op de foto die binnen de westelijke cirkel en het puntje net ten zuiden van de oostelijke aanduiding, welke vermoedelijk verkeerd op de foto is aangegeven, lijken gezien de schaduwwerking positieve objecten te betreffen. Mogelijk hooibergen. Zij lijken erg op de in de omgeving zichtbare 'sporen'.	Foto 3138 Sortie 4/1797				Wageningen
	Luchtfoto	14-03-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van de Baanhoekbrug. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Er zijn elf kraters zichtbaar ten zuiden van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht.	Foto 4014 Sortie 4/1936	Wageningen			
	19762566	1976	Baanhoekbrug 1 x bom v 23 lbs pl buis	EOD	EOD			
	19782930	1978	Bouwput Baanhoekbrug, ingang Gem. stortplaats aan de Baankhoekweg 1 x bom L100cm Ø40 cm (melding)	EOD	EOD			
	19782967	1978	Baanhoekbrug (bouwput) Zoekactie: "D.d. 19 oktober jl. heeft uw dienst uit een bouwput nabij de Baanhoekbrug op het Eiland van Dordrecht een explosief uit de Tweede Wereldoorlog onschadelijk gemaakt en	EOD	EOD			

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal			
Inventarisatie bronnenmateriaal								
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied	
Engelse bom: 8259-033		verwijderd. De gemeentepolitie heeft ons bericht dat de duikers die daarin opdracht van de Nederlandse Spoorwegen werkzaamheden verrichten het gegronde vermoeden hebben, dat ter plaatse nog één of meer explosieven in de bodem aanwezig zijn. Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat zij bij hun werkzaamheden enkele malen (delen van) staartvinnen en omhulsels van explosieven hebben aangetroffen." "1) Opgegeven gebied (bouwput baankhoekbrug) wordt met een bomlocator en duikers afgezocht. 2) 3 locaties gevonden met ferrometaal in de bodem. 3) Aanvrager de locaties aangewezen en medegedeeld, dat: a) slechts metaal is aangetoond en zekerheid van de aard v/h object alleen kan worden verkregen door uitgraving. b) uitgraving niet tot de taak van de EOD ressorteerd. (zie noot) Noot: Aangezien in dit geval geen explosief is aangetoond."						
	19-10-78	Nederlandse Spoorwegen besprekingsverslag. Een duiker van de firma Van der Ende uit Dordrecht ontdekte een bom tijdens werkzaamheden in de bouwkuip van de nog te bouwen basculekelder onder de Baanhoekbrug. Experts van de duik- en demontagedienst van de mijnopruimingsdienst stellen vast dat het om een Engelse 1000-ponder gaat (1000 lb MC GP). Deze sergeant-duikmeester werden nog wat andere staartvinnen getoond van eerder gevonden stukken staal die tijdens graafwerkzaamheden voor het heiwerk al nar boven waren gekomen. Totaal werden er vier onderdelen gevonden, waarvan er één de staartvin van een Duitse SC 50 HF bom (55 kg zwaar, 25 kg springstof) betrof.	218-A1980 - 724	Gemeentearchief Dordrecht				
	19792775	1979	Baggerbak bij Baanhoekbrug in Merwede: 1x GP bom 500lbs m/neuspistool44 en staartpistool 30 (1 duplexslagpijpje onder neuspist 44)	EOD				EOD
	19792868 A	1979	Baankhoekbrug (op baggermolen in baggerbak) 1 x bom vk 500 lbs mc	EOD				EOD
	19792868 S	1979	Baanhoekbrug in Merwede Brief van 9 okt: "Op 2 oktober jl. heeft uw dienst op een terrein nabij de Baanhoekbrug op het Eiland van Dordrecht een explosief uit de Tweede Wereldoorlog onschadelijk gemaakt en verwijderd. De gemeentepolitie heeft ons bericht dat het gegronde vermoeden bestaat, dat ter plaatse nog één of meer explosieven in de bodem aanwezig zijn. Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat ter plaatse enkele malen (delen van) staartvinnen en omhulsels van explosieven zijn aangetroffen." "Zoekactie onderwater afgezocht ± 4000m² waterdiepte ± 3m." 2 x vleugels van bomstaart, 2 x bomscherven	EOD				EOD
19960421	1996	Baanhoekbrug Bedreigd gebied: Dijktracé Zoekactie afgedaan: negatief advies Gesprek geweest tussen de heet Van Leeuwen van de gemeente en de heer Vermeulen van de EOD om de stand van zaken te bespreken betreffende de mogelijke aanwezigheid van blindgangers nabij de Baanhoekbrug. In het betreffende dijktracé vinden momenteel werkzaamheden plaats in het kader van de dijkversterking. Tijdens de werkzaamheden hebben enkele omwonenden gemeld dat er ter plaatse tijdens bombardementen gedurende WOII mogelijk één of meer bommen niet tot ontploffing zijn gekomen. Naar aanleiding van deze meldingen heeft de politie een nader onderzoek ingesteld. Bespreking: Bespreking in de oorlog is de Baanhoekbrug enkele malen gebombardeerd Hiervan zijn enkele getuigenverklaringen, maar deze zijn niet erg duidelijk en er is niet duidelijk of bommen zijn afgegaan. In de rivier zouden nog bommen kunnen liggen, maar er wordt tegelijkertijd gesproken over "torpedo 's" (raketten"). Ter plaatse heeft in de oorlog een stuk luchtafweer gestaan. Vliegrichting was vanuit het oosten (overzijde) en daar zijn in het verleden bij zeer diep baggeren wel enkele bommen gevonden. Bekeken is of de werkzaamheden van de aanleg van de waterkerende boulevard en de werkzaamheden in de rivier gehinderd zouden kunnen worden door eventuele aanwezigheid van explosieven. Inmiddels is er een damwand getrild en hierbij is niets aangetroffen Deze damwand staal eigenlijk op de oever en hier zijn geen meldingen van explosieven. In de oever worden palen geboord waarop een boulevard komt te rusten. Die tevens dienst doet als waterkering. De rivierbodem wordt opgeschoond, waarbij circa 1.10 meter slib wordt verwijderd en afgevoerd. Daarna wordt hier een steenbedekking op gestort als bescherming. Conclusie In het werk worden nagenoeg geen grondverstorende werkzaamheden uitgevoerd. Eventuele explosieven mogen gezien de bodemsamenstelling veel dieper dan deze slib laag worden verwacht. In hel dijklichaam wordt alleen geboord en dus treden hier ook geen trillingen op die explosieven zouden kunnen doen afgaan. Voor iedere boring wordt eerst gesondeerd op obstakels in de bovengrond.	EOD	EOD				

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
		Bij de werkzaamheden wordt geen veiligheidsrisico voorzien. Afspraak Gemeente ziet of van Zoekactie, Gemeente krijgt negatief advies + Getuigenissen: Proces-verbaal Door mij MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, inspecteur(vol,opsp.bev) van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, wordt het volgende verklaard: Naar aanleiding van een telefonisch verzoek van de heer B. van Leeuwen, werkzaam bij de gemeente Sliedrecht, omtrent de aanwezigheid van blindgangers uit de 2e wereldoorlog ter hoogte van de Baanhoek-West in de rivier "De Merwede" , heb ik een onderzoek ingesteld. In november 1995 werd namens de opzichter van Aannemingsbedrijf Ippel, dat met uitvoeringswerkzaamheden aan de dijkverzwaring aan de Baanhoek-West belast is, melding gemaakt bij de Gemeente Sliedrecht over mogelijke blindgangers. Op 11 januari 1996 werd dit bericht vanuit de Gemeente Sliedrecht schriftelijk bevestigd. In de brief worden 3 klagers genoemd, die mogelijk getuige zijn geweest van bombardementen, waarbij blindgangers zijn achtergebleven! namelijk Baanhoek nr. 383, 377a en 355. In perceel Baanhoek 383 is woonachtig de heer Holleman, deze kan zich wel bombardementen herinneren. doch heeft niet persoonlijk gezien dat er blindgangers in de rivier zijn terechtgekomen. In perceel Baanhoek 377a is niemand aangetroffen. In perceel Baanhoek 355 is gehoord een jonge vrouw die niets van een klacht afwist en sedert 2 jaar daar woonachtig is. Een aantal oud bewoners van de Baanhoek uit de 2^e Wereldoorlog werden opgespoord en gehoord. J. Kwantes. destijds wonende aan de Baanhoek 357, het eerste huis aan de Westkant van de spoorbrug heeft gezien, dat er aan de oost of west kant van de 1e pilaar van de spoorbrug een blindganger terecht is gekomen. Tevens heeft hij gezien dat er vanaf Baanhoek 401 richting spoorbrug diverse-bombardementen zijn geweest, waarbij serie bommen in het water terecht zijn gekomen. Er werden ontploffingen waargenomen doch of al de neergekomen bommen in dat stuk ook ontploft zijn is onbekend. B.K. Leutscher, destijds 9 jaar heeft 2 bombardementen meegemaakt doch heeft niet gezien dat er bommen in de rivier zijn gevallen die niet ontploft zijn. A. Visser, destijds 14 a 15 jaar oud, heeft daadwerkelijk gezien dat er bommen in de rivier "De Merwede" zijn gevallen ter hoogte van Baanhoek-West, perceel 375 die niet ontploft zijn. Gelet op de afgelegde verklaringen, alsmede het feit dat uit archieven is komen vast te staan, er inderdaad bombardementen op 15/16 september 1994 en 6 februari 1945 hebben plaatsgevonden op de Baanhoekspoorbrug te Sliedrecht, is het aannemelijk dat er langs de oever van "De Merwede" ter hoogte van de lokatie Baanhoek-West, alwaar thans werkzaamheden tot 30 meter uit de walkant worden uitgevoerd, explosieven aanwezig zijn die een bedreiging vormen voor de aldaar werkzame medewerkers van het Aannemingsbedrijf alsmede voor de bewoners van de Baanhoek-West en het openbaar verkeer. Waarvan door mij MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, dit proces-verbaal, dat ik sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT -96. Op dinsdag 05-MRT -96, omstreeks 13:37 uur, hoorde ik; MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CDRNELIS M, inspecteur(vol.opsp.bev) van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, telefonisch als getuige een man die opgaf te zijn: VISSER, ARIE geboren op 25-APR-1929 te SLIEDRECHT wonende NOORDERSINGEL 4 te PAPENDRECHT Deze verklaarde: Tijdens de 2e wereldoorlog heb ik aan de Baanhoek te Sliedrecht gewoond en wel in het 4e huis gelegen vanaf de spoorbrug richting Papendrecht: In 1945, het was in de hongerwinter, werd op een gegeven dag, ergens laat in de middag de spoorbrug over de Merwede gebombardeerd. Ik liep buiten en werd door mijn ouders binnen geroepen. Op het moment dat ik in het portaal van onze woning stond, hoorde ik een fluitend geluid van vallende bommen. Ik zag, dat er 2 bommen in de rivier De Merwede vielen ongeveer ter hoogte van perceel nu Baanhoek 375 In dat huis zaten namelijk Duitsers en op het dak was afweergeschut geplaatst.					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
		Ik zag de bommen in het water vallen. Het water spatte wel op doch er ontstond geen zuil, wat er mijns inziens op duidde, dat de bommen niet tot ontploffing kwamen. Hoever die bommen vanuit de walkant in de rivier terecht kwamen, weet ik niet. Ik schat ongeveer een meter of 20 a 25 vanuit de walkant maar zeker weet ik dat niet meer. Of er ook nog meer blindgangers in de richting van de spoorbrug zijn gevallen kan ik niet zeggen, maar het is zeker mogelijk gelet op de hoeveelheid bommen die toen zijn gevallen; Het weiland achter onze woning was namelijk ook bezaaid met bomkraters. doch het water spa [Noot TA. Zo eindigt het verslag] Waarvan door mij, MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, dit proces-verbaal, dat ik sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT-96. Op dinsdag 05-MRT-96, omstreeks 1030 uur, hoorde ik, MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CORNELIS M, inspecteur(vol.opsp.bev} van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, Baanhoek 353 te Sliedrecht, als getuige een man die opgaf te zijn: LEUTSCHER, BEREND KORNELIS geboren op 13-AUG-1935 te SLIEDRECHT, wonende BAANHOEK 353 te SLIEDRECHT Deze verklaarde: Ik was destijds negen jaar. Ik heb meer dan 2 bombardementen meegemaakt. Ik heb na lopen denken over wanneer deze bombardementen geweest zijn doch ik kan het mij niet meer herinneren. Op een gegeven moment liep ik met mijn vader over de Parallelweg, wij waren hout wezen halen toen ik vliegtuigen aan zag komen. Ik zag, dat zij iets onder hun vleugels hadden hangen dat naar beneden werd gegooid. Ik werd direct daar mijn vader in een greppel gegooid en later zag ik dan de bomkraters in het weiland. Ik heb niet gezien dat er bommen in de rivier nabij de Baanhoekbrug terechtkwamen want ik lag in de greppel. Ik heb wel een keer gezien, dat er vanuit een vliegtuig ter hoogte van perceel Baanhoek 401 een heleboel spullen in het water zijn gedropt. Ik kan de voorwerpen beschrijven als zijnde platte deksels, ik vermoed dat het mijnen zijn geweest. Ik kan u dus niet verder helpen waar of er blindgangers liggen. Waarvan door mij, MEIJER. HENDRIKUS ANTQNIUS CORNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, d1t proces-verbaal, dat sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT -96. Op dinsdag 05-MRT ~96, omstreeks 14:53 uur, hoorde ik, MEIJER, HENDRIKUS ANTONIUS CQRNELIS M, inspecteur(vol.opsp.bev) van politie Zuid-Holland Zuid, district Alblasserwaard-West, in perceel Lijsterweg I, kamer 112 als getuige een man die opgaf te zijn: KWANTES, JAN geboren op 09-AUG-1903 te SLIEDRECHT wonende LIJSTERWEG 1 K 112 te SLIEDRECHT Deze verklaarde: Vanaf 193D heb ik gewoond aan de Baanhoek en wel in perceel 357, het eerste huis aan de westkant van de spoorbrug. Ik heb de oorlog bewust meegemaakt. Er zijn vele bombardementen geweest op de Baanhoek spoorbrug en op de boomgaard en ernaast gelegen dijk waar de spoorbrug overloopt. Ik kan mij herinneren, dat er op 1e kerstdag, het jaar weet ik niet meer, maar wij wilden net warm gaan eten, dat er een bombardement is geweest op de spoorbrug. Een aantal bommen ontploften, want door de luchtdruk sneuvelden alle ruiten in mijn woning en was het eten vernield door de stukken glas. Ik heb toen gezien, dat er een bom is gevallen net naast de eerste pilaar van de spoorbrug, bij de eerste boog. Dit was een blindganger, daar er geen ontploffing volgde. Hierna zijn er nog meer bombardementen geweest op de spoorbrug en de spoordijk. Vele malen is de dijk geraakt alsmede de ernaast gelegen boomgaard. Het is dus heel goed mogelijk dat er nog diverse onontplofte bommen liggen langs de Baanhoek-West in de Merwede. Ik heb wel bombardementen gezien op de brug maar of er blindgangers tussen zaten kan ik u niet vertellen echter gelet op de munitie destijds is dit heel goed mogelijk het waren namelijk seriebommen en de kans is dus groot dat er enkele niet ontploft zijn. Waarvan door mij, MEIJER, HENDRIKUS ANTQNIUS CQRNELIS M, op ambtseed is opgemaakt, dit proces-verbaal, dat ik sloot en tekende te SLIEDRECHT op 05-MRT-96.					

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
20041538							
	2004	Kaartje van onderzochte gebied Vooronderzoek Locatie Baanhoekbrug en gedempte Haven Uitgevoerd ivm ontwikkeling van woningbouw ten noordwesten van de Baanhoekbrug en op het terrein van Tablis. En bouw van loods op terrein gedempte haven binnen het RVM terrein. o.a. de getuigenissen uit mora 19960421 worden aangehaald. Nieuw gesprek met de heer Leutscher is gevoerd. Hij verklaarde aanvullend dat hij kon zien dat er ca. 8 jachtvliegtuigen aan kwamen vliegen, die ieder twee bommen onder de vleugels hadden hangen.	EOD	EOD			
	13-03-2009	Op bommenjacht in Sliedrecht De Nederlandse Gasunie is begonnen met het zoeken naar bommen uit de Tweede Wereldoorlog in Sliedrecht. Dat is nodig om veilig te kunnen graven voor de aanleg van een gastransportleiding bij de Baanhoekbrug. In die omgeving is de kans aanzienlijk dat er nog onontplofte bommen uit de oorlog liggen. „De spoorbrug is in de Tweede Wereldoorlog flink gebombardeerd. Overigens is de kans op onontplofte bommen kleiner aan de kant van Sliedrecht dan aan de kant van Dordrecht. Maar we nemen het zekere voor het onzekere", aldus een woordvoester van de gemeente Sliedrecht. Het onderzoek naar de bommen wordt op twee manieren gedaan. Michiel Bal van Gasunie: „In eerste instantie wordt met speciale wagentjes over het terrein gereden. Op die manier wordt de eerste grondlaag onderzocht, de zogenoemde oppervlaktedetectie. Vervolgens wordt dieper in de grond gezocht door middel van een boormachine, omdat voor de aanleg van de gasleidingmoet worden geheid. Het hele terrein wordt afgezocht door om de vier meter een gat in de grond te boren."	Bommenjacht	Internet			
Bombardement op Sliedrecht op 3 februari 1945							
8259-024 indicatief	03-02-45	Up:1158 Down:1833 4 Typhoons Rail interdiction: 8x500 at D.9464 N.R.O.	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Verdacht	Uit de meldingen blijkt dat er op 3 februari 1945 een bombardement is uitgevoerd op het spoor nabij de brug. Omdat niet van elk toestel een locatie is te bepalen waar één of meer bommen insloegen, kan niet voor elk toestel afgebakend worden op basis van inslaglocaties/kraterpatroon. Er kan daarom alleen maar veilig afgebakend worden op basis van doelwit, het spoor.	Deelgebied 6
	03-02-45	Op 3 februari 1945 had wederom een aanval op de brug plaats, waarbij alleen glasschade aan woningen werd aangericht. De bommen kwamen voornamelijk in de rivier terecht.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht			
		03-02-45	10-04-45. Hierbij doe ik u toekomen een opgave van oorlogsschade toegebracht bij de bominslag in deze gemeente op 10 december 1944 en 2 en 3 februari 1945. Ik merk hierbij op, dat van de bominslagen op 2 en 3 februari 1945 geen voorlopige rapporten zijn opgemaakt, omdat die inslagen plaats hadden in dezelfde omgeving van den inslag op 10 december 1944. De aangebrachte schade was niet afzonderlijk op te neen, zoodat deze nu voor drie bominslagen gecombineerd zijn opgegeven. De lijst betreft alleen panden in wijk D die glas- of pannenschade hebben opgelopen.	709-1793/1			
Luchtfoto	21-02-45	Deze foto dekt het gebied ten westen van Sliedrecht en het gebied ten noorden van de Merwede. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Echter zijn er nabij de spoorbrug (noordkant) geen eenduidige sporen van ingeslagen bommen zichtbaar.	Foto 3138 Sortie 4/1797	Wageningen			
Luchtfoto	14-03-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van de Baanhoekbrug. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Er zijn elf kraters zichtbaar ten zuiden van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht.	Foto 4014 Sortie 4/1936	Wageningen			
Bombardement op de Baanhoeksbrug							
Geen	06-02-45	Mora 20001160 Bombardement op de Baanhoeksbrug bij Sliedrecht	EOD	EOD	Onverdacht	In de achtergrond gegevens in de mora wordt een bombardement op de Baanhoeksbrug gemeld op 6 februari 1945. Er zijn geen aanvullende	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
						bronnen, zoals het gemeentearchief of de literatuur, die een aanval op deze datum bevestigen. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	
Luchtfoto van 21 februari 1945							
Luchtfoto	21-02-45	Deze foto's dekken het gebied bij Sliedrecht. De foto's zijn van goede kwaliteit en een goede schaal. Op foto 3136 zijn geen eenduidige sporen van het gemelde bombardement door zeven Typhoons met 14 stuks 1.000 lbs bommen zichtbaar. Wel is er een rijtje van vier kraters zichtbaar nabij het spoor, echter gezien het patroon en de onderlinge afstanden van de kraters, kan vrijwel uitgesloten worden dat deze zijn ontstaan door de gemelde aanval de van Typhoons. Tevens zijn er noordelijker twee duidelijke kraters zichtbaar. Deze zijn nog afkomstig van het bombardement van 29 maart 1943 (markeringsnummer 8259-018). Op foto 3138 zijn ter plaatse van de aangegeven kraterlocaties uit mora 20041538 geen eenduidige kraters zichtbaar. Het puntje op de foto die binnen de westelijke cirkel en het puntje net ten zuiden van de oostelijke aanduiding, welke vermoedelijk verkeerd op de foto is aangegeven, lijken gezien de schaduwwerking positieve objecten te betreffen. Mogelijk hooibergen. Zij lijken erg op de in de omgeving zichtbare 'sporen'. Op deze foto zijn er bij het spoor, in de bocht ten noorden van de A15, 3 nieuwe bomkraters zichtbaar ten opzichte van de foto van 22 januari. Op deze foto is duidelijk zichtbaar dat de donkere vlek op foto 4130 van 22 januari schade betreft. Meer naar het oosten lijkt er naast het spoor ook nieuwe schade zichtbaar te zijn ten opzichte van 22 januari. Dit is echter wat lastiger zichtbaar aangezien de schade zich over een smal gebied uitstrekt. Gezien de onderlinge afstand van de mangaten langs het spoor lijkt het er op dat deze schade daar mee te maken heeft.	Foto 3136, 3138 Sortie 4/1797	Wageningen	Verdacht	<u>Bomkraters station Sliedrecht</u> : Op basis van de luchtfoto is een rijtje van vier bomkraters nabij station Sliedrecht geconstateerd. Het is onbekend wie ze afwierp en hoeveel bommen er zijn afgeworpen. Op basis hiervan moet gesteld worden dat er blindgangers aanwezig kunnen zijn. Op basis van het formaat kraters, wordt gesteld dat er 500 of 1.000 lbs bommen afgeworpen zijn. <u>Kraters spoor/A15</u> : Zie analyse bij markeringsnummer 8259-022.	Deelgebied 7
Bombardement op de spoorlijn bij Sliedrecht							
Geen	23-02-45	Mora 20001160 Bombardement op de spoorlijn bij Sliedrecht	EOD	EOD	Onverdacht	In de achtergrond gegevens in de mora wordt een bombardement op de spoorlijn bij Sliedrecht gemeld op 23 februari 1945. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief of de literatuur, die een aanval op deze datum bevestigen. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Luchtfoto's van 14 maart 1945							
Luchtfoto	14-03-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van de Baanhoekbrug. De foto is van goede kwaliteit en een goede schaal. Er zijn elf kraters zichtbaar ten zuiden van de Baanhoekbrug tussen Sliedrecht en Dordrecht. Ten noorden van de spoorbrug is het terrein rond het spoor wat rommelig, er zijn echter geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4014 Sortie 4/1936	Wageningen	Onverdacht	<u>Kraters</u> : Zie analyse bij markeringsnummer 8259-013.	Onverdacht
Luchtfoto	14-03-45	De foto dekt het zuidoostelijke deel van Sliedrecht. De foto is van redelijke kwaliteit en schaal. De foto is wat onscherp. Ten zuiden van de Beneden Merwede, in de Polder Stedelijk (huidige gemeente Dordrecht), zijn diverse kraters zichtbaar. Dit zijn echter sporen die reeds eerder zichtbaar waren, zie analyse van de luchtfoto's bij markeringsnummer 8259-014c. Verder zijn er geen eenduidige, aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 3001 Sortie 4/1949	Wageningen	Onverdacht	<u>Kraters ten zuiden van Merwede</u> : Zie analyse bij markeringsnummer 8259-014c.	Onverdacht
Luchtfoto's van 19 maart 1945							
Luchtfoto	19-03-45	Deze foto 3018 dekt het westelijke deel van Sliedrecht en foto's 4010 en 4016 het noordelijke deel. Foto's 3018 en 4010 zijn van prima kwaliteit en schaal. Foto 4016 is van matige kwaliteit aangezien deze onscherp is. Op de foto's zijn geen eenduidige, aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 3018, 4010, 4016 Sortie 4/2026	Wageningen	Onverdacht	Er zijn geen eenduidige, aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Beschadiging van voertuig op 28 maart 1945							
8259-025	28-03-45	Up:0613 Down:1325 12 Mustangs en Spitfires Tac/R and Photo/R in Canadian Army Area, MET at D.9363. Tijdens een verkenningsmissie werd bij Sliedrecht een gemotoriseerd voertuig beschadigd	AIR 37/715-718	The National Archives te Londen	Onverdacht	Uit stukken van de 2nd Tactical Air Force kan opgemaakt worden dat ze een aanval uitgevoerd zouden hebben binnen of bij het onderzoeksgebied, met als doel het een gemotoriseerd voertuig. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de enige aanwijzing met betrekking tot deze aanval. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de exacte locatie van deze aanval kan worden geverifieerd. Er kan zodoende geen verdacht gebied afgebakend worden op basis van deze beschieting.	Onverdacht
Opblazen van overspanning Merwedebrug							
Spoorbrug Sliedrecht: 8259-004a	12-04-45	De Duitsers werden voortdurend teruggedreven, Brabant was al bevrijd, via het Eiland van Dordrecht was een mogelijkheid om vanuit Brabant naar Holland te komen. Om dit te verhinderen blies een Spreng-commando van het Duitse leger op 12 april 1945 de	Schut (2005) pag. 29	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat de Baanhoekbrug en de Wantijbrug in de gemeente Sliedrecht zijn opgeblazen. Deze acties zijn uitgevoerd door Duitse genietroepen, waarvan gesteld kan worden dat	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht					Analyse bronnenmateriaal		
Inventarisatie bronnenmateriaal							
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
Wantijbrug: Geen		spoorbrug bij Sliedrecht op. Ook werd de Wantijbrug die zelfde dag vernield. Reeds weken voor de Duitse capitulatie van het Duitse leger waren kilo's spingstof onder de spoorbruggen aangebracht. Vooraf werden de bewoners in de nabijheid van de spoorbruggen verzocht hun huizen te verlaten. Met grote knallen ontplofte het dynamiet: de brug zakte krakend in elkaar. Noodgedwongen moest een brugdeel blijven staan om het oorlogsmateriaal via de rivier af te voeren naar de Heimat. Het opblazen van de spoorbruggen zag een ieder als noodmaatregel. Voordat het tot een Duitse capitulatie kwam, werden nog meer bruggen opgeblazen. Dit waren de Moerdijkbruggen en de Zwijndrechtse brug zodat alle bruggen naar het eiland kapot waren. Van de nieuwe brug in de Rijksweg A-15 over de Noord bij Alblasserdam werd de klep omhoog gezet.				deze professioneel te werk gingen. Gesteld kan worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze explosieven.	
Zwijndrecht: Geen	12-04-45	De Baanhoekbrug is op 12 april 1945 opgeblazen door de Wehrmacht.	Weltevrede (2010) pag. 20 1994-21	Literatuur Historische Vereniging Sliedrecht			
Moerdijk: Geen	12-04-45	Op 12 april werd de spoorbrug in deze gemeente door de Duitse Weermacht door springstoffen vernield.	711-1305	Gemeentearchief Sliedrecht			
Luchtfoto	17-04-45	De Duitsers blazen op 17 april nog en overspanning van de Merwedeburg bij Sliedrecht op. De totaal vernielde lengte bedraagt dan 474 meter.	Huurman (2001), pag. 463	Literatuur			
	17-04-45	De spoorbrug bij Baanhoek over de Beneden Merwede tussen Dordrecht en Sliedrecht werd door de Duitsers opgeblazen. Doel hiervan was de naderende geallieerde troepen uit het zuiden tot staan te brengen. Rond die zelfde tijd werd eveneens de (draai)spoorbrug over het Wantij vernietigd.	Brand (2007) pag. 36	Literatuur			
	17-04-45	Spoorbrug bij Baanhoek wordt opgeblazen	Berendsen (2012-12), pag. 119	Literatuur			
	17-04-45	Opblazen spoorbrug over het Wantij	Berendsen (2012-12), pag. 147-149	Literatuur			
	April 45	Schade aan pand D445 door bombardementen spoorbrug en springen. Nov febr april 1944-1945.	709-1792	Gemeentearchief Sliedrecht			
	17-04-45	De foto's dekt de spoorbrug en het gebied ten noorden daarvan. De foto is van prima schaal en kwaliteit. Duidelijk zichtbaar is de vernielde spoorbrug.	Foto 3050 Sortie 4/2332	Wageningen			
	01-05-45	Een deel van de spoorbrug Dordrecht-Sliedrecht verdween ook in het water.	Berendsen (1983-2)	Literatuur			
Luchtfoto's van 17 april 1945							
Luchtfoto	17-04-45	De foto's dekken vrijwel de gehele gemeente en zijn van prima schaal en redelijke kwaliteit. Op foto 3050 is duidelijk de vernielde spoorbrug zichtbaar. Op foto's 3053, 3056, 3059, 3104, 3106, 4019, 4052 en 4058 zijn geen eenduidige, aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen de gemeente Sliedrecht. Foto 3106 is nog gebruikt om de analyse van luchtfoto 4167 te ondersteunen m.b.t. de aanval van 1 januari 1945 op de schepen ten zuiden van Sliedrecht. Op foto 4054 is bij de Molenstraat en de Middenstraat duidelijk zichtbaar waar de huizen verdwenen zijn. In de Hugo de Groot straat missen ook twee huizen, dit was echter al zo op 19 september 1944. Hoewel onduidelijk is waarom dit het geval is, zijn er geen aanwijzingen dat dit oorlog gerelateerd is. Aan de huidige satellietbeelden is te zien dat de huizen vrij snel na de oorlog bijgebouwd moeten zijn met hetzelfde ontwerp. Langs de noordelijke Merwede kade is een lange loopgraaf zichtbaar. Deze loopt door op foto 4056 waar bij het station ook een kleine loopgraaf zichtbaar is.	Foto 3050, 3053, 3056, 3059, 3104, 3106, 4019, 4052, 4054, 4056, 4058 Sortie 4/2332	Wageningen	Onverdacht	<u>Spoorbrug</u> : Zie analyse bij markeringsnummer 8259-004a. <u>Schade van foto 4054</u> : Zie analyse bij markeringsnummer 8259-014. <u>Loopgraven</u> : Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er loopgraven binnen het onderzoeksgebied aanwezig waren. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Bevrijding Sliedrecht							
Geen	4/5-05-45	Via de radio wordt op vrijdagavond 4 mei 1945 de op handen zijnde Duitse overgave bekend gemaakt. In Sliedrecht werd feest gevierd. Op 5 mei tekent de Duitse bevelhebber de capitulatie.	Huisman (1985), 25-29	Literatuur	Onverdacht	Sliedrecht is zonder gevechten met de capitulatie bevrijd.	Onverdacht
Vondst van een explosief aan boord van een schip op 25 juli 1945							
Geen	25-07-45	Dezer dagen werd mij [Burgemeester Sliedrecht] gerapporteerd dat in een schip op de werf Van Rees alhier, een bom van ongeveer 75 cm lengte was gevonden, die daarin door een baggermolen was gedeponeerd. Hiervan is onmiddellijk kennis gegeven aan de Bommenploeg te Rotterdam, die heden zou komen om de bom onschadelijk te maken. Intussen is de bom door de B.S. weggehaald, met een roeiboot naar de Biesbosch gebracht en aldaar tot ontploffing gebracht.	3.09.34 - 361	Provinciaal Archief Zuid-Holland	Onverdacht	Op basis van de beschikbare informatie kan niet worden vastgesteld waar deze bom precies vandaan komt. Er wordt gemeld dat een baggermolen het explosief aan boord van het schip had geplaatst. Maar dat wil niet zeggen dat het explosief op de plek waar het schip lag ook is gevonden. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Handgranaten op politiebureau							
Geen	30-10-45	Van Burgemeester en Gemeente politie Sliedrecht aan Sectie Oorlogsbuit, District Dordrecht [...] deel ik U mede dat zich aan het bureau van politie alhier nog 10 handgranaten bevinden.	3.09.34 - 146	Provinciaal Archief Zuid-Holland	Onverdacht	Uit de melding blijkt dat er zich nog handgranaten op het politiebureau bevonden. Er zijn echter geen andere bronnen die meer informatie	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht							
Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
						geven over de originele vindplaats van deze handgranaten. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	
Meldingen burgemeester en politie							
Geen	02-04-46	De burgemeester der gemeente Sliedrecht verklaart hierbij, dat, voorzover hem bekend, momenteel geen explosieve stoffen of enigerlei munitie in deze gemeente meer aanwezig zijn.	MMOD	MMOD	Onverdacht	Uit deze bronnen kan worden opgemaakt dat, voor zover bij de burgemeester en politie op het moment van schijven bekend, er zich geen explosieven meer bevonden in de gemeente. De waarde die aan een dergelijke melding moet worden gegeven is echter klein, omdat na de oorlog nog diverse meldingen van explosievenvondsten zijn gedaan in de gemeente. Wel kan men ervan uitgaan dat de op dat moment bekende bewaarlocaties van explosieven, die direct na de bevrijding her en der werden aangelegd, wel waren geruimd.	Onverdacht
	09-09-46	De burgemeester der gemeente Sliedrecht verklaart hierbij, dat, voorzover hem bekend, momenteel geen explosieve stoffen of enigerlei munitie in deze gemeente meer aanwezig zijn.	MMOD	MMOD			
	28-03-47	Bericht van de gemeentepolitie Sliedrecht, van de adjunct-commies Voor zoover bij de politie bekend, bevinden zich thans geen ontplofbare stoffen meer in deze gemeente.	MMOD	MMOD			
Ruiming granaat bij spoorbrug in Sliedrecht							
8259-026	07-10-46	Moge ik u mededelen dat op het werkterrein aan de zuidelijke oever in de onmiddellijke nabijheid van de spoorbrug te Sliedrecht een landmijn is aangetroffen. Aangezien dit terrein door ons in de komende maanden zal worden gebruikt voor de montage van de te herstellen spoorbruggen zou ik gaarne uw medewerking willen inroepen, om dit terrein aan een nauwkeurig onderzoek op de aanwezigheid van landmijnen te onderwerpen.	MMOD	MMOD	Onverdacht	Er zijn geen aanvullende bronnen die meer details geven betreffende de gevonden granaat, zoals het kaliber. Echter, is deze granaat bij de spoorbrug aangetroffen. Dit is buiten de huidige gemeente Sliedrecht. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
	07-11-46	Involge opdracht van den Commandant Staf MOD d.d. 9-10-46 is op 7-11-46 een nauwkeurig onderzoek ingesteld ter plaatse als opgegeven in uw brief van 7-10-46. Omtrent dit onderzoek volgen hieronder nadere bijzonderheden: Wij delen u mede dat het door U opgegeven object grondig is onderzocht op bovengenoemde data. Ook werd er al enige malen tevoren gewerkt door een opruimingsploeg van ons. De door U in brief aangegeven mijn bleek een granaat te zijn die door ons werd geruimd. Voor zover ons bekend zijn er geen mijnen, granaten e.a. meer aanwezig in de nabijheid van de brug.	MMOD	MMOD			
Naoorlogs grondroeringen door watersnoodramp							
Geen	01-02-53	Op 1 februari 1953 werd het zuidwesten van ons land getroffen door een enorme watersnoodramp. De dijk op de grens van Giessendam bij de Kaai en een dijk bij Papendrecht hadden het begeven. Het zuidwestelijk deel van de Alblasserwaard liep onder water. Ten zuiden van de Baanhoekbrug was een gedeelte van de spoordijk afgekalfd en ten oosten van het station van Sliedrecht stond het water gelijk met de bovenkant van de spoorstaven zodat het treinverkeer geen doorgang meer kon vinden. Het baanvak ten zuiden van de Baanhoekbrug werd spoedig hersteld en het treinverkeer kon op 5 februari daar weer worden hervat. Zodoende reden er weer treinen vanaf Dordrecht met als eindpunt de tijdelijk ingestelde halte Baanhoek.	2016-64	Historische Vereniging Sliedrecht	Onverdacht	Op basis van de naoorlogse grondroering geldt een achtergrondrisico voor de laag grond die naoorlogs geroerd is.	Onverdacht
Naoorlogs grondroeringen							
8259-001	Naoorlogs	Uit de vergelijking van de luchtfoto's uit WOII en de huidige satellietbeelden blijkt dat er in Sliedrecht na de oorlog een heleboel nieuwbouw is bijgekomen. Verder is de A15 vergroot ten opzichte van de Rijksweg die het eerst was en is er ten noorden van de haven een deel van e watergang gedempt.	Luchtfoto's WOII en GoogleEarth	Luchtfoto's WOII en GoogleEarth	Onverdacht	Op basis van de naoorlogse grondroering geldt een achtergrondrisico voor de laag grond die naoorlogs geroerd is.	Onverdacht

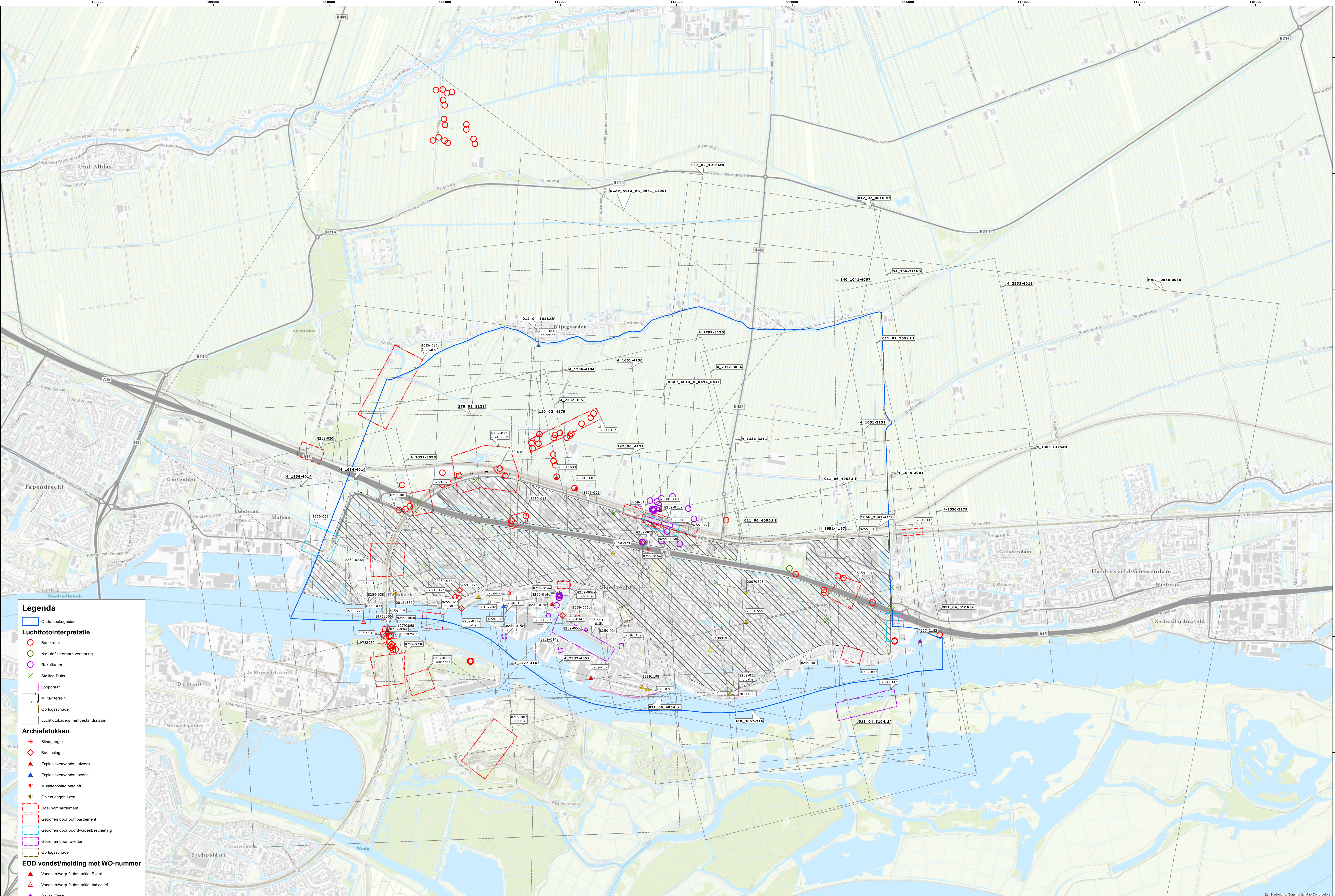
Overzicht ruiming uitvoerd door de EOD (MORA's)

Gemeente Sliedrecht			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	Locatie	Vondst	Conclusie	Motivatatie conclusie	Deelgebied
19711956	Onbekend (langs de openbare weg), Sliedrecht	1x mortiergranaat	Onverdacht	Op basis van de informatie uit deze mora kan geen exacte locatie worden bepaald. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
19742183	Strandje van Merwede	1 x gevechtslading (60 lbs) van 3 inch, brisantgranaatraket Explosief bevond zich op een afstand van +- 20 m van een hoogspanningsmast aan de Waaloever	Onverdacht	Op basis van de locatieomschrijvingen kan niet eenduidig bepaald worden waar deze raket daadwerkelijk is aangetroffen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
19803974	Waalstraat 16 (voor het huis op het trottoir)	1 x BG v 8 cm mor verschoten zonder buis.	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat de gemeente Sliedrecht het doelwit is geweest van beschietingen waarbij deze granaten gebruikt werden.	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	Locatie	Vondst	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
				Het betreft een incidentele vondst. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	
19891198	P. Heynstraat 10	Ca 100x kkm divers 3x rest van gr 6 veld (OH) 1x bg van 6 veld m/ost (OH) Koperen ontsteker vermoedelijk gedateerd uit 1913 Op bureau aanwezige kkm meegenomen	Onverdacht	Dit betreft zeer waarschijnlijk een verzameling. De explosieven zijn dus van elders afkomstig. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
19893918	Prof. Kamerlingommeslaan 109	1 x bg v. 3" mor m/sb No 152-162-serie Tijdens graafwerkzaamheden gevonden Explosief bevond zich in de aangevoerde grond tbv aanleg schoolterrein	Onverdacht	Uit de meldingen blijkt dat de explosieven van elders zijn aangevoerd. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
19900064	Bedrijfsterrein van Vliet transport	Vervallen, zie voor ruiming mora 199900071. Hierbij verzoeken wij u tot opsporing over te gaan van mogelijke explosieven in een lading zand van +- 100 m3, gelegen in de noordoostelijke hoek van het bedrijfsterrein van Van Vliet's Transportbedrijf, Industrieweg 27, Sliedrecht. Bij de fa. Van Vliet is begin december 1989 een lading zand van 215 m3 per schip aangevoerd. Dit zand was opgezogen bij de Keijzersveer. In de voornoemde lading zand zijn inmiddels 3 mortiergranaten aangetroffen. 2 werden in Hardinxveld-Giessendam bij straatwerkzaamheden aangetroffen. 1 werd in Sliedrecht aangetroffen bij werkzaamheden bij de Burg Poppingschool. [...] Bij onderzoek van de resterende berg zand door de fa Van Vliet zelf is nog 1 mortiergranaat aangetroffen. Verzoek tot verder onderzoek door de EOD is hierna weer ingetrokken.			
19900071	v. Vliet transportbedrijf, Industrieweg 27	1x bg van 3" mor m/sb Verder vernietigd wat aanwezig was op bureau: Ca 50x kkm divers 1x magazijn 1x rookbus nr 21 1x traangashgr nr 20 1x rookgr (leeg)			
19942379	Rivierdijk 262 Weykamp	Bedreigd gebied: voortuin Vermoedelijk heeft een verzamelaar mijn mee naar huis genomen, gevonden in het water maar hij vindt het nu gevaarlijk 1x bg van 2 cm m/ost niet versch 1x huls van 2 cm 1x stuk beton Noot TA. Hoewel er een mijn werd gemeld is er dus geen mijn aangetroffen en geruimd. Het zal de brisantgranaat betroffen hebben.	Onverdacht	Uit de melding blijkt dat een verzamelaar het explosief van elders heeft meegenomen maar het uiteindelijk toch te gevaarlijk vond. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot de zemelding.	Onverdacht
19951980	Industrieweg 24, schaftkeet	Munitie was aangetroffen op Ypenburg door werknemer v/d Fa Herik en in de container gelegd. 1x ontsteker ELAZ 106	Onverdacht	Deze explosieven zijn geruimd van het terrein van aannemersbedrijf Van den Herik en zijn van elders aangevoerd. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
19972420	Prikwaert 56	Mgr ligt op straat, aangevoerd met grond 1x mgr 3" versch	Onverdacht	Uit de melding blijkt dat de granaat van elders is aangevoerd met grond. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
20001555	Reigerlaan, speelplaats	1x pg van 6 pr (6 tp), verschoten	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat de gemeente Sliedrecht het doelwit is geweest van beschietingen of gevechten waarbij deze granaten gebruikt werden. Het betreft incidentele vondsten. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze meldingen.	Onverdacht
20070823	De Valk, gribnr 7214. Opvang: Kraaienstein Merwe Polder	1 x scherfhandgranaat met ontstekingsmechanisme Bedreigd gebied: terrein voor verstandelijk gehandicapten			
20110285	Hugo de Grootstraat 96	1x Brisantgranaat; 5 cm met restant ontsteker (D)			
20110297	Industrieweg 24	200x Klein kaliber munitie; diverse	Onverdacht	Deze explosieven zijn geruimd van het terrein van aannemersbedrijf Van den Herik. Deze zullen dus van elders zijn aangevoerd. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
20121359	Baanhoek 337	1x Granaatkartets; 13 ponder (UK) (verschoten) 1x Schokbuis; KZ 14 (D)	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat de gemeente Sliedrecht het doelwit is geweest van beschietingen waarbij deze granaten gebruikt werden. Het betreft een incidentele vondst. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
20121803	Industrieweg 24	4x Lijnwerpraket	Onverdacht	Deze explosieven zijn geruimd van het terrein van aannemersbedrijf Van den Herik. Deze zullen dus van elders zijn aangevoerd. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
20130359	Prof van der Waalslaan	1x Oefenantitankbrisantgranaatraket; 3.5 inch 1x Scherfhandgranaat; Nr 1C1 met ontsteker Nr 19	Onverdacht	De oefenantitankbrisantgranaatraket betreft een post-WOII explosief. De scherfhandgranaat is zowel in de oorlog als daarna gebruikt. Vermoedelijk betreft dit dan ook een ruiming van een verzameling, waarbij de explosieven van elders zijn aangevoerd. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze vondsten.	Onverdacht
20141253	Rivierdijk 599	1x Granaatkartets; 7,5 cm met tijdschokbuis No 9 (OH) (verschoten)	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat de (huidige) gemeente Sliedrecht het doelwit is geweest van beschietingen waarbij deze granaten gebruikt werden. Het betreft een incidentele vondst. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht

Gemeente Sliedrecht			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	Locatie	Vondst	Conclusie	Motivatie conclusie	Deelgebied
20150933	Professor Kamerlingh Onneslaan 109	1x Brisantgranaat; 3 inch mortier met schokbuis No 152 (verschoten)	Onverdacht	Uit mora 19893918 blijkt dat er ter plaatse al eerder gelijk explosieven geruimd zijn die uit aangevoerd zand afkomstig waren, aangenomen kan worden dat de onderhavige granaat eveneens daar zijn oorsprong vindt. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
20152202	Baanhoek 32	1x Brisantgranaat; 8,8 cm met restant ontsteker (D) (verschoten)	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat de (huidige) gemeente Sliedrecht het doelwit is geweest van beschietingen waarbij deze granaten gebruikt werden. Het betreft een incidentele vondst. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht

Bijlage 4: Overzichtskaart probleeminventarisatie

Legenda

Onderzoekgebied

Luchtfotointerpretatie

Bomkrater

Niet-definieerbare verstoring

Raketkrater

Stelling Duits

Loopgraaf

Militair terrein

Oorlogsschade

Luchtfotokaders met bestandsnaam

Archiefstukken

Blindganger

Bominslag

Explosievvondst_afwerp

Explosievvondst_overig

Munitieopslag ontplot

Objekt opgeblazen

Doel bombardement

Getroffen door bombardement

Getroffen door boordwapenbeschieting

Getroffen door raketten

Oorlogsschade

EOD vondst/melding met WO-nummer

Vondst afwerp-Submunitie, Exact

Vondst afwerp-Submunitie, Indicatief

Raket, Exact

Overige munitieartikelen, Exact

Overige munitieartikelen, Indicatief

Naoorlogse grondroerende werkzaamheden

Esri Nederland; Community Map Contributors

T&A Survey BV
Ommelandseweg 44
Postbus 3075
1000 NB Amsterdam
Tel: 020-4651346
Fax: 020-4651346
E-mail: info@tand-a.nl
Web: www.tand-a.nl

Project: HO CE te gemeente Siedrecht

Opdrachtgever: Gemeente Siedrecht

Tekenaar: R.J. Assendorp

Bekruist: H. van Oers

Project: GPRB259

Formaat: A0

Schaal: 1:10.000

Gemiddeldatum: 15-3-2020

Bijlage 5: Overeenkomst en afspraken opdracht

Het onderzoek – achtergrond en projectdoel

Zie §1.1 en §1.2.

Onderzoeksgebied

Zie §2.1 en bijlage 1.

Uitvoerende personen

De uitvoering van dit onderzoek vindt plaats door ervaren onderzoekers met een relevante, HBO of universitaire opleiding. Het onderzoek wordt gecontroleerd door een senior OCE-deskundige en de projectleider. Een bevoegd lid van het management accordeert tevens het rapport en de bodembelastingkaart.

Bij het onderzoek zijn onderstaande deskundigen betrokken.

Expertise	Naam deskundige
Historisch onderzoek	• Sophie Jansen (uitvoering onderzoek en rapportage) • Bas Groenendaal (archiefbezoek) • Maurice de Cock (projectleider)
CE-deskundigheid	• Johan Barnhoorn
Civiele techniek	• Rutger Assendorp
Luchtfoto-interpretatie	• Maurice de Cock • Rutger Assendorp • Sophie Jansen
GIS	• Rutger Assendorp

Methodiek

Voor alle onderdelen van het vooronderzoek zijn interne werkinstructies opgesteld. Deze werkinstructies geven nadere invulling aan de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd m.b.t. zaken waarin het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE) en het vrijwillige Procescertificaat Vooronderzoek CE en Risicoanalyse CE (Procescertificaat), dat in 2020 ingevoerd wordt, niet voldoende gedetailleerd richting geeft.

De standaardrapportage van het vooronderzoek is zo opgesteld dat deze tevens als checklist voldoet. Hierdoor worden de algemene eisen, de inventarisatie en herleidbaarheid van het bronnenmateriaal, het beoordelen en evalueren van het bronnenmateriaal en eventuele opmerkingen altijd nadrukkelijk onder de aandacht van de uitvoerde onderzoeker gebracht, waardoor de volledigheid van het onderzoek gewaarborgd kan worden. Het rapport wordt daarnaast door de projectleider gecontroleerd en de analyse en conclusies tevens door een senior OCE-deskundige.

Opzet van het onderzoek

Een volledig vooronderzoek bestaat overeenkomstig de richtlijnen uit twee fasen:

1. Inventarisatie van bronnenmateriaal
2. Analyseren van bronnenmateriaal

Fase 1 Inventarisatie van bronnenmateriaal

De inventarisatie van het bronnenmateriaal betreft het verzamelen van historisch feitenmateriaal. Hierbij vindt een inventarisatie plaats van gebeurtenissen/informatie die een aanwijzing vormen dat het onderzoeksgebied, of een gedeelte daarvan, verdacht is op de aanwezigheid van explosieven (indicaties), of juist onverdacht (contra-indicaties). Deze gebeurtenissen worden in een chronologische lijst gezet (bijlage 3) en tevens zo nauwkeurig mogelijk in kaart (bijlage 4).

Voor de inventarisatie wordt in de regel de zogenaamde "trechtermethode" toegepast, waarbij in eerste instantie het grote beeld gevormd wordt van de oorlogshandelingen in en rondom het onderzoeksgebied, waarna ingezoomd wordt op details.

Literatuuronderzoek

- Eerst wordt middels algemene, landelijk en daarna regionale literatuur een algemeen beeld gevormd van relevante gebeurtenissen. Een nadere verdiepingsslag wordt middels lokale literatuur gemaakt.

Initieel archiefonderzoek

- Middels archiefonderzoek wordt de chronologische lijst van oorlogshandelingen gecompleteerd.
- Tevens worden archiefstukken gebruikt voor het bevestigen van de feiten zoals tijdens het literatuuronderzoek vastgesteld.
- Middels informatie uit de archiefstukken kunnen details ingevuld worden van de oorlogshandelingen, zoals aangetroffen tijdens het literatuuronderzoek.

Aanvullend archiefonderzoek

- Op basis van het verkregen chronologische overzicht van gebeurtenissen, worden (indien noodzakelijk) aanvullende, meer specialistische archiefinstellingen geraadpleegd. Hierbij valt te denken aan buitenlandse archieven t.b.v. het verkrijgen van details over bommenladingen van aanvallende vliegtuigen.

Archiefonderzoek luchtfoto's

- Middels het raadplegen van luchtfoto's kunnen feiten, zoals tijdens het literatuur- en archiefonderzoek is vastgesteld, bevestigd en/of gelokaliseerd worden.
- Een vlakdekkende luchtfotoanalyse wordt uitgevoerd met foto's van eind WOII teneinde een zo compleet mogelijk beeld van de oorlogshandelingen te verkrijgen.
- Indien noodzakelijk worden luchtfoto's van tijdens WOII vergeleken met de huidige situatie t.b.v. het verkrijgen van contra-indicaties: informatie die een aanwijzing vormt dat het verdachte gebied, of een gedeelte daarvan, als onverdacht kan worden beschouwd op basis van naoorlogse, grootschalige grondroering.

Geraadpleegde archieven en wijze van raadplegen

Deze rapportage is uitgevoerd conform de meest recente richtlijnen van het WSCS-OCE, namelijk het wijzigingsvoorstel van 2016. Tevens wordt al zo veel als mogelijk voldaan aan het vrijwillige certificatieschema voor het Procecertificaat dat in 2020 van kracht zal worden. In de volgende tabel is een overzicht van de verplichte en tevens aanvullende bronnen opgenomen. Hierin is aangegeven welke bronnen door T&A geraadpleegd zijn voor het onderhavig onderzoek. Geraadpleegde bronnen worden in de regel in het digitale archief van T&A opgeslagen en in het geval van literatuur worden boeken regelmatig aangeschaft en aan de collectie toegevoegd.

Bron	Raadplegen			Wijze van raadplegen en archiveren
	Verplicht	Aanvullend	Gedaan door T&A	
Literatuur	✓		✓	- Intern analoog en digitaal literatuurarchief T&A wordt geraadpleegd. - Dit wordt aangevuld met online zoektocht via Google, KB en NIOD en waar nodig fysiek bezoek of aanschaf betreffende boek(en).
Gemeentelijk en provinciaal archief	✓		✓	- Online via website van archief wordt inventaris gemaakt. - Telefonisch en/of e-mail wordt achterhaald of er reeds eerder explosievenonderzoeken zijn uitgevoerd en wordt een afspraak voor het archiefbezoek gemaakt, waarbij tevens doel van onderzoek wordt vermeld en vraag voorgelegd of er meer informatie hierover beschikbaar is dan uit de online inventarisatie blijkt. - Archiven worden fysiek bezocht, tenzij uit bovenstaande contactmomenten blijkt dat er geen stukken aanwezig zijn in het archief. - Ter plaatse wordt gecontroleerd of er een afwijkende analoge inventaris is en wordt de archivaris gevraagd of er meer (mogelijk) relevante informatie beschikbaar is. - Provinciale archieven zijn in 2015/2016 geïnventariseerd en integraal digitaal vastgelegd in het archief van T&A. - Gemeentearchieven worden sinds circa 2010 per project geïnventariseerd en integraal digitaal vastgelegd in het archief van T&A. - Als een archief reeds digitaal in het archief van T&A is gearchieveerd, worden fysieke bezoeken in principe niet meer uitgevoerd. Er wordt dan alleen nagegaan of er sinds het laatste bezoek van T&A nog nieuwe informatie is en/of explosievenonderzoeken zijn uitgevoerd. Nieuw archiefbezoek vindt uitsluitend plaats indien noodzakelijk. - Naam van datum van raadpleging van het archief en naam uitvoerende(n) is intern bij T&A geregistreerd.
Nederlands Instituut voor Militaire Historie	✓	✓	✓	- Indien nodig worden collecties 409 en 575 online geraadpleegd. - Dit archief wordt uitsluitend fysiek bezocht indien noodzakelijk voor het raadplegen van andere collecties. - Raadpleging vindt plaats door de onderzoeker in de periode tussen de opdrachtbevestiging en rapportagedatum.
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie	✓		✓	- De verplichte toegangsnummers zijn in 2014 integraal gedigitaliseerd en in het T&A-archief aanwezig. - Voor overige: zie literatuur.
Nationaal Archief Den Haag	✓		✓	- De verplichte stukken zijn in 2011-2013 integraal gedigitaliseerd en in het T&A-archief aanwezig. - Indien het raadplegen van dit archief noodzakelijk wordt geacht, wordt op dezelfde wijze gewerkt als vermeld bij gemeentearchief.

	Raadplegen			Wijze van raadplegen en archiveren
	Verplicht	Aanvullend	Gedaan door T&A	
Bron				
Semistatistische archief-diensten - Ministerie Defensie te Rijswijk	✓		✓	- De verplichte stukken zijn in 2010-2011 integraal gedigitaliseerd en in het T&A-archief aanwezig. - Indien het raadplegen van dit archief noodzakelijk wordt geacht, wordt op dezelfde wijze gewerkt als vermeld bij gemeentearchief.
Explosieven Oprui-mingsdienst Defensie	✓		✓	- Raadpleging vindt per project plaats conform de door de EOD gegeven werkwijze.
Luchtfotocollecties Wageningen UR en Kadaster Zwolle	✓		✓	- Wordt per project door de onderzoeker online via www.dotkadata.nl geraadpleegd tijdens de uitvoering van het onderzoek.
Luchtfotocollectie RCAHMS/NCAP		✓	✓	- Wordt per project door de onderzoeker online geraadpleegd tijdens de uitvoering van het onderzoek.
The National Archives (Londen)		✓	✓	- Deel dat in het T&A-archief aanwezig is, wordt geraadpleegd. - Indien nodig en online beschikbaar, wordt online geraadpleegd. - Indien nodig wordt fysiek bezoek uitgevoerd door Jeroen Niels (onderzoeker T&A) of lokale onderzoeker Lawrence Woodcock. - Indien via Wardocs geraadpleegd, is dat vermeld in §3.2.9.4.
Bundesarchiv- Militararchiv (Freiburg)	✓		✓	- Verplichte collectie is in 2017 integraal gedigitaliseerd (naast enkele andere collecties) en in het T&A-archief aanwezig. - Indien via Wardocs geraadpleegd, wordt dat vermeld in §3.2.9.4.
Kadaster (naoorlogs kaartmateriaal)	✓		✓	- Wordt per project via de website www.topotijdreis.nl geraadpleegd.
The National Archives and Records Admin- istration te College Park		✓		- Indien noodzakelijk is het via Wardocs geraadpleegd. In dat geval wordt dat vermeld in §3.2.9.4.
Getuigenverklaringen		✓		- Per verklaring wordt vermeld wie, waar en wanneer uitgevoerd.

In overleg met opdrachtgever uitgesloten bronnen

In overleg met opdrachtgever zijn de volgende bronnen niet (uitputtend) geraadpleegd:

- Het onderzoek voor contra-indicaties van na WOII is gericht op uitgevoerde opsporingswerkzaamheden en grootschalig grondverzet en ophogingen, met name op basis van vergelijking van luchtfoto's en op basis van bij opdrachtverlening door de opdrachtgever aangeleverde informatie. Er heeft hiervoor geen archiefonderzoek (zoals in gemeentelijk en provinciaal archief) plaatsgevonden. Tevens is geen navraag gedaan bij beheerders van infrastructuur, zoals bedoeld in §3.1 van het Procescertificaat, tenzij anders vermeld in §2.3 van onderhavige rapportage. Voor dit laatste gaat T&A er namelijk van uit, dat betreffende beheerder(s) reeds betrokken zijn bij het proces en dus dergelijke onderzoeken via opdrachtgever aan T&A geleverd worden. Hierbij wordt opgemerkt dat conform het WSCS-OCE projectplannen van opsporingswerkzaamheden bij de gemeente voorgelegd moeten worden, ter kennisgeving bij detectie en voor akkoord bij benaderingswerkzaamheden. Aangezien T&A navraag doet bij de gemeente(s) over reeds uitgevoerde explosievenonderzoeken, zouden ook de reeds uitgevoerde opsporingsonderzoeken van beheerders aan het licht moeten komen. Indien hierbij naar voren komt dat rapporten van relevante explosievenonderzoeken bij beheerders aanwezig kunnen zijn, wordt dit in overleg met opdrachtgever nagevraagd.

- Er worden geen berekeningen uitgevoerd voor de indringingsdieptes van afwerpmunitie indien er onvoldoende sondeerinformatie door opdrachtgever beschikbaar wordt gesteld om dergelijke berekeningen betrouwbaar te maken volgens het Ontwerp Voorschrift Bepaling Indringingsdiepte Conventionele Explosieven (Deltares, 1210497-000, 2015). Hierbij wordt opgemerkt, dat er via Dinoloket in de regel te weinig sondeerinformatie beschikbaar is hiervoor.
- Conform het Procescertificaat dienen uit de geïnventariseerde luchtfoto's de meest geschikte luchtfoto's geselecteerd te worden. Bij de selectie dient rekening te worden gehouden met dekking, opnamedatum in relatie tot oorlogshandelingen, kwaliteit van het fotobeeld en de schaal. T&A raadpleegt in eerste instantie de luchtfoto's van de Nederlandse luchtfotoarchieven, aangezien daarvan online direct de kwaliteit en dekking zichtbaar zijn, naast de schaal en datum. Indien daarbij geschikte foto's worden aangetroffen, wordt geen inventaris gedaan van de luchtfoto's die RCAHMS/NCAP beschikbaar heeft. Van betreffende archiefinstelling zijn, naast de datum van de luchtfoto, online namelijk uitsluitend een indicatie van de dekking en schaal te achterhalen en is de kwaliteit hooguit zeer indicatief aangegeven. Indien in de Nederlandse archieven geen geschikte luchtfoto's zijn aangetroffen, is RCAHMS/NCAP zondermeer wel geraadpleegd.
- Conform het Procescertificaat dienen er luchtfoto's te worden gebruikt van vóór de gebeurtenis, en van zo kort mogelijk ná de relevante gebeurtenis. T&A raadpleegt alleen luchtfoto's van vóór de gebeurtenis indien er aanwijzingen zijn dat dit van toegevoegde waarde kan zijn.

Fase 2 Analyseren van het bronnenmateriaal

Na de inventarisatiefase vindt het analyseren van het aangetroffen feitenmateriaal plaats. Op basis hiervan kan worden vastgesteld of het onderzoeksgebied onverdacht of (deels) verdacht is.

Indien na de inventarisatie en analyse van het bronnenmateriaal (een deel van) het onderzoeksgebied verdacht is verklaard, wordt het verdachte gebied afgebakend in horizontale en verticale richting, gebruik makend van RD-coördinaten. Tevens wordt dan de hoofdsoort, het kaliber/gewicht, de nationaliteit en verschijningsvorm van de te verwachten explosieven bepaald. Indien de hoofdsoort afwerpmunitie betreft, wordt bovendien het subsoort, het aantal en het type ontsteker(s) bepaald, indien mogelijk.

Verkorte risicoanalyse, conclusies en aanbevelingen

Op basis van de resultaten is een verkorte risicoanalyse uitgevoerd worden, waarbij berekeningen gehouden wordt met de toekomstige werkzaamheden en gebruik van de locatie. Daaruit zijn conclusies met bijbehorende aanbevelingen voor het vervolgtraject voortkomen. Een opsporingsonderzoek kan deel uitmaken van dit advies. Dit is een veldonderzoek waarbij aanwezige verdachte objecten, mogelijke explosieven, kunnen worden opgespoord.

Oplevering

De resultaten van het vooronderzoek zijn verwerkt in een rapportage inclusief bodembelastingkaart (bijlage 1). Meer specifiek is opgenomen in de rapportage:

- 1) aanleiding van het vooronderzoek, omschrijving en doelstelling van de opdracht (§1.1 en §1.2);
- 2) begrenzing van het onderzoeksgebied (§2.1 en bijlage 1);
- 3) beschrijving van de uitvoering van het onderzoek, inclusief betrokken personen (onderhavige bijlage);
- 4) verantwoording van het bronnenmateriaal, inclusief bronverwijzing (hoofdstuk 3 en bijlage 3);
- 5) resultaten van de beoordeling van het bronnenmateriaal: conclusie (verdacht / onverdacht) – bijlage 3;
- 6) afbakening (on)verdachte gebied(en) en bodembelastingkaart (bijlage 1 en het hoofdstuk met de conclusies);
- 7) beschrijving leemten in kennis (waar van toepassing per bron);
- 8) verkorte risicoanalyse met bijbehorende conclusies en aanbevelingen.

De rapportage wordt digitaal aangeleverd in pdf formaat. Op verzoek wordt een versie van het rapport per post nagezonden of bijlagen in Autocad/GIS formaat verstrekt.

Planning

Na ontvangst van de opdrachtbevestiging en digitale kaart met RD-coördinaten waarop *de contouren van het onderzoeksgebied* staan aangegeven, is het project in de planning opgenomen. De doorlooptijd voor de eerste fase (inventarisatie van het bronnenmateriaal) is meerdere weken, waarbij rekening gehouden dient te worden met de levertijd van enkele, met name buitenlandse archieven. De tweede fase duurt in de regel een week tot enkele weken, afhankelijk van hetgeen aangetroffen wordt in de eerste fase. Oplevering vindt plaats zoals in de offerte aangegeven. Het opvragen van luchtfoto's kan in specifieke gevallen vele weken vergen. In het geval de afgesproken levertijd daardoor overschreden dreigt te worden, wordt hierover contact opgenomen met de opdrachtgever.

Bijlage 6: Algemene evaluatie van de risico's van explosieven

Gevolgen detonatie (explosie)

Explosieven bevinden zich vanaf WOII onder slechte condities in de bodem. Bij het aantreffen van explosieven moet daarom rekening worden gehouden met een ongecontroleerde detonatie. Oorzaken van een ongecontroleerde detonatie kunnen zijn onder andere ongelukken bij handelingen aan munitie, brand en grondroerende werkzaamheden. De kans op een ongecontroleerde detonatie is klein, maar de gevolgen zijn aanzienlijk. Het is daarom noodzakelijk om na te gaan welke gebeurtenissen elkaar zouden kunnen opvolgen en met welke effecten.

Een ongecontroleerde detonatie kan leiden tot ernstig letsel en schade aan materieel en/of levende have binnen de invloedssfeer van een detonatie. Afhankelijk van de plaats van detonatie kan het schadebeeld in ernst variëren; een detonatie op het land heeft andere gevolgen dan een detonatie in (diep)water. Tijdens een detonatie komt in een zeer korte tijd een grote hoeveelheid energie vrij in de vorm van druk, schokgolf, temperatuur en eventueel scherfwerking. Tijdens het bepalen van de veiligheids- en beschermende maatregelen moet hiermee rekening worden gehouden.

Druk

Afhankelijk van de soort springstof kan in de directe omgeving van het detonatiepunt een druk ontstaan van 100.000 tot 400.000 bar. Tegen deze detonatiedruk is geen enkel materiaal bestand. Een druk van vier bar kan al ernstig letsel toebrengen aan het menselijk lichaam met zelfs de dood tot gevolg.

Schokgolf

Tijdens een detonatie ontstaat een schokgolf. De kracht van de schokgolf is afhankelijk van de detonatiesnelheid van de springstof. De detonatiesnelheid die ontstaat, varieert van circa 3000 tot 9000 m/sec. Afhankelijk van het medium waardoor de schokgolf zich voortplant kan de schokgolf schade veroorzaken aan machines, constructies en vaartuigen. Het is een gegeven dat een schokgolf zich in water verder voortplant dan in de lucht. De schade die ontstaat door de schokgolf kan daarom onder water groter zijn dan in de lucht.

Temperatuur

In de directe omgeving van het detonatiepunt komen zeer hoge temperaturen vrij. Afhankelijk van de plaats van de detonatie kunnen deze temperaturen brand veroorzaken. Onder water zijn de effecten van de bij een detonatie vrijkomende hoge temperaturen nihil.

Scherfwerking

Het bekendste gevaar dat ontstaat bij een detonatie is scherfwerking. Afhankelijk van het materiaal waarin de springstof verpakt is (het lichaam van het explosief) en de plaats van de detonatie kan scherfwerking ontstaan. De scherven die ontstaan krijgen als gevolg van de ontstane druk en temperatuur een zeer hoge snelheid, die bij aanvang circa 1500 meter per seconde bedraagt. Afhankelijk van de toestand en het soort explosieve stof zal de grootte van de scherven variëren.

Afhankelijk van het gewicht van de scherven en het medium waardoor deze zich voortbewegen kan de afstand die zij afleggen sterk variëren. Naast directe scherfwerking moet ook rekening worden gehouden met secundaire scherfwerking. Onder secundaire scherfwerking worden materialen verstaan (bijvoorbeeld grind en stenen) die uit de directe omgeving van de detonatie als gevolg van de toenemende druk worden rondgeslingerd.

Overige effecten

Ook zijn er explosieven gebruikt met (toevoeging van) brandbare stoffen en chemische middelen, die een zeer specifiek gevaar vormen voor hun omgeving. Zo werd bijvoorbeeld fosfor gebruikt in zogenaamde springrookgranaten en -handgranaten. Witte fosfor is een brandbare stof die spontaan tot ontbranding kan komen bij contact met zuurstof.

Wanneer witte fosfor brandt, verspreidt het een giftige rook en kan uiteindelijk een detonatie veroorzaken als in het explosief ook een verspreidingspringlading aanwezig is. Het komt voor dat explosieven gevuld met witte fosfor spontaan gaan branden wanneer zij tijdens het uitvoeren van graafwerkzaamheden worden blootgelegd. In het algemeen kan voor explosieve stoffen worden gesteld dat ze toxisch zijn.

Veiligheidsmaatregelen/risico

In gebieden waar mogelijk explosieven aanwezig zijn is maximale bescherming geboden tegen de uitwerking ervan. Deze maatregelen hebben zowel betrekking op handelingsfactoren als uitwerkingsfactoren.

De maatregelen kunnen we indelen in twee hoofdgroepen:

- Veiligheidsmaatregelen: alle maatregelen die worden genomen om te voorkomen dat een explosief ongecontroleerd tot werking komt.
- Beschermende maatregelen: alle maatregelen die worden genomen om de daadwerkelijke uitwerking van een explosief op personen, levende have en goederen te beperken of te voorkomen.

De risico's van een ongecontroleerde detonatie van explosieven bij grondpenetrerende werkzaamheden hangen af van de soort explosieven en de diepte/plaats waarop ze kunnen worden aangetroffen.

Soort explosieven

Voor het beoordelen van de risico's en het bepalen van de juiste veiligheidsmaatregelen is het van belang om te weten welke soorten explosieven verwacht kunnen worden.

Grootte

De vuistregel is dat de grootte van een explosief het effect op de omgeving bepaalt. Hoe groter het explosief, hoe groter het effect op de omgeving. Het effect op de omgeving wordt mede bepaald door de netto inhoud van de explosieve stof.

Gevoeligheid

De kans dat een explosief ongecontroleerd tot detonatie komt, is afhankelijk van de gevoeligheid van een explosief. De gevoeligheid van een explosief wordt bepaald door de gevoeligheid van de in het explosief aanwezige explosieve stof en/of de (wapenings)toestand van de geplaatste ontsteker. Hoe gevoeliger een explosief, hoe eerder een ongecontroleerde detonatie zal plaatsvinden. De gevoeligheid van explosieve stoffen in de vorm van springstoffen neemt veelal toe door veroudering. De gevoeligheid van een ontsteker wordt voornamelijk bepaald door de wapeningstoestand.

De wapeningstoestand van een ontsteker wordt bepaald door de krachten die worden uitgeoefend op een ontsteker tijdens het verschieten, werpen, afwerpen of plaatsen van het explosief. Tijdens het zogenaamde wapenen van een ontsteker worden alle explosieve en/of mechanische componenten in één lijn gebracht waardoor het explosief tot werking kan komen.

Het wapenen kan ook gebeuren doordat explosieven worden rondgeslingerd als gevolg van een explosie. De explosie kan het gevolg zijn van vernietigingswerkzaamheden of een ongecontroleerde explosie. Explosieven voorzien van gewapende ontstekers zijn over het algemeen gevaarlijker zijn dan explosieven waarvan de ontsteker niet gewapend is.

Bijlage 7: Wetgeving en subsidiemogelijkheden voor explosievenonderzoek

Wet- en regelgeving

Explosievenonderzoek

Vanaf 1 juli 2012 dienen bedrijven die Conventionele Explosieven opsporen conform het Arbobesluit (artikel 4.10) in het bezit te zijn van een Systeemcertificaat "Opsporen Conventionele Explosieven". Dit is vastgelegd en aangekondigd in het besluit van 5 maart 2012 zoals vermeld in staatsblad 108, jaargang 2012. Het certificaat wordt uitgegeven op basis van - inmiddels - het WerkveldSpecifieke CertificatieSchema "Opsporen Conventionele Explosieven" (WSCS-OCE), 2016.

Het toepassingsgebied van het WSCS-OCE is onderverdeeld in twee deelgebieden:

Deelgebied A: Opsporing (vooronderzoek, detectie en handmatige benadering en overdracht EOD)

Deelgebied B: Civieltechnisch opsporingsproces (civieltechnische assistentie)

De aanwezigheid van explosieven kan de Openbare Orde en Veiligheid in gevaar brengen. Op basis van de gemeentewet (artikelen 175, 176) is de burgemeester verantwoordelijk voor het handhaven van de Openbare Orde en Veiligheid. Hij is bevoegd hier handelend op te treden.

Conform 6.6.2.2 van het WSCS-OCE dient het bevoegd gezag geïnformeerd te worden over opsporingswerkzaamheden middels het indienen van het projectplan. In het geval van benaderingswerkzaamheden moet het bevoegd gezag ook actief haar goedkeuring verlenen door middel van een verklaring van geen bezwaar.

Bedrijven die opsporingswerkzaamheden uitvoeren en hierbij explosieven voorhanden kunnen krijgen, moeten op basis van de Wet Wapens en Munitie (artikel 4) beschikken over een ontheffing.

Werken in verontreinigde grond

Werkzaamheden in verontreinigde grond dienen conform het Arbeidsomstandighedenbesluit plaats te vinden volgens de CROW 132.

Werken langs de (snel-)weg

Werkzaamheden langs de (snel-)weg dienen conform het Arbeidsomstandigheden plaats te vinden besluit volgens de CROW 96.

Werken langs het spoor

Werkzaamheden langs het spoor dienen uitgevoerd te worden conform Normenkader Veilig Werken en het Voorschrift Veilig Werken van ProRail (beheerd door RailAlert). Iedereen die zich in opdracht van of met toestemming van ProRail begeeft op spoorwagterrein of in de nabijheid van objecten die bij de hoofdspoorweginfrastructuur horen, moet over een geldig Bewijs van Toegang (BvT) beschikken. Deze wordt op het Digitale Veiligheids Paspoort (DVP) bijgeschreven.

Beschermen archeologische waarden

Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg (Monumentenwet 2007) dient archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd indien er sprake kan zijn van versterking van archeologisch waardevolle informatie. Onderzoek dient conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 4.0 te worden uitgevoerd.

Subsidie explosievenopsporing en ruiming

Gemeentes kunnen vanuit het gemeentefonds een bijdrage voor het opsporen en ruimen van explosieven ontvangen. Kosten voor vooronderzoek, opsporing, preventieve maatregelen, noodzakelijke spoedvoorzieningen en grondwerkzaamheden komen in aanmerking voor subsidie. BTW komt hiervoor niet in aanmerking.

Vanaf 1 januari 2015 is er geen verschil meer tussen de verschillende gemeentes met betrekking tot de wijze van bijdrage.

Gemeenten kunnen 70% van de kosten voor het opsporen van explosieven vergoed krijgen via een suppletie-uitkering. Hiervoor volstaat de toezending van een gemeenteraadsbesluit met daarin opgenomen de gemaakte kosten. Bijdragen hebben geen betrekking meer op toekomstige kosten. Er hoeft geen verdere onderbouwing overlegd te worden.

De gemaakte kosten kunnen inzichtelijk worden gemaakt in IV3 via lastenfunctie "160 opsporingen ruiming van conventionele explosieven". Verzoeken die voor 1 maart zijn ingediend, worden in het betreffende jaar toegekend.

Voor vragen of nadere informatie: postbus.gf@minbzk.nl.

Toezending van het verzoek vindt plaats aan:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
T.a.v. FEZ/FAR/R
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Bijlage 8: WSCS-OCE richtlijnen horizontale afbakening verdacht gebied

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
1	Verdedigingswerk	Vervallen			Vervallen*
2	Wapenopstelling	Opstellingen van handwapen, machinegeweer of ander (semi-) automatisch wapen	x		Locatie van de wapenopstelling
3	Geschutopstelling (statisch en mobiel)	Locatie van geschut	x		25 meter rondom het hart van de geschutopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang
4	Munitieopslag in open veld	Locatie van munitievoorraad in het open veld	x		Locatie van de veldopslaglocatie
5	Loopgraaf	Militaire loopgraaf of schuttersput	x		Het gebied binnen de contouren van de loopgraaf of schuttersput is verdacht, bij voorkeur bepaald aan de hand van geogereferreerde luchtfoto's
6	Tankgracht of -geul	Een diepe (al dan niet droge) gracht of geul met steile wanden, aangebracht om pantservoertuigen tegen te houden		x	Niet verdacht, tenzij er aanwijzingen zijn dat er mogelijk munitie in gedumpt is
7	Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen		x	N.v.t.
8	Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij na-oorlogse activiteiten landmijnen	x		De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport
9	Mijnenveld, geheel geruimd	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd of feitelijke onderbouwing bekend waarom landmijnen niet meer in veld aanwezig waren		x	N.v.t.

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
10	Mijnenveld, gedeeltelijk geruimd	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	x		De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport
11	Versperringen	Versperringen zoals strandversperringen en drakentanden		x	Tenzij er indicaties zijn dat CE onderdeel uitmaken van de versperring
12	Infrastructuur zonder geschutsopstelling of munitievoorraad	Militaire werken zoals woononderkomen of werken met een burgerdoel zoals schuilbunker		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van nabij verdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstellingen
13	Schuilloopgraaf	Loopgraaf voor burgerbevolking om in te schuilen		x	n.v.t.
14	Kampementen	Grondgebied met onderkomens zoals tenten		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van munitieopslag of nabijverdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstellingen
15	Mangat	Gat in grond met schuilfunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput		x	n.v.t.
16	Dumplocatie van munitie en/of toebehoren	Dumplocatie van CE en/of toebehoren in landbodem of op waterbodem.	x		Locatie van de dump en afbakening verder situationeel te bepalen, bijvoorbeeld dumping in stilstaand of stromend water
17	Crashlocatie vliegtuig	Aanwezigheid van CE vanwege de crash	x		Situationeel te bepalen
18	Krater van gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een incidentele luchtafweergranaat bevindt		x	Tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft.
19	Vernielingslading	Locatie van aangebrachte vernielingslading	x		Locatie waar de vernielingslading is aangebracht
20	Vernielingslading (in werking gesteld)	Locatie van in werking gestelde vernielingslading, waarbij de mogelijkheid bestaat op het aantreffen van niet (geheel) gedetoneerde springlading(en).	x		Locatie waar de vernielingslading in werking is gesteld en afbakening verder situationeel te bepalen.

* Noot T&A: uitgangspunten en afbakening van verdachte gebieden binnen een verdedigingswerk gebeuren aan hand van de afzonderlijke stellingen, loopgraven e.d. binnen de contouren van het verdedigingswerk.

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
21	Ongecontroleerde (massa)explosie	(Sympatische) detonatie van een explosieven voorraad zoals ontploffing munitieopslag of munitietrein	x		Situationeel te bepalen
22	Vernietigingslocatie voor CE	Eén of meerdere springputten	x		De contour(en) van de springput(ten) en afbakening verder situationeel te bepalen, bijvoorbeeld gelet op de afstand van eventuele uitgeworpen CE buiten deze contour(en).
23	Artillerie-, mortier- of raketbeschieting	Gebied dat is beschoten door mobiel of vast geschut, mortieren of grondgebonden (meervoudig) raketwerpersysteem	x		Situatie te bepalen
24	Raketbeschieting inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
25	Raketbeschieting, inslagenpatroon onbekend, op zgn. Pin Point Target'	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel
26	Raketbeschieting, inslagenpatroon onbekend, op 'Line Target'	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek lijnvormig (bijvoorbeeld spoorlijn/militaire colonne) object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 80 meter gemeten vanuit het hart van het doel

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
27	Duikbombarde-ment inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
28	Duikbombarde-ment, inslagenpa-troon onbekend op 'Pin Point Target'	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel
29	Duikbombarde-ment inslagenpatroon onbekend op 'Line Target',	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek lijnvormig (bijvoorbeeld spoorlijn/militaire colonne) object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van het doel
30	Overige bombar-dementen	Gebied dat is getroffen door een bombardement met bommenwerpers, niet zijnde jachtbom-menwerpers	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon ¹ wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon. Anders situationeel te bepalen
31	Inslaggpunt blindganger zijnde een vliegtuigbom	Vliegtuigbom die niet in werking is getreden.	x		15 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke horizontale verplaatsing onder de grond

¹ Verzameling van locaties van inslagen van één bepaald toestel of één bepaald bombardement.

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
32	Inslagpunt van een niet gedetoneerd V-wapen	Gebied dat is getroffen door de inslag van een V-wapen	x		15 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke horizontale verplaatsing onder de grond
33	Krater van een (gedeeltelijk) gedetoneerd V-wapen	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een V-wapen bevindt	x		50 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke aanwezigheid van explosieve componenten.

Bijlage 9: Distributielijst

Het definitieve rapport wordt verzonden aan:

- Opdrachtgever
- Opdrachtgever wordt geadviseerd de bevindingen van onderhavige rapportage te delen met de gemeente(s) waarbinnen het onderzoeksgebied is gelegen